

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Микола Степаненко, Світлана Галаур

**ПРЕФІКСАЛЬНО-ПРИЙМЕННИКОВА
КОРЕЛЯЦІЯ ДІЄСЛІВНОГО
ПРЕДИКАТА
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Монографія

Полтава
“Дивосвіт”
2019

УДК 81'367:811.161.2'06
С 79

*Затвердила до друку вчена рада Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 6 від 20 грудня 2018 року).*

Рецензенти:

Бобух Надія Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та іноземних мов Полтавського університету економіки і торгівлі;

Баландіна Надія Францівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Степаненко М.

С 79 Префіксально-прийменникова кореляція дієслівного предиката в сучасній українській мові : монографія / Микола Степаненко, Світлана Галаур ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Дивосвіт, 2019. – 231 с.

ISBN 978-617-633-236-7

У монографії проаналізовано зв'язок між префіксом дієслівного предиката й прийменником, що разом із субстантивною словоформою заповнює припредикатну позицію в реченнях із локативним та об'єктним типами детермінації, встановлено типологію префіксально-прийменникової кореляції, простежено специфіку формування семантико-синтаксичної структури речень із префіксальним дієсловом-предикатом.

Для науковців, викладачів і студентів гуманітарних факультетів, учителів-словесників, а також усіх, хто цікавиться проблемами української філології.

УДК 81'367:811.161.2'06

ISBN 978-617-633-236-7

© М. І. Степаненко, 2019

© С. П. Галаур, 2019

© Дивосвіт, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
Розділ 1	
ПРЕФІКСАЛЬНО-ПРИЙМЕННИКОВА КОРЕЛЯЦІЯ Й ОБОВ'ЯЗКОВА / ФАКУЛЬТАТИВНА ВАЛЕНТНІСТЬ ПРЕДИКАТА В РЕЧЕННЯХ ІЗ ЛОКАТИВНИМИ ТА ОБ'ЄКТНИМИ ПОШИРЮВАЧАМИ	11
1.1. Причини облігаторності припредикатних поширювачів	12
1.2. Префіксально-прийменникова кореляція як лінгвістичне явище і її наукове висвітлення	23
1.3. Динамічна локативна ситуація та її представлення в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією ..	40
1.3.1. Типи предикатів у реченнях із кореляцією pref↔prep	42
1.3.2. Механізм формування просторового значення в ланцюзі “префікс–дієслово–прийменник– іменник”	46
1.3.3. Проблема асиметрії локативних валентностей дієслівних предикатів	51
1.4. Об'єктна ситуація й особливості її репрезентації в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією ..	54
Висновки до розділу 1	59
Розділ 2	
СЕМАНТИЧНІ І СТРУКТУРНІ ТИПИ ПРЕФІКСАЛЬНО- ПРИЙМЕННИКОВОЇ КОРЕЛЯЦІЇ	61
2.1. Префіксально-прийменникова кореляція в реченнях із просторовими поширювачами	63
2.1.1. Префіксально-прийменникова кореляція як виразник значення “напряму руху: фініш”	63
2.1.1.1. СТ ППК “контактна локалізація: внутрішній контакт: напрям руху в межі локативного орієнтира”	63
2.1.1.2. СТ ППК “контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху на поверхню локативного орієнтира”	87

2.1.1.3. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху в бік локативного орієнтира”	94
2.1.1.4. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху в простір, оточений локативними орієнтирами”	108
2.1.1.5. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху в передній бік локативного орієнтира”	110
2.1.1.6. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху за межі локативного орієнтира”	112
2.1.1.7. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір вище від локативного орієнтира” .	116
2.1.1.8. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір нижче від локативного орієнтира”	118
2.1.1.9. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху стосовно динамічного локативного орієнтира”	122
2.1.2. Роль префіксально-прийменникової кореляції у формуванні семантики “напряму руху: старт”	127
2.1.2.1. СТ ППК “контактна локалізація: внутрішній контакт: напрям руху з меж локативного орієнтира”	127
2.1.2.2. СТ ППК “контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху з поверхні локативного орієнтира”	134
2.1.2.3. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху з боку локативного орієнтира”	137
2.1.2.4. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху з простору, оточеного локативними орієнтирами”	142
2.1.2.5. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з переднього боку локативного орієнтира”	143
2.1.2.6. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з меж простору, що знаходиться з протилежного	

боку локативного орієнтира”	144
2.1.2.7. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху з простору вище від локативного орієнтира” .	146
2.1.2.8. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху з простору нижче від локативного орієнтира”	148
2.1.3. Семантичний потенціал префіксально-прийменникової кореляції в конституюванні значення “шлях руху” .	150
2.1.3.1. СТ ППК “контактна локалізація: шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира”	151
2.1.3.2. СТ ППК “контактна локалізація: шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою отвір”	156
2.1.3.3. СТ ППК “контактна локалізація: рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір”	158
2.1.3.4. СТ ППК “дистантна локалізація: шлях руху мимо локативного орієнтира”	159
2.1.3.5. СТ ППК “контантна / дистантна локалізація: шлях руху в напрямі довжини / ширини локативного орієнтира”	160
2.2. Вияв префіксально-прийменникової кореляція в реченнях із об’єкними поширювачами	162
2.2.1. СТ ППК “наближення до об’єкта”	162
2.2.2. СТ ППК “контакт з об’єктом”	163
2.2.3. СТ ППК “проникнення в об’єкт”	166
2.2.4. СТ ППК “віддалення від об’єкта”	168
2.2.5. СТ ППК “відокремлення від об’єкта”	168
2.2.6. СТ ППК “уникнення об’єкта”	170
2.2.7. СТ ППК “набуття, запозичення чого-небудь від об’єкта”	171
Висновки до розділу 2	172
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

pref↔**prep** – префіксально-прийменникова кореляція

pref↔**prep**[x] – модель префіксально-прийменникової кореляції

pref[x₁]↔**prep**[x] – субмодель префіксально-прийменникової кореляції

СТ ППК – семантичний тип префіксально-прийменникової кореляції

ВСТУП

Семантичне співвідношення між префіксом та прийменником, кваліфіковане як “дублювання” [168], “феномен префікс / прийменник” [112; 299], “повтор превербів-прийменників” [317], “явище синтаксичного плеоназму” [72], “закон тотожності або відповідності префіксів та прийменників” [54], “префіксально-прийменниковий детермінізм” [299], “префіксально-прийменникова кореляція” [61; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 89; 279; 280; 281; 282; 283], викликало стійкий інтерес у лінгвістів упродовж кількох століть. Про типологію кореляції знаходимо цінні відомості ще в граматиках ХІХ століття [78, с. 305–318; 95, с. 278–279; 106, с. 248–250]). Вплив префіксів на синтагматичні властивості дієслова синтаксисти розглядали в узагальнених працях, присвячених питанням керування (Г.О. Битехтіна [31], Г.О. Брусенська [41; 42], Л.А. Вараксін [49], В.В. Виноградов [54], Є.Ю. Владимирський [67; 68; 69], Є.М. Галкіна-Федорук [88], Т.П. Засухіна [125], Г.О. Золотова [130], М.Д. Лесник [186; 187], Г.І. Магомедов [196], О.М. Пешковський [231], М.М. Прокопович [245] та ін.), валентності предикатів руху, переміщення, синтаксичної сполучуваності префіксальних дієслів із прийменниково-відмінковими формами директивного та транзитивного значень (М.В. Всеволодова [82], Л.В. Ємельянова [112], Ю.П. Князєв [160; 161], Л. Ферм [299]). В українському мовознавстві префіксально-прийменникову кореляцію ґрунтовно з’ясувала В.Г. Войцехівська [72]. Вона, зокрема, виявила особливості прийменникового керування префіксальних дієслів, схарактеризувала структуру та семантику словосполучень із префіксально-прийменниковою кореляцією на тлі теорії про сильний / слабкий тип зв’язку. Основні теоретичні засади семантичного співвідношення між префіксом та прийменником різнобічно викладені в працях І.Р. Вихованця [61], Н.П. Гальони [89], М.І. Степаненка [282].

Попри тривалу історію вивчення префіксально-прийменникової кореляції, це явище, на жаль, ще не отримало однозначної інтерпретації. З одного боку, сучасна академічна граматики [65, с. 329–346] розглядає прийменник з позиції функційно-аналітичної морфемізації, згідно з якою він має лише граматичну природу й позбавлений лексичного значення, наближений до функційно тотожних словозмінних формантів, дублює значення префікса, а тому й префіксально-прийменникова кореляція постає технічним засобом зв'язку слів у реченні. З іншого боку, тлумачення прийменника крізь призму його власної семантики [180; 181] або частіше його компромісна кваліфікація як службової частини мови, що поза повнозначним словом становить беззмістовну форму [164; 167; 206; 288; 308], перебуває на межі слів і морфем [59], засвідчує семантичну природу префіксально-прийменникової кореляції.

Науково-дослідну невизначеність явища співвідношення префікса й прийменника поглиблює одновимірний підхід до розгляду префіксально-прийменникової кореляції, аналіз її функціонування у формально-граматичній структурі речення. Однак із популяризацією в україністиці погляду на речення як формальну та семантичну цілісність (І.Р. Вихованець [60; 62], Н.П. Гальона [89], К.Г. Городенська [93], А.П. Грищенко [101], Н.І. Гуйванюк [103; 268], С.І. Дорошенко [110], С.Я. Єрмоленко [111], А.П. Загнітко [121; 122], Н.Л. Іваницька [142; 144], О.І. Леута [188], Т.Є. Масицька [201], О.С. Мельничук [207], М.В. Мірченко [210], М.Я. Плющ [237], І.І. Слинько [268], М.І. Степаненко [281; 282], К.Ф. Шульжук [316] та ін.), з активною семантизацією синтаксису і, як наслідок, із висуненням на перший план семантичного осмислення синтаксичної конструкції, важливими постають спроби лінгвістів вивчити й систематизувати закономірності репрезентації значеннєвої структури речення формально-граматичними засобами, зокрема й префіксально-прийменниковою кореляцією.

У наукових дослідженнях останніх років питання, пов'язані з виявом префіксально-прийменникової кореляції, набувають особливої ваги у зв'язку з такими актуальними проблемами, як установлення структурно-семантичних моделей речення (Й.Ф. Андерш [6], Н.М. Арват [14], Н.Д. Арутюнова [17], В.А. Белошапкова [29; 30], І.Р. Вихованець [58], А.П. Загнітко

[121], Г.О. Золотова [128; 129], Т.П. Ломтєв [192; 194], О.І. Москальська [213], А.М. Мухін [217], М.І. Степаненко [282], М.Я. Плющ [240], Н.Ю. Шведова [312; 313] та ін.), типологія предикатів (Т.Б. Алісова [4], Ю.Д. Апресян [11], Н.М. Арват [15], Н.Д. Арутюнова [19], В.В. Богданов [35], Л.М. Васильєв [50], І.Р. Вихованець [60; 62], Р.М. Гайсіна [83; 84], Т.Є. Масицька [201], О.М. Селіверстова [261], Ю.С. Степанов [284] та ін.), валентні властивості дієслівних предикатів (А.П. Загнітко [119], Н.Л. Іваницька [143; 144], В.М. Русанівський [250] та ін.), зокрема їхня кількісна валентнісна спроможність (О.М. Галаган [87], О.В. Куц [179], І.М. Москаленко [212] та ін.), їхня диференціація за ступенем семантичного наповнення на автосемантичні / синсемантичні (О.В. Гулига [104], Н.Я. Дзюбишина-Мельник [108], Г.О. Золотова [130], С.В. Котляренко [169] та ін.).

Пропонована монографія, об'єктивна потреба в якій очевидна, присвячена комплексному аналізу природи префіксально-прийменникової кореляції на тлі формально-граматичної й семантичної валентності предиката. У ній проаналізовано префіксально-прийменникову кореляцію як одну з умов функціонування в реченні на засадах облігаторності / факультативності правобічних локативних поширювачів, з'ясовано її лінгвістичну сутність, схарактеризовано стан вивчення проблеми взаємозв'язку префікса та прийменника в мовознавстві; окреслено семантичні ознаки й валентний потенціал префіксального дієслова як центрального компонента речення, систематизовано й покласифіковано за семантичним принципом дієслівні предикати, що функціують у синтаксичних конструкціях із префіксально-прийменниковою кореляцією, виявлено закономірності лексичного заповнення правобічної позиції в них; визначено специфіку творення адвербіальної та об'єктної семантики в реченні за участю префіксально-прийменникової кореляції; ідентифіковано основні семантичні типи префіксально-прийменникової кореляції в реченнях з адвербіальними та об'єктними поширювачами; встановлено моделі та субмоделі безпосередньої й опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції, описати їхні значення; розглянено синтаксичні структури з префіксально-

прийменниковою кореляцією в аспекті їхньої ізофункційності та синонімії.

Джерельною основою дослідження стали художні твори української літератури (період від Івана Котляревського до наших днів), українські наукові, публіцистичні тексти останніх років. Способом суцільної вибірки отримано понад десять тисяч фіксацій синтаксичних конструкцій із префіксально-прийменниковою кореляцією.

Сподіваємося, що дібраний та описаний у монографії матеріал сприятиме глибшому висвітленню проблем багаторівневої структури речення, збагаченню **дієслово-центричної** теорії, формуванню нових принципів для синтезованого підходу до виявлення валентної організації речення, передусім умов функціонування в ньому на засадах облігаторності / факультативності припредикатних компонентів та впливу різних чинників на синтагматичні властивості предикатів.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам: докторові філологічних наук, професору, завідувачеві кафедри української та іноземних мов Полтавського університету економіки і торгівлі Н. М. Бобух та докторові філологічних наук, професору, завідувачеві кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Н. Ф. Баландіній за цінні зауваження й побажання.

Розділ 1

ПРЕФІКСАЛЬНО-ПРИЙМЕННИКОВА КОРЕЛЯЦІЯ Й ОБОВ'ЯЗКОВА / ФАКУЛЬТАТИВНА ВАЛЕНТНІСТЬ ПРЕДИКАТА В РЕЧЕННЯХ ІЗ ЛОКАТИВНИМИ ТА ОБ'ЄКТНИМИ ПОШИРЮВАЧАМИ

Загальний напрям учення про речення значною мірою пов'язаний із пануванням дієсловоцентричної ідеології, прихильники якої вказують на домінування дієслова у формально-граматичній будові речення, його виняткову роль у вираженні предикативності, особливу валентісну специфіку. Дієслівний предикат ідентифікують як ієрархічну вершину речення, тому що він має велику “випромінювальну силу” [327, с. 292], є “найцентральнішим членом речення” [66, с. 110], його “арматурою” [294, с. 138], “вузлом” [122, с. 199], “зв'язною ланкою, бо інші слова схожі на мертвий матеріал, що чекає свого з'єднання” [105, с. 199], “необхідним елементом побудови завершеного <...> висловлення” [284, с. 118], “надає сполучуваності особливого характеру викінченості” [113, с. 95], “містить у собі макет майбутнього речення” [152, с. 83]. Прагнення дієслова монополізувати функцію предиката в мові пояснюють наявністю в його складі “граматичних категорій, що дають змогу актуалізувати пропозитивний зміст” [189, с. 105], здатністю називати “фрагмент дійсності, ситуацію, якій властиві певна кількість учасників (істот і / чи речей), просторові й часові координати, умови, причинно-наслідкові зв'язки з іншими учасниками” [154, с. 86]. Отже, дієслівний предикат є конструктивним центром речення, його валентісні

характеристики програмують якісний і кількісний набір лівобічних та правобічних поширювачів: “природа дієслова визначає, <...> які іменники його супроводжуватимуть, який стосунок до нього матимуть ці іменники і як ці іменники будуть схарактеризовані в семантичному плані” [307, с. 115]. Валентність дієслова суворо регламентована, її визначає сумісність предикатного та відповідних непередикатних субстантивних компонентів. Явище такого семантичного узгодження завжди перебувало в полі зору лінгвістів і було кваліфіковане як “синсемічність” [127, с. 75–76], “закон ітеративності сем” [7, с. 79–94; 8, с. 4]. Непередикатні субстантивні компоненти мають пасивну валентність і функціують у структурі речення на засадах облігаторності / факультативності. Обов’язкові валентно-пов’язані члени не лише конкретизують план змісту речення, а й формують його, оскільки утримують на собі ту інформацію, без якої воно існувати не може. Факультативні ж поширювачі не впливають на інформативну коректність чи некоректність речення. Свідченням їхньої факультативності є збереження значеннєвої завершеності висловлення після застосування до нього процедури елімінування.

1.1. Причини облігаторності припередикатних поширювачів

Одним із важливих чинників, що зумовлює появу конститутивних компонентів, є семантика дієслова-предиката як основного носія валентності. Цей факт здобув належне висвітлення ще в працях мовознавців ХІХ століття. На посутню роль значеннєвого плану детермінувального слова в дієслівному словосполученні вказав М.І. Греч, зазначивши, що “слова набувають сили керувати іншими словами не стільки від граматичної своєї форми, скільки від значення, і з цієї причини одне й те саме слово, яке сприймається в різних значеннях, має в керуванні іншими словами різну силу” [95, с. 232]. “Цілком правильна й глибока думка про залежність синтаксичних зв’язків слів від їхніх лексичних значень” [53, с. 11] була висунена й М.В. Ломоносовим.

Активне дослідження синтаксичної сполучуваності та комплексний аналіз семантико-синтаксичних відношень у словосполученні й реченні сприяли поступовому винесенню у фокус дослідницької уваги лише семантики дієслова як основного чинника його конструктивно-синтаксичних властивостей. Так, на думку А.М. Мухіна, явище керування, при якому головний компонент словосполучення вимагає чітко визначеної форми залежного, є “лексичним зв’язком” [215, с. 110]. Майже незаперечним стало твердження, що валентні можливості є виявом лексичних властивостей слова, а первинним показником мовної структури аргумента є “семантичний показник – семантика предиката” [212, с. 86].

Дієслова як ядерні елементи речення розрізняють за ступенем семантичної наповненості. Виокремлюють лексеми “інформативно достатні” та “інформативно недостатні” [251, т. 2, с. 16], “автосемантичні” й “синсемантичні” [104, с. 62–72; 108], “закритої семантики” (абсолютивного значення) та “відкритої семантики” (релятивного значення) [130, с. 48], абсолютивні й релятивні [141, с. 99–103; 253, с. 53–59]. Одні з них самостійно виражають значення й не потребують додаткової конкретизації у вигляді відповідних залежних компонентів, тоді як інші можуть реалізувати свій значеннєвий план лише в поєднанні з поширювачами – своєрідними носіями інформації, необхідної для семантичної повноти лексеми і, звичайно, повноцінного речення, здатного бути комунікативною одиницею. Отже, основною ознакою релятивних дієслів є обов’язковість прислівного вживання поширювачів, пов’язана з поняттям “сильний тип зв’язку” в традиційній синтаксичній теорії. Більшість лексем важко розмежувати за ознакою автосемантичності / синсемантичності, оскільки “одне й те саме слово в різних значеннях може вступати в різні зв’язки з іншими словами або навіть зовсім утрачати здатність сполучатися із залежними від нього словами” [52, с. 9]. Так, з-поміж дієслів, слушно зауважує Н.Л. Іваницька, вирізняються вербативи руху, які, хоч і можуть функціювати абсолютивно, найчастіше вживаються в реченнях із локативними поширювачами [144, с. 41], тобто “вимагають для своєї комунікативної повноти обставинних поширювачів місця” [133, с. 75], пор.: *Сама собою річка ця тече, Маленька річечка, вузенька, як долоня* (М. Вінграновський), але *Із семи криниць*

водиця *І солодка, і гірка* <...> *Ой тече* (Л. Пшенична); *Тече вода в синє море, Та не витікає* (Т. Шевченко). “Пов’язується це, очевидно, зі значущістю простору як загальної форми буття матерії, з тим, що наша мовна свідомість фіксує не просто місце, рух, переміщення матеріального тіла, а обмежене певними локативними рамками місце, рух, переміщення по своєрідній траєкторії, яка має напрям (вихідний пункт, кінцевий пункт), трасу” [282, с. 20]. Такі дієслова слід кваліфікувати як лексичні одиниці абсолютивно-релятивної семантики. Необхідно також зазначити, що з логічного погляду дієслівний предикат завжди прогнозує один чи більше субстантивних компонентів, дає “відчуття неповноти висловлення” та вимагає “заповнення у висловленні” [151, с. 21], бо, як стверджує А.П. Загнітко, “у системі мови дієслово сприймається як синтагматично незавершене, що передбачає учасників своєї дії та обставини <...> її здійснення” [120, с. 297].

За семантичними параметрами предикати диференціюють на кілька типів, кожен із яких має свій репертуар поширювачів у семантико-синтаксичній структурі простого елементарного речення (див.: [4; 11; 17, 19; 35; 60; 210; 232; 257; 307 та ін.]). Ядро дієслівних предикатів становлять предикати дії, визначальною семантичною рисою яких є динамічність. Вони здатні утворювати широку валентну рамку, яку можуть заповнювати суб’єктні, об’єктні, адресатні, інструментальні та локативні синтаксеми. Предикати дії охоплюють різні лексичні групи дієслів, з-поміж яких виокремлюють лексеми зі значенням руху та переміщення. Цим дієсловам притаманна валентна детермінація, орієнтована на три моделі динамічної локативності – вихідний пункт руху, кінцевий пункт руху та шлях руху: *Тече вода з-під явора Яром на долину* (Т. Шевченко); *На прив’язі охранки з метушні Прорветесь ви крізь пащі конституцій Дохати, де мелодії рясні Так попасом на клавішах пасуться* (І. Драч); *По дорозі з Пашкового в сопки промчав чвалом кінний загін* (І. Багрянний); *Наш співвітчизник увіз незадекларовані дамські сумочки з Угорщини в Україну через митний пост “Туса”* (День, 1 липня 2010). Особливістю аналізованих предикатів є здатність до відкривання максимальної кількості іменникових синтаксем. Однак не всі валентності, потенційно закладені в семантиці дієслова-присудка, виражені спеціальними

синтаксичними поширювачами в поверхневій структурі речення. Існує така закономірність: із збільшенням кількості валентнозумовлених позицій дієслова вищою є частотність їхньої елімінації. Випадки експлікації в реченні всіх трьох локативних поширювачів дієслів-предикатів руху та переміщення – рідкісне явище. Найчастіше в мові функціують синтаксичні конструкції, у яких набуває словесного характеру лише одна, рідше – дві локативні валентності, пор.: *В дитинстві ще <...> давно, давно колись Я вибіг з хати* (О. Олесь); *Болгарська мова, в розвої, в силі, внесла ти в душу слова красиві* (Д. Білоус); *Стежка підіймалась вгору, виласть межи пнями й колодами, перелазила через високе каміння* (І. Багрянний) і <...> *Самуїл і Ждан через Лядські ворота в'їхали в Київ* (В. Малик); *На планині хилилась од вітру пшениця, а по жовтих ярах, що збігали з гори до Пруту, п'явся лозиною кучерявий виноград* (М. Коцюбинський); *Натовп ухотив його [Виговського] і поніс попліч з Якилиною і незабаром виніс через широкі двері на цвинтар* (І. Нечуй-Левицький).

Природа іменникових членів у можливій валентній рамці дієслівного предиката різна. Облігаторні поширювачі не можуть бути вилучені із синтаксичної конструкції, бо їхнє функціонування пов'язане зі значеннєвою та граматичною завершеністю речення, категорійною семантикою. Факультативні поширювачі відіграють периферійну роль у структурно-значеннєвій завершеності речення, вони істотно не впливають на сприймання плану змісту дієслівного предиката. Однак формальна факультативність структури таких компонентів нерідко суперечить інформативній значущості, оскільки використання їх у реченні детерміноване змістовими та комунікативними завданнями висловлення. Наприклад, дієслова-предикати руху або переміщення часто мають у своїй структурі префікс. Якщо він аблативного характеру, тобто зорієнтований передусім на реалізацію значення просторової спрямованості вихідного характеру, то предикат прогнозує обов'язковий правобічний просторово-напрямовий компонент зі значенням “старт”: *Даруся подивилася-подивилася з груші на Йвана, втерла сльози і потихеньку злізла з дерева, лишивши вінок з голови на гіллі* (М. Матіос); *Кротеня виборсалояся з куфайки і попід стіну поповзло до порога* (В. Яворівський); *Завідувач <...> завчасно*

ненав'язливо **відкликав із палати** двох інших дівчаток (А. Кокотюха). Залежно від комунікативної потреби, у такій ситуації можуть бути зреалізовані й набувати конститутивності дві правобічні локативні валентності, що фіксують вихідний та досяжний параметри руху, а то й третя валентність зі значенням транзитивності: *Стежечка збігала з гори <...> у нетрі* (І. Багрянний); *<...> зерно з руки висівають у землю* мої земляки (М. Сингаївський); *Там, де з траси в бік їхнього села відходить вкрита вибоїнами дорога, вони бачать парочку* (В. Діброва); **Крізь відчинене вікно** виходили пахощі з літньої кухні в садок (Зоря Полтавщини, 14 червня 2010). Крім того, численні мовні факти засвідчують, що для дієслів-предикатів руху або переміщення з аблативним префіксом суттєвою є зазвичай валентна позиція обставини не зі значенням “початковий пункт руху”, а навпаки – зі значенням “кінцевий пункт руху”: *Щось – думка чи лихе передчуття – виривається на поверхню і мечеться по її обличчю* (В. Діброва); **Відстрибує в кущі** переляканий котисько, що полював на голубів (В. Яворівський); *Хан важко сплигнув на землю і, опустивши голову, ні на кого не дивлячись, рушив до хати* (В. Малик). Такий вибір синтаксичної організації речення детермінований потребою в розв’язанні комунікативних завдань відповідно до наміру мовця: повідомити про мету руху чи переміщення. “Від комунікативної мети, яку переслідує той, хто говорить (пише)” [247, с. 119], залежить і нульова репрезентація всіх трьох локативних валентностей дієслова абсолютивно-релятивної семантики: *Лисичка вибігає* (Українські казки про тварин); **Вискочив** Степан замок дружку вставити у двері (В. Яворівський); *Моліться, народи великі й малі, Серця обертайте в гранати, Уклінно просіть, щоб прийшли* москалі, Дали вам безсмертя спізнати (Д. Павличко). Під час формального опущення правобічних поширювачів дієслів-предикатів руху та переміщення спостережено зрушення в їхній семантиці, маркування ними значення результативності, а також “зсув у побудові речень, зокрема якщо дієслово-присудок обіймає позицію на початку речення, підмет виявляється на другому місці” [219, с. 246–259].

Обов’язкове / необов’язкове вживання компонента-поширювача окремі вчені пояснюють граматичною природою дієслова (В.Г. Войцехівська [71, с. 6], В.І. Казаріна [148, с. 5],

Є.В. Кротевич [1954: 15–16], О.С. Скобликова [264, с. 13–16; 265, с. 85–89], В.П. Сухотін [286, с. 17] та ін.). Характеризуючи формально-граматичну структуру речення, що тісно пов'язана з його семантико-синтаксичною будовою, вони розглядають з-поміж чинників сполучуваності дієслова такі його граматичні категорії, як перехідність / неперехідність, стан, особовість / безособовість, вид. На нашу думку, обов'язкову / факультативну валентність дієслова слід кваліфікувати як своєрідний семантико-граматичний механізм, у якому значеннєвий чинник (інформативна достатність й інформативна недостатність) є найважливішим. Крім того, вивчення валентних властивостей дієслівного предиката стимулювало появу різних інтерпретацій низки граматичних категорій та їхнього зв'язку з міжрівневою категорією валентності.

“Значення перехідності / неперехідності належить до синтаксичних властивостей дієслова і становить одну з особливостей правобічної (сильнокерованої) валентності”, – твердить А.П. Загнітко [120, с. 193]. Релятивний предикат, який вимагає компенсації змісту залежними словами, здебільшого синтаксично позначений перехідністю. При сильному вияві категорії підрядності стає можливим окреслення семантико-синтаксичної функції об'єктності, коли припредикатний поширювач із об'єктним значенням маркований знахідним відмінком у центральній позиції. Формально-синтаксична ознака центральності характеризує позначений іменником відмінковий компонент як облігаторний у синтагматичному плані: *Григорій переложив **ремінь** рушниці на праве плече й закури* (М. Хвильовий); <...> *вона заносила **дрова** в повітку і акуратно складала під стіною, потім збирала **тріски** і складала окремо* (М. Матіос); *Гайшук перехоплює його [діда] **думки** і хоче бодай трохи звернути **їх** на інші стежини* (М. Стельмах); *За хвилину поет підвівся з місця і закотив **очі** під лоба* (В. Симоненко). Із послабленням зв'язку керування функціують слабкочеровані форми відмінків, які займають напівпериферійні та периферійні позиції. Дієслово-предикат може керувати кількома відмінками, проте їхня участь у формуванні речення неоднакова: лише компонент у сильній позиції є найбільш обов'язковим (конститутивним) членом, необхідним для утворення й граматичного оформлення синтаксичної конструкції. Отже,

формально-синтаксична ознака керування корелює із семантико-синтаксичною ознакою дієслівної валентності, що поглинає категорію транзитивності / інтранзитивності, побудовану на суто формальних морфологічних засадах. У лінгвістичній науці існують концепції заперечення синтаксичного статусу керування [216, с. 98–133] та категорії перехідності / неперехідності [66, с. 89–91]. Крім того, на думку М.В. Мірченка, збереження категорії перехідності / неперехідності великою мірою заперечує категорію валентності [211, с. 266].

Категорія транзитивності / інтранзитивності в семантичних та формально-граматичних відношеннях є базовою для категорії стану. Засобом нейтралізації перехідності постає постфікс *-ся*, який змінює станове значення дієслова та наділяє його здатністю поєднуватися з іншими формами субстантивів. Незважаючи на різний характер формально-граматичної реалізації валентності в синтаксичних конструкціях із дієсловом активного та пасивного стану, компоненти їхньої семантико-синтаксичної структури можуть бути тотожними, пор.: *Вийшла зоря, зоря серед моря, я личко вмила* (Українські народні пісні) та *Учора [я] вмилась у річці Полузір'є* (Л. Костенко). Актуалізацію об'єкта в другому реченні спостерігаємо в межах предикативної одиниці, репрезентованої двовалентним дієсловом “усіченого типу” [120, с. 287; 201, с. 126], “рефлексивним” дієсловом [290, с. 286], тому кваліфікуємо дієслівні акціональні предикати *вмила* і *вмилась* як такі, що мають однакову валентність.

Наявність елемента *-ся* свідчить здебільшого про втрату похідним дієсловом активності. Нівелювання компонента дії призводить до трансформації номінативно-акузативного вербального члена в дієслово абсолютивної семантики стану. Ці різновиди предикатів виявляють свої власні валентні можливості. Пор.: *Він будує фортецю “Біла стіна”* (Голос України, 6 червня 2007); *А що ж то в долині за нова слобода будується?* (А. Кащенко). В активній конструкції суб'єкт та об'єкт дії корелюють із об'єктним суб'єктом та інструментальним суб'єктом (контрсуб'єктом) пасивної конструкції. Позиція контрсуб'єкта факультативна, він часто може бути опущеним (як і в аналізованому реченні), що залежить від комунікативного завдання – наголосити на результаті дії чи ідентифікувати особу, яка виконує цю дію. Перетворення дієслівного предиката дії на

предикат стану “відбувається не в межах того самого слова, а стосується різних слів” [66, с. 91], тому й питання про категорію стану дієслів не знайшло в лінгвістичній літературі однозначного витлумачення.

Не можна говорити однозначно й про вплив категорії персональності / імперсональності на валентність дієслівного предиката. Протиставлення персональних / імперсональних дієслів є умовним, безособові дієслова є або ж синонімами особових, або ж імперсональність – це одне з їхніх значень [27, с. 211]. Якщо порівняти, наприклад, конструкції *Та пісня здалась йому крізь сон якимсь дивом, йому здалося, що він не спить і дивиться вгору на гілля* (І. Нечуй-Левицький) і *Він лежить під кожухом, йому не спиться...* (У. Самчук), то неважко помітити, що аналізовані предикатні слова фізичного стану потенційно одновалентні, оскільки вони прогнозують лівобічний поширювач із суб’єктною семантикою, який у першому реченні функціонує в позиції підмета (вона є природнішою для української мови).

Окремо зазначимо про вплив категорії виду дієслова на його валентність. В основі видової опозиції, яка розвинулася в слов’янських мовах унаслідок дієслівної префіксації, лежить семантико-граматична ознака цілісності дії, наявності / відсутності зв’язку з межею. Дієслівний предикат зі значенням недоконаного виду односпрямованого руху може бути конкретизованим за допомогою просторового поширювача, який указує на напрям або шлях руху, тобто на можливу межу, а отже, є відносно граничним [91, с. 116]. За умови відсутності правобічного поширювача таке дієслово стає автосемантичним, зазнає значеннєвого зміщення. Префікс, поєднуючись із дієсловом, не утворює видову пару, бо змінює не лише його граматичне, а й лексичне значення. Пор.: <...> **Біг швидко, не остановлявся, Увесь об колючки подрався; Як чорт, у реп’яхах увесь був. Прибіг к троянцям** (І. Котляревський); **Ішов він, ішов та зайшов у такий ліс – ні кінця йому ні краю – та й збився з дороги** (Українські казки про тварин); <...> **їхали вони, їхали і доїхали до початку вузькоколійки – старої австрійської залізної дороги, призначення якої – возити ліс** (Полтавська думка, 23 квітня 2009). Важливо, що просторовий параметр руху, фіксований у правобічній позиції, при дієслові з префіксом набуває обов’язкового характеру. У сучасній українській мові

префікси вживаються як семантико-граматичні показники дієслова, лише деякі з них утрачають реальне значення й перетворюються на видові. Слід наголосити, що вид є основною аспектуальною категорією, що більшість префіксів передають водночас не лише видові, але й аспектуальні характеристики. Тому варто говорити про вплив саме аспектуальних, а не видових значень префікса на валентність дієслова. Наприклад, префікс *про-* може бути спеціалізованим засобом утворення дієслів тривало-обмежувального способу дії, отже, детермінувати й темпоральні правобічні компоненти: *Поки ті гроші заробив, Я годів зо два проходив По Чорноморії, по Дону* (Т. Шевченко); <...> *хмарна ніч проплаче аж до ранку* (О. Олесь); *Голова колгоспу тільки недавно демобілізувався із військово-морського флоту, проплавав по морях і океанах понад десять літ* (Ю. Смолич); *Так що, може, неділі дві або три проїжджу: не близька сторона* (Г. Квітка-Основ'яненко). Подвійні префікси на зразок *пов-, пови-, повід-, поз-, поза-, пона-, повід-, попри-* та ін., надаючи дієсловам кількісного значення, указують, що дії здійснюються багатьма особами. Позицію лівобічного поширювача займають при цьому іменники в множині: *Давні мешканці-козаки або "гурани" – повтікали в Маньчжурію, а тут жили тепер бердичівські, тульські та орловські "патріоти родіни"* (І. Багрянний); *Молодиці повибігали в гостинну за ділом і без діла* (І. Нечуй-Левицький); *Всі ведмеді позабігали за сто миль* (Г. Хоткевич); *Цей день справді був добрий, бо поприходили до всіх родичі, понаносили домашньої їжі* (Ю. Покальчук). Іноді префікси певного аспектуального спрямування не впливають на семантичну репрезентацію правобічного поширювача, проте змінюють формальний вияв синтаксичних іменникових позицій. Наприклад, "значення квантитативної партитивності часто підкреслюється лексико-морфологічними властивостями дієслова – наявністю префіксів *в-/у-, ви-, від-, до-, з-/с-, на-, над-, пере-, під-, по-, при-, про-*" [64, с. 97]. Про квантитативну партитивність у такому разі сигналізує родовий відмінок, на відміну від знахідного об'єктного, який не може виражати цього значення. Порівняймо: *Одного дня різав Ягнич хліб на столі, і раптом ніж зламався* (О. Гончар); *Дід теж від нетерплячки навіть <...> врзав хліба, а не по-християнськи відламав два кусні і поклав між погарами* (Д. Кешеля).

Усі префіксальні дієслова умовно поділяють на дві групи: з аспектуальними та просторовими значеннями (див., наприклад: [183, с. 49; 273, с. 98]), підкреслюючи їхній перехідний характер. За переконанням В.М. Русанівського, жоден із префіксів сучасної української мови не набув поки що винятково граматичного значення [248, с. 289]. Дієслівні префікси здебільшого є семантично виразними: вони, приєднуючись до кореня, або допомагають передати певний різновид об'єктного чи адвербіального значення, або виконують роль семантичних маркерів. Отже, не можна визначати залежність валентності дієслова лише від його граматичного значення виду, аспектуальності, оскільки зміна якісно-кількісного спектра валентних властивостей предиката під час префіксації відбувається на тлі лексичної деривації.

Як бачимо, валентність дієслова “може “диктуватися” його **морфемним складом**” [148, с. 5]. Г.О. Золотова, порівнюючи характер сполучуваності простих та префіксальних дієслів “спрямованої дії”, помітила вільну сполучуваність безпрефіксних дієслів із прийменниково-відмінковими формами, що позначають напрямок. “Якщо приєднаємо до дієслова префікс просторової семантики, – зазначає дослідниця, – то характер сполучення змінюється. Тепер можливою та обов'язковою є одна з форм, яка виражає напрямок” [130, с. 57]. Цей факт констатувало багато дослідників. “Характер значення локальних префіксів, – слушно зауважує Л.П. Клименко, – такий, що в результаті семантичної взаємодії з непохідною основою виникає вужче порівняно з початковим похідне значення. Для останнього характерна своєрідна “напруженість”, що зникає після сполучення дієслова з певним набором залежних відмінкових і прийменниково-відмінкових конструкцій просторово-напрямового значення. Лише при сполученні з такими конкретизаторами значення похідного дієслова набуває завершеності, ліквідує відносність” [158, с. 21]. В.М. Григорян, намагаючись розв'язати питання, чи може морфемна будова слова вплинути на його здатність керувати іншими словами, приходять до такого висновку: “Семантика префіксів є основною перешкодою для того, щоб був зреалізований повний спектр компонентів, залежних від дієслова руху. Семантика префікса зосереджує увагу на одному з компонентів тріади: початок, кінець, шлях” [96, с. 175]. На

переконавання цього мовознавця, між морфемною організацією дієслова та його здатністю керувати існує зв'язок, точніше “детермінізм”, “сила” вияву якого залежить від “сили” префікса.

Цікавою є думка про те, що типовою функцією дієслівних префіксів української мови є функція заміщення: префікси субституують у формально-граматичній структурі дієслів локатив і корелюють із локативним аргументом [28, с. 165–174]. За дослідженнями М.В. Мірченка, “префіксація дієслова-предиката часто змінює формальний вияв синтаксичних іменникових позицій і зумовлює обов'язковий їхній характер” [210, с. 101]. Облігаторність правобічного поширювача М.І. Степаненко пояснює здатністю префікса модифікувати значення автосемантичного дієслова та породжувати його структурно-семантичну незавершеність [282, с. 22]. Таке твердження перегукується з міркуваннями С.Д. Кацнельсона про те, що в мові паралельно існують, наприклад, конструкції на взірць *йти в – увійти в, нести під – піднести під*. За висновками цього дослідника, префікс “у такому разі перетворює загальне необмежене значення дієслова на обмежене” [153, с. 28].

Оскільки префікс дієслівного предиката та його локативний аргумент утворюють єдиний семантичний комплекс, логічно виникає спроба пояснити їхню взаємодію на тлі гіпотези про значеннєву деривацію. Існує концепція, згідно з якою префікс може зумовлювати появу в семантичній структурі речення власного аргумента. Наприклад, префікси *при-, від-/віді-/відо-/од-/оді-* утворюють дієслова, що позначають контакт або порушення контакту, й уводять до синтаксичної структури відразу двох учасників ситуації – “основу та її частину” [102, с. 129]: *А Льоля біля вікна й поспішно **пришивала до панталонів** (білих як сніг) **мереживо*** (М. Хвильовий); <...> *Америка **відірвала від Мексики** чималий **шмат** землі, який нині є територією двох штатів* (С. Павличко). Префікс *до-/ді-* в ситуації заперечення приєднує залежну групу, що “позначає відстань до об'єкта, яку він з певної причини не подолав” [10, с. 26]: *Засць не **добіг до кінця городу усього кілька кроків*** (Українські казки про тварин). Щодо префіксальних дієслів руху та переміщення, то, за спостереженнями Є.С. Грунтової, “префікс накладає на один із актантів дієслова семантичну вимогу обов'язковості, а облігаторний учасник намагається бути

виражений як об'єкт": *обійти навколо скелі – обійти скелю, перейти через річку – перейти річку* [102, с. 130].

Репертуар облігаторних припредикатних компонентів префіксального дієслова репрезентований прислівниками, субстантивними словоформами, прийменниково-відмінковими сполуками, причому останні функціують найчастіше. У них прийменник своїм значенням “розвиває, доповнює, зміцнює прислівниковий вислів, подає його диференційовано” [103, с. 187–188]. Зв'язок між префіксом дієслова та прийменником дуже тісний, вони перебувають у відношенні взаємозумовленості, семантичної співвідносності. Отже, між префіксом і прийменником існує кореляція, яку ми розуміємо як семантичне узгодження, що може мати різний вияв – безпосередній чи опосередкований. Наприклад, у реченнях *На галявину вискакує з гущину сарна* (М. Коцюбинський); *З Києва виїхали гінці до Переяслава* (В. Малик) префікс *ви-* програмує відповідну побудову речення: позиція синтаксеми із семантикою вихідного пункту руху є обов'язковою. Префікс *ви-* та прийменник *з* перебувають у відношенні безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції, оскільки між ними існує повна смислова відповідність: вони виражають один напрям руху – “зсередини назовні”. Префікс *ви-* та прийменники *на, до* також корелюють між собою, позначаючи протилежні напрями. Їхній зв'язок при цьому пов'язаний із неповним смисловим узгодженням, отже, є опосередкованим.

1.2. Префіксально-прийменникова кореляція як лінгвістичне явище і її наукове висвітлення

Питання префіксально-прийменникової кореляції здавна цікавило лінгвістів. Загальновизнаним є той факт, що префікси й прийменники мають спільне походження. Мовознавці стверджують про існування твірних слів – прислівників з автономною просторовою семантикою, що залишила свій слід у дієслівних префіксах, з одного боку, та в прийменниках, з другого боку [75, с. 23; 147, с. 7–9; 205, с. 234; 248, с. 229; 277, с. 133–134]. За твердженням О.О. Потебні, “на шляху від повнозначності прислівника до формальності прийменника не буває стрибків і переривань. Найвищий ступінь формальності

прийменника виявляється в тому, що він перестає відчуватися як окреме слово і стає префіксом (рідше суфіксом) відмінка і префіксом дієслова” [243, т. 1–2, с. 128].

Дослідники історії мови [26, с. 40; 46, с. 53 та ін.] переконливо доводять, що в найдавніші часи семантична вага префіксів дієслів була виразнішою, ніж у сучасній мові. Звичайно, у таких умовах префіксальні дієслова легко вступали в сполучення з безприйменниковими конструкціями. Поступово, унаслідок взаємодії префікса з вербативною основою, функція першого зазнає послаблення. Він вимагає уточнення свого значення допоміжним засобом [25, с. 245–246, 262; 26, с. 40; 243, т. IV, с. 26–29]. У мові виникає потреба в розвитку прийменникової системи, яка пов’язана з розширенням значень відмінків та їхньою поступовою десемантизацією. Функцію конкретизації значення префікса починає виконувати прийменник, тотожний або близький до семантики префікса дієслова. Такими причинами можна пояснити факт появи в мові семантичного співвідношення префікса й прийменника. За свідченням Н.В. Коссека, первинними були конструкції з дублюванням префікса-прийменника: *отити отъ*, *вънити въ*, *сънити съ* [168, с. 88]. У сучасній українській мові повний різновид префіксально-прийменникової кореляції, для якого є характерним формальне дублювання $\text{pref} \leftrightarrow \text{прер}$, є продуктивним типом. Така “редуплікація” послугувала для деяких лінгвістів підставою для розгляду прийменника “технічним засобом зв’язування слів, якому не властиве власне значення” (див. про це: [116, с. 121]). Сприймати беззастережно твердження про суто технічну функцію прийменника, а отже, і префіксально-прийменникової кореляції, не можна. На думку А.П. Загнітка, “це суперечить основній тенденції мови, яка виявляється у прагненні до економії мовленнєвих засобів, адже загальновідомою є теза про те, що в мові не буває абсолютно тотожних утворень” [116, с. 121]. В.Г. Войцехівська виокремлене явище синтаксичного плеоназму, яким є, за її словами, префіксально-прийменникова кореляція, пояснює не мовною надмірністю, а саме десемантизацією префіксів та потребою їхньої конкретизації [72, с. 24].

Оскільки майбутні префікси в ранній період розвитку мови вступали в сполучення з дієсловами, а майбутні прийменники – з

іменниками, то така функційна відмінність призвела до корінних змін у їхньому семантичному розвитку та матеріально-звуковому інвентареві. Деякі морфеми залишилися префіксами й не ввійшли до складу прийменників (наприклад, *ви-*, *пере-*, *роз-*). З'явилися й нові прийменники, які не мають аналогів з-поміж префіксів (*крім*, *серед*, *унаслідок* та ін.). Зрозуміло, що різнофонемна організація та виразні семантичні відмінності сучасних префіксів і прийменників сприяли появі кореляції, при якій префікс і прийменник не дублюють один одного. Подеколи функціють навіть співвідносні пари, для яких актуальною є саме різнофонемна будова. З-поміж таких узгоджень можна вирізнити за \leftrightarrow *в / у*, *о-/об-/обі-* \leftrightarrow *навколо / довкола / доокола / навкруг / навкруги / круг / кругом / довкіл / вколо / вкруг / окіл / округ / округи / довкруги / довкруз / доокіл*, *під-/піді-/підо-* \leftrightarrow *до*, *при-* \leftrightarrow *до*: <...> *в хмарі сонечко зайшло* (О. Олесь); *Перш ніж сісти, він двічі обходить круг свого заступника* (В. Діброва); *Старанно по-англійськи, як годиться, Старалась, аби тиша в домі пахла, Та дівчинка до мене підійшла* (І. Драч); *Леа зашарілася і притислася до нього* [Волина] (Ю. Покальчук).

Сутність префіксально-прийменникової кореляції в сучасній українській мові полягає в тому, що і префікс, і прийменник мають споріднену локативну семантику і являють собою “комплексний засіб диференційованого вираження найрізноманітніших відтінків напрямку дії-руху” [71, с. 8–9]. Щодо локативної семантики, якою наділені префікси та прийменники, то це питання потребує додаткового коментаря.

Як справедливо зазначає В.А. Богданова, основою всіх лексичних значень префіксів є вказівка на напрям дії. “Така їхня функція – семантична, а не граматична – повинна розглядатися первинною” [36, с. 6]. Отже, поле локативної орієнтації в українській мові формують префікси *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *ви-*, *від-/віді-/відо-/од-/оді-*, *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, *за-*, *над-/наді-/надо-*, *під-/піді-/підо-*, *роз-/розі-*, *при-*, *про-*, *пере-*, *на-* та ін. Означенням префіксам, що можуть корелювати з прийменником, властива семантична поліфункційність, однак їх можна об'єднати у дві основні групи:

- 1) ті, що вказують на напрям руху (*в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *від-/віді-/відо-/од-/оді-*, *до-/ді-*, *на-*, *над-/наді-/надо-*, *пере-*, *під-/піді-/підо-*, *при-*, *роз-/розі-*);

2) ті, що вказують на шлях руху (*про-*, *пере-*).

Префікси першої групи слід диференціювати на морфеми, які репрезентують локативно-директивні орієнтації “кінцевий пункт руху” та “початковий пункт руху”. Лативні префікси (*в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *до-/ді-*, *за-*, *на-*, *над-/наді-/надо-*, *під-/піді-/підо-*, *при-*) надають дієслову значення “фініш”, тоді як аблативні префікси (*від-/віді-/відо-/од-/оді-*, *ви-*, *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, *роз-/розі-*) – значення “старт”. Характерною ознакою префікса *пере-* є те, що, крім шляху руху, він може виражати й просторову спрямованість дії з вказівкою на вихідний та досяжний характер. З огляду на таку семантичну біфункційність ми розглядаємо його в лативно-аблативному та транзитивному значеннях. Спеціалізація префікса *про-* – вираження шляху руху. Цілком достатніми є підстави для виокремлення префікса *про-* в окремий різновид – транзитивний, або “перлативний” [299, с. 46; 323]. Щоправда, С.О. Соколова доводить, що цей префікс може позначати й досягнення кінцевої точки руху. У такому разі “увагу зосереджено передусім на самому процесові руху, а значення кінцевої мети виникає за рахунок відповідного актанта дієслова” [273, с. 164–165]: *Родичі провели їх до машини* (В. Яворівський); *Регіт стоїть і пробивається в пекло століть* (І. Драч); *Нападники промчали до фортеці* (В. Малик). Окремо слід сказати про префікс *по-*. У його значеннєвому обсязі закладена напрямкова аблативна сема, проте домінантний характер має “темпоральна сема, тому що він представляє предикат предиката” [28, с. 167–168]. Отже, префікс *по-* не наділений здатністю корелювати з прийменником. Узявши за основу таку ознаку категорії локативності, як семантичне протиставлення “контактність / дистантність”, усі марковані за орієнтацією “фініш” або “старт” префікси можна диференціювати на контактні та дистантні. Контактні префікси (*в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *ви-*, *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, *за-*, *на-*, *пере-*, *роз-/розі-*) імплікують обов’язкове перетинання меж початкової або кінцевої точок, а дистантні префікси (*від-/віді-/відо-/од-/оді-*, *до-/ді-*, *під-/піді-/підо-*) містять обов’язкову відсутність указівки на таке перетинання. Існують префікси (*над-/наді-/надо-*, *пере-*, *при-*), що належать одночасно двом семантичним площинам: “контактність” та “дистантність”.

Первинною функцією прийменників є також локативна. На думку І.К. Кучеренка, прийменник безпосередньо зв'язаний “із вираженням простору, у якому існує чи поширюється названа дієсловом дія” [181, с. 427–428]. Усі просторові прийменники згруповані навколо центральної семантичної осі “контактність / дистантність”, тому вони беруть активну участь у формуванні контактних та дистантних локативних значень у реченні. З-поміж локативних прийменників, услід за І.Р. Вихованцем (див.: [61, с. 202]), виокремимо ті, які можуть перебувати в корелятивних відношеннях із префіксом. Вони представляють групи:

- 1) ті, які можуть функціювати з динамічними й нейтралізованими відмінками; із динамічними відмінками виражають динамічні просторові відношення (*в/у, за, між/межі, на, над, перед, поза, поміж/між* та ін.) (у зону динамічних відношень переводять їх і префікси – С. Г.);
- 2) ті, які функціують тільки з динамічними відмінками, передаючи динамічні просторові відношення (*від, до, з, мимо, назустріч* та ін.);
- 3) ті, які виражають самостійно, завдяки чіткій динамічній семантиці, динамічні просторові відношення (*всередину / усередину, з боку, наперед, у бік, у напрямку* та ін.).

До останньої групи входять насамперед прийменникові одиниці вторинного походження (*близько до, ближче до, в/у межі, вверх по / вверх по, вгору по / угору по, вниз по / униз по, впритул / упритул до, за межі, в напрямі / у напрямі, в напрямку від / у напрямку від* тощо), більшість із яких переживає процес препозиціоналізації. Єдиного погляду щодо того, які прийменникові одиниці перейшли до розряду прийменників, а які лише потенційно спрямовані на реалізацію функції прийменника, немає. У Словнику українських прийменників такі сполуки кваліфіковано як “слова, ужиті в значенні прийменника” [117, с. 9]. При цьому наголошено, що вони мають відповідники (дублети) серед первинних прийменників, але містять додаткові (з узагальненою конкретною семантикою, без образності) елементи, наприклад, *в/у межі = в/у, близько до = до* тощо.

З-поміж власне-прийменників та лексичних одиниць, ужитих у значенні прийменника, можна вирізнити такі, що

формують разом із субстантивом значення кінцевого пункту руху (*в / у, всередину / усередину, за, між / межі, на, назустріч* тощо), початкового пункту руху (*від / од, з / зі / із, з-над, з-під, починаючи від* тощо), шляху руху (*мимо, проз, через* тощо). На основі спорідненості просторових значень, яка пов'язана із загальною семантикою локативності (напряму руху, шляху руху) та її частковою реалізацією у формі диференційованих фрагментів, й утворені в сучасній українській мові корелятивні пари префікс-прийменник.

Зв'язок між префіксом та прийменником у семантичному плані, як уже було зауважено, неоднаковий. Префікс та прийменник можуть виражати однопланові локативні відношення, утворюючи при цьому тип безпосередньої кореляції. У межах аналізованого різновиду виділяють такі три варіанти префіксально-прийменникового співвідношення [61, с. 194–195]:

1. Формальна і семантична тотожність префікса й прийменника: *Він [Самуїл] підклав їй [Любаві] під голову подушку* (В. Малик); *[Іван] поклав руку на клямку й обережно натис на язичка* (В. Шевчук); *Багнюка збила Юру з ніг* (Т. Литовченко).
2. Формальна відмінність і семантична тотожність префікса й прийменника: *<...> Коник-стрибунець притискував півня до грудей* (В. Яворівський); *Даруся <...> обв'язала круг нього [поросяти] камінь* (М. Матіос); *<...> [мандрівник] засунув ножа в піхви* (І. Багрянний).
3. Формальна відмінність і семантичні модифікації прийменників у межах спільного для співвідносних пар інваріантного значення: *Армійський Миколин знімок, де він висовується з люка танка* (В. Яворівський); *<...> з-за рогу на нього [героя] от-от вихопиться страшенне чудовисько* (О. Забужко); *Граф Адольф на мент, на коротюсінський мент визирає бистрим сіро-жовтим поглядом з-під запони* (В. Винниченко).

Якщо префікс та прийменник виражають різнопланові просторові відношення, то в реченні функціонує опосередкована префіксально-прийменникова кореляція. Різноплановість смислового узгодження слід пов'язувати насамперед із такими умовами:

1. Префікс лативної семантики взаємодіє з прийменником аблативного або транзитивного значення: <...> [вельможа] з рукава й **підсуне** йому нишком [хабар] (І. Багрянний); *Біга тітка із хати в сіни, **З-під** повітки заносить дров* (В. Симоненко); ***Крізь** чорний дим зневаги і брехні Вона прийшла до мене в самотину* (Д. Павличко).
2. Аблативний префікс корелює з прийменником досяжного або транзитивного характеру: <...> **на** атракціон збіглася дітвора з усенького кварталу (О. Забужко); *Мова сьогодні відійшла десь **на** другий, **на** третій план* (В. Яворівський); *Наокіл Смереки гострі, ніби частокіл, Стіжок у шересі блищить, немов шолом, Чуб сіна **виглядає крізь** пролом* (Д. Павличко).
3. Транзитивний префікс вступає в співвідношення з прийменником, який у єдності з іменником формує значення “старт” або “фініш”: *Хомка награвав пісню про коня з білою гривною, і бабця встали, зачинили вікно, засмикнули фіранки, але пісня все одно **проникала в хату*** (В. Яворівський); *Вона [Ольга] грайливо **перекинула** коси зі спини **на** груди* (В. Симоненко); <...> [чоловік] **від** міфів **протягне** мосточок **до** чотирьох можливих моделей поведінки (В. Діброва).

Аналізуючи явище префіксально-прийменникового співвідношення, радить М.І. Степаненко, необхідно врахувати, що кореляція, у якій прийменник дублює префікс, є завжди безпосередньою, а кореляція, у якій прийменник і префікс мають різнофонемну організацію, може бути безпосередньою і опосередкованою [282, с. 25]. Стосовно механізму кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}$, то в лінгвістиці немає єдиного погляду на те, префіксові чи прийменнику належить визначальна роль у ньому. Одні доводять залежність прийменника від префікса [54, с. 522; 88, с. 29; 245, с. 9; 282, с. 23], інші – від значення іменника [125, с. 12; 185, с. 17–18]. Цікавою є позиція Л. Ферм, згідно з якою “сполучення прийменника із субстантивом у відповідному відмінку <...> самотійно позначає напрямок і ніби “вимагає” дієслова із семантикою переміщення та з певним маркером додаткової характеристики напрямку” (тобто з певним префіксом. – С.Г.) [299, с. 60]. На нашу думку, аргументованішим є твердження про те, що префікс і прийменник перебувають між

собою в подвійному зв'язку. Із одного боку, префікс прогнозує появу в реченні прийменниково-відмінкової форми і вступає в корелятивний зв'язок із прийменником. З іншого боку, прийменник може функціювати лише з певними префіксами. Отже, для префіксів і прийменників характерна семантична узгодженість, вони уточнюють, конкретизують один одного. При цьому можна говорити про власну валентність кожного префікса щодо прийменників, як і кожного прийменника стосовно префіксів. У зв'язку зі сказаним доречно наголосити, що сполучувальні властивості слова залежать від його конкретності / абстрактності: лексемі з конкретнішим значенням притаманні вужчі сполучувальні можливості, тоді як лексичні одиниці з абстрактнішою семантикою мають широкий сполучувальний потенціал. Ця закономірність стосується й валентності префіксів та прийменників і має такі форми вияву:

1. Префіксові з конкретною семантикою притаманне вужче коло корелятивів, якщо ж значення префікса слабше, коло корелятивів-прийменників розширюється. Наприклад, високі функційні можливості в українській мові мають співвідносні пари $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в/у}]$, $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{на}]$ та $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в/у}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{на}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{за}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{під}]$. Префікс *в-/вві-/ві-/у-/уві-* має чітку інклюзивну семантику, тому до складу його прийменників-корелятивів уходять лише ті, у яких префікс повторює своє інклюзивне просторове значення. Формант *за-* є полісемантичним префіксом, отже, і його прийменникова валентність кількісно вища.
2. Кореляція $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}$ виявляє себе неоднаково при різних предикатах. Типовим репрезентантом префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із дієсловами-предикатами руху, переміщення є повний її різновид – такий основний варіант, при якому префікс та прийменник формально й семантично або лише семантично (коли префікс не має в мові однойменного прийменника) повторюють один одного. Однак у таких синтаксичних структурах широко представлена й неповна безпосередня та опосередкована префіксально-

прийменникова кореляція. При предикатах каузально-моторної дії, сприйняття, які мають конкретизованішу щодо поняття “рух” семантику, функціонує здебільшого кореляція за основним варіантом.

Слід зазначити, що прийменник “перебуває у подвійній співвідносності – з дієсловом і з іменником: префікс дієслова визначає загальне коло можливих прийменників-корелятивів, а лексична природа іменника та основи дієслова зумовлює вживання певного прийменника в кожному конкретному випадку” [73, с. 59]. М.І. Степаненко далі розвиває цю концепцію й зауважує, що в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією “діє принцип лексико-синтаксичної селекційності, сутність якого полягає в тому, що префіксоване дієслово детермінує синтаксичну позицію разом із прийменником, точніше, префікс зумовлює появу прийменника, а разом вони зумовлюють появу іменникової словоформи” [282, с. 23].

Вивчення префіксально-прийменникової кореляції, пов’язане з дослідженням сполучуваності префіксальних дієслів руху, переміщення з прийменниково-відмінковими формами напрямку, має давню традицію, започатковану ще в ХІХ столітті. Перші спроби схарактеризувати кореляцію префікса-прийменника зафіксовано в академічній “Российской грамматике” 1802 року, де обґрунтовано положення про вплив префікса на сполучуваність дієслова з прийменниково-відмінковою формою та відповідність прийменника префіксові (див. про це: [265, с. 90; 299, с. 11]). Правило, сформульоване в граматиці, знайшло своє відображення і в подальших працях відомих російських мовознавців. Л. Ферм зазначає, що О.Х. Востоков (“Русская грамматика”, 1831 рік) поділяє всі прийменники на дві групи: вільні та допоміжні. До другої групи він зараховує й ті прийменники, які дублюють дієслівні префікси, хоч обов’язковим таке дублювання не називає. М. Греч (“Чтения о русском языке”, 1840 рік), І. Давидов (“Опыт общесравнительной грамматики русского языка”, 1852 рік) досліджують взаємозв’язок між префіксом та прийменником, наголошуючи на непостійній відповідності між ними (цит. за: [299, с. 9–13]). Примітно, що префікси у вказаних працях названо прийменниками, ужитими разом із дієсловами, на відміну від прийменників, здатних

функціювати самостійно, а явище префіксально-прийменникової кореляції інтерпретовано як семасіологічну тавтологію.

У загальних синтаксичних студіях ХХ століття, присвячених питанням керування, проблема сполучуваності префіксальних дієслів руху з прийменниково-відмінковими формами зі значенням “старт” або “фініш” належить до найактуальніших. Майже в усіх із них превалує ідея дублювання префікса прийменником. Так, В.В. Виноградов, покликаючись на праці О. Востокова, М. Греча та І. Давидова, формулює закон тотожності або відповідності прийменників і префіксів. “Вираження прийменникової залежності від префіксальних дієслів, – згідно з його концепцією, – підкоряється <...> своєрідному законуві подвоєння префікса-прийменника. <...> Дієслівний префікс ніби вимагає вживання прийменника-омоніма чи синоніма для позначення об’єктних відношень...” [54, с. 522].

Універсальне правило В.В. Виноградова, яке регулює відношення між компонентами словосполучення з опорним префіксальним дієсловом руху, пізніше уточнювали, доповнювали інші вчені. Диференціюючи керування на сильне та слабке вслід за О.М. Пешковським [231, с. 285], синтаксисти доходять таких висновків: “Зв’язок між дієсловом та залежним іменником <...> зазвичай буває необов’язковим (слабке керування). Виняток становлять дієслова з префіксами просторових значень, які обов’язково потребують використання при них іменника з певним прийменником. Префікс співвідноситься або із співзвучним прийменником, або з близьким за значенням” [88, с. 29]. До речі, Є.К. Тимченко пропонував виокремити керування префіксальних дієслів в осібний тип [291, с. 14–18].

Питання кореляції префікса й прийменника розглядають традиційно й інші мовознавці. М.М. Прокопович, наприклад, указує, що “форму залежного слова може зумовлювати словотвірна структура детермінувального слова. У такому разі префікс <...> вимагає використання лише певного прийменника” [245, с. 9]. Г.О. Золотова закон тотожності або відповідності прийменників і префіксів сформулювала так: “<...> є два можливих способи прийменникового керування префіксальних дієслів руху:

- 1) прийменник повторює префікс дієслова, посилюючи значення префікса;
- 2) прийменник після дієслова відповідає за змістом префіксові, але не повторює його” [130, с. 57].

Такого ж погляду дотримується й С.М. Сайкієва [256, с. 358].

Окремі лінгвісти наголошують на вибірковості та визначеності у використанні прийменників у реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією: “Кожний прийменник зі значенням приближення або віддалення <...> функціює парами лише з певним (одним чи декількома) прийменниками-антонімами” [219, с. 246–259]; “Крім свого прийменника-антоніма, будь-який прийменник з вихідним, “віддільним” значенням має ще співвідносні прийменники (один або декілька) з “досяжним” значенням, які також часто вживаються парами: з–на, з–за, з–під, з–до...” [38, с. 13]. Подібні твердження щодо префіксів знаходимо й у В.М. Русанівського, який зазначає, що “префікси на означення <...> напрямів руху тісно взаємопов’язані і вживаються парами” [250, с. 207].

Уперше заперечила закон тотожності або відповідності прийменників і префіксів М.Д. Лесник, звернувши увагу на те, що залежність прийменниково-відмінкової форми від дієслівного префікса виявляється не завжди. Відповідність / невідповідність префікса та прийменника, на думку М.Д. Лесник, слід пов’язувати із сильним / слабким керуванням. Крім цього, дослідниця пропонує інше бачення окресленої проблеми: прийменник залежить не від префікса, а від значення іменника, що входить до прийменниково-субстантивної форми [187, с. 46–63].

Із положенням про некоректність закону тотожності або відповідності прийменників і префіксів погоджуються й інші лінгвісти. Так, В.Г. Войцехівська детально аналізує суперечливі мовні факти, які фіксують невідповідність семантики префікса та прийменника в реченнях із просторовими відношеннями. Вона припускає, що спочатку кожен префікс міг керувати лише однією прийменниково-відмінковою формою, оскільки він мав у складі дієслів руху тільки первинне просторове значення, не обтяжене іншими, нелокальними, значеннями. Унаслідок десемантизації багатьох префіксів, послаблення їхнього первинного локального

значення, а згодом глибинного осмислення концептів часу, кількості, мети тощо зникає жорстка відповідність між префіксом та прийменником. Л.В. Ємельянова, покликаючись на Частотний словник сучасної російської літературної мови [315], доводить, що не можна завжди констатувати превалювання в мові основного типу префіксально-прийменникової кореляції, а функціонування інших різновидів вважати нетиповим, нехарактерним [112, с. 21–22].

На думку О.С. Скоблікової, відмінність між дієсловами просторової семантики сильного та слабкого керування полягає в наявності елементів конкретизації напрямку руху в лексичному значенні дієслова. Вона диференціює означені вербативи на кілька типів:

1. Дієслова, які позначають рух або переміщення, не конкретизуючи напрямок (*летел, полз, бежал, шёл, нёс, тащил, вёз* – куди? звідки?). Їм притаманна необмежена сполучуваність із прийменниково-відмінковими формами та слабкий тип керування.
2. Дієслова, що вказують на напрямок руху в загальних рисах: “куди?” – “до предмета” (*положил, поместил, сел, посадил*) або “звідки?” – “від предмета” (*достал*). Для цих вербативів характерне слабе керування, вони детермінують або прийменниково-відмінкові форми, що позначають “старт”, або прийменниково-відмінкові форми зі значенням “фініш”.
3. Дієслова, у лексичному значенні яких за допомогою префікса виражено не лише загальний напрям, але й конкретне співвідношення з предметом – рух усередину предмета (*вполз, вложил*) із внутрішньої частини предмета (*выполз, вынул*), у бік предмета (*подлетел*). Вони мають обмежену сполучуваність і сильний тип керування.
4. Дієслова, які виразно актуалізують значення переміщення з одного пункту в інший (*переложил, пересел, переехал, передвинул* та ін.). Вони зумовлюють позначення початкової та кінцевої точок руху і є дієсловами сильного керування.

“Залежна прийменниково-іменникова конструкція, – робить висновок О.С. Скоблікова, – обирається не на основі формального дублювання префікса, а залежно від того, який просторовий зв’язок із предметом треба показати” [265, с. 62–65].

Отже, лінгвісти, які вивчали питання сполучуваності та префіксально-прийменникової кореляції, орієнтувалися здебільшого на традиційний підхід. Лише деякі з них або категоричні у своїх судженнях, або допускають незначні відхилення від загальновизнаного закону тотожності чи відповідності прийменників і префіксів.

Починаючи з другої половини ХХ століття, у мовознавстві спостережено активну семантизацію синтаксису, пов'язану з переорієнтацією мовознавчих досліджень за принципом “від значення до форми”. Провідним стає не вивчення формальної структури синтаксичних одиниць, а аналіз взаємовідношення їхньої семантичної й синтаксичної організації. Питання префіксально-прийменникової кореляції вивчають із позиції теорії валентності, що розкрило перед дослідниками потенційні можливості для низки інтерпретацій специфіки та умов вияву в реченні різновидів співвідношення префікса й прийменника.

Погоджуючись із тим, що при діяхронному підході первинні прийменники переважно співвідносні з префіксами, учені намагаються, образно висловлюючись, вийти з-під гіпнозу історичного чинника, адекватно оцінити мовні явища й звертають увагу передовсім на причини відсутності семантичної схожості в співвідношенні $pref \leftrightarrow prep$. Так, Ю.Д. Апресян помічає, що сполучуваність префікса з прийменником детермінує не стільки “фізична подібність” чи спільна генетична похідність, скільки тотожність просторових відношень, які вони виражають [9, с. 53–54]. Наприклад, префікс *в-* та прийменник *під* можуть корелювати між собою за умови наявності в орієнтира особливих просторових характеристик, коли він ніби оточує суб'єкта / об'єкта з усіх боків, напр. *Невисокі сходи майже у всю ширину фасаду немов запрошують **вступити під** склепіння аркад* (Зоря Полтавщини, 22 січня 2008). У цій ситуації прийменник *під* уподібнюється прийменникові *в/у*, оскільки вказує на місцеперебування всередині локативного орієнтира.

Ю.П. Князев наголошує, що сполучуваність префіксальних дієслів із прийменниково-відмінковими формами, які позначають початкову та кінцеву точку руху, регулює не закон тотожності або відповідності прийменників і префіксів, а складніші та гнучкіші правила. Дослідник звертає увагу на істотні семантичні відмінності в сучасних етимологічно споріднених прийменників

та префіксів [160, с. 185–186]. Дієслова з префіксом *на-*, погодимося, якщо порівнювати з прийменником *на*, переважно позначають не загальне переміщення на поверхню предмета, а зіткнення з ним, здійснене з необережності: *наїхати на знак, наступити на ногу*. У префіксові *під-* властива однойменному прийменникові вказівка на локалізацію стосовно нижньої межі орієнтира трансформована в загальніше значення переміщення до зовнішніх меж орієнтира, до будь-якого його боку: *під'їхати під будинок, під школу*. Для дієслів із префіксом *за-* характерний семантичний зсув від конкретного локалізаційного значення “за предмет” до абстрагованішого позначення переміщення до віддаленої або важкодоступної точки: *заїхати в ліс, запливати в очерет*. За висновками дослідника, можливості дієслівних префіксів виражати локативні значення є дуже обмеженими. Вони мають бути уточнені прийменниками, а звідси й невідповідність $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}$.

Крім того, цей учений формулює закономірності вживання префіксів і прийменників в одній дієслівно-іменниковій конструкції [161, с. 104–106]. Їх можна адаптувати до української мови так.

1. Для деяких префіксів не існує жодних обмежень щодо сполучуваності з прийменниково-відмінковими формами, оскільки вони семантично не співвідносні з прийменниками (*при-*, *роз-* тощо).
2. Префіксальне дієслово, що сполучається з прийменниками початкової точки, здатне керувати й прийменниково-відмінковими формами кінцевої точки. При цьому префіксальне дієслово, що детермінує прийменниково-відмінкову форму зі значенням “фініш”, не обов'язково прогнозує функціювання в реченні прийменниково-відмінкової форми зі значенням “старт”. Наприклад, можна сказати *Він увійшов у дім*, але некоректним буде речення *Він увійшов з дому* (за винятком специфічних і дуже рідкісних ситуацій, коли із закритого простору суб'єкт потрапляє в інший закритий простір).
3. На сполучуваність впливає не лише прийменник, а й характер іменника. Так, іменник з ідентифікувальною семою “особа”, що позначає метонімічний простір, у якому особа перебуває, поєднується з прийменником *від*. Ця норма

зберігається для всіх префіксів, зокрема й тих, що не корелюють з аналізованим прийменником в умовах функціонування в складі правобічного поширювача іменників з іншими семантичними характеристиками. Пор.: можна **вийти від** друга, **від** декана, але не можна **вийти від** хати, **від** школи.

4. Геометричні властивості об'єкта, репрезентованого формою “прийменник + іменник”, теж впливають на сполучуваність. Наприклад, префікс в-/вві-/ві-/у-/уві- сигналізує про “замкненість” локативного орієнтира. Можливість сполучень на зразок **улізти під** ліжко, **улізти за** піч можна пояснити певною замкненістю простору під або за локативним орієнтиром.

Згідно з концепцією Л. Ферм, на відсутність “детермінізму” між префіксами та прийменниками впливають такі чинники [299, с. 61–67]: 1) просторово-директивні відношення, які необхідно виразити. Існує початкова точка, у певній частині якої перебуває суб'єкт. Він має намір переміститися в певну частину кінцевої точки. Від того, як суб'єкт орієнтований щодо початкової та кінцевої точок, і залежить конкретна орієнтація переміщення. Об'єкт у ролі початкової, кінцевої точок руху, має 5 локативів, де переміщення може завершитися (*в* + місцевий, *на* + місцевий, *біля* + родовий, *за* + орудний, *під* + орудний), та, відповідно, 5 локативів, де воно може розпочатися, однак лише один або два з них можна назвати звичними. Наприклад, у *будинку*, *на території*, *під склепінням* і т. д. Переміщення до об'єкта чи від нього завжди орієнтоване щодо якого-небудь локатива. Для позначення напрямку “куди?” використовуються ідентичні статичним динамічні прийменники, а для повідомлення про напрям “звідки?” – їхні антоніми. Статичний прийменник *біля* замінюють директивні *до* – *від/од*; 2) семантика іменника прийменниково-відмінкової форми. Наприклад, конструкція “*на* + знахідний відмінок” може позначати орієнтацію “вгору” (*на дерево*), “усередину” (*на пошту*), “на поверхню” (*на стіл*); 3) сумісність значень орієнтацій, закладених у прийменниково-відмінковій формі та в префіксові. Наприклад, префікс *ви-* та прийменник *з/зі/із* можуть указувати на орієнтацію “зсередини”: *вийшов з будинку*, *виліз із ящика*; 4) перспектива спостерігача. Вираження просторових відношень, що існують

між префіксами та прийменниками, може зазнавати варіювання залежно від індивіда, його місцеперебування, сприйняття та тлумачення реальності; 5) переважання певних форм у мові. Наприклад, ми вживаємо префікс *ви-*, якщо маємо на увазі рух із закритого простору у відкритий, і префікс *в-/вви-/ві-/у-/уви-*, коли йдеться про протилежний рух.

Крім того, дослідниця кваліфікує валентність префіксального дієслова, що збігається зі значенням префікса, як центральну, сильну, на відміну від слабкої, периферійної, валентності, яка не відповідає семантиці префікса [299, с. 43–44]. Відповідно до її концепції, безпосередню кореляцію слід пов'язувати із центральною, обов'язковою, валентністю префіксального дієслова, тоді як периферійна, факультативна, валентність зумовлює її опосередкований різновид.

Відсутність семантичної тотожності між префіксом та прийменником Л.В. Ємельянова вбачає в тому, що префікси виражають у дієслові директивне значення, а прийменники можуть бути використані й для позначення місцеперебування. Під час характеристики руху диференціація локативних значень є меншою, ніж при позначенні місцеперебування в ситуації спокою. Норми використання прийменниково-відмінкових форм, які описують статичну ситуацію, автоматично можуть бути перенесені для позначення ситуації руху, що спричинює вживання при префіксальному дієслові руху різних, а іноді й усіх можливих прийменниково-відмінкових форм із просторовим значенням [112, с. 23].

У центрі уваги лінгвістів перебувають насамперед факти не безпосередньої, а опосередкованої кореляції. Співвідносність у префіксально-прийменникових парах цього типу узгодження пояснюють “конденсацією двох речень” [171, с. 46], “еліпсисом елемента-посередника” первинної конструкції, до складу якої входили дієслова з префіксом різного спрямування, що виражали послідовний двофазовий процес дії-руху” [75, с. 25], “накладанням двох предикатних валентностей на один лексично виражений предикат у результаті злиття елементарних речень” [62, с. 53]. Як стверджує І.Р. Вихованець, дієслово в реченні має своє природне оточення у вигляді іменникових поширювачів, сумісність предикатного та обов'язкового непередикатного компонента формально представлена безпосереднім типом

префіксально-прийменникової кореляції. Реалізуючи притаманну йому семантичну валентність, предикат виявляє також валентність іншого предиката, що зазнав формально-граматичної редукції, унаслідок чого виникає кореляція опосередкованого типу. На думку М.І. Степаненка, актуалізація локативності досяжного й віддільного характеру та наявність опосередкованого різновиду співвідношення на префіксально-прийменниковому зрізі можливі також завдяки здатності префіксів реалізувати лативні й аблативні відношення водночас [282, с. 45].

У лінгвістичних дослідженнях превалює думка про регулярність префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із локативними відношеннями. В.Г. Войцехівська, наприклад, помічає, що узгодження префікса-прийменника найчастіше функціонує в конструкціях із дієсловами переміщення та конкретної фізичної дії з динамічним відтінком [73, с. 57–63]. Таку іманентну властивість речень із префіксально-прийменниковою кореляцією, як наявність динамічного контексту, аналізує й І.Р. Вихованець. За його спостереженнями, “префікси набувають динамічного значення тільки при сполученні з дієсловами руху, а просторові прийменники передають значення напрямку і шляху лише в сполученні з динамічними відмінками” [61, с. 194].

Якщо ж говорити про новий етап у дослідженні префіксально-прийменникової кореляції, то він розпочався в кінці ХХ століття у зв'язку з методологічним переворотом у мовознавстві та завоюванням пріоритетних позицій комунікативно-функційною парадигмою. Важливим для розв'язання проблеми кореляції префікса й прийменника виявилось уведення в науковий обіг понять “фігура” (рухомий об'єкт у просторі й часі) та “фон” (нерухомий об'єкт у просторі й часі) [324], що знайшли своє застосування в описі семантики прийменників. Не менш важливе значення має розроблена О.В. Бондарком теорія функційно-семантичного поля як системи різнорівневих мовних одиниць (лексичних, морфологічних, синтаксичних), спроможних виконувати одну функцію, що ґрунтується на спільності категорійного змісту (наприклад, локативність) [40], та “конструкційна граматики” Ч. Філлмора [321]. Останній вважає, що форма чи зміст багатьох мовних

висловів не виводяться зі значення або форми їхніх складників, тому слід урахувати значення самої конструкції, здатне накладати певні обмеження на її конституенти. Не можна обійти увагою основні тенденції, “пов’язані з розглядом об’єктивно-сміслового змісту речення як відображення чи зображення певного явища об’єктивної дійсності” [121, с. 270], денотативного (референційного) підходу до аналізу семантичної структури речення, прихильниками якого стали такі вчені, як В.В. Богданов [35], І.Р. Вихованець [60], К.Г. Городенська [93]. Саме вивчення денотативної структури речення, яка відображає конкретну типову просторову ситуацію як факт, подію реального життя, знову викликало неабиякий інтерес до “повторів превербів (префіксів дієслів) – приєменників” [317, с. 393–394].

1.3. Динамічна локативна ситуація та її представлення в реченнях із префіксально- приєменниковою кореляцією

Речення з кореляцією префікса та приєменника найчастіше описують локативну ситуацію, тобто “змістову структуру, що базується на семантичній категорії та полі локативності й репрезентує той аспект позначуваної “загальної ситуації”, який полягає у вираженні просторових відношень” [39, с. 6]. У науковій літературі існують різні спроби дефінування просторових відношень. За словами М.В. Всеволодової та О.Ю. Дементьєвої, вони є “співположенням у просторі певного предмета, дії (події), ознаки та певного просторового орієнтира – локума” [80, с. 31]. На думку І. Пете, просторові відношення відображують локалізацію предмета, дії або ознаки в певному фрагменті дійсності [230, с. 61]. Є й інший спосіб опису природи просторових відношень – за допомогою формул. Наприклад, В.Г. Гак подає таке бачення просторових відношень: $S(O) + V1 + r + L$, куди входять суб’єкт / об’єкт локалізації $[S(O)]$, дієслово з просторовою статичною або динамічною семою ($V1$), конкретний тип локалізації, репрезентований зазвичай приєменником (r), локалізатор, тобто двовимірний або тривимірний простір, у якому може бути розміщений суб’єкт / об’єкт [85, с. 132]. Ядерним компонентом локативних відношень є позначення місцеперебування об’єкта, напряду та

шляху руху. Окремі лінгвісти диференціюють просторові відношення на локативні та адитивні, беручи за основу ознаку, що функціонує як опозиція статика / динаміка руху [116; 246; 305]. Перший різновид відношень характерний для статичної ситуації місцеперебування суб'єкта / об'єкта, другий – для динамічної ситуації, яка представляє зміну місцеперебування суб'єкта / об'єкта. На думку інших учених, правобічний поширювач дієслівного предиката може вказувати на “реальне місце фіксації” об'єкта локалізації (ідеться про відношення місця) або його “потенційне місце фіксації” (просторові відношення є орієнтовно-спрямованими). В обох випадках збережено значення місця, “дієслово уточнює: ми “вже там” або ми “ще в напрямку”, ми ще рухаємося” до певного місця [195, с. 20], тому традиційно просторові відношення обох типів кваліфікують як локативні.

Релевантною для динамічної локативної ситуації, яку перш за все передають речення з префіксально-прийменниковою кореляцією, є й опозиція незалежний / залежний рух. Із цього погляду локативні ситуації можна диференціювати на дві групи: 1) локативна ситуація руху, основним учасником якої є суб'єкт, рух якого має незалежний характер (*Він переходить вулицю*), 2) локативна ситуація переміщення з основним учасником об'єктом, рух якого має залежний від суб'єкта характер (*Він перевів її через вулицю*).

Найпростішу динамічну локативну ситуацію можна інтерпретувати так: її основні учасники (суб'єкт, який переміщується, або об'єкт, який переміщують) поступово, протягом певного проміжку часу змінюють своє місцеперебування; ті локативні орієнтири, на яких послідовно фіксуються суб'єкт або об'єкт, утворюють траєкторію руху. Складниками траєкторії традиційно вважають початковий пункт руху (місцеперебування суб'єкта / об'єкта в момент початку руху), кінцевий пункт руху (місцеперебування суб'єкта / об'єкта в момент закінчення руху) та шлях руху (маршрут суб'єкта / об'єкта). Характеристика динамічної локативної ситуації буде неповною, якщо обійти увагою ще одного важливого її учасника, якого можна кваліфікувати як “конкретний сегмент простору стосовно локативного орієнтира”. Це означає, що локативний орієнтир утворює навколо себе певний простір, поділений на кілька “топологічних зон” [233,

с. 208]: поверхня локативного орієнтира, внутрішні межі локативного орієнтира, простір перед локативним орієнтиром, простір за локативним орієнтиром, простір вище локативного орієнтира тощо. Отже, динамічна локативна ситуація може виявляти не лише загальні просторові відношення (незалежні / залежні, напряду / шляху, наближення / віддалення), але й часткові (у межі / із меж, угору / униз, крізь, по поверхні, уздовж / поперек, мимо, навколо тощо). Репрезентація цих часткових динамічних локативних відношень на мовному тлі і є, власне, завданням і сутністю префіксально-прийменникової кореляції.

1.3.1. Типи предикатів у реченнях із кореляцією pref↔prep

Семантична категорія локативності в її мовній репрезентації поширюється насамперед на сферу обставинних компонентів, проте визначальну роль у розгортанні просторових відношень у реченні відіграє предикат. Синтаксичні структури з префіксально-прийменниковою кореляцією формують різноманітні акціональні предикати, правобічні локативні поширювачі яких можуть позначати вихідний та кінцевий пункти руху, шлях руху. Однак семантико-синтаксична валентність таких предикатів не однакова.

Функцію заповнювачів предикатної позиції в досліджуваних реченнях найчастіше виконують дієслова цілеспрямованого руху та переміщення. Зазначимо, що в лінгвістичній літературі не існує одностайної думки стосовно класифікації цих вербативів. Дієслова руху та дієслова переміщення зараховують до різних категорій слів, уживають як синоніми, а подеколи й об'єднують в один клас, виокремлюючи лексеми руху-переміщення, динамічної просторової локалізації (див. про це: [32; 131; 209; 255; 314, с. 41–42 та ін.]). Суперечливість у розмежуванні означених дієслів пов'язана з ототожненням понять “рух” та “переміщення”, тому більшість мовознавчих розвідок свідчить про нечітке диференціювання дієслів руху та переміщення, визначення їхньої загальної абстрактної категорійної семи “відношення руху до суб'єкта-об'єкта” [221], розрізнення серед дієслів руху вербативів незалежного переміщення й вербативів залежного переміщення

[296, с. 22]. Цікавим у цьому аспекті є підхід С.О. Соколової, яка вичленовує чотири підгрупи дієслів руху: односпрямовані безоб'єктні, односпрямовані об'єктні, різноспрямовані безоб'єктні, різноспрямовані об'єктні [274, с. 25–26]. Автономність / неавтономність руху / переміщення пов'язують із об'єктом локалізації. Якщо він є суб'єктом висловлення, переміщується самостійно, йдеться про незалежне переміщення. Коли об'єкт локалізації не збігається із суб'єктом, “локалізація має залежний характер і є результатом впливу іншої субстанції на предмет локалізації” [39, с. 8], слід говорити про залежне переміщення. Г.А. Уфимцева називає дієслова, значення яких орієнтоване щодо суб'єкта дії й стосовно його об'єкта, “двофокусними” [298, с. 235].

В українській лінгвістиці поширеною є практика розрізнення цих дієслів [119; 143; 201; 250; 254; 282 та ін.]. Дієсловами руху традиційно називають кількісно обмежену групу лексем, які “означають фізичний (механічний) рух суб'єкта в просторі й відрізняються від інших дієслів своєю парністю”, або кореляцією, семантичним і морфологічним співвідношенням двох членів протиставлення” [314, с. 41]: *бігти* – *бігати*, *іти* – *ходити*, *летіти* – *літати* тощо та їхні префіксальні утворення. Суб'єктом руху таких дієслів є істота або неживий предмет, що здатний переміщатися. Окремо виділяють “дієслова переміщення” для позначення одночасного переміщення суб'єкта та об'єкта (*везти* – *возити*, *нести* – *носити*, *тягти* – *тягати* тощо). Метою такого переміщення є рух об'єкта, а суб'єкт, змінюючи місцеперебування об'єкта, рухається разом із ним. Отже, предикати руху та предикати переміщення мають різний валентний потенціал. Останні, крім локативних поширювачів, програмують у структурі речення ще й обов'язковий об'єктний конкретизатор, пор: <...> *Степан приїхав* (предикат руху) *з міста на храмове свято та й привіз* (предикат переміщення) *блискучу круглу шайбу якогось дуже великого розміру* (М. Матіос); <...> *я чомусь думаю: зараз [сідоглавий мій предок] прийде* (предикат руху) *в хату, добуде свій нехитрий гостинець і скаже своєму Іванкові: – А глянь, що я приніс* (предикат переміщення) (В. Симоненко); *Олександр Рибак виїхав* (предикат руху) *до Норвегії і відвіз* (предикат переміщення) *з собою російську дівчину* (День, 25 травня 2009).

Функцію основного носія валентності в конструкціях із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rgr}$ можуть виконувати й дієслова інших семантичних груп, які Л. Ферм називає “подібними за семантикою до дієслів руху” [299, с. 55–57]. Вони позначають не власне-рух, а дію, яка фокусує в собі елемент руху. Найрепрезентативнішими з-поміж них є каузально-моторні вербативи. Складниками своєї синкретичної семантики вони мають семантичний елемент переміщення, а також каузації, оскільки позначають “активні цілеспрямовані дії, що здійснюються істотою і спрямовані на об’єкт для впливу на нього” [188, с. 50]. Каузально-моторні предикати за своєю значенневою структурою схожі на предикати переміщення. В.Г. Григорян об’єднував розглядувані вербативи в одну групу – “об’єктно-моторні дієслова” [97, с. 49–50], розрізняючи при цьому два типи об’єктно-моторної дії – синхронний та несинхронний. Відмінність між ними дослідник пояснює так. Об’єкт може рухатися залежно від руху суб’єкта; якщо суб’єкт припиняє рух, то й об’єкт перестає переміщуватися. Така дія суб’єкта й об’єкта є синхронною. Моторний процес прямого об’єкта, руху якому надає дієслівна дія, може й не збігатися з дією суб’єкта: суб’єкт залишається на одному місці, тоді як об’єкт змінює своє місцеперебування. Така дія суб’єкта та об’єкта не синхронна. Пор.: *відвезти, внести* (дієслова переміщення, синхронна об’єктно-моторна дія) і *відставити, вкинути* (дієслова каузально-моторної дії, несинхронна об’єктно-моторна дія).

Незважаючи на те, що на власне-семантичному рівні каузально-моторні дієслова мають усі локативні валентності, семантико-синтаксичною валентністю їх є одна – кінцевий пункт руху. Наприклад, будуючи речення *Жінка ставить вазу на стіл*, мовець може уявити, як жінка переміщує вазу, скажімо, від підвіконня – звичного для сім’ї її місцеперебування – на стіл, переносючи її через усю кімнату, однак некоректними будуть конструкції *Жінка ставить вазу з підвіконня*; *Жінка ставить вазу через усю кімнату* (пор. правильний варіант: *Жінка переставляє вазу з підвіконня на стіл*). Після сполучення з лативними префіксами такі вербативи зберігають свою єдину валентність “фініш”: <...> [Дідушенко] *підсунув чистий лист паперу ближче до краю столу і подав Михайлові олівець*

(М. Матіос); <...> *наймичка приставила до печі горшки, нічого не допитавшись в Улясі* (І. Нечуй-Левицький). Аблативний префікс зумовлює появу додаткової валентності початкового пункту руху: <...> *Василь Васильович перехопив телефон, висмикнув шнур з розетки і викинув апарат у квартиру* (В. Кожелянко); <...> *Гнатівна, начеб випадково, в якійсь справі, висовує з-за дверей квадратне підборіддя і зблискує масною невдоволеною губою* (П. Вольвач). Із такого погляду каузально-моторні дієслова з аблативними префіксами можна було б назвати дієсловами переміщення, проте в них відсутня валентність шляху, необхідною умовою для якої є наявність у каузально-моторних дієслів транзитивного префікса: *Все одно всі слова довелося б просіювати, як на ситі, потім робити “фіфті-фіфті” і ще раз пропускати крізь решето* (М. Матіос); <...> *Раз колись коня мій син перекинув через тин* (О. Олесь). Додамо лише, що вербатив *кинути / кидати*, який із повним правом відносимо до каузально-моторних, має певну специфіку: він може поводити себе і як дієслово переміщення, тобто бути носієм трьох локативних та об'єктної семантико-синтаксичних валентностей. Пор. *Малюк кинув іграшку на підлогу* (носій валентностей каузально-моторного дієслова, неправильний варіант: *Малюк кинув іграшку з ліжка на підлогу через усю кімнату*) і *Малюк кинув іграшку з ліжка на підлогу через бильце* (носій валентностей дієслова переміщення).

У реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією спорадично функціують й інші дієслова, семантично подібні до дієслів руху та переміщення. Це дієслова акустичного та оптичного сприйняття із семою цілеспрямованої дії. Префікс зумовлює появу в синтаксичній конструкції обставини, яка “обов’язково конкретизована експліцитними засобами” [50, с. 59]. Облігаторна, вербально виражена в тексті адвербіальна валентність означених дієслів здебільшого має семантику “фініш” [55, с. 118–123], проте можливі й інші локативні валентності: *Татаєв вдивлявся в ці знайомі обличчя суворих, зморшкуватих облич* (О. Донченко); *В цей час собака кидається до хвіртки і визирає на вулицю через паркан* (О. Гончар); <...> *у кутку за сейфом із сутіні виглядало різечком щось далеко засунуте і якимось плакатом прикрите щось дуже схоже на таблицю чавунну* (О. Гончар). Характерно, що в реченнях із

предикатами зорового та слухового сприйняття превалює безпосередня префіксально-прийменникова кореляція.

Слід зазначити, що при дієсловах руху, переміщення та подібних до них за семантикою – каузально-моторних та сприйняття – локативні аргументи можуть бути синтаксично вираженими і не вираженими. На думку В.О. Плуґяна, “фрагмент руху, охоплений безпосередньо спостерігачем, за відсутності додаткової інформації, досить часто не дає змоги встановити “лінгвістичну історію” такого руху. Вказівка на початковий та кінцевий пункти руху, шлях руху передбачає вичерпні відомості про об’єкт руху <...> мету, наміри й загалом стан свідомості (активних) учасників ситуації руху” [233, с. 219]. У мовознавчій літературі речення з незаповненими валентно зумовленими позиціями, і з опущеним локативним аргументом також, інтерпретують як валентно неповні: змістова достатність таких речень пізнається в межах контексту [200, с. 138].

1.3.2. Механізм формування просторового значення в ланцюзі “префікс–дієслово–прийменник–іменник”

Поєднання префікса предиката та його дієслівної основи відбувається за законом узгодження сем [271, с. 62], на основі семантичної сумісності [295, с. 255]. Локативний префікс може виконувати дві функції: 1) уточнювати просторову спрямованість дії, 2) визначати просторову спрямованість дії [134, с. 36]. У функції конкретизатора префікс постає тоді, коли він поєднується з дієсловами руху, переміщення. У складі ж вербативів каузально-моторної дії, сприйняття префікс стає основним виразником просторової спрямованості дії. Отже, семантичне навантаження між дієсловом-предикатом і префіксом розподілене так: “значення руху і частково напряду репрезентує дієслово, локативні значення представляє префікс” [28, с. 166]. Крім того, вербатив інтенційно зорієнтований на сполучуваність із поширювачем локативно-директивної чи локативно-транзитивної семантики, бо обов’язковою умовою вживання прийменниково-відмінкових форм, за висловленням К.І. Ходової, є “обмеження в семантиці дієслівного члена”, “він може мати тільки значення руху” [304, с. 85].

Просторові семи, зосереджені в структурі дієслова-предиката, одержують конкретизацію у вигляді правобічного

просторового поширювача, що формально репрезентований прийменниково-відмінковою формою іменника. Предикати дії в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією “втягнені” в поле прийменника. Механізм взаємодії прийменникового компонента в ланцюзі “префікс–дієслово–прийменник–іменник” можна пояснити на прикладі конструкцій із безпосередньою префіксально-прийменниковою кореляцією, де прийменник є первинним за походженням. У такому разі його можна трактувати як аналітичну синтаксичну морфему. Прийменник разом із вербативом утворюють похідний комплекс – акціонально-локативний предикат, “у якому основну предикатну семантику дії модифікує додаткова локативна сема через аналітичні локативи-дериватори” [211, с. 48]. Похідний із семантичного боку тип предиката із семою дії також впливає на аналітичну синтаксичну морфему-локативізатор: вона набуває семантико-граматичної ознаки динамічної локативності [60, с. 108–109]. Динаміка руху стає ядерним компонентом орієнтовно-спрямованих просторових відношень. Функція дієслівного постфікса в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією майже повністю знівельована. Прийменник “реалізує категорійне значення субстанціальної локативності”, тобто “мотивує локативну семантику в певній відмінковій формі” [210, с. 176]. Він функціює в ролі присубстантивної морфemi та транспонує іменникову позицію в прислівникову, унаслідок чого прийменниково-відмінкова форма своїми семантичними характеристиками дублює синтетичний прислівник. Окремий тип становлять, наприклад, дієслова акустичного сприйняття, ментальної діяльності, ті, що набувають метафоричного значення. У реченнях із цими предикатами спостережено повну граматикалізацію прийменника, він виконує структурну функцію, для нього характерна “придієслівна постфіксна позиція” [64, с. 186–187]: *Вона [Євпраксія] вслухалася в гамір і колотнечу валки* (П. Загребельний); *Батько запевняв, що коли б усі люди прочитали та вдумались у “Кобзаря”, тоді на світі настав би <...> благословенний час* (Б. Антоненко-Давидович); *<...> Я впадаю в глибоку задуму* (Г. Чубач). Така постфіксна позиція прийменника в структурах із префіксально-прийменниковою кореляцією є периферійною. Утворена внаслідок зрощення дієслівно-постфіксна сполука

вказує на об'єктні відношення [61, с. 61], у ній простежуємо повний вияв безпосередньої кореляції. У процесі такої нейтралізації значення постає проблема “порожнього” прийменника. На думку багатьох учених, твердження про “порожні” прийменники є хибним, оскільки “дослідники шукають категорію значення лише у сфері лексики, позбавляючи синтаксис своїх змістовних категорій” [45, с. 40]. Зростаючись з опорним дієсловом, прийменник є “засобом оформлення обов'язкової поєднуваності означуваного компонента і його поширювача, точніше – сигналом такої поєднуваності” [199, с. 89], тобто виконує формально-синтаксичну функцію. Варто зазначити, що термін “аналітична синтаксична морфема” потребує уточнення щодо вторинних прийменників, оскільки вони є конкретизованими стосовно семантики. Функцію таких прийменників у складному механізмі узгодження префікса та прийменника не можна звести до технічної.

Розглядаючи механізм формування локативного значення в ланцюзі “префікс-дієслово-прийменник-іменник”, потрібно зважати на специфічне лексичне значення прийменника. Для його виявлення слід характеризувати прийменник у зв'язку з лексемами, що складають його ліво- і правобічну валентність. Прийменник у досліджуваних конструкціях пов'язаний із предикатним членом, його префіксом, проте найтіснішою є його взаємодія з іменником. У формально-граматичному вияві прийменник входить до складу члена речення й разом із повнозначним компонентом конституює ту або ту семантичну цілісність. Утворену конструктивну одиницю витлумачують по-різному, залежно від оцінки участі в її організації складників: як єдина прийменниково-відмінкова форма [61; 206; 282; 304], прийменниковий зворот [176], прийменниково-іменна група [81; 124], прийменниково-іменне сполучення [181, с. 424], прийменниково-відмінкова конструкція [68], прийменниково-субстантивний комплекс [167]. На нашу думку, сполучення прийменника з іменником слід трактувати як прийменниково-відмінкову форму, у яку “прийменник як службова частина мови зі своїм лексичним (можливо, послабленим) значенням уходить на правах субморфеми, визначає відмінкову форму іменника або його субститути й разом із закінченням утворює аналог конфікса” [79, с. 34]. Із семантико-синтаксичного погляду прийменник у

прийменниково-відмінковій формі має синтаксемотвірний потенціал. Він, перебуваючи на правах дериваційної морфеми, забезпечує вияв адвербіальності, виконує важливі функції у формуванні локативної синтаксеми, якій властива внутрішньореченнева облігаторність / факультативність. Отже, прийменник є одним із маркерів просторових відношень у реченні. Слід додати, що прийменник здатний виконувати не лише формально-синтаксичну, але й семантичну функцію. Суть її полягає в “конкретизації ролі іменника в денотативній структурі висловлення” [79, с. 34]: пор. *на* (локатив), *до* (директив-вектор), *під* (дестинатив) тощо: *Тіла у палац знесли і на підлозі положили* (В. Сосюра); *Повезли його [Мировича] до лікарні* (В. Яворівський); *Кузька поліз під поріжок* (Гр. Тютюнник). Таку семантичну функцію прийменник не може виконувати без флексії, із якою він тісно пов’язаний. Крім того, відмінок може бути “основою для вираження місця або напрямку” [125, с. 11]. Прийменник *на*, зокрема, належить до розряду тих, що можуть уживатися на позначення статичних та динамічних відношень. У наведеному першому реченні прийменник пов’язаний із місцевим відмінком (*на підлозі*), ужитим у своїй первинній семантико-синтаксичній функції статичної локалізації. За умови формальної репрезентації іменника в знахідному відмінку (*на підлогу*), стає можливим окреслення динамічно-директивних відношень.

Не викликає сумнівів той факт, що прийменник та відмінкова форма субстантива, які утворюють правобічний компонент з адвербіальним значенням, становлять діалектичну єдність як у формально-граматичному, так і в логіко-смисловому відношенні. Відмінок, як і прийменник, не може самостійно виражати різні типи просторових відношень. Він виконує таку функцію лише в сполученні з певними прийменниками. Істотно, що під час переходу субстантива в аналітичний прислівник неповною мірою нейтралізується відмінок: і прийменник, і відмінок демонструють у реченні семантичну навантаженість. Функціують форми місцевого, орудного, знахідного, родового та давального відмінків. “У системі відмінків місцевий і орудний закріпилися здебільшого для вираження просторових орієнтирів – предметів статичної локалізації, а знахідний і давальний – для вираження просторових орієнтирів – предметів динамічної локалізації. Родовий відмінок як морфологічний варіант локативної

синтаксеми займає проміжне місце, широко вживаючись на позначення як статичної, так і динамічної локативності” [60, с. 134]. Виразниками семантики “фініш” є знахідний, давальний та родовий відмінки. Фактично єдиним репрезентантом вихідного пункту руху є родовий. У реалізації транзитивного значення беруть участь родовий, знахідний, місцевий відмінки.

Семантичний зв’язок прийменника та іменника, на думку І.К. Кучеренка, полягає ще й у тому, що другий уточнює значення першого, “тим самим об’єднує своє значення з прийменниковим для вираження єдиного, але розчленованого, складного поняття обмеженого простору” [181, с. 428].

Уже було наголошено, що просторові відмінкові форми валентно пов’язані з предикатом. Логічно, що відмінок тісно взаємодіє і з дієсловом. Основне призначення категорії відмінка, як відомо, полягає в тому, щоб виражати семантичні функції аргументів. Як зазначає В.В. Богданов, “вибір морфологічного (поверхневого) відмінка залежить не стільки від характеру семантичних функцій, як від конкретного виду предиката” [35, с. 114]. Щодо розглядуваних конструкцій, то предикат має особливе семантичне наповнення: він позначає рух і лише подеколи статику, а тому й відмінкові флексії прийменниково-відмінкових форм указують на динаміку руху.

Припредикатний член взаємодіє і з префіксом. Правобічні поширювачі постають засобом розрізнення вихідного, кінцевого пунктів руху та шляху руху. Префікс може надавати всьому реченню загального директивного чи транзитивного відтінку. У такому разі прийменниково-відмінкова форма має конкретизовану репрезентацію орієнтовно-спрямованих чи транзитивних відношень. Однак у ситуаціях руху й переміщення розрізняють два взаємопов’язані поняття: напрямок та орієнтація. Загальна сема “забезпечення орієнтації в просторі” закладена в семантичній структурі префікса. Виділяють такі способи орієнтації дії за допомогою дієслівних префіксів:

1. Орієнтація руху в горизонтальній площині: віддалення від початкової точки руху (*від-, ви-, з-, по-*); наближення до кінцевої точки руху (*до-, при-, під-, над-*); досягнення кінцевої точки руху (*за-, від-, з-, про-*); рух від початкової до кінцевої точки руху (*пере-, з-*); подолання певної відстані (*про-, під-, пере-*).

2. Орієнтація руху у вертикальній площині: рух униз (з-); рух угору (ви-, з-, під-).
3. Орієнтація руху в радіальних напрямках: напрям дії від центру (роз-); напрям дії з різних боків до центру (з-).
4. Орієнтація руху відносно предмета з внутрішнім об'ємом: рух усередину (в-, за-); рух назовні (ви-, з-); рух крізь об'єкт (про-, пере-).
5. Орієнтація руху відносно предмета із зовнішнім об'ємом: рух навколо об'єкта (о-/об-); рух повз об'єкт (про-, пере-); рух під об'єкт (під-).
6. Орієнтація (спрямування) дії на об'єкт із певними параметрами: поділ об'єкта на частини (пере-, роз-); відокремлення (від-); приєднання об'єкта або зіткнення суб'єкта з об'єктом (на-).
7. Орієнтація дії відносно площини (поверхні): охоплення дією певної поверхні (об-, в-, ви-, з-, за-, пере-); усунення з поверхні (з-) [273, с. 156–186].

Префікси не мають конкретної маркованості стосовно орієнтації: дія, виражена дієсловом, може бути локалізована в просторі в багатьох параметрах, один із яких є найактуальнішим у тій або тій ситуації. Наприклад, префікс *ви-* здатний виражати різні словотвірні значення в межах категорії орієнтації: “віддалення від початкової точки руху”, “рух назовні”, “рух угору”. Найчіткіша семантика (інклюзивна) властива префіксу *в-/вві-/ві-/у-/уви-*, але й він може орієнтувати не лише відносно предмета з внутрішнім об'ємом, але й відносно його площини (поверхні).

Чітко не марковані щодо орієнтації префікси передають загальні просторові орієнтири, а основним реалізатором конкретної локативної семантики є припредикатний член, а то й валентна рамка, речення загалом або навіть контекст.

1.3.3. Проблема асиметрії локативних валентностей дієслівних предикатів

З-поміж трьох локативних валентностей дієслів руху та переміщення найчастіше представлені вербально валентності початкового та кінцевого пунктів руху. Ці дієслова, залежно від семантики префікса, можна диференціювати на дві групи: “*source-oriented*” і “*goal-oriented*”, тобто “орієнтовані на

початкову точку руху” і “орієнтовані на кінцеву точку руху” [320]. Першій групі предикатів притаманна облігаторна валентність із семантикою “старт”, другій – “фініш”. Умовою обов’язкового функціонування лативної або аблативної валентності є наявність у складі дієслова відповідно лативного чи аблативного префікса. Безпрефіксна будова дієслова руху або переміщення має передбачати однаковою мірою обидва типи валентності. Логічна рівноправність двох локативних валентностей стала поштовхом для багатьох лінгвістів дослідити симетрію їхньої формальної репрезентації у структурі речення. Використання методів статистичного аналізу дало змогу зробити певні висновки, окремі з яких варті уваги.

Ю.Д. Апресян, за його словами, “ризикає” сформулювати “емпіричну закономірність”, суть якої в тому, що будь-яке дієслово, яке може керувати прийменниково-відмінковими формами зі значенням початкової точки, функціонує і з прийменниково-відмінковими формами на позначення кінцевої точки. І навпаки: не всі дієслова, які керують формами іменників із семантикою кінцевої точки, можуть керувати прийменниково-відмінковими формами на позначення початкової точки [9, с. 53–54].

На відмінність між лативними та аблативними дієсловами, яка полягає в “різній експліцитній реалізації слабких (тобто протилежних значенню префікса) валентностей напрямку”, указує і Л. Ферм [299, с. 52]. Вона зазначає, що валентність зі значенням “куди?” переважає як при аблативних та лативних дієсловах, так і при лативно-аблативних та перлативних.

Т.А. Майсак, Є.В. Рахіліна констатують асиметрію двох локативних валентностей безпрефіксних дієслів руху та переміщення: “валентність кінцевої точки переважає за частотністю для найрізноманітніших дієслів, незалежно від способу переміщення” [197, с. 57]. Як виявили дослідники, таке твердження є актуальним і для дієслів із префіксальною структурою: “Частотність вираження початкової та кінцевої точок у дієслова *виходить* є майже однаковою <...>. Особливо вражає поведінка дієслова *виходить* порівняно з типовим дієсловом прибуття *входить*, орієнтованим на кінцеву точку, у якого частотність вираження початкового пункту не лише менша від кінцевого, а, власне, неістотна” [197, с. 58].

Спроби тлумачення подібного факту знаходимо в працях Л. Талмі, де характеристика семантики дієслів руху здійснена на тлі опису абстрактної ситуації руху з властивими їй певними параметрами: “фігурою” (суб’єктом руху), “фоном”, відповідно до якого здійснюється рух, “шляхом” із початковою та кінцевою точками тощо [325; 326]. Прибічники школи Л. Талмі звернули увагу на те, що кінцева точка руху є важливішою, ніж початкова, і така особливість знаходить безпосереднє відображення в мовній структурі. Їхній підхід щодо інтерпретації явища “на користь кінцевої точки” окреслено як когнітивний (див. про це: [197, с. 59–60]). Основою такого погляду є когнітивне уявлення природи руху та переміщення. Ситуація руху передбачає зміну місцеперебування суб’єкта. Досягнення нового місцеперебування є тим, заради чого суб’єкт переміщувався. Саме тому, що воно є новим, існує потреба в його експліцитному вияві. Початкове місцеперебування, навпаки, може бути нерелевантним, крім того, воно вже відоме. Ось чому Л. Ферм називає кінцеву точку руху “логічно основним напрямком”, словесну репрезентацію якого забезпечує рематичний статус у тексті [299, с. 53–55]. Інший підхід заперечує явище асиметрії як загальну властивість ситуації руху. Наприклад, представники Московської семантичної школи доводять, що кожна лексема має свій індивідуальний план змісту, який і визначає спектр семантичних валентностей слова. Попри різні підходи та тлумачення принцип “на користь кінцевої точки” все ж таки залишається мовним фактом: учені констатують “переважний розвиток <...> прийменниково-відмінкових форм фінального значення порівняно з більш стабільним фондом форм вихідного пункту руху”, “збільшення кількості фінальних прийменників” [61, с. 214].

Слід зазначити, що асиметрія в українській мові відображена не лише у валентних властивостях дієслів руху та переміщення, але й у просторових префіксах таких дієслів: лативних префіксів більше, ніж аблативних. Є випадки, коли префіксальним лативним дієсловам, зокрема таким, як *примарширувати*, *домарширувати*, *дотанцювати*, не можна знайти відповідного префіксального аблативного дієслова. Крім того, зона лативних префіксів є семантично багатшою, ніж зона аблативних префіксів. Наприклад, дієслова *прийти* / *зайти* можна протиставити за значенням “прийти навмисне / прийти

ненавмисне, мимохідь”, а відповідний їм аблативний варіант буде один – *ніти*.

Як бачимо, принцип “на користь кінцевої точки” є достатньо універсальним у поведінці різних засобів вираження просторових відношень. Звичайно, він може бути одним із засобів інтерпретації різноманітних прикладів опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції.

1.4. Об’єктна ситуація й особливості її репрезентації в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією

Проблема функціонування префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із об’єктними поширювачами знайшла належне висвітлення в працях багатьох мовознавців [72; 89; 283], однак про остаточне розв’язання її не може бути й мови. Актуальними на сьогодні постають спроби аналізу умов уходження об’єктного поширювача на засадах облігаторності в речення з префіксально-прийменниковою кореляцією, особливостей репрезентації в цих синтаксичних структурах об’єктної ситуації.

Об’єктна ситуація, яку описують речення з узгодженням префікса й прийменника, передбачає двох учасників – суб’єкт і об’єкт, базується на семантичній категорії об’єктності й представляє об’єктні семантико-синтаксичні відношення. Критерієм для виділення в реченні цих відношень, що встановлюються на рівні валентної рамки предикат + об’єктний поширювач, тобто між дією та предметом, на який її спрямовано або якого вона стосується, слугує передусім лексичне значення дієслівного предиката. В українській мові окремий тип становлять так звані об’єктні вербативи, які інтенційно зорієнтовані на сполучуваність із об’єктними поширювачами. Найтиповішим репрезентантом значення об’єктності є безприйменникова відмінкова форма, облігаторність якої мотивована транзитивністю дієслова-предиката, тобто здатністю дії, вираженої ним, поширюватися, спрямовуватися на об’єкт – конкретний предмет, особу чи іншу якусь істоту, що функціують у валентно зумовленій правобічній позиції [65, с. 247–248]: *Ониська відкинула на покуть вишивання* (В. Симоненко); *Щоб*

не стояти зараз без роботи, Федір відігрібає руками пісок (В. Яворівський); <...> провели заводчани Катратого на пенсію (О. Гончар); Він [Данило] тричі поцілував сестру, одірвав її од себе і швидко пішов до болота (М. Стельмах). Обов'язкове функціонування приєменниково-відмінкових об'єктних конкретизаторів також зумовлене значенневою структурою предиката. Наприклад, облігаторна валентність характерна для дієслів зі значенням “віра” (вірити), “опіка” (упадати), “прохання” (просити, вимолювати), “узгоджена дія” (брататися, взаємодіяти, дружити, контактувати) тощо: Іван Франко вірив у свій народ (П. Тичина); <...> мати тут убивається, як чайка при дорозі, упадає за дітками, що розлізлись по степу широкім, та ночами темними квилить та постіль дрібними вмиває (І. Карпенко-Карий); В свої захисниці Василина вимолює долю (М. Стельмах); Я хліба не цураюсь І з добрими людьми братаюсь (І. Котляревський). На прогнозування в позиції справа об'єктного поширювача, вираженого іменною формою з прийменником, може впливати й морфемна структура дієслівного предиката: Сіверяни накидалися на глібівців, як на своїх найлютіших ворогів, топтали кіньми, рубали мечами, кололи списами, в'язали арканами (В. Малик); Недарма збіднілі народи відверталися від держав, що мали багато золота, й простягали руки до тих, що мали багато хліба (В. Земляк); Вслухайтеся, земле і небо, У роки страждань моїх (В. Симоненко); <...> з другої половини ХІХ століття <...> писання віршів прирівнюється до визвольної війни (Ю. Андрухович).

Основний масив предикатів у реченнях із об'єктним типом префіксально-приєменникової кореляції утворюють дієслова зі значенням різноманітної активної фізичної дії: “напасти, кинутися на когось, на щось” (накинутися, налетіти), “відділити частину від цілого або один предмет від іншого” (відбити, відломити), “додатково виконати дію, доповнити до чогось” (додати, дошити), “зібрати разом, докупи, з'єднати в одне ціле” (з'єднати, склеїти) тощо. Периферію ж формують предикати стану (закохатися, залюбитися), процесу (відвертатися, ухилитися), якості (відрізнятися, відходити). Префікс у складі таких предикатів не вступає в “природну реакцію” [248, с. 253] з дієслівною основою, не використовує повною мірою свій

локативний потенціал і прямує в бік об'єктної семантики. Наприклад: *pref*[від-/віді-/відо-/од-/оді-] (локативне значення “рух від початкової точки”) → *pref*[від-/віді-/відо-/од-/оді-] (об'єктне значення “відокремлення від чого-небудь, узяття частини”), *pref*[на-] (локативне значення “рух у кінцеву точку”) → *pref*[на-] (об'єктне значення “приєднання до чогось”), *pref*[до-/ді-] (локативне значення “рух до кінцевої точки”) → *pref*[до-/ді-] (об'єктне значення “додатково провести якусь дію”) тощо. Отже, транспонування просторового семантичного типу префіксально-прийменникової кореляції в об'єктний залежить від значеннєвої структури префіксального дієслова-предиката.

Функцію предиката, орієнтованого на експлікацію об'єктного конкретизатора, можуть зреалізовувати й дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, префікс яких семантично підпорядкований кореневому елементові. Основним репрезентантом об'єктності в такому разі є правобічний поширювач. Іменники, які функціують у позиції справа від аналізованих предикатів, можна диференціювати на дві групи. Першу з них утворюють локативні субстантиви, ідентифікувальною семою для яких є “дво-, тривимірний простір”. Це передусім найменування природних об'єктів, спеціалізованих територій, ландшафтів, покритих рослинністю, акваторій, сторін світу, континентів, країн, населених пунктів та їхніх частин тощо: <...> [Олег і Роман] *увійшли у смужку рідкого лісу над угорською межею* (У. Самчук); *З-поза морів висувається вечір* (Б. Лепкий); *Вогняні вали з громом і гуркотом не один раз перекочувалися із сходу на захід і з заходу на схід* (О. Довженко); *З Чигирини в Переяслав Богдан одбуває, з бунчуками, хоругвами московців стрічає* (Українські народні пісні та думи). Другу групу формують нелокативні іменники – назви конкретних предметів, для яких сема “дво-, тривимірний простір” є індиферентною: *О, вже і горобці прилетіли до столу, – хіба я вас просив?* (В. Яворівський); [Семен Магазаник] *Скрадаючись, добрів до борсучих нір* (М. Стельмах); [Сонце] *Просто із-за куца викотилось, купою червоного вогню-жару росте-росте, верхній край уже блиску набуває* (О. Гончар); *Стогне зірка, мов дитина хвора, Вириває руки з оповить* (Д. Павличко). Вони мають “майже не втрачені ознаки предметності” [293, с. 142]. Актуалізація власне-просторового

значення в реченні з префіксально-прийменниковою кореляцією пов'язана з функціонуванням у позиції справа від предиката іменників першої групи. Якщо ж правобічний компонент утворюють іменники другої групи, виникають синкретичні об'єктно-локативні або локативно-об'єктні відношення: *І до струни з кленового безсмертя Шекспір підходить з глибини століть* (куди? до чого?) (І. Драч); *І кора дерева, і рука людини однаково темні і потріскані, однаково в зморшки кори і руки до самої крові в'їлася земля* (куди? у що?) (М. Стельмах); *Хто ж натягнув такі скажені струни на цю, таку струнку, віолончель* (куди? на що?) (Л. Костенко). Наближення до лівого або правого значенневого полюса синкретичної зони "об'єкт-простір" інколи встановити доволі складно. Функцію семантичного маркера часто виконує макроконтекст, як, наприклад, у реченні *Єлька забилася під брезент, зробивши з нього щось дуже схоже на курінь, закуталась, щоб швидше зігрітись* (куди? під що? → куди?) (О. Гончар). Слушною в цьому зв'язку видається процедура визначення об'єктного чи адвербіального характеру прийменниково-відмінкової форми за Р. Мразеком: "<...> якщо <...> позиція "проблемного" поширювача може бути еквівалентно зайнята хоча б одним виразно неproblemним поширювачем, то останній і визначає характер першого" [214, с. 55]. Відповідно до його концепції речення з префіксально-прийменниковою кореляцією, у яких можливою є альтернативна заміна прийменниково-відмінкової форми прислівниками *туди, звідти*, слід інтерпретувати як такі, у яких зреалізовані адвербіальні семантико-синтаксичні відношення. В особний тип виокремлюють синтаксичні структури, у яких функцію припредикатного члена виконують назви істот. Їхньою специфікою є репрезентація об'єктних відношень, хоч інколи вони виявляють спроможність актуалізувати й адвербіальні відношення, що залежить від типу префіксально-прийменникової кореляції, пор.: *Крізь тилюку, по багнюці, в холод і завію Прийде чистою до тебе біла моя мрія* (В. Симоненко); <...> *скрикнеш – знай, не долетить Уже твій скрик тоді до мене* (О. Олесь) (об'єктні відношення) і *Табуни цих білих скакунів часом і зараз з тукотом пролітають повз Баглая, жене їх його буйна уява.* (О. Гончар); *Проведу з ним інструктаж і заскочу до тебе, щоб*

віддати гроші і показатись у “вікенді” (В. Яворівський) (обставинно-об’єктні відношення).

У контексті аналізу семантики іменника правобічного конкретизатора варто звернути увагу й на лексеми – абстрактні назви, що, поєднуючись із прийменником, “створюють дисгармонію між вимогами мовної системи та її мовленнєвої реалізації” [61, с. 215], призводять до переосмислення значення дієслова, яке внаслідок метафоризації втрачає експліцитну сему “рух”: *Ілюзія того, що зміна місця внесе зміни у суть життя, тримала мене, як на прив’язі* (М. Матіос); *Горда поема степового козацького зодчества [собор], вона щоразу хвилює тебе, щось навіває, відлунням далеких пісень входить у твою молодість* (О. Гончар); *Ти – горда дівчина – серед глухої ночі **Врїзаєш в вічність** огненні, пророчі Слова з прийдешніх соняшних віків* (В. Симоненко). У таких реченнях іноді важко ідентифікувати тип семантико-синтаксичних відношень, оскільки переносне вживання дієслова засвідчує нівелювання локативного компонента, трансформацію локативних семантико-синтаксичних відношень в об’єктні. Крім того, помітною є тенденція до часткової або повної фраземізації конструкцій із префіксально-прийменниковою кореляцією, у яких конкретні семантико-синтаксичні відношення опиняються поза увагою: <...> *для чого ти в пуд сала **втираєш** аж кілька фунтів солі* (М. Стельмах); <...> *із директором він [Іван] часом **вступає в суперечки**, особливо за оті протяги в цеху* (О. Гончар); *Ви **вліпили** прямо в десятку, мем* (В. Симоненко); <...> *він [Юра] **заглибився в спогади*** (В. Підмогильний); <...> *доросла – це така людина, що **вийшла з ролі** учня* (Дзеркало тижня, 20 лютого 2010).

Отже, у реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією, які описують об’єктну ситуацію, облігаторне входження правобічного поширювача мотивоване морфемною будовою дієслова-предиката активної фізичної дії, стану, процесу, якості. Якщо ж функцію основного носія валентності виконують дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, формування об’єктного значення синтаксичної структури залежить від семантики правобічного поширювача.

Висновки до розділу 1

Семантичну структуру речення формують граматично пов'язані між собою значеннєві компоненти. Речення має основний план змісту, тобто інформативне ядро, семантичний мінімум, та неосновний. Основний план змісту утворюють предикат і його обов'язкові поширювачі, а неосновний – факультативні члени. Щодо речень із префіксально-прийменниковою кореляцією, то їхній семантичний і структурний мінімум залежить від типу предиката. Обов'язковим же є входження до його валентної рамки того конкретизатора, присутність якого детермінована префіксом. Це означає, що префіксально-прийменникова кореляція є важливим чинником конституювання обсягу речення та його загального плану змісту.

Безпосередній / опосередкований вияв префіксально-прийменникової кореляції слід пов'язувати з одноплановими / різноплановими локативними відношеннями, які демонструють префікс і прийменник. Вивчення цієї проблеми з позиції діакронії можна представити такими етапами: 1) перші спроби пояснити факти дублювання префікса прийменником, 2) традиційне трактування префіксально-прийменникової кореляції на тлі теорії сильного / слабого керування, 3) тлумачення випадків повного та неповного семантичного узгодження префікса й прийменника на основі здобутків теорії валентності, 4) інтерпретація префіксально-прийменникової кореляції не лише з погляду самої в собі, для самої себе системи мови, а й з погляду антропоцентризму, тобто у зв'язку з людиною, без якої існування цієї системи було б неможливим.

Незважаючи на різні підходи до окреслення статусу префіксально-прийменникової кореляції, незаперечним стало твердження, що співвідношення на префіксально-прийменниковому зрізі є найактуальнішим для речень, які описують локативну ситуацію. Це пов'язано зі збереженням у сучасній українській мові первинної просторової семантики префіксів, прийменників та вживанням у синтаксичній конструкції своєрідної префіксально-прийменникової пари як комплексного засобу диференційованого вираження найрізноманітніших відтінків просторового плану змісту.

Кореляція префікса й прийменника об'єктного семантичного типу – периферійне явище, пов'язане зі значенням префіксального дієслова-предиката, правобічного поширювача.

Сфера функціонування префіксально-прийменникової кореляції – передусім речення, у яких конструктивним центром постають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, сприйняття. Такі предикати хоч і мають спільну ідентифікувальну сему “рух”, проте при детальному аналізі виявляють посутні відмінності. На встановлення типу основного носія валентності значною мірою впливає репертуар його поширювачів. Виокремлені предикати регулюють уходження до значеннєвої структури речення на засадах облігаторності адвербіального правовалентного компонента, репрезентованого прийменниково-відмінковою формою. Саме префіксально-прийменникова кореляція є передумовою високого ступеня злютованості компонентів у ланцюзі “префікс-дієслово-прийменник-іменник”, що діють як злагоджений механізм, забезпечуючи реалізацію загальних і часткових динамічних просторових відношень у реченні. Вони виконують конкретизаційну, селекційну, транспозиційну функції.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНІ І СТРУКТУРНІ ТИПИ ПРЕФІКСАЛЬНО-ПРИЙМЕНИКОВО КОРЕЛЯЦІ

Склад речень, сформованих за участю префіксально-прийменникової кореляції, не однорідний. Вони утворюють своєрідну систему, яка зазнає внутрішнього членування. Найпродуктивніший різновид у сучасній українській мові становлять синтаксичні структури з адвербіальною локативно-динамічною семантикою, у яких префіксально-прийменникова кореляція, як і всі інші складники речення, здатна видозмінювати, конкретизувати загальний план змісту, тобто формувати видове значення. У реченнях з адвербіальними поширювачами виявляють себе різні семантичні типи префіксально-прийменникової кореляції. Кожний із цих типів можна описати за допомогою моделей, точніше – зразків префіксально-прийменникового узгодження, за якими будуються речення. Це схематично можна представити так: СТ ППК \rightarrow pref \leftrightarrow ргер[x], pref \leftrightarrow ргер[y], pref \leftrightarrow ргер[z] і т.д.

Основою ідентифікування моделей префіксально-прийменникової кореляції послужив прийменник, що послідовно виконує функцію семантичного маркера в реченні і є найважливішим засобом вираження просторових відношень. Маніфестуючи різноманітні часткові динамічні локативні відношення, прийменник позначає “певну частину простору”, а “іменник називає об’єкт, щодо якого ми сприймаємо простір” [181, с. 412]. Якщо прийменник перебуває в семантичній кореляції з префіксом, часткові динамічні локативні відношення репрезентовані в реченні двічі – і прийменником, і префіксом. Такий “неекономний із семантичної, а також із морфологічної точок зору”, проте, на думку О.В. Бондарка, “живописний” мовний прийом дає змогу представити безліч значеннєвих та

стилістичних нюансів [39, с. 16–17]. Можливості впливати на конституювання семантики речення, виражати часткові динамічні локативні відношення в дієслівних префіксів обмеженіші, ніж у прийменників. По-перше, система просторових префіксів, на відміну від системи локативних прийменників, не поповнюється. По-друге, у процесі еволюції мови префікси зазнали серйозних семантичних зсувів від конкретних локативних до абстрактних орієнтаційних значень і мають вищий ступінь узагальнення просторового плану змісту, ніж прийменники. З огляду на сказане вище префікси введено до субмоделей: $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[x] \rightarrow \text{pref}[x_1] \leftrightarrow \text{prep}[x], \text{pref}[x_2] \leftrightarrow \text{prep}[x], \text{pref}[x_3] \leftrightarrow \text{prep}[x]$ і т.д. Однак слід ураховувати, що первинні й вторинні прийменники наділені різними конститутивними можливостями. Оскільки перші виражають загальнішу локативну семантику, префікси, семантично підпорядковані предикатові й співвідносні зі значенням прийменника, відіграють важливу роль у процесі формування речення. Другі, зберігаючи семантико-генетичний зв'язок зі словами, на базі яких постали, маючи конкретніші просторові значення, лише подеколи потребують уточнення з боку префікса.

На функційній периферії перебувають синтаксичні структури з префіксально-прийменниковою кореляцією об'єктного характеру. Удаючись до умовної моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{obj}]$, семантичні типи такого узгодження можна описати лише за допомогою субмоделей, оскільки префікси й прийменники виконують ідентичні семантичні функції, зазвичай формально тотожні: СТ ППК $\rightarrow \text{pref}[x] \leftrightarrow \text{prep}[x], \text{pref}[y] \leftrightarrow \text{prep}[y], \text{pref}[z] \leftrightarrow \text{prep}[z]$ і т.д.

Установлення інвентаря моделей та субмоделей префіксально-прийменникової кореляції має важливе значення. Виявити їх – означає визначити функційний статус цього мовного явища в сучасній українській мові, зрештою, зрозуміти сутність префіксально-прийменникової кореляції не як технічного засобу зв'язку слів у реченні, а як важливого, цілком самодостатнього інструменту для репрезентації найтонших семантичних відтінків.

2.1. Префіксально-прийменникова кореляція в реченнях із просторовими поширювачами

Адвербіальні поширювачі входять до синтаксичної конструкції на засадах облігаторності й факультативності. Досить часто обов'язкову, необов'язкову присутність у реченні припредикатного члена визначає префіксально-прийменникова кореляція. Сказане стосується передусім речень – репрезентантів значення “напряму руху” та “шляху руху”. Семантика “напряму руху” є родовою щодо виокремлюваних у її структурі таких видових значень, як “фініш”, “старт”. Кожен із вичленуваних семантичних сегментів представлений частковими диференційними значеннями. Засобами реалізації загального плану змісту та його конкретних семантичних модифікативів постають дієслівні предикати, правобічні поширювачі, префіксально-прийменникова кореляція, контекст.

2.1.1. Префіксально-прийменникова кореляція як виразник значення “напряму руху: фініш”

Речення, що фокусують у собі семантику “напряму руху: фініш”, мають особливий статус. Вони продуктивніші від синтаксичних структур із типом детермінації “напряму руху: старт” та “шляху руху”, що є аргументом для підтвердження дії в сучасній українській мові схарактеризованого вище принципу “на користь кінцевої точки руху”. Цей принцип послідовно виявляє себе й на рівні такого реченнєвого сегмента, як префіксально-прийменникова кореляція: вона репрезентована найширшим спектром моделей та субмоделей різних семантичних типів.

2.1.1.1. СТ ППК “контактна локалізація: внутрішній контакт: напряму руху в межі локативного орієнтира”

Реалізація плану змісту речення “напряму руху в межі локативного орієнтира” безпосередньо пов'язана з префіксально-прийменниковою кореляцією. У синтаксичних структурах із цією семантикою конструктивним центром досить часто представлені префіксальні дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, а зрідка й зорового сприйняття. Префікс, корелюючи з прийменником, може або конкретизувати значення “напряму руху

в межі локативного орієнтира”, або виконувати функцію семантичного маркера. Правобічну позицію речення структурують різні за значенням іменники. Це переважно лексеми з ідентифікувальною рисою “об’єкти закритого простору” (назви житлових, господарських та будь-яких інших приміщень, споруд та їхніх частин, конкретних предметів, що мають внутрішній об’єм, транспортних засобів, частин організму людини та тварини тощо): <...> *до приймальні заводять, тримаючи за руки, молодого хлопця в цивільному костюмі* (В. Яворівський); *Читання кінчилося тим, що він спересердя викинув газети ті всі в піч* (І. Багрянний); *Йому [Івану Сергійовичу Тургенєву] треба було трохи зігнути, щоб увійти у дилижанс* (О. Іваненко); *У серце юнака закрадається тривога* (В. Малик). Розряд лексем – репрезентантів позиції справа – доповнюють іменники зі значенням відкритого простору, який “мислиться як простір з певними окресленнями, межами” [224, с. 176]. Це, зокрема, назви материків, держав, географічних та промислово-економічних районів, географічних областей, населених пунктів та їхніх частин, типів ландшафтів, покритих рослинністю, різноманітних територій, гірських систем, водних об’єктів тощо: *Навесні 1949 [Сергій Домазар] з родиною прибув до Австралії* (П. Ротач); *Бачу, не добро занесло тебе з Любовою до Києва* (В. Малик); *Григорій <...> зайшов у гущавину* (І. Багрянний); <...> *струміль власної душі улий в шумляче море* (О. Олесь). Зрідка правобічними поширювачами є іменники на позначення не реального, а уявлюваного простору. Вони становлять метонімічний тип номінації, який “формує відношення між назвою конкретних предметів, що можуть служити тарою, мати внутрішню об’ємність, і назвою заповнювача” [282, с. 152]: *Я опатрала б [курей] та вкинула в борщ* (І. Нечуй-Левицький); [Настя] *перцю всипала у куліш, а молоко вкотила у борщ* (Б. Левін).

У семантичне співвідношення з префіксом вступають різноманітні прийменники, здебільшого первинні за походженням. Вторинні прийменники репрезентують власну семантику чітко, тому їм не потребують уточнення з боку префікса. Отже, узгодження на префіксально-прийменниковому зрізі на зразок *pref ↔ prer*[первинний] у сучасній українській

мові носить активний характер, а узгодження на взірць $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}$ [вторинний] – пасивний характер.

Залежно від того, які префікси та прийменники корелюють між собою, СТ ППК “контактна локалізація: внутрішній контакт: напрям руху в межі локативного орієнтира”, що характерний для аналізованих речень, можна описати за допомогою різних моделей та субмоделей.

З-поміж виразників семантики “напрямок руху в межі локативного орієнтира” найвищою функційністю відзначені речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}$ [в / у]. Зумовлено це спеціалізацією прийменника в/у, зокрема, вираженням ним значення “рух у межі локативного орієнтира”. Директивні префікси, що корелюють із таким прийменником, не виконують функції семантичних конкретизаторів, вони лише посилюють значення напрямку руху до певного пункту з проникненням у нього. У правобічній позиції функціують усі вирізнені вище іменники. Примітно, що просторово-напрямковий поширювач досить часто утворюють і лексеми з абстрактним значенням. Просторові відношення в таких структурах набувають переносного характеру: <...> *минуле його [дядька Ягора] відійшло у далекість* (О. Гончар); <...> *він просто увійшов у її сьогоранне безсловесне порозуміння зі світом* (О. Забужко); *Дзвін копитний Ввірвався в аромати руж* (В. Сосюра); *Якийсь неспокій заповзав йому [легеневі] в душу і тужавів роздумами* (І. Пільгук).

Припредикатну адвербіальну позицію подеколи структурують іменники – назви природних і штучних отворів у чому-небудь, місць як отворів у чому-небудь, утворених унаслідок деструктивної сили: <...> *У розчинену квартиру влетів маленький, з брудним, обтріпанним пір'ячком голуб* (В. Яворівський); *Він у щілину крем'яної скелі Встромив сухий березовий кілочок і поливати наказав його* (Д. Павличко); *У вікно знадвору зазирає сонце* (І. Багрянний). У науковій літературі немає одностайної думки щодо семантики речень із такими локативними поширювачами. Як стверджує І.Р. Вихованець, прийменник у складі правобічного компонента зазнає нейтралізації свого основного значення. Наслідком такої десемантизації стає репрезентація прийменниково-відмінковою формою семантики місця, а не напрямку. “Значення місця руху, –

наголошує вчений, – що здійснюється через обмежений простір (отвір), виражають факультативні функційні еквіваленти знахідного з прийменником *в* – знахідний із прийменником *через* і знахідний із прийменником *крізь*” [63, с. 50–51]. М.І. Степаненко заперечує належність таких синтаксичних структур до реалізаторів значення місця. Він кваліфікує аналізовані речення як такі, що “передають не місце дії, не ту просторову ситуацію, коли хтось або щось рухається з якої-небудь точки чи до якої-небудь точки і зупиняється в якійсь третій точці, що стає місцем локалізації об’єкта (предмета або істоти), а напрям руху, зорієнтований на кінцевий пункт у вигляді обмеженого внутрішнього простору (отвору)” [282, с. 159]. За словами Л. Ферм, іменники зі значенням “отвір” “відрізняються від субстантивів інших лексико-семантичних груп, оскільки метою переміщення є не об’єкт, позначуваний такими іменниками, а приміщення чи простір з іншого боку об’єкта” [299, с. 70]. Згідно з її міркуваннями, обираючи конструкції на зразок *улізти у вікно*, *убігти в двері* тощо, мовець побічно вказує і на шлях руху. На нашу думку, речення з правобічними конститuentами, сформованими за участю прийменника *в/у* та іменника – номена природних та штучних отворів, є носіями семантики “напряму руху: фініш”, однак перебувають у відношенні семантичної спорідненості з тими синтаксичними структурами, які повідомляють про шлях руху. За умови актуалізації префіксально-прийменникової кореляції моделі транзитивного характеру $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{rпр}[\text{в/у}]$ вони зазнають семантичних зрушень у бік останніх: *Граф Елленберг також проймається таємністю, спирає жіноче тіло навипиньки й прокрадається в царські врата* (В. Винниченко) (= *через врата*); *Хлопці ледве пролізли в них [двері], як ведмеді, чіпляючись дохами та рюкзаками за одвірки* (І. Багрянний) (= *через двері*).

У безпосередній семантичній зв’язок із прийменником *в/у* найактивніше вступає префікс *в-/вві-/ві-/у-/уві-*. Такий факт, очевидно, можна пояснити уникненням морфолого-семантичного “конфлікту” в мові. Кореляцію $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{rпр}[\text{в/у}]$ спостережено тоді, коли необхідно виразити рух суб’єкта / об’єкта, розташованого в безпосередній близькості від локативного орієнтира, у його межі. При цьому префікс *в-/вві-/ві-/у-/уві-* “підкреслює сам процес входження <...> в якийсь

обмежений простір” [76, с. 30]: *Господиня вклала в ту живу каблучку свою товстеньку та ситеньку руку* (І. Нечуй-Левицький); <...> *інша [сила] вступала в тіло й текла по ньому вгору* (О. Забужко); <...> *серед скель в похмурій тишині Своїх терцин холодні діаманти Тобі влітав у шату темний Данте* (Ю. Клен); *Камінь-гостряк йому [коневі] вривався в ногу* (В. Близнець).

Високими функційними можливостями наділені синтаксичні структури з кореляцією $\text{pref[за-]} \leftrightarrow \text{prep[в / у]}$. Варто зазначити, що дієслівний предикат, морфемна структура якого передбачає префікс *за-*, майже ніколи не вживається в реченні самотійно, він потребує облігаторної конкретизації свого значення прийменниково-відмінковою формою локативної семантики. Пояснити таку особливість можна відчутним послабленням первинного просторового значення префікса *за-*, семантичною підтримкою якого є прийменник. Узагальнення плану змісту префікса розширило його можливості утворювати смислове узгодження з різними прийменниками, винятком з-поміж яких не став і прийменник *в / у*. Однак повної семантичної відповідності між синтаксичними конструкціями, у яких прийменник *в / у* корелює з префіксами *в-/вві-/ві-/у-/уві-* та *за-*, немає. Причину слід шукати в семантичній нерівноправності префіксів, оскільки “останній може модифікувати локативне значення, ускладнюючи його об’єктним та темпоральним значеннями” [93, с. 127]. Кореляція на зразок $\text{pref[за-]} \leftrightarrow \text{prep[в / у]}$ найчастіше функціонує в реченнях, які містять інформацію про те, що суб’єкт / об’єкт після руху в межі локативного орієнтира перебуватиме там деякий час: *Молоде [місто атомних енергетиків], зоддалік навіть романтичне, наче й не запустило свого коріння в цю землю, а летить над нею* (В. Яворівський); *Зграйка сільських дітлахів затягає у воду камеру* (В. Діброва); *От ви заходите в установу* (Остап Вишня); *Я <...> занурювався у вісті звідси* (Ю. Андрухович). У них часто фіксуються темпоральні поширювачі: *Поховали старезного діда, закопали **навіки** у землю святу* (В. Симоненко); *Одгарчавши своє, дзвінок на сорок **п’ять хвилин** заповзає в нору* (В. Діброва). Відповідна лексико-семантична наповнюваність правобічної позиції в синтаксичних конструкціях із кореляцією $\text{pref[за-]} \leftrightarrow \text{prep[в / у]}$ може створювати додаткові семантичні

відтінки. Наприклад, за умови заповнення позиції справа іменниками – географічними назвами та найменуваннями населених пунктів, установ, закладів, організацій, приміщень різного призначення виникає відтінок побіжного відвідування, здебільшого спонтанного, ненавмисного, короткочасного (“ненадовго”, “мимохідь”): <...> *після школи [Володимир] поїхав до Севастополя вступати до морського училища, але по дорозі з Житомира заїхав у Київ* (Ваше здоров’я, 04.03.–10.03. 2006); *По дорозі він заскочив у гастроном* (В. Діброва). Якщо ж до складу правобічного конкретизатора входить іменник на позначення предметно-конкретних реалій зі збірною семантикою, актуалізується значення “рух дуже далеко, углиб чого-небудь”: *[Дівчинка] У глуш залазила* (Н. Забіла); *Шапка закотилася в конопляння* (В. Яворівський).

Під впливом префікса *за-* дієслова можуть зазнавати зміщення семантики. Сказане стосується, зокрема, лексеми *завозити*, яка внаслідок префіксації отримує значення “закупляти”, “увозити”. Цікаво, що при цьому виявляють себе не лише безпосередній, але й опосередкований типи кореляції, оскільки обов’язкового вербалізованого вираження набуває правобічний конститuent зі значенням “старт”: <...> *у Росію з Китаю завезли шкідника, через який може вибухнути епідемія алергічних захворювань* (День, 26 грудня 2009); *У наші краї завезли ці фрукти [мандарини] купці з Китаю і Далекосхідної Азії* (Зоря Полтавщини, 14 травня 2008).

Варто наголосити, що префікси *в-/вві-/ві-/у-/уві-* та *за-*, корелюючи з прийменником, зрідка входять до складу дієслів-предикатів активної фізичної дії, яка асоціюється з моторністю. Сполучаючись із префіксами інклюзивної семантики, ці дієслова-предикати набувають відтінку спрямування: *[Читачі] Ще припасовують букочки його [Тараса Антиповича] імені до колекції власних літературних уподобань, уписують в інтер’єри персонального бачення вітчизняного літературного процесу* (Україна молода, 23 квітня 2008); <...> *молодесеньке дівча заплітає в косу синьо-жовту стрічку* (Україна молода, 5 жовтня 2010); *Чоловік забиває цвях у дошку, але в стіну дому ця дошка перетвориться лише тоді, коли жінка на цей цвях повісить чи то фартух, чи то решето, чи то вінок цибулі* (Українська правда, 29 листопада 2010).

У сучасній українській мові продуктивністю позначені й речення з кореляцією $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$, у них основне просторове значення префікса *при-* – “прибуття або доставляння у певне місце” [275, с. 235] – співвідносне із семантикою прийменника *в/у*: *А мої першокласники теж приходять в цей час у шкільний сад* (В. Сухомлинський); *Усю складність і серйозність становища Ігор оцінив, коли разом з князями Олегом, Святославом та ханами прискакав у Рюриків полк* (В. Малик); *Слів таких і треба небагато, Та вони, як весняні пісні, Принесли в гуртожиток в кімнату Теплі-теплі спогади мені* (В. Симоненко); *Син до мами приїхав в село* (Г. Чубач). Префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$ є носієм плану змісту “напряму руху в межі локативного орієнтира” з відтінком подолання певної відстані суб’єкта та його наміру залишитися на якийсь час у кінцевому пункті руху. Варто вказати, що лексико-семантичний склад заповнювачів правобічної позиції речень з узгодженням $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$ вужчий порівняно з лексико-семантичним діапазоном цієї ж позиції в реченнях із проаналізованою вище кореляцією. У ролі адвербіально-директивного компонента не функціують конкретні іменники із семою “нестационарний” (наприклад, назви транспортних засобів). На думку Л.Ферм, у такому разі “мобільний характер реалій <...> є основною перешкодою для вибору дієслова з префіксом, який указує на подолання відстані для досягнення кінцевого пункту руху: коли відстань подолано, кінцева точка мети переміщення уже може й не бути на попередньому місці” [299, с. 79].

Окремо слід сказати про такий тип префіксально-прийменникової кореляції, як $\text{pref}[\text{на-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$. Просторова лативна семантика префікса *на-* пов’язана з результативним та дистрибутивним значеннями. Кореляція $\text{pref}[\text{на-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$ є актуальною тоді, коли суб’єкт або об’єкт “сприймаємо як множину однорідних одиниць” [273, с. 221], а кількісна сема префікса “поєднується з просторовою семою, яка вказує на місце дії” [28, с. 181]: *Йому [Сіркові] аж сльози набігли в кутики очей* (Ю. Мушкетик); *Наїхали чумаченьки В село* (Українські народні пісні).

Уживання безпосередньої кореляції $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$, у якій бере участь префікс лативно-аблативної семантики,

залежить від прагнення мовця підкреслити переміщення суб'єкта / об'єкта з одного місця в інше та локалізацію його в межах просторового орієнтира: *На якусь мить мені здалося, що нас двох **перенесли** у рай і лишили там серед суцільної радості* (М. Матіос); *[Ти] Всю славу козацьку за словом єдиним **Переніс** в убогу хату сироти* (Т. Шевченко); *Казав [він], що **перебрався** у село, хоча насправді це було просто передмістя сільського типу* (В. Кожелянко).

Опосередкована кореляція знаходить свій вияв тоді, коли функцію предиката в реченні виконує дієслово, що містить у своєму складі лативний префікс – реалізатор різнопланових відношень із прийменником *в/у*. Особливо активними є дієслова-предикати з префіксом *ви-*: *<...> після роботи четверо викладачів **вибираються** у найближче місто* (В. Діброва); *<...> половці, ведучи на арканах бранців, худобу та везучи на запасних конях іншу здобич, **вирушають** у степ і прямують на схід* (В. Малик); *<...> дитинство <...> **випускає** райдуги у світ* (М. Сингаївський); *Несподівано м'яч **вистрілює** в небо стрункою свічкою* (О. Забужко). “Одним з найтипівіших для префікса *ви-* відтінків є означення спрямування дії або, частіше, руху зсередини назовні” [147, с. 32], тому він потенційно здатний корелювати з будь-яким прийменником аблативної й лативної семантики. На вибір кореляції $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в/у}]$ впливає перспектива спостерігача, який перебуває в момент мовлення в початковій точці руху. За умови перебування його в кінцевій точці руху доречнішим би було вживання префіксально-прийменникового узгодження $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в/у}]$, пор.: *Суддя **вийшов** у кімнату для нарад* (Україна молода, 15 жовтня 2009) (спостерігач у початковій точці руху) і *За годину я **увійшов** у кімнату* (М. Хвильовий) (спостерігач у кінцевій точці руху). Префікс *ви-* може корелювати з прийменником *в/у* й тоді, коли необхідно лише назвати кінцевий пункт руху, досягнення якого не є релевантним для мовця. Реалізація такої семантики тісно пов'язана з позначенням префіксом певної відстані, найчастіше достатньо великої, між початковою та кінцевою точками руху. Для речень з аналізованим семантичним відтінком характерне лексико-семантичне обмеження на рівні правобічної позиції. Локативно-директивний компонент у них оформлюють зазвичай іменники, що позначають населені пункти:

*Білозерського вже не було в Києві, він виїхав у Полтаву вчителем у кадетський корпус (Спогади про Т.Г. Шевченка); Після обридлої затяжної зими в столиці Федір Семенович покинув своє місто й вирушив у Київ зустрічати весну (Дзеркало тижня, 10–16 жовтня 2009). Цікавим є факт, що префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{в / у}]$ не функціює в реченнях із правобічним припредикатним членом, до складу якого входить іменник *дім*. Таке обмеження можна пояснити екстралінгвальними чинниками: лексема *дім* асоціюється з основним місцем перебування людини, тому “з дому можна вийти куди завгодно, а в дім можна лише увійти або зайти” [299, с. 84]. Субстантив *дім* набуває іншої семантики, коли має при собі атрибутивний компонент, наприклад: *А де мама? – Вона вийшла в сусідський дім* (Зоря Полтавщини, 22 жовтня 2010). Кореляція $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{в / у}]$ в такій синтаксичній конструкції можлива.*

Для вказівки на рух у межі локативного орієнтира не з меж початкової точки руху, а від її межі, набуває актуальності префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{в / у}]$. Специфічною характеристикою речень із цим різновидом кореляції є імплікація руху суб’єкта або об’єкта на невелику відстань: *Відстрибує в куці переляканий котисько* (В. Яворівський); *Другий, ще міцніший удар відкинув його [нападника] в сні* (В. Малик); *Не інакше, як злодії вдерлися в хату, що відбігла в поле від села* (Є. Гуцало); *<...> смерть з косою відійшла в свої незлічені тумани* (В. Сосюра). Репрезентація великої відстані характерна для тих синтаксичних структур, у яких конструктивним центром є дієслова *від’їжджати, відпливати, відходити* (про транспорт), а правобічну позицію конституюють іменники на позначення назв материків, держав, областей, районів, населених пунктів. Роль предиката в реченнях з аналізованим типом кореляції досить часто виконують дієслова на зразок *відвезти, відвести, віднести, відігнати* тощо зі спільною семою “доставити”. У таких синтаксичних конструкціях зазвичай функціює лише опосередкований тип кореляції, бо вказівка на початковий пункт руху є нерелевантною: *Мене мачуха незлюбила і відвела в ліс* (Українські народні казки); *Документи [я] віднесла в двадцять першу школу на Саксаганського* (Рівне вечірне, 12 жовтня 2006);

[Йонька] *Коней відігнав у Бесві яри, покручені, глибокі, із чистою джерельною водою* (Гр. Тютюнник); [Ірину та Марійку] *відвезли в тюрму до Яричева* (Кримська світлиця, 6 червня 2008).

Значення “рух у межі локативного орієнтира” може передавати й кореляція $\text{pref}[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] \leftrightarrow \text{prep}[в / у]$. Полісемантичність префікса *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* уможливує реалізацію в реченні різноманітних додаткових значень: 1) “рух у межі локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: рух згори униз або знизу вгору”: *Він зіскочив у траву* (І. Багрянний); *Дух мій вільний з тобою, одвічна снаго, У простори братерства зліта* (Д. Павличко); 2) “рух у межі локативного орієнтира з різних точок”: *... мерщій знести все в економію, хто що взяв, звести худобу всю* (А. Головка); *Викопані міни звели в один із піщаних кар’єрів неподалік Комарового і знешкодили* (Волинь, 21 жовтня 2010); 3) “рух у межі локативного орієнтира та повернення назад”: *Та нічого, ти обідай, а я збігаю в магазин* (Вільне життя плюс, 3 березня 2010); *Хлопчик з’їздив у сусіднє село на велосипеді* (Полтавський вісник, 22 серпня 2008).

Для підкреслення факту, що подоланий суб’єктом шлях відомий, функціонує опосередкована кореляція $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в / у}]$: *Дід повз мене пройшов у клуню* (В. Симоненко); *Поки хлоп’ята танцювали, Ярема з Лейбою прокралась аж у будинок, в самий льох* (Т. Шевченко); *... він [Ждан] наважився: прослизнув у попівську комірчину* (В. Малик). Однак за умови заповнення правобічної позиції іменниками – найменуваннями отворів префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{в / у}]$ виявляє себе в реченнях із семантикою “шлях руху”, про що вже було зазначено.

Важливим чинником формування значення “напряму руху в межі локативного орієнтира” в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ є план змісту іменника – заповнювача правобічної позиції. Прийменник *до*, нейтралізований стосовно семантики, функціонує поряд із лексемами, яким властива “чітко виявлена об’ємність та виразна вказівка на обмеження певними рамками якихось місцин чи просторів” [137, с. 18]. Склад субстантивів, що структурують припрєдикатні поширювачі, можна диференціювати на дві семантичні групи. До першої слід зарахувати іменники на

позначення закритих просторів (житлових, господарських або будь-яких інших будівель, споруд чи їхніх частин, приміщень адміністративного, господарського, побутового, соціального, культурного, освітнього або будь-якого іншого призначення, окремих транспортних засобів та їхніх частин): *Класичне мистецтво рішуче входило до помешкань простих трудівників* (Ю. Андрухович); [Гості] *Зайшли до райради* (П. Глазовий); *Вантажник в синьому халаті затягає до бакалійного відділу ящик з духмяним німецьким милом* (В. Діброва); *І все було б добре та гаразд, коли б я не завів бабуся до театру* (Остап Вишня); *Вони забрели до автобуса* (В. Стефаник). Другу групу утворюють лексеми на позначення відкритого (обмеженого) простору (назви держав, населених пунктів або їхніх частин, різноманітних ділянок рельєфу, спеціалізованих територій тощо): *Почуття неспокою, з яким Григій прилетів до Туреччини, не минало* (Ю. Покальчук); *Важка рука Петрова, що мов не пам'ятає зла, З Семена збила злі закови І до Полтави привела* (В. Сосюра); *Він [Волин] метнувся вгору і, важко дихаючи від напруження, від зусилля, яким переніс до Лісу частину озерної води, що загасила шал людозмія, почвалав Лісом далі* (Ю. Покальчук); *Через півгодини високий, гарно вбраний, середніх літ добродій з еспаньйолкою й темними густими вусами, над якими сокиркою випинається сухорлявий хрящуватий ніс, поважно входить до садка невеличкої вілли доктора Шпіндлера, відомого вченого-економіста* (В. Винниченко). Роль правобічного конкретизатора виконують й іменники – назви метонімічного закритого простору, що позначають приміщення чи обмежену територію, де перебуває людина або тварина: *А скільки тих Розенкранців налізло до нас?* (У. Самчук); *Марія пару разів зазирала до Дарусі* (М. Матіос); *Недавно зайшли вони з мамою до її знайомих, а до них саме приїхав професор-агроном Павло Тушкан із донькою Оксаною з Катеринослава, круглолицьою синьоокою десятилітньою дівчинкою* (Ю. Покальчук); <...> *вночі найменший брат зайшов до свого коня* (Українські народні казки). За умови функціонування в реченні поряд із таким поширювачем іншого правобічного конституента локативно-директивної семантики конструкція “до + родовий відмінок” є уточнювальною орієнтацією, а кореляція моделі *pref ↔ prer[до]* бере участь у реалізації об'єктних відношень: *Під вечір заїхав я*

до Білини Великої **до** о. Погорецького з тим, *щоби рано і тут скликати віче під церквою і поїхати аж на кінець повіту* (А. Чайковський); *Таким способом полюють тигрів індуські раджі й англійські лорди, що **приїз**дять у гості **до** індуських раджів* (Остап Вишня); *Син **до** мами **приї**хав в село* (Г. Чубач); ***При**ходить він [пан] **до** неї [дівки] під хату* (Українські народні казки). Загалом лексико-семантичний склад заповнювачів адвербіальної позиції в реченнях із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ вужчий порівняно з лексико-семантичним діапазоном правобічної позиції в конструкціях з узгодженням $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{в} / \text{у}]$. На цю особливість звернув увагу І.Р. Вихованець, зазначивши, що основна роль “знахідного з прийменником *в* полягає в тому, що він охоплює ширші шари лексики (назви просторових понять, назви конкретних предметів і абстрактних понять), ніж родовий з прийменником *до*, який вживається переважно з назвами просторових понять” [63, с. 48–49].

У сучасній українській мові префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{в} / \text{у}]$ може бути взаємозамінною: *Він **увій**шов у хату (**до** хати); Вони **заї**хали в Київ (**до** Києва); Вона **зах**овала гроші в кишеню (**до** кишені)*. Ця особливість пов’язана з виразним інклюзивним характером префікса дієслова та своєрідним лексико-семантичним наповненням позиції справа, яку формують іменники – назви споруд, закритих приміщень та їхніх частин, деяких конкретних предметів, населених пунктів. На вибір кореляції в умовах біфункційності впливають різні чинники. Так, В.І. Добош пояснює узгодження $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ в словосполученнях із такими іменниками, як *школа, хата, загін*, мовною традицією [109, с. 246]. За спостереженнями В.В. Коломийцевої, прийменник *до*, що маніфестує не зовсім властиве йому значення спрямованості руху всередину чогось, отримує “своєрідну стилістичну маркованість”, обарвлює речення певними “конотативними характеристиками” [165, с. 57]. Пор. у цьому зв’язку конструкції *Батьки дитину **в**кладають у ліжко* і *Батьки дитину **в**кладають **до** ліжка*, де варіант *до ліжка* є менш імперативним, ніж *у ліжко*. Якщо ж заглибитися в значеннєвий простір конструкції “до + іменник *хата (господа, домівка, оселя, покій, сакля, світлиця)*”, то виявимо її спроможність передавати

не лише локативну семантику “фініш”, але й численні відтінки (наприклад, спрямованість усередину просторового об’єкта й заволодіння ним на короткий час, підкреслена динамічність руху, рух усередину з певною метою): *Вважається добрим знаком, якщо до хати зайдуть ряжені* (Галичина, 13 січня 2009); *Вважається, що саме в цей час [на Різдво] усі предки мають прийти до оселі, а відтак для них звільняють місця на лавах, ліжках, стільчиках, ставлять на ніч страви й кладуть ложки* (Голос України, 14 грудня 2006). Окремого коментаря вимагає субстантив дім. Він, навпаки, функціює з прийменником в/у, оскільки українська мова має прислівник *додому* морфологічного ступіня адвербіалізації: *Убивця боявся зайти у дім* (Рівне вечірне, 7 лютого 2008); *Десять років тому в дім Володимира Мартинчука ввірвалися одночасно неймовірна радість і непоправне горе* (Волинь, 9 лютого 2006). Нарешті, характеризуючи дублетність на префіксально-прийменниковому зрізі *pref ↔ rper[в/у]* та *pref ↔ rper[до]*, слід зважати на діалектну традицію. Як справедливо зауважує В.Г. Войцехівська, речення з просторово-напрямовим членом “в/у + знахідний” поширеніші в південно-східних, а речення із компонентом “до + родовий” – у південно-західних говорах [76, с. 34].

Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція забезпечує чітку реалізацію семантики “напряму руху в межі локативного орієнтира”. Вона виникає між прийменником *до* та префіксами *за-* та *в-/вві-/ві-/у-/уві-* – виразниками інклюзивної семантики: *Білі привиди заходили до вестибюля, гупотіли незграбними ногами, ляскали долонями, і молочні хітони осипалися з них на підлогу* (В. Симоненко); *Щось ще турбувало його [Макара Івановича], залазило до серця, зазірало під шкуру комашнею* (М. Коцюбинський); <...> *Йоганн увіходить без дозволу до кімнати панів* (В. Винниченко); *Пес загавкав хрипко і вбіг, ні, вповз до хати* (І. Багрянний). Оскільки правобічний конституент із прийменником *до* може позначати локативний орієнтир у зв’язку з його досягненням – уходженням у межі або наближенням до меж, префікс виконує диференційну функцію. Специфічний тип становлять речення з дієсловами – предикатами каузально-моторної дії на зразок *вкласти / вкладати, вкинути / вкидати, закинути / закидати, всунути / всувати, засунути / засувати, заховати / заховувати* тощо та

правобічними компонентами, до складу яких уходять іменники – найменуваннями конкретних предметів, що мають внутрішній простір, частин одягу: *Дві пари рук закидають його до кузова* (В. Кожелянко); *Старий заметушився, дістав із шухляди аркуш паперу, згорнув його вчетверо та засунув до кишені* (День, 27 липня 2008); <...> [вірш] *комуністична цензура заховала до спецхранів* (День, 14 липня 2007). У таких реченнях інклюзивне значення виразно передають і безпрефіксні основи, тому форманти *за-* та *в-/вві-/ві-/у-/уві-* не постають семантичними маркерами, а лише допомагають чіткіше репрезентувати семантику “напряму руху в межі локативного орієнтира”.

У відношенні безпосередньої кореляції з прийменником *до* можуть перебувати й префікси *при-* та *над-/наді-/надо-*. Вони, на думку І.Р. Вихованця, “за семантичними показниками розташовані між дистантними і контактними просторовими префіксами, позначаючи у відповідних контекстах як дистантну, так і контактну локалізацію” [66, с. 149]. Отже, у реченнях, що мають у своєму складі моделі кореляції $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ та $\text{pref}[\text{над-/наді-/надо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, можливе сплутування семантики інклюзивності й ексклюзивності: *Це уперше він [Волин] прийшов до цієї хижки сам* (Ю. Покальчук); *Надійшли до хати її рідні* (Українські народні казки). Установити напрям руху до певного пункту з проникненням у його межі допомагає лінгвістичне оточення, зосереджене в рамках речення або за межами, тобто мікро- чи макроконтекст: *Якось непрохані гості прийшли до нашої хати і побачили нечищену кукурудзу, то сіли на лави, почистили її і забрали. Бувало, у когось кожуха заберуть або ще щось цінне, то продавали і пропивали* (Одеські вісті, 22 листопада 2008).

В опосередковане семантичне співвідношення з прийменником *до* можуть вступати всі ті префікси, які утворюють з ним неповне смислове узгодження, тобто вказують на рух із початкової точки або позначають шлях руху. Опосередкована префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ орієнтована на такі субмоделі: $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, $\text{pref}[\text{від-/віді-/відо-/од-/оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, $\text{pref}[\text{з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$. Якщо не враховувати принцип селекційності, який діє на рівні правобічної позиції, речення з опосередкованою префіксально-

прийменниковою кореляцією моделей $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{в / у}]$ можна було б віднести до розряду ізофункційних конструкцій. Характерно, що для синтаксичних структур з опосередкованим виявом узгодження притаманне нерозрізнення семантики “напряму руху до певного локативного орієнтира з проникненням у нього” та “напряму руху до певного локативного орієнтира без проникнення в нього”: *Граф Адольф вислизує надвір до свого автомобіля* (В. Винниченко); <...> *роздратований український патріот, забуваючи на хвилинку про свій патріотизм, вибіг до другого покою* (М. Коцюбинський); <...> *[санітар] згонив юрбу до палат* (Є. Пашковський); <...> *він [Ждан] прослизнув до гурту бранців і тицьнув вузла старому в руки* (В. Малик). Значення інклюзивності / ексклюзивності залежить від характеру префікса та дієслова, що займає предикатну позицію. Наприклад, у реченнях із кореляцією $\text{pref}[\text{від-/віді-/відо-/од-/оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ семантика “напряму руху в межі локативного орієнтира” пов’язана з предикатами переміщення, тоді як предикати руху здебільшого функціують у структурах із семантикою “напряму руху до меж локативного орієнтира”. Пор.: *З пошкоджених будівель уламки даху смерч відніс до сусіднього села Михайло-Коцюбинське* (Високий вал, 8 липня 2009) і *Парубійко відступив до хвірточки* (В. Малик). Аналізовану семантику чітко передають речення з опосередкованою кореляцією в структурах, де предикатну позицію заповнюють вербативи, “що мають значення “змінити місце проживання” (переміститися, переїхати, переселитися, перебраться, виїхати)” [282, с. 129] й містять у своєму складі префікс *ви-*. Ці вербативи можуть уживатися й з префіксом *пере-*, репрезентуючи ідентичне значення й створюючи умови для виявлення безпосереднього різновиду префіксально-прийменникової кореляції. Пор.: *Молодь і дочка виїхали до Німеччини* (О. Довженко) (опосередкована кореляція); *Переїхати до Києва – можна було б, якби не мовний бар’єр* (В. Кожелянко) (безпосередня кореляція). У синтаксичних структурах із такими префіксальними предикатами адвербіальної позиції обіймають лише іменники, що називають континенти, неострівні держави, населені пункти, житлові приміщення.

У реченнях, для яких характерна кореляція $\text{pref}[\text{від-/віді-/відо-/од-/оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, просторові відношення

можуть бути ускладнені відтінком мети: *Іван Мазепа відіслав посланця Станіслава Лещинського до Москви* (День, 31 січня 2009); *Підбігає до мене [старшина] й кричить, тупочучи ногами, що я не юнак, а баба, і що він мене відкомандирує назад до мого полку* (В. Сосюра). Конструктивним центром при цьому постають дієслівні предикати на взірць *відіслати, відрядити, відправити* тощо, які програмують поширювач, виражений іменником – назвою особи за родом діяльності або службовим становищем.

Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref ↔ prep[на]** мають нижчий ступінь продуктивності порівняно з аналізованими вище. Ця кореляція характерна для синтаксичних конструкцій зі специфічним лексико-семантичним наповненням правобічного компонента. Прийменник *на*, що позначає площинну локалізацію, зазнає нейтралізації своєї диференційної ознаки. Це відбувається тоді, коли він сполучається з іменниками, які вказують на відкритий, але обмежений простір. У припредикатній позиції регулярно функціують лексеми на означення деяких острівних держав, якщо вони збігаються з найменуванням острова; спортивних майданчиків; територій, географічних областей, що є складниками держав і “називають нечітко окреслені території на противагу точно визначеним адміністративним одиницям” [137, с. 22]; організацій, підприємств, установ, “семантика яких при їх творенні не асоціювалася з уявленням про закриті приміщення” [137, с. 23]; частин населених пунктів, просторів лінійного характеру, місць громадського користування та відпочинку, функційних територій, “денотати яких асоціюються з уявленням про майданчик, на якому розподілені об’єкти, пов’язані з функцією описуваного простору” [259, с. 200], плантацій тощо: *Перші бойові підрозділи радянських військ прибули на Кубу на початку серпня* (День, 12 липня 2007); *Коли Гриня як правий захисник команди вибігає на поле стадіону, то й Віталій, і Сашко, і весь стадіон кричать йому: – Віва, Куба!* (О. Гончар); *Онук одного з найвідоміших архітекторів України ХХ століття Василя Кричевського також Василь і також Кричевський приїхав на Полтавщину із США* (Полтавський вісник, 15 липня 2010); *Вона в нього була-таки ревнюща, не раз прибігала на ферму, тіпаючись від підозр* (О. Гончар); <...> *лисиця відійшла на подвір’я дачників* (В. Яворівський); <...> *ми в’їхали на*

варшавський дворець (І. Франко); Я бачу матір, як з кімнати Вона **виходить на** балкон (І. Драч); Дочка **вискакує на** кухню (В. Діброва); З невидимих завулків, стежок, дворів **вилітають на** соборний майдан велосипедисти (О. Гончар). Окремо слід сказати про субстантиви вулиця, двір та подвір'я. У реченнях, до складу правобічного компонента яких уходять ці іменники, вияв кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{на}]$ або $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{в / у}]$ залежить від характеру початкової точки руху. Якщо вихідний пункт асоціюється з більш відкритим простором, ніж кінцевий, у реченні оприявлюється узгодження $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{в / у}]$, якщо ж навпаки – $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{на}]$, пор.: Хлопці припустили межі юрбою, а тоді круто завернули вліво, в бічну вулицю (І. Багрянний) і Не раз найцікавіші з хлопців прошмигували велосипедами біля дідового двору, пригальмовуючи та шиї витягаючи через паркан, але **виманити** [Єльку] **на** вулицю жоден не спромігся (О. Гончар); Час мені **вступити в** королівський двір (І. Нечуй-Левицький) і Слуга попросив Стеткевича **вийти на** двір до економа (І. Нечуй-Левицький); Васюренко **зайшов у** своє подвір'я (В. Підмогильний) і <...> [мати], ніби підкреслюючи свою непричетність до того, що діється в хаті, повільно **видибала на** подвір'я (В. Симоненко).

Поширений тип становлять речення, що мають у своєму складі модель префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{на}]$, із синкретичним типом детермінації. Синтаксичну позицію справа в них заповнюють абстрактні іменники на позначення різноманітних дій, процесів, операцій, які виконує людина, та видів занять, форм організації часу. Такі компоненти не мають яких-небудь параметричних ознак простору і репрезентують локативно-фінальний тип обставинних відношень: <...> Степан **приїхав з міста на** храмове свято (М. Матіос); Наступного дня я **прийшов на** роботу у новому вбранні, з новим запахом і, як мені здавалося, з новим блиском ув очах (В. Кожелянко); <...> [Римочку] батьків шофер <...> **відвозив на** музику (О. Забужко); Схід **на** випас **випускає** Кирпатого місяця (І. Драч). “Якщо в реченні з’являється інший поширювач локативного або інтенціонального типу, – робить висновок М.І. Степаненко, – припредикатний компонент <...> втрачає синкретичність. За умови функціонування просторово-напрямкового члена він реалізує семантику “власне мета” або

“мета-присвята” [282, с. 149-150]: *Не ви до міста, до вас горожаня **приїжджатимуть на торг!*** (О. Гончар); *До кабінету графа **на** засідання берлінської організації друзів **увіходить не князівна Еліза, а королева*** (В. Винниченко); *На ринку зголосився до мене австрійський майор і заявив мені, що хоче **вступити до нас на службу*** (А. Чайковський). У таких синтаксичних структурах найпоширеніша кореляція $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$, оскільки основною ознакою префікса *при-* є вказівка на мету дії та на перебування суб’єкта / об’єкта деякий час у кінцевій точці руху.

У ролі припредикатного конституента можуть функціювати різноманітні іменники – назви географічних і промислово-географічних районів, населених пунктів та їхніх частин, підприємств, установ, організацій, приміщень і їхніх частин, обмежених відкритих просторів тощо. Вони вживаються в реченнях досліджуваної семантики з префіксально-прийменниковою кореляцією різного типу, а саме: $\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{в / у}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{до}]$, пор.: *Генерал **зайшов на** кухню* (П. Глазовий); *“**Давай ти завтра Юлю забереши**”, – сказав Вася подружці, коли жінка **вийшла у** кухню* (Зоря Полтавщини, 18 квітня 2009); *<...> **Стальський схопився з місця і вибіг до** кухні* (І. Франко). Однак говорити про ізофункційність цих речень не можна. По-перше, відмінність їхньої семантики полягає в мірі “абстрагованості загального значення напрямку руху в межі чогось (конструкція **в** + знахідний відмінок конкретніша за значенням)” [137, с. 24]. Поширювач “на + знахідний відмінок”, навпаки, слугує для “загального вказування на місце дії” [266, с. 49] й актуалізує свій вияв тоді, коли “зміст висловлення вимагає загальної вказівки на об’єкт, що є кінцевим пунктом руху” [137, с. 20]. По-друге, неможливість взаємозаміни кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{в / у}]$ ($\text{pref} \leftrightarrow \text{pref}[\text{до}]$) слід пов’язувати з існуванням локативних орієнтирів, “які за своїми <...> властивостями або залежно від особливостей сприймання їх людиною можуть бути по-різному осмисленими” [259, с. 195]. Пор.: ***Виплив човен в** синє море* (Т. Шевченко) (море як простір) і ***Виплив на** море плавець* (М. Зеров) (море як поверхня води); ***Вийшов Іванко в** поле орати* (Українські народні казки) (поле як широкий безлісий простір, межі якого визначаються перцептивними можливостями

спостерігача) і <...> [Харитя] *вже й крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись в далечінь* (М. Коцюбинський) (поле як ділянка землі, яку використовують для посадки чого-небудь); *Так злетіла в небо загадкова душа, якій приписували загадкове і навіть темне єство* (33 канал, 1 березня 2006) (небо як місцеперебування Бога, ангелів, святих) і *Крізь розчинені двері видно було, як зійшов на небо повний місяць* (Ю. Покальчук) (небо як повітряний простір); *Пилипівну останнім часом недуги та слабування дедалі частіше вкладають до ліжка* (О. Гончар); <...> *заповз смертельний гаспид у ліжку* (З. Тулуб) (ліжка як об'ємний орієнтир) і <...> *молодий хлопець, натомлений біганиною та вештанням, впав на ліжку й заснув міцним сном натрудженої людини* (І. Нечуй-Левицький) (ліжка як поверхня).

Окремо слід сказати про іменник *Україна*. Він може функціювати в складі припредикатного члена в реченнях, для яких притаманна префіксально-прийменникова кореляція моделей $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{на}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{в / у}]$ ($\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{до}]$). Як відомо, адвербіальний поширювач, до складу якого входить іменник – назва чітко окресленої території зі сталими кордонами, повинен мати будову “в / у + знахідний відмінок”. Поширеність форми з прийменником *на* І.І. Слинко пояснює етимологією “окраїна”, що позначає не чітко окреслений простір, для якого не характерна об'ємність [266, с. 50]. Вибір узгодження префікса-прийменника *на* користь моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{в / у}]$ слід пояснювати державним статусом України з кінця ХХ століття. Така модель закріплена за офіційно-діловою сферою та публіцистичним узусом й адекватно репрезентує реальність. Зважаючи на велику роль засобів масової інформації та офіційно-ділового стилю в нашому житті останнім часом, помітним є активне входження префіксально-прийменникової кореляції описуваної моделі в мову художню й розмовну та зміщення до периферії кореляції на взірць $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}[\text{на}]$: *Президент привіз в Україну незмінену газову ціну* (День, 13 лютого 2008); *Глава Російської православної церкви Кирил прибув в Україну на тиждень* (Україна молода, 21 липня 2010); *Четвертий син Іван виїхав в Україну ще раніше, 1932 року* (Голос України, 12 червня 2010).

У безпосередню кореляцію з прийменником *на* вступають префікси лативної семантики *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *за-*, *при-* та лативно-аблативний префікс *пере-*, які мають у своїй семній структурі вказівку на проникнення в межі чого-небудь: *Колона машин, навантажених солдатами і міліціонерами, в'їздить на майдан* (В. Яворівський); *От і заїхав я на якусь таку землю, що й сам не допойму, чия вона* (Остап Вишня); *<...> не раз і не двічі протягом останніх десяти-дванадцяти років приходив він [Кончак] з мечем на Переяславську та Київську землі і проявляв там нечувану жорстокість* (В. Малик); *Після війни Ернест Хемінгуей переїхав на Кубу, де відновив літературну діяльність* (Світова література і культура). Семантична участь префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$, $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$, $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$ в реченні різна. Кореляція $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$, наприклад, модифікує загальний лативний план змісту відтінком подолання певної відстані, а кореляція $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{в / у}]$ – указівкою на переміщення з початкової точки руху в кінцеву. Речення, в основі яких лежать моделі кореляції $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$ та $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$, мають зовнішню семантичну близькість і вступають у синонімічні відношення. Це пов'язано з функціонуванням у складі дієслів-предикатів префіксів *в-/вві-/ві-/у-/уві-* та *за-* – виразників інклюзивного значення, яке зазнає ускладнень темпоральною семою в семантичній структурі останнього.

Умовою виникнення опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції є наявність у складі предиката префіксів нелативної семантики *ви-* та *про-*: *[Микола] Дістав сигарету і нервово вийшов на дворіще* (В. Яворівський); *Об одинадцятій студент з товаришем вийшли зі станції метро на центральну магістраль міста* (В. Діброва); *З половецьких піль на Руську землю простелилась Ігореві путь* (Н. Забіла); *<...> Самотуга проведе на засідання комісії* (П. Загребельний). Із залученням опосередкованого механізму $\text{pref} \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$ вдається досягти конституювання всіх тих відтінків, які продукує й опосередкована кореляція $\text{pref} \leftrightarrow \text{прер}[\text{в / у}]$, зокрема кореляція $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{на}]$ формує значення “напряму руху з меж початкової точки в межі кінцевої точки”, а кореляція $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{прер}[\text{в / у}]$ активізує в реченні семантику шляху.

Опосередкована префіксально-прийменникова кореляція **pref** ↔ **prep[по]** є досить рідкісним виявом. Пов'язано це з тим, що прийменник *по* узгоджується лише з префіксом *роз-/рози-*. Останній же, передаючи “орієнтацію “відцетрової” дії в радіальних напрямках” [273, с. 171], передбачає кореляцію з прийменником інклюзивної семантики *в/у* в тих реченнях, у яких до складу правобічного поширювача входять іменники *бік, сторона*. У такому разі синтаксична структура повідомляє про “напрямок руху в бік локативного орієнтира”, а не про “напрямок руху в межі локативного орієнтира”. Із метою формування плану змісту “напрямок руху в межі локативного орієнтира”, замість прийменника *в/у*, тотожну з ним семантичну функцію починає виконувати прийменник *по*, що має дистрибутивне значення, співвідносне із семантикою префікса. У ролі конструктивного центра найчастіше постають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії: *Розведи ж мирянок по келіях* (Панас Мирний); *Розходіться по хатах* (М. Матіос); <...> *приїжджі розбирали свої корзини та клунки, розходились по заводських родичах ночувати* (О. Гончар); *Коли всі нарешті розповзлися по домівках, я, стомлена, сіла на канапу і роздерла пакет* (В. Симоненко); *Це вже в 20-му столітті лиха доля розвіяла нас, як мак, по америках, канадах, австраліях* (В. Яворівський).

За участю кореляції **pref** ↔ **prep[всередину / усередину]** структурується семантика “напрямок руху в межі локативного орієнтира: напрям руху всередину локативного орієнтира”. Із прийменником *всередину / усередину*, який чітко й послідовно виражає семи “внутрішня частина якого-небудь простору”, “напрямок руху всередину простору”, узгоджуються префікси *за-* та *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, утворюючи безпосередній різновид кореляції. Вони, активізуючись у складі предикатів руху, переміщення, каузально-моторної дії, перцептивного сприйняття, лише конкретизують значення прийменника. При цьому позицію справа регулярно заповнюють іменники – найменування господарських, житлових приміщень, споруд та їхніх частин, конкретних предметів із внутрішнім об'ємом, небесних тіл, частин організму людини або тварини: *Троє 15–17-річних школярів опівночі, щоб сусіди не чули, зняли на даху шиферину й залізли всередину будівлі* (Україна молода, 5 вересня 2007); *Злочинець вліз всередину автомашини* (Зоря Полтавщини, 13

вересня 2005); *Астрономи зазирали всередину Місяця* (Українська правда, 6 липня 2010); *“Хвороба холоду”*, проникнувши з поверхні, заглиблюється всередину організму (Хрещатик, 19 січня 2010).

Така специфіка правобічної позиції властива й реченням, у яких виникає опосередкований тип кореляції між прийменником *всередину/усередину* та префіксом *про-*. Останній, поряд з основним транзитивним значенням, репрезентує відтінок “закінчення переміщення куди-небудь”, “важливим елементом” якого є “внутрішня частина просторового орієнтира” [112, с. 135]: *Він уявив собі, як сизі димові пасма проникають усередину його тіла, заповнюють грудну порожнину, огортають легені і серце* (Ю. Андрухович); *Він [міністр] пройшов усередину двору, де перебувало кілька міліцейських автобусів* (Українська правда, 10 лютого 2010); *Портфель із вибухівкою проніс усередину будівлі полковник Клаус фон Штауффенберг, нащадок стародавнього аристократичного роду* (Хрещатик, 4 лютого 2009).

Функція префіксально-прийменникової кореляції **pref ↔ prep[насеред]** – маркування семантики “напряму руху в умовну середину локативного орієнтира”, оскільки прийменник *насеред* указує на рух у центральну частину простору. У реченнях з узгодженням **pref ↔ prep[насеред]** дієслівні предикати руху, переміщення, каузально-моторної дії мають особливу морфемну будову, оскільки регулярним для них є сполучення з префіксом *ви-*. Отже, для вираження значення “напряму руху в умовну середину локативного орієнтира” в мові найактивніше функціонує опосередкована префіксально-прийменникова кореляція. Префікс, який має не лативну, а аблативну семантику, переводить автосемантичне дієслово в зону інформативної недостатності та викликає обов’язкову появу в синтаксичній структурі адвербіально-директивного компонента досяжного значення: *Коли він вирвався з-поміж жінок і вибіг насеред двору – панича уже і слід простиг* (Панас Мирний); *Роман вискочив насеред класу* (С. Васильченко); *Наймит викотив новий візок насеред двора* (І. Нечуй-Левицький); *Мар’яна вибігла насеред хати* (Г. Косинка). У науковій літературі існують спроби тлумачення цієї “певної закономірності” [7, с. 120]. Так, Л.В. Ємельянова причину аналізованого явища пояснює власне-

семантичними валентностями вербатива. “У значенні дієслова, – твердить вона, – чітко фіксовано на логічному рівні не лише початок переміщення (ми знаємо, що це внутрішня частина локативного орієнтира), але і його фінал (він наступає відразу після появи суб’єкта / об’єкта за межами локативного орієнтира, якщо спостерігач перебуває також за його межами, або відразу після того, як суб’єкт / об’єкт зникає, якщо спостерігач опиняється всередині). Рух, позначуваний дієсловом із префіксом ви-, є короткочасним і має чітко окреслені в просторі початок і кінець” [112, с. 84].

Суттєвою ознакою опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{rprer}[\text{насеред}]$ є імплікація вказівки на достатню відстань від початкової точки руху до кінцевої: *Катря з жаху одскочила аж насеред хати* (Панас Мирний); *Галя одійшла насеред хати, обернулася лицем до покутя* (І. Багрянний); *Наталя спрожога одбігає насеред хати і заливається дзвінком реготом* (Панас Мирний).

Не можна обійти увагою той факт, що речення, в основі яких лежить модель $\text{pref} \leftrightarrow \text{rprer}[\text{насеред}]$, інколи вступають в ізофункційні відношення із синтаксичними структурами, що мають у своєму складі модель $\text{pref} \leftrightarrow \text{rprer}[\text{на}]$. Правобічний компонент останніх структурує синсемантичний іменник *середина*, що вимагає після себе іншого поширювача-іменника, який позначає закритий або відкритий, але до певної міри обмежений простір із плоскою поверхнею: *Кілька типів з оленячими і бичачими рогами на головах, підтанцювуючи, виносять на середину кімнати священний повстяний килимок* (Ю. Андрухович); *Кульбака залишив стрій, знехотя вичвалав аж на середину майдану* (О. Гончар); *Він відходить на середину кімнати, стискує скрипку підборіддям, і чарівні мелодії ніби доповнюють одна одну* (Полтавський вісник, 5 листопада 2010).

Префікс *ви-* опосередковано корелює і з прийменником *посеред*, комплексно репрезентуючи семантику “напряму руху в умовний центр локативного орієнтира”. Формування вирізненого плану змісту пов’язане передусім із прийменником, що вказує на центральну частину простору та його умовний центр. Префікс же переводить прийменник у зону динамічних відношень: *Чіпка вийшов посеред двору* (Панас Мирний); [Пані] *Звеліла її* [Одарку]

вивести посеред покою – *танцюю!* (Марко Вовчок); *Гетьман вийшов посеред помосту* (Українські перекази). За лексико-семантичною будовою дієслів-предикатів, іменників-заповнювачів правобічної позиції речення з кореляціями $\text{pref} \leftrightarrow \text{rprer}[\text{насеред}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{rprer}[\text{посеред}]$ перебувають у відношенні семантичної сумісності, однак останні обмежені щодо сфери вживання, оскільки зосереджені лише в розмовному мовленні та можуть бути побутувати зі стилістичною метою в художній літературі.

До плану змісту “напря́м руху в межі локативного орієнтира” входить указівка на “напря́м руху від зовнішньої (початкової) межі всередину локативного орієнтира” за умови актуалізації узгодження $\text{pref} \leftrightarrow \text{rprer}[\text{вглиб} / \text{в глиб} / \text{углиб} / \text{у глиб}]$. Прийменник, що уточнює “рух усередину простору або предмета, виражаючи локалізацію кінцевого пункту руху далі від початкових їх меж” [61, с. 111], передбачає комбінації з префіксами *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *за-*, *пере-*, *про-*, *від-/віді-/відо-/од-/оді-*.

Найтипівішим прикладом безпосередньої кореляції є модель $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{rprer}[\text{вглиб} / \text{в глиб} / \text{углиб} / \text{у глиб}]$: [Чоловік] *Заїхав углиб лісу* (Українські народні казки); *Археологія – його [відомого краєзнавця Степана Пеняка] улюблена наука, бо вона дає змогу заглянути вглиб тисячоліть* (Голос України, 31 жовтня 2009); *Він просто з жаху вглиб [землі] заліз* (І. Багряний). Виявленню такого співвідношення сприяє семантика префікса *за-* “рух дуже далеко, углиб чого-небудь”. Невисокою продуктивністю відзначена префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{в-/вві-/ві-/у-/уві-}] \leftrightarrow \text{rprer}[\text{вглиб} / \text{в глиб} / \text{углиб} / \text{у глиб}]$. Вона характерна для синтаксичних конструкцій, функцію предиката в яких виконують дієслова оптичного сприйняття, а програмовану ними позицію справа займають різні стосовно семантики іменники: *Вглядався я вглиб просторів синіх, зелених, сиво-золотих* (Вітчизна, 2004, № 3–4); *Вона працювала з гарячковою старанністю, але час від часу завмирала, чуйно прислухаючись до кожного звуку, і вдивлялася в глиб темної алеї* (Зоря Полтавщини, 2 квітня 2010). Для підкреслення зміни місцеперебування від зовнішньої (початкової) межі всередину локативного орієнтира важливою є кореляція $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{rprer}[\text{вглиб} / \text{в глиб} / \text{углиб} / \text{у глиб}]$: <...> *мітингувальники, котрі*

стаціонарно перебувають у наметовому містечку, **передислоковуються углиб** парку, подалі від криків динаміків, від ревища агітаційних пісень (Україна молода, 19 липня 2006); *Гірські роботи усе більш пересуваються в глиб* земних надр (День, 1 березня 2010) .

Формування опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції залежить від префікса *про-*: *По Амазонці смугастий кит проплив у глиб* материка (День, 29 червня 2010); <...> *селяни проходили вглиб* класу (А. Головка); <...> [звої диму] *проходили крізь небо, в глиб* всесвіту (В. Підмогильний). І префікс, і прийменник мають спільні семантичні складники: значення прийменника “глибоко всередину чогось” підтримує додатковий план змісту префікса, який імплікує переміщення через/крізь масу локативного орієнтира. Особливістю правобічної позиції є функціонування іменників на позначення ландшафтів, густо вкритих рослинністю, відкритих просторів, суцільної маси.

Конструювання семантики речення “напряму руху в межі локативного орієнтира” може бути пов’язане з прийменниковою сполукою *в межі / у межі*, яка виконує функцію прийменника та перебуває в стадії становлення як власне-прийменника: <...> [Сагайдачний], *зібравши 20-тисячне військо “степових флібустьєрів” на початку серпня 1618 року вдерся в межі* Московії (Львівська газета, лютий 2009); <...> *землю потрібно ввести в межі* населеного пункту (Львівська газета, січень 2007); *Коли 3-я ударна армія увірвалася в межі* Берліна, військова рада армії *запровадила дев’ять прапорів для всіх дев’яти своїх девізій* (Галичина, 26 березня 2009). Порівняно з прийменником *в / у* вона конкретніше передає семантику інклюзивності й лише зрідка потребує уточнення з боку префікса *в-/вві-/ві-/у-/уві-*. У синтаксичних структурах із кореляцією **pref** ↔ **prep[в межі / у межі]** вартісним будівельним матеріалом постають дієслова руху, переміщення та різного роду іменники – назви закритих та відкритих обмежених просторів.

2.1.1.2. СТ ППК “контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху на поверхню локативного орієнтира”

Особливістю речень із семантичним описом “напряму руху на поверхню локативного орієнтира” є вживання префіксальних

дієслів руху, переміщення, каузально-моторної дії та іменників – складників припредикатного правобічного компонента, що належать до різних лексико-семантичних розрядів. Типовими заповнювачами позиції справа є лексеми – назви обмежених просторів, типів покриву, функційних територій, частин тіла людини або іншої живої істоти, відкритих транспортних засобів та їхніх частин: *Внезабарі [русалки] **вибрались на берег і подались у темну гущавину лісу*** (Ю. Покальчук); *Вранці обложені дмитрівці **висипали на вали*** (В. Малик); *Невидима рука висмикнула вас зі слизоти і **винесла на тверде?*** (В. Діброва); *Пан Миколай, чоловік значного віку і сухорлявий, **вийшов на город нарвати м'яти для чаю*** (В. Кожелянко); *Двоє птицями **вилетіли на коней*** (І. Багрянний); *Марія з українських степів **упала б мені на груди, зайшлася у риданнях, безпорадна і безборонна перед жахливою стихією смерті*** (П. Загребельний); *Передав Сулима Січ наказному отаманові й рано-вранці, зібравши із собою дві з половиною тисячі добірного товариства, **зійшов на палубу найбільшої чайки, щоб оглянути все військо*** (А. Кащенко). Для синтаксичних структур з аналізованими припредикатними поширювачами характерною є вказівка на те, що рух досягає поверхні предмета – локативного орієнтира. З-поміж іменників, що формують напрямково-локативний поширювач, функційне ядро становлять номени об'єктів, для досягнення яких слід піднятися вгору (*ганок, дах, дерево, сходинок, сцена*) або назви локативних орієнтирів, розташованих нижче вихідного пункту руху (*земля, підлога, трава*), пор.: *Великий стрілець він був і не боявся ні тучі, ні грому: йому дикий жеребець вуха відкусив, і якби не зліз **на** дерево, то й носа не було б!* (А. Кащенко) і *Марія **випустила створіння на підлогу*** (В. Яворівський). Семантика речення з таким припредикатним поширювачем зазнає конкретизації значеннєвою характеристикою “напряму руху на поверхню локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: напрям руху знизу вгору або напрям руху згори вниз”. На особливу увагу заслуговує іменник *місце*, який, реалізуючи семантику “простір поверхні, зайнятий ким- або чим-небудь”, обов'язково вимагає після себе атрибутивного поширювача: <...> [Данилко з прадідом] *ось ніби **на** найвище **вийшли місце*** (Ю. Яновський); *Злива не примусила поворухитися невідомого, **відповзти на** сухе місце* (Одеські вісті, 13 вересня

2007); *Майже ціле село перебирається на нове місце, в кожному разі ті, хто хоче тихо жити в лісі* (Ю. Покальчук); *Коли машини приїхали на місце події, увесь будинок був охоплений вогнем* (Рівне вечірнє, 28 жовтня 2008). Інколи субстантив *місце* має імпліцитний характер. Замість нього в реченні може вживатися іменник, “у значеннєвій структурі якого індиферентною є сема “подія” [259, с. 208]: [Мама] **Вийшла на сонце** (У. Самчук) (місце, відкрите для впливу сонячної енергії); *Посланець вивалився на осоння* (О. Забужко) (незатінене місце, освітлюване сонцем).

Реченням із планом змісту “напряму руху на поверхню локативного орієнтира” здебільшого властива кореляція моделі **pref ↔ prep[на]**. Прийменник *на*, що виконує свою “пряму функцію” площинної локалізації, “слугує показником дії на поверхню <...> чого-небудь” [38, с. 20–21]. Повний вияв безпосередньої кореляції **pref[на-] ↔ prep[на]** не типовий, оскільки префікс *на-* репрезентує насамперед значення квантитативності, яке лише інколи може бути ускладнене просторовою семою “контакт із локативним орієнтиром, точніше, із його поверхнею”: *Мухи налетіли на обличчя* (В. Шевчук); [Вони] **На жаровню наклали сухих смоляних дров, хмизу, березової кори, ще й брали запас з собою в байду** (І. Багрянний); **На** блакитні очі в білявого *Василька набігли сльози* (М. Коцюбинський); *Чотири молотобойці насіли на руки з усієї сили* (І. Багрянний).

Невисокий ступінь продуктивності характерний і для синтаксичних структур із кореляцією **pref[за-] ↔ prep[на]** та **pref[при-] ↔ prep[на]**: *Пішла баба до хати, залізла на піч і стогнала* (Є. Гуцало); *От і знову він збивав її з власного трибу, затягував кудись на плитке* (О. Забужко); <...> *Аліна тихо приземлилась на палубу* (О. Забужко); *Коли на крилах хмари злотні На землю вечір принесуть, Вони летять у верхогір'я І там солодкий спокій п'ють* (О. Олесь). У них досить часто спостерігаємо конкретизацію семантики “напряму руху на поверхню локативного орієнтира” вказівкою на вертикальну локалізацію. Особливістю кореляції **pref[при-] ↔ prep[на]** є те, що вона зазвичай фіксує напряму руху згори вниз, а не знизу вгору. Таке явище Л. Ферм пояснює екстралінгвальними чинниками. “Префікс *при-*, – твердить дослідниця, – передбачає подолання відстані, тому вирази, наприклад, *прилізти на дах*,

прийшов на сходинки тощо не зовсім гармонійні. Враження таке, що на дах і на сходинки переміщення розпочалося ще на сусідній вулиці” [299, с. 107].

Коли релевантною є інформація про те, що суб’єкт / об’єкт змінив своє місцеперебування, зреалізовується кореляція $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$: <...> [Федір] *переплив на протилежний берег* (В. Яворівський); *Юра перекотився на бік, на живіт* (Т. Литовченко); <...> *Ігор звелів дружинникам і воям пересісти на свіжих запасних коней* (В. Малик); *Ведмежаті набридло сидіти на столі, воно перелізло на ослін, сп’ялось до стіни і почало порядкувати* (І. Багрянний); *Ми переступили з порога на доріжку* (Марко Вовчок).

Реалізація значення “напряму руху на поверхню локативного орієнтира” найчастіше пов’язана з опосередкованим префіксально-прийменниковим узгодженням на зразок $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$. Така кореляція бере участь у формуванні відтінків “напряму руху на поверхню локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: напрям руху згори вниз” та “напряму руху на поверхню локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: напрям руху знизу вгору”. Пор.: *Горобець, мляво стріуючи крильцями, злетів на підлогу і принишк у кутку, поник головою, сіпає дзьобком* (В. Яворівський); *Зараз, коли він [Волин] спав, воно [волосся] звисало на стовбур дерева розкішними пасмами* (Ю. Покальчук); *Дружина сповзає на стілець* (В. Діброва); <...> [сльоза] *скотилася йому [Дмитрику] на обличчя* (М. Коцюбинський) і <...> *зійшов на небо повний місяць* (Ю. Покальчук); *Він жив один в своїй пустелі, В краю думок і мрій своїх, На мить одну злітав на скелі І знов для неба кидав їх* (О. Олесь); *Вона [“кішка”], правда, доброго лошака візьме в зуби, скине собі на хребет та й занесе грець його знає куди* (І. Багрянний).

Активно виявляє себе й кореляція $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{на}]$: <...> *легенький вітер шамотів у дикому малиннику й виганяв на трави табунці зелених хвиль* (М. Хвильовий); *Дівчина, чорнява та рум’яна, як калина, встала, щоб вискочити на берег* (І. Нечуй-Левицький); <...> *на землю випали холодні дощі* (М. Хвильовий); <...> *вийде злодій на шлях погулять З ножем у халяві* <...> (Т. Шевченко). Вона вказує на те, що рух спрямовано в більш відкритий простір. Функціонування розглядуваної кореляції досить

часто пов'язане з вираженням додаткового значення “напряму руху знизу вгору”: *Грицько збігає по сходах, вискакує на обтягнуте вепровою шкірою сідло своєї “Яви” і вилітає з двору* (В. Яворівський); <...> *комашинка якимсь чудом ловко видряпувалась на самий гребінь кучугури* (В. Винниченко); *Він бігав наввипередки з вітром, Він вилазив на грушу і рвав у пазуху гнилиці* (І. Драч); <...> [Лодиженко] *виолік колеса на рейки* (Іван Ле). Привертає увагу той факт, що формант *ви-* в аналізованих реченнях хоч і належить до префіксів аблативного типу, проте, указуючи на короткочасність руху, програмує обов'язковий просторово-напрямовий поширювач із семантикою “фініш”.

Із прийменником *на* в смислове співвідношення може вступати префікс *від-/віді-/відо-/од-/оді-*, надаючи дієслову-предикату різних значень, зокрема “відхиляти(ся) назад”, “відскакувати, відпадати внаслідок удару, поштовху”, “доставити що-небудь куди-небудь”: <...> *одкинулася на спинку крісла Людмила* (В. Яворівський); *Ярина повним розпуки рухом заламує руки й відкидає назад, на зелену стіну винограду свою біляву голівку* (М. Коцюбинський); <...> *він [спекулянт] з усіма своїми шкребками відлетів на брук сторчака* (О. Гончар); <...> *він відніс горнятко на стіл та насипав в миску юшки* (М. Коцюбинський).

Співвідношення на префіксально-прийменниковому зрізі $\text{pref}[в-/у-] \leftrightarrow \text{pref}[на]$ уможливорює маркування додаткового відтінку “напряму руху на поверхню локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: рух згори вниз”. Характерно, що префікс *в-/у-* реалізує тут аблативне значення, успадковане від давнього прийменника *у*, який слугував “у ролі префікса <...> на означення віддаляння або відокремлення від чогось” [147, с. 19]: *Рада вронила на землю порожнє відро* (О. Забужко); *На траву лебідка впала* (Н. Забіла); <...> *на долоню пелюстка впаде* (М. Сингаївський); *На шию впаде удар сокири* (В. Сосюра).

Семантику “напряму руху на поверхню локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: рух згори вниз” реалізують також речення з виявом префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref}[о-/об-/обі-] \leftrightarrow \text{pref}[на]$, оскільки префікс може позначати дію, “яка призводить до переміщення предмета вниз від місця його попереднього розташування або руху від якоїсь точки донизу” [147, с. 112]: *І сиплеться з неї [груші] цвіт, вся земля вже застелена, пелюстки осідають на*

голову, на плечі, потрапляють на уста (Є. Гуцало); Рада машинально опустила **на** долівку відро з водою (О. Забужко); <...> голуби **на** землю **обривались** (О. Олесь); Вона [Любава] схитнулася і важко **осіла на** долівку (В. Малик). Принагідно зауважимо, що префікс *о-/об-/обі-* виконує директивну функцію лише зрідка, домінантною ж для нього є сема “місце”. Він корелює з прийменниками *навколо, довкола, доокола, навкруг, навкруги, круг, кругом, довкіл, вколо, вкруг, окіл*, а також їхніми стильовими варіантами виразного розмовно-побутового характеру *округ, округи, довкруги, довкруз, доокіл*, які вказують на перебування навколо локативного орієнтира, і постає разом із ними засобом репрезентації не динамічної, а статичної просторової семантики речення, зокрема її видової характеристики “дія відбувається з усіх боків локативного орієнтира”. Отже, із зоною статичності пов’язана префіксально-прийменникова кореляція семантичного типу “рух навколо локативного орієнтира”, репрезентантами якого є моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{навколо}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{довкола}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{доокола}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{навкруг}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{навкруги}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{круг}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{кругом}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{довкіл}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{вколо}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{вкруг}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prepr}[\text{окіл}]$. Ядро речень з описуванням значенням структурують дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, що програмують правобічний просторовий поширювач з іменниками – найменуваннями локативних і нелокативних понять, для яких визначальною є сема “окружність”: *Він об’їде навколо світу* (І. Багрянний); <...> [Горина] *сім разів обійшла довкола куреня, звівши руки догори і благаючи неба допомогти родині, здоров’я і захисту від лиха* (Ю. Покальчук); *Василько обійшов навкруги саней* (М. Коцюбинський); *Вона тоді обходила кругом городу, чи слухала просто жалісливу мелодію, схиливши голову собі до колін, чи сиділа з Марією під стіною на лавці* (М. Матіос). Префікс *о-/об-/обі-* та прийменники *навколо, довкола, доокола, навкруг, навкруги, кругом, довкіл, вколо, вкруг, окіл* постають у сучасній українській мові із рівнозначним змістом, тому їхня безпосередня кореляція прирівнюється до повного типу. За умови кореляції зазначених вище прийменників та префікса *роз-/розі-* план змісту “рух навколо локативного орієнтира” зазнає конкретизації у вигляді вказівки на відцентрове

спрямування дії. Примітно, що в реченнях з узгодженням $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{навколо}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{довкола}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{доокола}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{навкруг}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{навкруги}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{кругом}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{довкіл}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{вколо}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{вкруг}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{окіл}]$ функцію предиката виконують зазвичай дієслова каузально-моторної дії, а правобічну позицію обіймають іменники, що називають не лише локативні й нелокативні поняття, але й істоти, напр.: $\langle \dots \rangle$ *вона зараз підсунула ближче до вікна дерев'яний стільчик, розклала довкола себе кукурудзяні шульки* (М. Матіос); [Богумила] *Розклала їх [іграшки] навколо Марти* (С. Андрухович); $\langle \dots \rangle$ [паволоки тютюнового диму] *нервово розгортали круг неї клуби фіміаму* (О. Забужко). Якщо ж назви істот заповнюють припредикатну позицію в реченнях із префіксом *о-/об-/обі-*, реалізуються не локативні, а об'єктні відношення. Префіксально-прийменникова кореляція різних моделей неоднаково репрезентує план змісту речення “дія відбувається з усіх боків локативного орієнтира”. Це пов'язано зі значенням прийменників, оскільки, як стверджує З.І. Іваненко, найчіткіше виокремлене значення передають конструкції з прийменниками *навкруги, довкруги, довкруг, округ*, структури з прийменниками *круг, кругом*, наприклад, мають загальну семантику [136, с. 19].

Префікс *о-/об-/обі-* може сполучатися з дієсловами-предикатами активної фізичної дії, корелюючи при цьому з прийменником *об*. У реченнях із префіксально-прийменниковим співвідношенням цього різновиду виникають синкретичні інструментально-просторові відношення: “знахідний із прийменником *о (об)* може виражати значення інструментальності і при цьому місця зіткнення, дотику, контакту, хоча просторове значення дуже затемнене, відсувається на задній план” [63, с. 102]. Обов'язковий правобічний поширювач структурують іменники з ідентифікувальною ознакою “поверхня”: $\langle \dots \rangle$ [дід] *взяв одну [грушу], обтер об рукав білої сорочки й почав їсти* (О. Довженко); *Він [Фесенко] вискочив на сухе місце й почав обтрушувати хусточкою панталони та ботинки та обтирати об траву подошви* (І. Нечуй-Левицький); $\langle \dots \rangle$ *один зі шпанят вибіг, підібрав мішок, шапку обтрисив об*

коліно і, злодійкувато озирнувшись, сунув її у кишеню (Зоря Полтавщини, 28 квітня 2010). Ці синтаксичні конструкції вступають у синонімічні відношення з реченнями, у яких замість прийменниково-відмінкової форми функціює орудний інструментальний (*обтер об рукав* → *обтер рукавом*, *обтирати об траву* → *обтирати травою*, *обтрусив об коліно* → *обтрусив коліном*). Відсутність префіксально-прийменникової кореляції в них уможлиблює кваліфікування власне-інструментальних, а не синкретичних відношень.

Що ж до динамічного плану змісту “напряму руху на поверхню локативного орієнтира”, то його демонструє й кореляція *pref*[про-] ↔ *prep*[на], позначаючи шлях руху суб’єкта / об’єкта: <...> *проходить князь Альбрехт на вказане йому місце* (В. Винниченко); <...> *теплим молоком душа моя проллялась на жито золоте твоїх дзвінких пісень* (В. Сосюра).

У реченнях із семантичною характеристикою “напряму руху на поверхню локативного орієнтира” правобічний поширювач може набувати форми “по + місцевий відмінок”, яка сигналізує про розміщення, поширення на поверхні локативного орієнтира і є “семантичним синонімом сполучення на + м.в” [140, с. 61]. Синтаксичні конструкції, у яких функціює префіксально-прийменникова кореляція *pref* ↔ *prep*[по], описують рух / переміщення кількох суб’єктів / об’єктів з однієї точки на поверхню відразу декількох точок. Це відбувається за умови сполучення дієслова з префіксом *роз-/розі-*: <...> *напірці сполоханою голубиною зграйкою спурхнули з столу і розлетілися по підлозі* (О. Гончар); *Зайшовши, мої “однокласники” розсілися по своїх місцях* (Волинь, 12 жовтня 2006); <...> *коли помітив – вони [черв’яки] розповзлися по всьому берегу* (В. Нестайко).

2.1.1.3. СТ ППК “дистантна локалізація: напряму руху в бік локативного орієнтира”

Основним виразником значення речення “напряму руху в бік локативного орієнтира” здебільшого є прийменник, що функціює в складі припредикатного адвербіального члена, корелює з префіксом основного носія валентності та має виразну ексклюзивну локалізацію. Однак вторинну, нехарактерну функцію дистантного прийменника можуть виконувати й прийменники контактного значення, зреалізовуючись як

“контекстуальні варіанти прийменника-домінанти” [61, с. 212]. План змісту “напряму руху в бік локативного орієнтира” зазнає уточнення залежно від типу префіксально-прийменникової кореляції. Варто зазначити, що семантика “фініш”, зреалізована за допомогою префіксально-прийменникового узгодження в досліджуваних реченнях, має певну особливість: вона не маніфестується в “чистому вигляді”, оскільки кінцевий пункт руху не є “обов’язковою метою руху, а лише орієнтиром” [82, с. 145].

Найтиповішим репрезентантом СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху в бік локативного орієнтира” є модель **pref ↔ prep[до]**. Прийменник *до* за своєю природою є дистантним і вказує на просторове близьке розташування двох предметів. Як стверджує І.Р. Вихованець, “у ряді випадків <...> родовий з прийменником **до** не виключає контакту з просторовим орієнтиром” [61, с. 110]. Цьому сприяє супроводження просторового поширювача займенниками (самий, самісінький) або частками (аж), що підкреслюють досягнення меж простору: <...> *вчистив страшенний дощ, так під ним я доїхала до самого села* (Леся Українка); *Шпіндлер присовує лице <...> до самої газети* (В. Винниченко); *Пасмо підходило аж до Пашкового* (І. Багряний); <...> *криві міські вулички збігають аж до води* (О. Гончар).

Позицію адвербіального члена в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією **pref ↔ prep[до]** можуть структурувати всі іменники, оскільки на характер переміщення, що “закінчується в безпосередній близькості від самої реалії, ні форма, ні характер реалії ... не впливають” [299, с. 119]. До складу припредикатних реалізаторів зазвичай уходять лексеми на означення різноманітних природних об’єктів, споруд та їхніх частин, конкретних предметів, фітонімів: [Вони] *До Голубої наді дійшли третього дня під обід* (І. Багряний); *Вони підійшли до будинку* (І. Микитенко); <...> [молодиця] *підійшла до діжки з борошном* (Б. Грінченко); <...> *він [Волин] підплив до густого куща водоростей* (Ю. Покальчук). Якщо репрезентантами позиції правобічного поширювача є іменники – найменування нелокативних понять, то можна говорити про регулярне функціонування префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із синкретичними обставинно-об’єктними (чи подеколи

залежно від контексту об'єктно-обставинними) відношеннями: припредикатні поширювачі передають значення директивності й водночас реалізують об'єктну семантику, тому що не втрачають конкретно-предметної ідентифікації. До окремого типу входять речення, у яких правовалентний член утворюють іменники – назви істот. Вони мають усі підстави бути зарахованими до таких, у яких за участю префіксально-прийменникової кореляції зреалізовані не локативні, а об'єктні відношення, пор.: <...> *лише помалу дійшов до Григорія жаский зміст тієї розмови, полохаючи сон, що почав був підкрадатись* (І. Багрянний); *До січових бійців, як постріл, Палій підскочив на коні* (В. Сосюра); *[Скирда] Підійшов до Ковалихи* (О. Коломієць); *Я підбіг до Афоньки і міцно потиснув його зашкарублу, здорову, як у ведмедя, долоню* (Б. Антоненко-Давидович).

Із прийменником *до* узгоджуються префікси *до-/ді-, під-/піді-/підо-, при-, над-/наді-/надо-, ви-, від-/віді-/відо-/од-/оді-, про-, з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*. Вони або допомагають передати виокремлений різновид значення, або постають семантичними маркерами. Функційно активними є префікси *до-/ді-, під-/піді-/підо-*, оскільки саме вони репрезентують семантику наближення: *Допався і я до свого села, Усе розтрусив на великій дорозі, Стою на святому на сивім порозі, Хвилини завмерли* (І. Драч); *Вони доходять до центру* (В. Діброва); *Соломка підходить до коліски* (Є. Гуцало); <...> *вона [Ганнуса], вертаючи з вечорниць чи з вулиці, підступалася до вмурованого в стіну люстерка* (О. Забужко). Префікс *до-* –однозначний прийменникові. Префікс *під-/піді-/підо-* вказує на перебування суб'єкта / об'єкта на деякій відстані від кінцевої точки руху, тобто також експлікує значення “простір біля локативного орієнтира”. Отже, префікси конкретизують семантику прийменника та утворюють з ним комплексний засіб передачі локативного значення “напряму руху в бік локативного орієнтира”. Важливо наголосити, що префікс *до-/ді-* здатний позначати не лише дистантну локалізацію кінцевої точки руху щодо просторового орієнтира, але й указувати на досягнення її. Як справедливо зауважує С.О. Соколова, така семантика можлива за умови, якщо дієслово вказує на спосіб пересування, а правобічний компонент вербально не виражений [273, с. 160–161]: *Він доїхав (долетів, доплив і т.ін.)*.

Префікси *до-/di-* та *під-/pidi-/nido-* можуть виконувати й семантично ідентифікувальну функцію. Детермінація значення речення прямо залежна від їхнього вживання, коли орієнтир об'ємний й допускає різні способи руху (усередину й до), тобто коли правобічну позицію заповнюють іменники – найменування просторів, у межі яких хтось (щось) проникає. Префікси – виразники ексклюзивної семантики – уточнюють, що рух припинено біля локативного орієнтира: <...> [Влас] *аж до Праги добіг*, *Та не зміг повернутись додому* (І. Драч); *Галя дійшла до Луцька* (Ю. Покальчук); *Під'їздить до двору колгоспна вантажівка, забейкана у силос і жом* (В. Яворівський); *Хо підійшов до села* (М. Коцюбинський).

Смислове узгодження на префіксально-прийменниковому зрізі *pref[при-] ↔ prep[до]* та *pref[над-/наді-/надо-] ↔ prep[до]* є опосередкованим. І префікс, і прийменник мають лативну семантику, проте перебувають в опозиції “контактність / дистантність”. Наголосимо ще раз, що розглядані префікси дослідники кваліфікують як такі, що за семантичними показниками розташовані між дистантними і контактними просторовими префіксами, зауважуючи при цьому, що сема “контактність” для них є домінантною [93, с. 127]. Отже, форманти, про які йдеться, майже не пов'язані зі значенням “напряму руху до просторового орієнтира без проникнення в його межі”. У реченнях із таким типом опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції не завжди чітко протиставлені інклюзивне та ексклюзивне значення, пор.: *До кузні приходили колгоспники* (О. Десняк); [Зоринка] *Надбігла до галявини* (Д. Міщенко). Змістову двозначність, яка не дає змоги чітко представити факт дійсності, долає мікро- чи макроконтекст. Саме він установлює напряму руху до кінцевого пункту з проникненням або без проникнення в нього. Двозначність зникає тоді, коли до складу речення входять іменники – назви предметів, для яких сема “внутрішній простір” є індіферентною. Ці синтаксичні конструкції не можуть передавати інклюзивного значення, вони репрезентують лише семантику “напряму руху до локативного орієнтира без проникнення в його межі”: <...> *Катерина* <...> *Прийде до криниці, Стане собі під калину, Заспіває Гриця* (Т. Шевченко); *Руські кораблі над'їхали до пристані Перон*

(Історія українського війська); *Степан надбіг до воза* (А. Чайковський).

При опосередкованій префіксально-прийменниковій кореляції $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ і $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ префікси та прийменники зорієнтовані на реалізацію різних просторово-директивних значень: *Ешелон вилетів до синього моря і зі скреготом став* (І. Багрянний); *<...> Лорд відвертався до задратованого вікна* (О. Ульяненко); *Зграя бездомних собак одбігла до лісу й зупинилася* (В. Яворівський); *Він відходить до канапки, як можна далі від вікна, і почина бавитись папірцем, бгаючи його в човник* (М. Коцюбинський). Незважаючи на аблативний характер, префікси *ви-* та *від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}* усе ж таки можуть експлікувати значення “вказівка на кінцеву точку руху як мету переміщення без проникнення в її межі”. Характерною рисою речень із кореляцією моделей $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ та $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ є те, що вони невиразно виявляють семантику інклюзивності / ексклюзивності: *Захоплених у бою ворожих старшин стрільці відвели до хати священника Василіва у Красноїллі* (М. Андрусак); *Тітка віднесла миску недоїдків до клуні* (О. Ульяненко). Ця невиразність стає особливо відчутною при дієсловах переміщення зі значенням “доставити кого-небудь або що-небудь до певного місця, переміщуючись способом, іманентно закладеним в основі дієслова” (*відвезти, відвести, віднести*).

Прикладом опосередкованої кореляції є $\text{pref}[\text{роз-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$. У синтаксичних конструкціях із цим типом узгодження загальна семантика ускладнена додатковим відтінком “напряму дії від однієї точки в різні боки”: *<...> [саранки] розбіглися ген скрізь по схилу до річки і аж у ліс і перегукуються пишними кольорами серед безлічі інших квітів в морі яскравої зелені, буйної і соковитої* (І. Багрянний); *Фонтан розбігається кружальцями до берегів* (В. Винниченко); *<...> димарів сигари до неба розтягли розтулені вуста* (В. Сосюра).

На особливу увагу заслуговує кореляція $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$. Її специфікою є реалізація кількох додаткових семантичних відтінків у межах значення “напряму руху в бік локативного орієнтира”. По-перше, загальна семантика може зазнавати уточнення просторовою

характеристикою “напряму руху в бік локативного орієнтира, який знаходиться на вертикальній осі”: <...> [вуса] *важко звисали до самого підборіддя* (Ю. Покальчук); *Половець зійшов до води* (Ю. Яновський); *Мазена звів очі до неба* (В. Сосюра); *Мліє і сходить до неба степова імла* (Гр. Тютюнник). Це пов’язано з можливостями префікса *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* виявляти спрямування руху вгору та вниз. Істотним є те, що кореляція моделі *pref[z-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prep[до]*, яка бере участь у формуванні додаткового відтінку “рух згори вниз”, найчастіше функціонує в реченнях – реалізаторах значень “старт” і “фініш” одночасно, оскільки дієслівні предикати із цим префіксом “контекстуально обумовлені, <...> вимагають просторового актанта зі значенням початкового пункту руху” [183, с. 55]: <...> *і до тієї-то ріки сходили з самого верху Чабаниці смереки густими рядками, одні по других* (О. Кобилянська); <...> [товариш] *скочив з машини до хати на одну мить* (Ю. Покальчук); *На планині хилилась од вітру пшениця, а по жовтих ярах, що збігали з гори до Пруту, п’явся лозиною кучерявий виноград* (М. Коцюбинський). По-друге, значення “напряму руху в бік локативного орієнтира” може конкретизуватися семою “рух до локативного орієнтира й повернення назад”, тому що префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* здатний ускладнювати аналізований план змісту “різноплановими значеннями кількості (однократний вияв) та мети” [28, с. 173]: *А Змій як вогонь горить, так йому жарко, і поки збігає він до Дніпра, щоб напитися та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум’яка вже обмотався коноплями й смолою обсмоливсь* (Українські народні казки); *Туристи залюбки у сезон сходили б до річки* (Високий замок, 11 червня 2008). У ролі заповнювачів адвербіальної позиції при цьому не функціонують іменники – назви істот, оскільки “розташування людей та тварин у певному відкритому просторі, поза їхнім нормальним місцеперебуванням, є щось непостійне, нестационарне. Суперечать одне одному характер реалії та додаткові значення префікса” [299, с. 125]. Зауважимо, що конструкції на зразок *Збігати до продавця морозива* в мові все ж таки можливі й репрезентують об’єктно-обставинні відношення. По-третє, виокремлене значення постає й у такому семантично конкретизованому вигляді: “напряму руху в бік локативного

орієнтира: рух в одну точку”: *Берегами змілена ріка Ще скликає дітвору під вечір До свого єдиного ставка* (Г. Чубач); *Люди, що вже виходили в поле, кинули жнива й збіглися до церкви, але поліцаї почали їх бити й цькувати псами* (Українська правда, 13 вересня 2009). Слід зазначити, що синтаксичні структури з кореляцією $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ демонструють невисокі функційні можливості.

Низьким ступенем продуктивності в сучасній українській мові наділені речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$, оскільки для префікса *про-* основними просторовими характеристиками є “рух крізь об’єкт” або “рух в об’єкт”, а не “рух до об’єкта”: <...> [Дмитрик], *вчепившись ззаду до панських саней, проїхав до мосту* (М. Коцюбинський); *Тут Кузьмище замовк, простягнув зарослу чорним волоссям руку до корчаги і налив кухоль квасу* (В. Малик); *Загальним легким поклоном він [Іван Сергійович Тургенєв] привітався з усіма, хто вже сидів, <...> пройшов до свого місця* (О. Іваненко); *Варта пропустила боярина Славуту і його супутників до князівського хорому* (В. Малик).

Здатність просторового прийменника *до* розширювати свою семантичну структуру поза межами локативної площини призводить до функціонування префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{до}]$ в реченнях із нелокативним типом відношень. Унаслідок когнітивного метафоричного переносу значення прийменника *до* належить і семантично похідній від просторової часовій осі. Генетична вторинність часового плану прийменника цілком зрозуміла, оскільки така властивість простору, як “межа”, виявляє релевантність і для темпоральної характеристики речення. Із прийменником *до* корелює префікс *до-/ді-*, формуючи СТ ППК “темпоральна межа”. Ця кореляція має повний безпосередній вияв, при якому префікс і прийменник збігаються між собою формально, а також за значенням: – *Ха... – сказав [він], не дослухавши моїх зітхань, – до завтра можна не дожити* (М. Матіос); *Він ледве-не-ледве дотяг до вечора* (Л. Мартович); *Здавалося би, живи собі, Василь-Васильовичу, поодружуй дітей, доробися до пенсії, потішся онуками, пограй трохи в доміно у дворі та вмирай собі з Богом* (В. Кожелянко); *Не дадуть до мови дитині дожить* (Т. Шевченко).

Здатність детермінувати темпоральний план у реченні з префіксально-прийменниковою кореляцією слід пов'язувати насамперед із семантикою дієслівного предиката та його правобічного поширювача. Функцію основного носія валентності виконують дієслова стану, пов'язані з часовою віссю, оскільки “стан не є абсолютною, характерною ознакою предмета, яка відбиває його внутрішню сутність, а чимось плинним, непостійним” [60, с. 98]. Це екзистенційні вербативи, які позначають існування людини (*дожити, дотягнути*), її віковий стан (*додівувати, докозакувати*), стан, зумовлений становищем людини в суспільстві, майновими характеристиками, наявністю в неї владних повноважень (*довчитися, догосподарювати, докняжити*), нужденне, злиденне, матеріально не забезпечене життя людини (*добідувати, доголодувати, дозлидарювати*), безтурботне, розгульне життя людей (*дораювати, дожирувати*). За спостереженнями В.М. Філіпової, “у реченні будь-який іменник із прийменником *до* може виконувати функцію зазначення часу” [302, с. 174], однак позицію адвербіального поширювача, що виражає дію, яка здійснюється до початку якого-небудь часового відрізка або до початку іншої дії, здебільшого обіймають іменники часової семантики, зокрема найменування частин доби, днів тижня, місяців, пів року, визначених та невизначених часових періодів. Крім того, репрезентативними є й іменники нечасової семантики, зазвичай лексеми на позначення вікового періоду, свят, різних обрядів, важливих подій у житті людини, соціальних формацій, явищ природи, а також невласне-іменникова лексика – віддієслівні предикатні імена із семантикою руху (*прихід, відхід, приїзд, від'їзд, перехід, зустріч*), метонімічні номени, пор: *Найважче людям зимувати – не всім дожити до весни* (Д. Білоус); <...> *чи дотягне він до ночі?* (В. Малик); *Усі учасники тих подій [часів голодомору] дожили до шістдесятих років, про що розповів мені Олександр Крамаренко – активний борець за незалежність України* (Персонал, 2005, № 1) і *Не дожив до ювілею митець [Лео Мол], без творчості якого важко уявити світову скульптуру ХХ століття* (Поділля, 28 січня 2010); *Дотягнули до іспитів; школа спорожніла* (С. Васильченко); *Одказлива дівка до сивих волос додівує* (Українські прислів'я і приказки).

Лексема *до* – єдиний первинний прийменник, функціонування якого в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією плану змісту “напря́м руху в бік локативного орієнтира” є типовим. Необхідність конкретнішого позначення характеру просторових взаємовідношень між предметами, явищами стала поштовхом до появи прийменникових сполук – своєрідних відповідників прийменника *до*, проте структурно складніших від нього. Ці прийменникові одиниці, а саме *прямо до*, *близько до*, *ближче до*, *впритул до*, становлять аналітичний комплекс, що містить, крім прийменника *до*, додатковий компонент, чітка частиномовна належність якого уможливорює розширення просторового зображення в межах плану змісту “напря́м руху в бік локативного орієнтира”. За участі префіксально-прийменникової кореляції **pref** ↔ **prep**[**прямо до**], **pref** ↔ **prep**[**близько до**], **pref** ↔ **prep**[**ближче до**], **pref** ↔ **prep**[**впритул до / упритул до**] план змісту синтаксичної структури може зазнавати подальшої конкретизації вказівкою на безпосереднє наближення до локативного орієнтира: *Одного разу Бишовець під'їхав прямо до майданчика на новенькій “Волзі”* (Дзеркало тижня, 30 квітня – 15 травня 2004); *Вони [радянські солдати] вже підійшли близько до будинку, і Август міг побачити добре їхні обличчя* (Ю. Покальчук); *Оленці навіть здалося, що темрява підсунулася ближче до її ліжечка* (Українські народні казки); *Ми вибрались на гору, ближче до неба, звідси видно степ, горбастий насип дороги і телеграфні стовпи, що стоять у степу, як олов'яні солдатики* (В. Близнець); *Бронепоезд підлетів впритул до німецьких позицій* (В. Скляренко). Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція при цьому функціонує в реченнях, дієслова-предикати руху, переміщення, каузально-моторної дії яких містять у своїй структурі префікс *під-/піді-/підо-*, що має дистантний характер та імплікує початок переміщення на невеликій відстані від кінцевої точки руху. Якщо виникає необхідність передати подолання великої відстані для досягнення кінцевої точки руху, актуалізується префікс *ви-*, який забезпечує вияв префіксально-прийменникової кореляції опосередкованого різновиду.

СТ ППК “напря́м руху в бік локативного орієнтира” репрезентують і моделі **pref** ↔ **prep**[**в напрямі / у напрямі**], **pref** ↔ **prep**[**в напрямку / у напрямку**]. Завдяки чіткому

значенню прийменників, утворених від прийменниково-відмінкових форм, речення з кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямі / у напрямі], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямку / у напрямку] вказують на напрямок у бік простору і “не містять думки про досягнення предмета” [297, с. 233]. Прийменники *в напрямі / у напрямі, в напрямку / у напрямку* постають спеціалізованими засобами репрезентації просторово-директивної семантики “напрямок руху в бік локативного орієнтира” й мають дублети *в напрямі до / у напрямі до, в напрямку до / у напрямку до*. Усі ці прийменники подають достатню ексклюзивну лативну інформацію, функціують у правобічній позиції разом із різноманітними іменниками на позначення відкритих і закритих, обмежених і необмежених просторів і лише зрідка вступають у змістове співвідношення з префіксом аблативного характеру. Оскільки вказівка префіксом на досягнення кінцевої точки руху не важлива, префіксально-прийменникова кореляція представлена лише опосередкованим різновидом. Найвищу функційну активність мають аблативні префікси *від-/віді-/відо-/од-/оді-* та *ви-*, які, сполучаючись із дієсловами руху, переміщення, каузально-моторної дії та позначаючи напрям руху від межі локативного орієнтира або з його меж, формують із прийменником співвідносну префіксально-прийменникову пару: *28 вересня за наказом командування батальйон О. Семенова відійшов у напрямку Харкова* (В. Ревегук); *Він [офіцер] витягнув шаблю у напрямі до загадкового автомобіля* (В. Владко); *З Великої Мотовилівки повсталий полк вийшов у напрямку Білої Церкви вранці 2 січня* (І. Рибалка).

Близькими в плані семантики та валентної будови до речень із префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямі / у напрямі], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямку / у напрямку], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямі до / у напрямі до], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в напрямку до / у напрямку до] можна назвати синтаксичні конструкції з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [в бік / в бік / у бік / у бік], пор.: *Парочка віддалялась в бік парку* (Полтавський вісник, 22 січня 2010); *Кораблі ЧФ, які вирушили в бік Грузії, до Севастополя можуть і не повернутися* (Високий вал, 10 серпня 2008); *Іванко хутко голову тому лицареві стяв та й відскочив у бік річки* (Українські народні казки). Деякі відмінності простежено насамперед на рівні

правобічного поширювача. Це пов'язано з тим, що для прийменника *вбік / в бік / убік / у бік*, на відміну від прийменників *в напрямі / у напрямі, в напрямку / у напрямку, в напрямі до / у напрямі до, в напрямку до / у напрямку до*, характерне обмеження в плані сполучуваності з деякими іменниками. Він, зокрема, не зорієнтований валентно на ті субстантиви, що позначають великі простори, як-от: типи суші (*материк, континент*), кліматичні зони (*Арктика, Антарктика*), великі водянні простори (*океан, море*) тощо.

Заповнювачами позиції предиката в реченнях із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}$ [*вбік / в бік / убік / у бік*] можуть бути й дієслова зорового сприйняття, що мають у своєму складі префікс *в-/вві-/ві-/у-/уві-*. У такому разі виявляє себе не опосередкований, як у наведених вище прикладах, а її безпосередній різновид. Синтаксичні структури з безпосереднім типом кореляції pref [*в-/вві-/ві-/у-/уві-*] \leftrightarrow prep [*вбік / в бік / убік / у бік*] постають пасивними виразниками семантики “напряму руху в бік локативного орієнтира”, типовими ж її представниками є речення, в основі яких лежить модель кореляції pref [*в-/вві-/ві-/у-/уві-*] \leftrightarrow prep [*в / у*], пор.: [Марія] **Вдивлялася в бік моря, неспокій уже судомив груди, та ось мелькнула малинова спідничка, збігла на вулицю дівчинка з жовтими квітами в руці** (Р. Іваничук) і **Голубими очима Вдивляється в небо дитя – Голубими дорогами одпливає, Одходить життя** (В. Свідзинський); **Ти стояв і вглядався в шерехи козаків, опришків, кріпаків, бунтарів, революціонерів, червоних бійців, більшовиків-переможців, що потоком текли по стінах над сходами триповерхового будинку, де тоді містилася редакція газети “Більшовик”** (М. Бажан); <...> **дядько втупився у два срібні ромби на Дмитрових погонах** (В. Кожелянко).

СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху в бік локативного орієнтира” репрезентований і моделлю $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}$ [**в сторону / у сторону**]: **В тій хвилі очі всіх громадян, немов на даний знак, звернулися в сторону села** (І. Франко); <...> [вони] **в сторону Звенигородки вислали розвідку** (Ю. Мушкетик); [Марія] **Приносить воду, біжить на вигін, і, приклавши до чола долоню, вдивляється в сторону заходу сонця** (У. Самчук). Прийменник *в сторону / у сторону* не адаптувався в системі української мови і витіснений адекватним йому прийменником *вбік / убік / в бік / у*

бік. Більшість дослідників не розглядають його як окремий компонент у прийменниковому корпусі (див.: [51; 61; 222; 287]), тому вважаємо зайвим виділення окремо цієї моделі кореляції на сучасному етапі розвитку мови.

Семантику “напряму руху в бік локативного орієнтира” виявляють також речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **prep[на]**, у якій префікс взаємодіє не з дистантним, а з контактним прийменником. Прийменник *на* фокусує в собі периферійні семи. Притаманна йому сема “поверхня” зазнає переосмислення, унаслідок чого припредикатний член “на + знахідний відмінок” “показує <...> напрям руху, не говорячи про досягнення названого пункту” [177, т. 2, с. 88]. Склад іменників, які можуть заповнювати позицію справа, охоплює широкий спектр лексичних одиниць на позначення локативних і нелокативних понять. Основу валентності становлять субстантиви – назви сторін світу. Префіксально-прийменникова кореляція – учасник формування цього плану змісту речення – репрезентована лише опосередкованим різновидом. Із прийменником *на* корелюють префікси аблативної орієнтації. Домінують з-поміж них форманти *ви-*, *від-/віді-відо-/од-/оді-*: <...> *в похід на землю Половецьку він [Ігор] за Руську землю вируша* (Н. Забіла); [Григорій] *Вибув на схід, а повернеться з заходу* (І. Багрянний); *З другого боку покоїв принцеси Елізи двері виходять на широку скляну терасу* (В. Винниченко); *Мільйони крапців синів України відходили на схід, залишаючи за собою небачене німецьке кладовище* (О. Довженко). Слід відзначити, що заповнення правобічної позиції іменниками – найменуваннями населених пунктів, окремих адміністративних, географічних областей, країн, установ, організацій, функційних територій та деякими іншими – провокує випадки в мові, коли нечітко протиставлена семантика “напряму руху в бік локативного орієнтира” та “напряму руху в межі локативного орієнтира”.

Префіксально-прийменникова кореляція **pref[роз-/розі-]** ↔ **prep[на]** вносить до основної семантики речення за допомогою префікса відтінок “спрямованість у різні боки”. “Смислова відповідність префікса та прийменника, – зазначає В.Г. Войцехівська, – досягається додатковими лексико-граматичними засобами” [74, с. 25]. По-перше, функцію

локативних поширювачів виконують найменування загальнопросторових понять на зразок *бік, сторона*, що отримують форму множини. По-друге, вони здебільшого синсемантичні та набувають завершеності в складі дескрипцій: *Лшов захожий тихо, нога за ногою, й роздивлявся на всі боки* (Панас Мирний); <...> *ніч темна, розбіглися на всі боки – лови нас!* (А. Головка); *повиростали непомітно сини, порозліталися на всі сторони, добра слава пішла по світу про синів* (О. Довженко).

Функційно пасивними є речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **prep[в / у]**. Безпосередній її різновид виявляє себе в тому разі, коли предикатну позицію займають дієслова оптичного сприйняття, що програмують різноманітні за семантикою іменники – назви локативних і нелокативних понять. Зв'язок між префіксом та прийменником при цьому є повним не лише в семантичному, але й у формальному плані: <...> *він [Сашко], хоч йому трішки вже й пройшла образа, вступився в тарілку і мовчав цілий вечір* (Ю. Покальчук); <...> *вдивляється в очі мені з-понад зір, Наче батько, суворий Тарас* (Д. Павличко); *То один, то другий [хлопець] схоплювався, вглядався в темінь, бо вчувалося, що хтось до них підкрадається* (О. Гончар); *Дитина здоровими очима вдивляється в пільму, що чорніє поза вікном, і затиха* <...> (М. Коцюбинський).

Якщо предикатну позицію обіймають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, активну роль у конституюванні речення відіграє опосередкована кореляція. Неповне семантичне співвідношення виникає за умови, якщо дієслова-предикати сполучаються з префіксом *роз-/рози-*, а до складу правобічного конституента входять іменники на взірць *бік, сторона*: [Кравцов і Тамара] *Розходяться в різні боки* (О. Коломієць); *Брати розходяться у різні боки з умовою не витратити намарно стріли* (Українські народні казки); <...> *політичні діячі, які ще вчора клялись у вірності вождю та ідеологічним ідеалам, розбігаються в різні сторони* (Українська правда, 11 лютого 2010).

Для формування значення “напрямок руху в бік локативного орієнтира” за участю кореляції **pref** ↔ **prep[під]** та **pref** ↔ **prep[попід]** необхідні такі додаткові умови:

1) функціонування в ролі предиката дієслів цілеспрямованого руху та переміщення; 2) жорстка лексико-семантична лімітативність на рівні правобічного поширювача. Щодо останньої, то найтипівішими репрезентантами припредикатної адвербіальної позиції є субстантиви – назви населених пунктів, а також інших просторових понять, “що не містять у собі семи “нижній простір”, передовсім номени “відкритих просторів” [282, с. 175-176]. Локативні компоненти “*нід* + знахідний відмінок” та “*нонід* + знахідний відмінок” функціують самостійно, а подеколи й за допомогою інтенсифікувальних засобів (найчастіше займенників), виразниками просторової близькості, указуючи “на рух з відтінком наближення до об’єкта-орієнтира” [308, с. 73], тобто на рух “в околицю локуму” [82, с. 168]. Речення з кореляцією *pref* ↔ *ргер*[під] та *pref* ↔ *ргер*[попід] назвати ідентичними не можна. По-перше, правобічний компонент, до складу якого входить прийменник з елементом по-, виражає відтінок поширення в просторі, а по-друге, узгодження моделі *pref* ↔ *ргер*[попід] оприявлюється в реченнях, що мають обмежену сферу функціонування.

Відношення безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції здебільшого виникає тоді, якщо дієслівний предикат сполучається з префіксами *нід*-/*ніді*-/*нідо*-, *при*-, *пере*-: [Степан] *Підійшов нід село і побачив, що по дорозі котились гармати* (Р. Коваль); <...> [вони] *звернули з великого шляху на вузеньку дорогу й підійшли нею понід ліс* (І. Багрянний); *Під Київ старий незглибимая ніч Прийшла непомітно степами* (Т. Осьмачка); *Дивізії, зняті з-за Рейну, з гір Італії прибували під Будапешт* (О. Гончар); *З-нід Дніпропетровська під Київ перекидають військовий полк для посилення президентських сил* (Українська правда, 21 лютого 2010). До складу заповнювача синтаксичної позиції справа можуть уходити й іменники із семою “нижній простір”. Реалізація аналізованої семантики в такому разі досить часто залежить від основного носія валентності, який містить ті префікси, для яких сема “напряму руху в простір нижче від локативного орієнтира” є індиферентною. Отже, префікс *нід*-/*ніді*-/*нідо*- здатний формувати з прийменником *нід* різні СТ ППК: “дистантна локалізація: напрям руху в бік локативного орієнтира” та “дистантна локалізація: напрям руху в простір нижче від локативного орієнтира”, пор.: *Коні під їхали під село і*

схарпанулись в царині (І. Нечуй-Левицький) і <...> він [стрілець] підбіг під гілку І скочив, що є сил, Щоби спіймати пташку, – Та ба, не має крил! (І. Франко).

2.1.1.4. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху в простір, оточений локативними орієнтирами”

Значення “напряму руху в простір, оточений локативними орієнтирами” притаманне реченням із префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **prep**[між / межі], **pref** ↔ **prep**[поміж / помежи], **pref** ↔ **prep**[проміж / промеж]. Роль предиката в них виконують префіксальні дієслова руху, переміщення та каузально-моторної дії. Вони програмують правобічний локативно-напрямоквий компонент з особливою граматичною природою, оскільки він сформований за участю іменників у множині або тих, що асоціюються з нею, і діяхронно вторинних прийменників *між / межі*, *поміж / помежи* та *проміж / промеж*, які є “носіями функції проміжковості” [224, с. 146–147], задають “інтервал “робочого простору” [156, с. 340]. Утворювати таку ділянку “робочого простору” можуть два або кілька локативних орієнтирів. Отже, семантику “напряму руху в простір, оточений локативними орієнтирами” логічно диференціювати на два просторово-напрямокві фрагменти: “напряму руху в простір, оточений двома локативними орієнтирами” та “напряму руху в простір, оточений кількома (багатьма) локативними орієнтирами”. При цьому метою руху / переміщення суб’єкта / об’єкта є його локалізація в певній частині простору, приблизно рівновіддаленій від локативних об’єктів та розташованій орієнтовно на одній прямій із ними.

У конституванні обох семантичних різновидів беруть участь іменники, які заповнюють правобічну позицію. Реалізація першого значення пов’язана насамперед з іменниками – найменуваннями конкретних предметів, збірних понять у формі множини. Типовими репрезентантами другого значення є субстантиви у формі множини, що називають конкретні предмети, частини якогось одного предмета, типи ландшафтів, покритих рослинністю, невеликі спеціалізовані території, між якими встановлюються межі, споруди, будівлі та їхні частини; збірні іменники, що вказують на сукупність істот або предметів; деякі лексеми, які, набуваючи форми множини, ідентифікують

посіви сільськогосподарських культур. Пор.: *Між* листя й клоччя *вплився* спів, мов блиск червінців (Б.-І. Антонич); *Якби хто відважний просунув голову поміж* зілля й коріння, то, може, й *знав би* (М. Матіос) і *Я замету* [сміття] *між* кочерги (М. Кропивницький); *Вони протискуються між* колючі гілки чагарника (В. Єшкілев).

Семантика речення “напряму руху в простір, оточений локативними орієнтирами” може зазнавати конкретизації відтінком поширеності в оточеному двома, кількома (багатьма) локативними орієнтирами просторі. Цей значеннєвий модифікатор з’являється тоді, коли префікс корелює зі складним прийменником *поміж / помежи*, перша частина якого створює дистрибутивність. Указівка на рівновіддаленість кінцевої точки руху притаманна реченням, у яких функціює прийменник *проміж / промежи*, що може вживатися з двома динамічними відмінками – родовим та знахідним. Слід наголосити, що речення з кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*проміж / промеж*] утрачають свою актуальність на сучасному етапі розвитку мови й витіснені синтаксичними структурами з кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*поміж / помежи*] та $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*між / межи*].

Умова виникнення безпосередньої кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*між / межи*], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*поміж / помежи*], $\text{pref} \leftrightarrow \text{rper}$ [*проміж / промеж*] – чітка інклюзивна семантика префіксів *в-/вві-/ві-/у-/уві-* та *за-*: *Харитя увійшла межі* жита (М. Коцюбинський); *Між* них [мальв] *втиснеться* вітер-збитошник (Б. Лепкий); <...> *дівчина вже заїхала своїм яликом між* їх човни і простягла *Гриші* руку (П. Загребельний); <...> [Потап] *засвітив* свічку і *застромив* *між* пальці (М. Коцюбинський). Найтипівішим представником опосередкованого виду кореляції є pref [*про-*] \leftrightarrow rper [*між / межи*], pref [*про-*] \leftrightarrow rper [*поміж / помежи*], pref [*про-*] \leftrightarrow rper [*проміж / промеж*]: <...> *Він так пробіг* *в*рагів *між* кучу і до *Волсента* *докосивсь* (І. Котляревський); *Чоловік просунув* руку *поміж* прута, *відсунув* важкий *стальний* болт (Україна молода, 1 серпня 2009); <...> *якась* *жінка* *старенька*, *в* убогій одязі *чужинецьким*, *із* ряду *бідних* *жінок* *виступила*, *незначно* *знак* *хреста* *святого* *на* себе *наклала*, *проміж* *коней* *яничарів* *прорвалася*, *з* *плачем* і *з* *грошем* *у* *руці* (О. Назарук). Це пов’язано зі значенням транзитивного префікса *про-*, не позбавленим

інклюзивності. Опосередкований різновид репрезентує й префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{між} / \text{межи}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{поміж} / \text{помежи}]$, $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{проміж} / \text{промеж}]$, специфікою якої є реалізація семантичного відтінку – “рух з однієї точки в різні боки просторового об’єкта, оточеного локативними орієнтирами”: *Я не розсипав щедрот між убогих* (Львівська газета, 24 січня 2007); <...> *вітер обтіпував з молодих топольок прижовкле листя і розкидав поміж могил* (Г. Тютюнник).

2.1.1.5. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху в передній бік локативного орієнтира”

У синтаксичних конструкціях із планом змісту “напрямок руху в передній бік локативного орієнтира” префікс предиката руху, переміщення, каузально-моторної дії входить до семних комплексів “кінцевий пункт руху” або “початковий пункт руху” й корелює з прийменником, передбачаючи різноманітні розгалуження загальної семантичної структури. Адвербіально-директивну позицію займають іменники, лексико-семантичний склад яких відносно обмежений. Вони передбачають актуалізацію семи “передній (лицевий) бік”, оскільки вступають у сполучення з прийменниками, локативний статус яких пов’язаний із перебуванням “на деякій відстані від переднього боку чого-небудь, лицьової сторони когось, чогось” [269, т. VI, с. 159]. У реченнях із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{перед} / \text{переді} / \text{передо}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{поперед}]$ функціують лексеми на позначення споруд, будівель та їхніх частин, зрідка до правобічного члена входять іменники – назви істот. Слід наголосити, що локативна характеристика “передній (лицевий) бік” установлюється стосовно спостерігача, тобто суб’єкта висловлення. Семантична розбіжність префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{перед} / \text{переді} / \text{передо}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{поперед}]$ полягає в тому, що остання актуалізує відтінок дистрибутивності, який уносить елемент по- складного прийменника *поперед*. Речення, у творенні яких бере участь кореляція обох типів, мають обмежену функційну сферу, оскільки поширені лише в розмовному й художньому стилях. Як

зазначає О.П. Безпалько, вони належать у сучасній українській літературній мові до розряду застарілих [26, с. 144].

Безпосередній тип кореляції виникає між прийменниками *перед / переді / передо, поперед* та префіксами *під-/піді-/підо-* й *при-*, здатними вказувати на дистантну локалізацію: *Перед танок під'їхав віз* (У. Самчук); *Іванко прийшов перед страшну залізну браму* (Українські народні казки); <...> [Еней з Сивіллою] *перед якусь гору Прийшли, і в ній велику нору Знайшли і вскочили туди* (І. Котляревський); <...> *для забави панночки приводили перед танок мале телятко* (М. Коцюбинський). При цьому префіксально-прийменникова кореляція, в основі якої лежать моделі $\text{pref}[\text{під-/піді-/підо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{перед / переді / передо}]$ та $\text{pref}[\text{під-/піді-/підо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{поперед}]$, уносить семантичний фрагмент завершення переміщення в просторі в безпосередній близькості до переднього боку локативного орієнтира. Кореляція $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{перед / переді / передо}]$ та $\text{pref}[\text{при-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{поперед}]$ конкретизує загальне значення вказівкою на те, що переміщення розпочате на певній відстані, можливо, навіть значній, від локативного орієнтира.

Що ж до опосередкованого різновиду, то найвищою функційною активністю наділена кореляція $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{перед / переді / передо}]$ та $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{поперед}]$: [Начальник] *Вибіг перед величезний людський натовп і зарепетував* (І. Багряний); *Тугар Вовк гордим, безпечним поступом виїшов перед громаду* (І. Франко); *Дівчина, задихана, з розмаяним од довгого й швидкого бігу волоссям, вискочила перед пожежу* (Б. Грінченко); *Настуся матері не слухала, Поперед війська виїхала* (Українські народні пісні). У реченнях із таким типом узгодження роль правобічного конститuenta часто виконує прономінатив себе: *Петришин схопився, гей з грані, витягнув обі руки перед себе* (Незалежний культурологічний часопис "Ї", 2006, № 2); *Гарасименко поспішно витягнув з кобури наган і виставив перед себе* (Б. Антоненко-Давидович).

Прийменник *наперед*, уживаний при позначенні предметів, осіб, попереду яких відбувається дія, уточнює "локалізацію предмета певною його стороною щодо кінцевої точки дистантного руху" [61, с. 110]. Отже, семантика речень із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{наперед}]$ ускладнена додатковим відтінком "напрямом руху в простір, розташований попереду

локативного орієнтира”. Валентну організацію цих синтаксичних структур можна схарактеризувати так. По-перше, активними заповнювачами правобічної припредикатної позиції є іменники на позначення істот, головно груп людей. По-друге, функцію основного носія валентності виконують дієслова, до складу яких уходить лише префікс *ви-*. Він, як носій аблативного значення, вступаючи в семантичний зв’язок із прийменником, утворює з ним опосередкований тип кореляції: *Старий вискочив справно на сідло, поправився, оглянув гурток, виїхав **наперед** гурту і скомандував: – Чвірками!* (А. Чайковський); *Кривчинський, як посередник, **вийшов наперед** громади та став допитуватись: чого вона бунтує?* (Панас Мирний); *Дружинін, спокійно, не поспішаючись, виліз із свого місця і **вийшов наперед** столу* (Б. Антоненко-Давидович); ***Вискочив я наперед** голови комісії* (П. Загребельний).

Префікс *ви-* формує опосередкований тип узгодження і з прийменником *вперед / уперед*: <...> [Андронаті] *висунув гордим рухом скрипку **вперед** себе, погрозивши п’ястком до молодшого від себе старшини* (О. Кобилянська); *Ми йому не віддали честі, а треба було, порівнявшись з ним, **викинути праву руку догори вперед** себе і всім разом крикнути: “Гайль Гітлер!”* (Дзеркало тижня, 12-18 червня 2009); ***Вперед** себе, на поміч Кривоносові, гетьман, по словах Мужилівського **вислав** чигиринський полк Вишняка, а сам поволі рухався під Константинів* (М. Грушевський); *Ніна **виставила до мене вперед** себе своїх функціонерів, бо сама вирішила чи хтось їй підказав, що я – “засланий політичний козачок”* (Україна молода, 5 серпня 2006). Примітно, що в реченні з кореляцією *pref ↔ prer[вперед]* функціують префіксальні предикати переміщення та каузально-моторної дії, а правобічну позицію структурують займенники.

2.1.1.6. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху за межі локативного орієнтира”

Вияв префіксально-прийменникової кореляції можливий і в синтаксичних структурах із семантикою “напряму руху за межі локативного орієнтира”, де функцію предиката виконують префіксальні дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, оптичного сприйняття. Аналізовані речення мають специфічні

семантичні характеристики. По-перше, їхній правобічний поширювач – репрезентант кінцевого пункту руху – позначає зовнішній простір. По-друге, вони інформують про те, що рух починається в межах простору, а кінцевий пункт перебуває поза його межами. Роль адвербіального компонента виконують різноманітні іменники, для яких не характерна лексико-семантична вибірковість. Регулярністю відзначені лексеми, які позначають лінію або вертикальну площину, що відмежовують певний простір або частину приміщення, назви природних об'єктів, які можна уявити у вигляді лінії або межі, населених пунктів, функційних територій, місць громадського користування та відпочинку. Правобічну позицію структурують також окремі іменники на позначення реалій, які мають форму кута (*поворот, ріг*). Окремо слід сказати про ті субстантиви, що передають сему “зовнішній, лицевий бік (фасад)”. Вони зазвичай називають житлові, господарські та інші споруди і їхні частини, предмети побуту та їхні частини, меблі, деталі одягу та взуття, різноманітні об'ємні предмети, у яких встановлення зворотного боку пов'язане зі спостерігачем, природні об'єкти. У реченнях із правобічними членами такої семантики можна вияскравити ще один семантичний фрагмент – “напряму руху за протилежний або зворотний бік локативного орієнтира”. Між синтаксичними структурами зі значеннями “напряму руху за межі локативного орієнтира” та “напряму руху за протилежний або зворотний бік локативного орієнтира” не завжди чітко можна провести демаркаційну лінію, тому більшість мовознавців не розглядають їх як окремі типи [63, с. 77–78; 191, с. 315; 164, с. 90]. Актуалізації додаткового семантичного відтінку сприяють не лише іменники, що передають сему “зовнішній, лицевий бік (фасад)”. Скрупульозно обстежений фактичний матеріал засвідчив велике значення при цьому префіксів, які, сполучаючись з дієсловом-предикатом, перебувають із прийменником *за* у відношенні безпосередньої кореляції. Найпродуктивнішим з-поміж них є формант *за-*, маркований щодо конкретизації напряму вказівкою на рух за локативний орієнтир, передбачаючи при цьому його огинання. Отже, кореляція **pref[за-]** ↔ **prep[за]** функціонує в структурах, загальна семантика яких уточнена відтінком “напряму руху за протилежний або зворотний бік локативного орієнтира”: *Сонце, піднявшись,*

зайшло за невеличку хмару, що почала катастрофічно рости (Ю. Яновський); *Не зазиратимуть діти за чужі тини* (М. Коцюбинський); *Людей загнали за колючий дріт* (М. Сингаївський); *Все село як за стіну засунулось, такі смутні всі, що сумно й глянуть!* (Марко Вовчок). У реченнях із дієслівними предикатами, що мають у своєму складі префікс за-, спостережено лексико-семантичну селекційність: у позиції справа не можуть функціювати іменники на позначення населених пунктів та водних об'єктів. “Щоб переміститися в простір за такими реаліями, не треба (навіть неможливо) їх огинати, а префікс за- позначає саме таке переміщення. <...> Щоб потрапити на другий їхній бік, слід їх перетнути, а не обігнути” [299, с. 141].

Інклюзивне значення префікса *в-/вві-/ві-/у-/уві-* сприяє конкретизації загальної семантики речення значеннєвим фрагментом “напря́м руху в простір, який знаходиться за локативним орієнтиром”. У реченнях із кореляцією *pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ prep[за]* правобічну позицію зазвичай заповнюють іменники, які називають лінію або вертикальну площину, що відмежовують певний простір або частину приміщення. За об'єктами, позначуваними розглядуваними лексемами, утворюється обмежене зі сторін місце, що може бути метою переміщення: [Григорій] *Вп'явся молодим зором геть за надь, на стежку* (І. Багрянний); *Греби поглибше, далі й далі вгвинчуй десяток таких людських існувань туди, за пруг, за фронт, за бій, за грань* (М. Бажан); *До цих дверей швиденькими кроками наблизився п. рецензент і непомітно вліз за куліси, не зачинивши дверей* (Зоря Полтавщини, 12 березня 2009).

Лативно-аблативний префікс *пере-* корелює з прийменником *за*, коли виникає необхідність підкреслити зміну місця суб'єкта чи об'єкта: [Він] *швидко перевзув унти, підперезався набійницею, перекинув вінчестер за спину і, ставши на лжви, пішов швидко у ніч* (І. Багрянний); *Ті плавні з кучерявими вербами та блискучими блакитними річками й озерами вабили хлопця до себе, й він почав вигадувати, як би переїхати за Підпільню* (А. Кащенко); *Леонід Семенович вхопивсь обома руками за кілки, підобгав ноги і в одну мить перекинув свою легку постать за тин у город* (І. Нечуй-Левицький).

З-поміж префіксів, які перебувають у відношенні опосередкованої кореляції з прийменником *за*, активністю відзначений формант *ви-*: *Пополудні ми вибралися за місто* (В. Кожелянко); <...> [Римочка] *ридаючи вибігла за двері* (О. Забужко); *Вилітали коні! Коні! За затуманене село* (В. Сосюра); *Коли виїхали за село, на груди несподівано стрибнув пахучий шовковий вітерець* (О. Донченко). Він породжує інформативну недостатність дієслівного предиката та переводить його в розряд синсемантичної лексики. Адвербіальний поширювач перебуває на правах облігаторного конкретизатора. Як стверджує М.І. Степаненко, префікс *ви-* надає вербативу “просторової спрямованості досяжного характеру” [282, с. 166]. Якщо ж позицію справа в реченні структурують іменники – назви об’єктів, які слугують для відмежовування простору (огорожа, тин тощо), то префікс *ви-* зберігає своє основне аблативне значення. У конструкціях цього типу просторово-директивні відношення залежать саме від характеру префікса. Пор.: *Він уходить за огорожу* (лативні відношення) та *Він виходить за огорожу* (аблативні відношення).

Префікс *ви-* опосередковано корелює і з прийменником *поза*, реалізуючи при цьому відтінок поширення в межах відповідного простору: *Виїхав я поза село* (Українські народні пісні); <...> *духовенство почало виступати проти них* [релігійних драм] *виперло драму з церкви до притвору, потім – до церковної огорожі, в кінці – поза огорожу* (С. Чарнецький). Синтаксичні структури з кореляцією *pref[за-] ↔ rper[поза]* мають низьку частоту вживання: їхні функційні можливості обмежені лише художнім стилем та розмовним мовленням.

Типовим репрезентантом опосередкованого типу префіксально-прийменникової кореляції є і *pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ rper[за]*: *Поночі батько відтягає солдата за село і риє для нього яму* (В. Діброва); *Старенький Йоганн несміливо відходить за двері* (В. Винниченко); <...> *Кончак повірив – другого дня зняв облогу і відступив за Сулу* (В. Малик). Префікс *від-/віді-/відо-/од-/оді-* конкретизує дієслово значенням руху або переміщення на невелику відстань від зовнішньої межі чогонебудь або від кого-небудь. Однак він здатний надавати вербативові й іншій семантики – “доставити” або “відправитися”: *Ксенія знову посадила Зою в машину й відвезла за місто* (Зоря

Полтавщини, 27 квітня 2010); *Ми – дорослі люди, і нам соромно за державу саме тоді, коли ми від’їжджаємо за кордон часом задля фізіологічного виживання або підкріплення демографічної ситуації країн Європи та Америки* (Голос України, 5 лютого 2010). Актуальною при цьому є вказівка й на велику відстань.

Поодинокими прикладами представлені в сучасній українській мові речення, в основі яких лежить модель кореляції **pref ↔ prep[позад]**. У них префіксально-прийменникове узгодження допомагає репрезентувати значення “напряму руху в простір, розташований позаду локативного орієнтира”. У семантичне співвідношення з прийменником **позад** вступає префікс *від-/віді-/відо-/од-/оді-*, а в правобічній позиції регулярно функціонує займенник *себе*: *Вже чутно, як гейкають люди, як одкидають землю позад себе копита* (М. Коцюбинський); <...> *ти пішов і наробив собі інших богів, щоб довести мене до гніву, і відкинув мене позад себе* (Біблія).

На крайній периферії виразників описуваного типу семантики перебувають речення з кореляцією **pref ↔ prep[за межі]**. Оскільки вторинний прийменник *за межі* не потребує своєї конкретизації лативним префіксом, продуктивною є опосередкована кореляція, зокрема **pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ prep[за межі]** та **pref[ви-] ↔ prep[за межі]**: <...> *Миколу Лукаша відсунули за межі літературного процесу* (Україна молода, 20 червня 2009); <...> *ще не винесено за межі міста обласний протитуберкульозний диспансер* (Гриф, 22 лютого 2010).

2.1.1.7. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір вище від локативного орієнтира”

У формуванні семантики речення “напряму руху в простір вище від локативного орієнтира” помітну роль виконує кореляція **pref ↔ prep[над / наді / надо]**. Як твердять лінгвісти, прийменник *над* належить до “орієнтованих прийменників”, для яких характерна вертикальна спрямованість [162, с. 125, 126–127]. За дослідженнями Д. Пайара та В.О. Плунгяна, “позиція вище орієнтира не обов’язково відповідає позиції “суворої вертикальності”. Це помітно в тому разі, коли локативний орієнтир “не має “зручної” поверхні” або коли

суб'єкт / об'єкт “не має опори в просторі, розташованому суворо над локативним орієнтиром” [228, с. 85]. Кінцевий пункт руху позначають правобічні поширювачі, утворювані іменниками, для яких не характерна будь-яка семантико-синтаксична обмеженість. Ядро з-поміж них становлять лексеми на позначення відкритих просторів: найменування різноманітних поверхонь, акваторій, гірських масивів, спеціалізованих територій, споруд різного призначення, інколи в позиції справа зафіксовано назви конкретних високих предметів, а також просторів, які можна сприйняти зором. У ролі основних носіїв валентності здебільшого постають дієслова руху та переміщення.

Репрезентація плану змісту речення “напря́м руху в простір вище від локативного орієнтира” може бути пов'язана й з іншими прийменниками. Прийменник *понад* / *понаді* / *понадо*, наприклад, завдяки елементові по- вносить у загальну семантику синтаксичної конструкції додатковий дистрибутивний відтінок. Речення з відкомпаративним прийменником *вище* передають не лише напрям, але й значення зіставлення місцеперебування суб'єкта / об'єкта з місцеперебуванням локативного орієнтира. Указівку на “рух до кінцевого пункту або безпосередньо через верхню частину об'єкта-орієнтира, або на близькій відстані від неї” [137, с. 15] містять речення з прийменником *поверх*. Отже, синтаксичні структури з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **pref**[над / наді / надо], **pref** ↔ **pref**[понад / понаді / понадо], **pref** ↔ **pref**[вище], **pref** ↔ **pref**[поверх] побутують у сучасній українській мові не як ізофункційні, а як синонімічні. Варто вказати на спорадичне вживання таких конструкцій, що пов'язано з тенденцією до послаблення функційної ролі динамічного знахідного відмінка з прийменниками *над* / *наді* / *надо*, *понад* / *понаді* / *понадо* [61, с. 154] та значеннєвою конкретизованістю прийменників *вище*, *поверх*.

У безпосереднє узгодження з прийменниками *над* / *наді* / *надо*, *понад* / *понаді* / *понадо*, *вище*, *поверх* найчастіше вступає префікс *під* / *піді* / *підо*-. Він, крім лативного значення, реалізує ще й сему “рух угору”, тому виконує з прийменником ідентичні функції щодо формування плану змісту речення: *Піднісся він* [мій пам'ятник] *чолом над царські піраміди* (М. Зеров); *Коли мені не дано крил міцних, Щоб я могла орлицею*

підбитись Геть високо понад найвищі гори, То прагну я собі потоків сліз, Гарячих сліз, нестриманих, раптових... (Леся Українка); *Налякалась хижа птаха, Підлетіла вище даху!* (Н. Забіла); *Вище пупа не підскочиш* (Українські прислів'я і приказки). Зрідка тип безпосередньої кореляції з виокремленими прийменниками утворюють й інші префікси – *за-*, *пере-*, *при-*: *Скрізь по обидва боки Раставиці на покаті стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспинались та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку* (І. Нечуй-Левицький); *Іван на руки хлопця взяв, Та жаби так скакати стали, Що понад голову з-між трав, Немов м'ячі, перелітали* (О. Олесь); <...> [баба] *поверх бомаги прибила ще й тоненьку дощечку так, щоб духовниці було не видно* (І. Нечуй-Левицький).

Префікси аблативного значення *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* та *ви-* мають здатність позначати напрям по вертикальній лінії, тому й вступають в опосередковане змістове співвідношення з аналізованими прийменниками: <...> [цвіт] *звисатиме над саму воду* (М. Рильський); *Старі сиві [птахи], злякані звуком походу, важко злітали понад галяву* (П. Загребельний); <...> *на повну міць заграє Серце чуле, мить орлина, Попід зорі, понад хмари, Понад інших сонць отари, Куди серця біль не зрине* (М. Шашкевич); <...> [поет] *Кетяг серця виніс над замет* (Д. Павличко).

2.1.1.8. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір нижче від локативного орієнтира”

Семантика “напряму руху в простір нижче від локативного орієнтира” закріплена насамперед за синтаксичними конструкціями, для яких характерною є кореляція **pref** ↔ **prep[під]**. Прийменник *під* формує із субстантивом правобічний компонент із властивою йому ознакою “нижня межа (точка) руху на вертикальній осі, установлена стосовно земної поверхні”. Реченням із кореляцією **pref** ↔ **prep[під]** притаманний широкий лексико-семантичний діапазон основних носіїв валентності. У ролі предикатів у них можуть бути дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії та оптичного сприйняття. Вартим уваги є факт, що всі вони мають додатковий

темпоральний компонент, оскільки позначають “рух у напрямку до нижньої поверхні об’єкта і, відповідно, поступове входження в його “зону тяжіння” з акцентом на тому, що це входження “стає помітнішим із плином часу” [235, с. 128]. Просторовий прийменник *під* наділений не лише семою “нижче”, але й семою “безпосередньо в ділянці домінації локативного орієнтира”. Це означає, що суб’єкт / об’єкт та локативний орієнтир не можуть бути значно віддаленими один від одного, напр.: *Віталій Володимирович заліз під стіл і наочно показав чернігівським журналістам рівень тернопільського футболу* (Високий вал, 29 жовтня 2010). Крім того, у реченнях із кореляцією *pref* ↔ *prer*[під] можлива вказівка на контактну локалізацію, яка може бути навіть обов’язковою, оскільки є бажаним результатом руху або переміщення, пор.: *Я спрожого кидаюсь у постіль, залізаю з головою під ковдру* (В. Близнець). Серед правобічних поширювачів можна виокремити ті, які маркують не лише контактність, але й заглиблення предмета в речовину повністю, вони сформовані за участю іменників на зразок *вода, земля, лід, сніг*: *Орав її [ниву] колись господар на Великдень й за той гріх провалився під землю з плугом, волами і рябим песиком* (Ю. Мушкетик). Отже, дистантна інтерпретація виникає лише в тому разі, “коли в об’єкта-домінанти нижня частина трохи піднята над поверхнею опори” [235, с. 124].

Для іменників, що конституюють припредикатний член, не характерна жорстка лексико-семантична лімітативність. Валентне ядро утворюють лексеми, які 1) позначають “реалії, що дають змогу поміститися під їхньою нижньою частиною” і 2) реалізують “значення наскрізної будови” [299, с. 151]. Це здебільшого іменники – назви споруд та їхніх частин, рослин та їхніх частин, органів і частин організму людини або тварини, різноманітних предметів побуту та засобів пересування. Невелику групу становлять лексеми на зразок *вогонь, дощ, лампа, місяць, сонце* тощо, що утворюють “змішані локативно-функційні орієнтири” [235, с. 131]

Продуктивними є речення, що мають у своєму складі моделі безпосередньої кореляції *pref*[в-/вві-/ві-/у-/уви-] ↔ *prer*[під] та *pref*[за-] ↔ *prer*[під], яка завдяки інклюзивній семантиці префіксів сигналізує про “напрямок руху в простір нижче від локативного орієнтира”: [Ми] *Чорнобиль всунули під стріху, А*

він, як змії, прокрався до грудей... (Б. Олійник); <...> коли піде на роботу [мама], можна буде **забратися під** теплу ковдру і добряче поспати (Т. Литовченко); Павлик **заховав під** рядно руки (С. Черкасенко); Гусак засичав з усіх сил, гусенятко **забилося йому під** живіт, **під** лапи, заплакало-запищало (М. Вінграновський). Інклюзивне значення характерне й для префікса *при-*, що узгоджується з прийменником *під*, напр.: Вона [свиня з пацятами] **прийшла під** явір, подивилася що йому [вовкові] **нічо не зробить, бо він високо, і пішла назад у кукурудзу** (Українські казки про тварин). Кореляція *pref[при-] ↔ prep[під]* вийшла з ужитку в сучасній українській літературній мові. Причини цього слід шукати в додаткових значеннях предикатів, яких надає їм префікс: “намір залишитися на деякий час у кінцевій точці руху” чи “відвідати кінцеву точку руху з певною метою”. Очевидно, що план змісту “перебування в просторі нижче від локативного орієнтира” є індиферентним стосовно вирізнення додаткових відтінків, тому існують певні обмеження щодо співвідношення прийменника *під* та префікса *при-*.

Незважаючи на дублювання префікса й прийменника, повна кореляція *pref[під-] ↔ prep[під]* не є продуктивною. Префікс *під-*, який “зберігає ідею низу” [292, с. 33], найчастіше сполучається з дієсловами каузально-моторної дії, а речення, у яких вони постають конструктивним центром, передають значення контактної локалізації. Синтаксичні структури, у яких прийменник *під* корелює зі співзвучним префіксом, інформують про те, що бажаним результатом руху / переміщення є не простір нижче від локативного орієнтира, а нижня сторона локативного орієнтира: [Ти] **Підставляй під** сонце тіло (Н. Забіла); Він [Володько] **підліз під** куці і присів (У. Самчук); Горонський **ще більше підсунув** ноги **під** стілець (В. Винниченко); Тихо, **покошачому** [Сірко] **переліз** через земляний вал, **підповз під** високого воза (Ю. Мушкетик). Префікси інклюзивної семантики та префікс *під-* у такому разі ніби розподілили між собою обов’язки і взаємовиключають один одного.

Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією *pref[під-] ↔ prep[під]* можуть описувати й локативну динамічну ситуацію руху / переміщення, при якому суб’єкт / об’єкт досягає певної точки трохи нижче від локативного орієнтира, розташованого високо вгорі, і повертається назад у початкову

точку: – *Підожди, донечко, я зовсім змоклий, – [Петро] підхопив малу і звично **підкинув під** стелю* (Полтавський вісник, 10 вересня 2010); <...> *тубільці захоплено заревли і у захваті всі як один **підстрибнули аж під** зорі* (Ю. Ячейкін). Дієслова-предикати в них мають двофазовий характер: перша фаза представляє переміщення вгору, друга ж – униз. На власне-семантичному рівні вони передбачають дві кінцеві точки – під локативним орієнтиром у момент найвищого підйому суб'єкта / об'єкта та на опорі, куди повертається суб'єкт / об'єкт. Остання повинна збігатися з початковою точкою. Попри таку складну власне-семантичну валентнісну структуру в семантико-синтаксичному плані аналізованих предикатів відображена лише валентність першої кінцевої точки.

Опосередкована кореляція, найчастіше репрезентована моделлю $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{під}]$, допомагає передати семантику “напряму руху в нижню частину простору з відтінком наближення до локативного орієнтира”: *Фляга **випала під** ноги* (В. Кожелянко); *Ворота скрізь позачиняно, а все село **під** гору **вибігає** та за боєм **слідкує*** (Г. Косинка); <...> [комини] ***викинули** чорні хмари диму **під** небозвід* (О. Кобилянська).

Обмежені щодо сфери функціонування речення з кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{попід}]$ репрезентують “напряму руху в простір нижче від локативного орієнтира” з відтінком поширення в просторі: *Чоловік **заглядає** собі **попід** ноги* (Зоря Полтавщини, 11 листопада 2008); *Він [Бурко] **десь тепер, певно, **вганяє** **попід** липу, **язик висолопивши, та шукає** ковбаси*** (Українські казки про тварин); <...> [німці] ***попід** вікна **кулів **наставили, щоб ніяк було рятуватись***** (Л. Смілянський) (безпосередній різновид); *Жолкевського **всі благословили і **виносили** **попід** небеса*** (А. Чайковський); *Вони [чоловіки] **відійшли **попід** верби*** (М. Коцюбинський); *Серце **злетить **попід** хмари й не втримається, **впаде і розіб'ється***** (Українська літературна газета, 11 лютого 2010) (опосередкований різновид).

У реченнях з аналізованим планом змісту спостережено ускладнення семантики відтінком зіставлення рухомого предмета з локативним орієнтиром і вияв кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{нижче}]$. Форми з прийменником *під* марковані щодо ознаки “розташування на одній вертикалі”, тоді як із прийменником *нижче* вони зазвичай не диференційовані стосовно цієї семи.

Правобічний поширювач “*нижче* + іменник” досить часто вказує на кінцевий пункт руху, розташований на незначній відстані від суб’єкта / об’єкта руху. Прийменник найактивніше вступає в безпосередній зв’язок із префіксом *при-*, оскільки останній передбачає подолання певної відстані для досягнення кінцевої точки: <...> [війська] *пішли на конях і в лодіях, прийшли нижче порогів і стали у Протолчому, на Хортичій острові* (Віче, 2009, № 4); *Ми приплили з усім військом нижче тої пристани* (М. Грушевський). Опосередкований тип кореляції утворюють префікс аблативної семантики *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, що містить указівку на рух згори вниз, та транзитивний формант *про-*, який імплікує шлях руху суб’єкта / об’єкта: *Перший прийшов високий розчухраний чоловік з лукаво прискаленим оком, руки мав такі довгі, що звисали йому нижче колін* (П. Загребельний); *Згодом лід просунувся нижче Сагайдачного, й Дніпро знову засинів* (А. Кащенко).

2.1.1.9. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху стосовно динамічного локативного орієнтира”

На формування того або того диференційованого значення як складника загальної семантики “напряму руху стосовно динамічного локативного орієнтира” головно впливає неконтактний прийменник, що має вторинне походження, тому й завжди чітко реалізує конкретний тип загального плану змісту, отже, не потребує уточнення з боку префікса дієслівного предиката. Основною причиною, яка зумовлює обов’язкове входження в речення директивного компонента, є інформативна недостатність заповнювача предикатної позиції. Дієслова цілеспрямованого руху спорадично сполучаються з префіксом *ви-*. Він, вступаючи в семантичний зв’язок із прийменником, утворює опосередкований різновид кореляції: <...> *Чубенко бачив, як підтяглися резерви під захистом танків та панцерників, і маленькі чоловічки вибігли їм назустріч* з окопів (Ю. Яновський); *Старий Замойський ханком вийшов назустріч королеві на танок і привітав його на порозі* (І. Нечуй-Левицький); <...> [Ярослав] *вийде навстріч великому князеві неждано й негадано* (П. Загребельний); [Хлопець] *Підходить ближче, а з хати йому навстрічу виходить стара баба* (Українські народні казки). Репрезентантами правобічної позиції при цьому є

конкретні іменники – назви істот та тих предметів, які можуть переміщуватися в просторі, а також їхні субститути – займенники.

Кореляція моделей **pref** ↔ **ргер[назустріч]**, **pref** ↔ **ргер[навстріч]**, **pref** ↔ **ргер[навстрічу]** постає засобом вираження плану змісту речення “напря́м руху стосовно динамічного локативного орієнтира: напря́м руху до локативного орієнтира, який рухається в протилежному напрямі”. Речення, в основі яких лежать моделі префіксально-прийменникової кореляції **pref** ↔ **ргер[навстріч]**, **pref** ↔ **ргер[навстрічу]**, обмежені щодо функційних можливостей. Так, кореляція **pref** ↔ **ргер[навстріч]** закріплена за художнім стилем, а узгодження **pref** ↔ **ргер[навстрічу]** не виходить за сферу розмовного мовлення. Крім прийменника *назустріч*, у сучасній українській мові вживається й новоутворений “нарощений” прийменник *назустріч до*, що “чіткіше виражає певний відтінок просторових відношень” [61, с. 145] і не корелює з префіксом для конкретизації свого значення. Варто звернути увагу на незакріпленість щодо місцезросташування прийменника – складника правобічного компонента. Він може функціювати як у пре-, так і в постпозиції стосовно субстантива, що свідчить про незавершеність еволюції нових прийменників динамічного просторового значення, пор.: *Іноді з ям, обабіч неї [дороги] вибігали **навстрічу** нам обідрані, смугляві й чорноволосі, подібні до циганчат діти, кричали щось незрозуміле й грозили нам услід чорними, худенькими кулачками* (В. Сосюра); *Стебла **вистикалися** з землі **назустріч** сонцю, випростувались, множились, обіймались в таємничому неподоланному русі* (О. Довженко) і <...> *вона [хмаринка, схожа на Настину косу] **вилетіла** нам **назустріч*** (С. Васильченко); *Тільки-но Серпень повернув за ріг, у бічну вуличку, як йому **назустріч** **викотилось** туге покотьоло* (Ю. Мушкетик). У синтаксичних структурах з аналізованими типами кореляції спостережено синкретичні адвербіально-об’єктні відношення.

Речення із семантикою “напря́м руху стосовно динамічного локативного орієнтира: напря́м руху до локативного орієнтира, який рухається в протилежному напрямі” можуть ускладнюватися такими семантичними характеристиками, як “вертикальна локалізація”, “рух від межі початкового пункту”.

При цьому знаходить свій вияв опосередкована кореляція: – *Що, мамо? – одказав старший син і скочив з печі **назустріч** їй* (Марко Вовчок); *Княгиня зійшла з рундука **назустріч** гостям* (П. Куліш); <...> *підкоряючись внутрішній музиці поза всіма законами тяжіння, торжествуюче тіло **відривається** від землі **навстріч** кращому, що несе в окремій людині безсмертна душа його народу* (О. Довженко).

У синтаксичних конструкціях із семантичним описом “напряму руху стосовно динамічного локативного орієнтира: рух у напрямку перетину шляху переміщення локативного орієнтира” зафіксовано префіксально-прийменникову кореляцію **pref** ↔ **prep[навперейми]**, **pref** ↔ **prep[напереріз]**. Речення, у творенні яких беруть участь ці два типи узгодження префікса й прийменника, не можна вважати ізофункційними. У синтаксичних структурах із кореляцією **pref** ↔ **prep[навперейми]** закладена інформація про субстанцію, що “рухається в напрямку до просторового об’єкта, котрий також переміщається, з метою зупинити його, вплинути на нього, щоб він у перспективі або набув стану спокою, або почав рухатися в тому напрямкові, який необхідний цій субстанції”, та “переміщається <...> у напрямку, прямо протилежному рухові просторового об’єкта (або локативного орієнтира) чи під певним кутом до нього” [282, с. 189–190]. Речення з кореляцією **pref** ↔ **prep[напереріз]** не актуалізують семантику “привести локативний орієнтир у стан спокою”, вони лише повідомляють про рух субстанції “не в прямо протилежному локумові напрямку, а під певним кутом до нього” [82, с. 215]. Прийменники *навперейми*, *напереріз* опосередковано узгоджуються з префіксом *ви-*: *Дітлахипастушки з вереском і свистом **вибігали навперейми** машині і закидали її кізяками й грудками сухої землі* (Ю. Смолич); *Коли ж я під захопливий і підбадьорливий галас з трибун вже добігав до “старту”, **напереріз** мені **вибігли** четверо “беркутівців”* (Рівне вечірне, 23 липня 2009); <...> ***вплив** другий потік **напереріз** дорозі* (М. Коцюбинський).

Невисоким ступенем продуктивності відзначена кореляція **pref** ↔ **prep[вслід за / услід за]**, **pref** ↔ **prep[слідом за]**, що є одним з індикаторів семантики “напряму руху стосовно динамічного локативного орієнтира: напряму руху за локативним орієнтиром, що віддаляється”. Із прийменниками *вслід за / услід*

за, слідом за опосередковано корелює префікс *ви-*: *Ляля вийшла вслід за батьком* (О. Гончар); *Хлопці, котрі вийшли услід за нами, розтягли суперників у різні боки* (Волинь, 2 липня 2009); *Дмитра наче струмом ударило: кинув усе й вибіг слідом за дівчиною* (Вільне життя плюс, 19 серпня 2009). Речення з кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вслід за / услід за}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{слідом за}]$ здебільшого реалізують синкретичні відношення. Локативне значення в них поєднується з об'єктним, що зумовлено функціонуванням у складі правобічного поширювача іменників – найменувань істот. Крім того, прийменники *вслід за / услід за, слідом за* – двозначні, оскільки належать одночасно двом семантичним підсистемам – просторовій та часовій. Вони створюють потенційну можливість приєднання додаткової часової ознаки “безпосередня (близька) часова наступність” до основної, локативної, а то й висунення її на перший план. Можливість речень з аналізованим типом кореляції репрезентувати темпоральне значення залежить від різних чинників, з-поміж яких важливим є взаєморозташування дієслова та адвербіального поширювача, зокрема постпозиція останнього. Пор.: *Він [XX вік] немов прийшов услід за залізницею, що в 1894 році доповзла до гірського Рахова* (Ю. Андрухович) (темпоральні відношення); *Поліщуків, які підійшли услід за Гирлюками, було двоє – Юхим і Никифор* (О. Ірванець) (локативно-об'єктно-темпоральні відношення) і *Услід за Марком вибігла, в чому стояла, вона* (М. Стельмах) (локативно-об'єктні відношення). Однак не може бути й мови про темпоральну семантику префіксально-прийменникової кореляції $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вслід за / услід за}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{слідом за}]$, коли в реченні функціонує припредикатний компонент зі значенням “час”, наприклад: *<...> другого дня вранці слідом за служником прийшов чауш і повідомив, що завтра посольство мошковів вирушить до Ак-Мечеті* (В. Малик); *Услід за жінкою відразу заскочив чоловік і схопив її за шию* (Рівне вечірне, 11 березня 2010).

Отже, активним репрезентантом семантики речення “напряму руху: фініш” є префіксально-прийменникова кореляція. У межах аналізованого плану змісту можна вичленувати такі семантичні типи префіксально-прийменникової кореляції: “контактна локалізація: внутрішній контакт: напрям руху в межі локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{в / у}]$,

pref ↔ prer[до], pref ↔ prer[на], pref ↔ prer[по], pref ↔ prer[всередину / усередину], pref ↔ prer[насеред], pref ↔ prer[посеред], pref ↔ prer[вглиб / в глиб / углиб / у глиб], pref ↔ prer[в межі / у межі]), “контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху на поверхню локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[на], pref ↔ prer[по]), “дистантна локалізація: напрям руху в бік локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[до], pref ↔ prer[прямо до], pref ↔ prer[близько до], pref ↔ prer[ближче до], pref ↔ prer[впритул до / упритул до], pref ↔ prer[в напрямі / у напрямі], pref ↔ prer[в напрямку / у напрямку], pref ↔ prer[вбік / в бік / убік / у бік], pref ↔ prer[на], pref ↔ prer[в / у], pref ↔ prer[під], pref ↔ prer[попід]), “дистантна локалізація: напрям руху в простір, оточений локативними орієнтирами” (моделі pref ↔ prer[між / межі], pref ↔ prer[поміж / помежі], pref ↔ prer[проміж / промежі]), “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху в передній бік локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[перед / переді / передо], pref ↔ prer[поперед], pref ↔ prer[наперед], pref ↔ prer[вперед / уперед]), “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху за межі локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[за], pref ↔ prer[поза], pref ↔ prer[позад], pref ↔ prer[за межі]), “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір вище від локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[над / наді / надо], pref ↔ prer[понад / понаді / понадо], pref ↔ prer[вище], pref ↔ prer[поверх]), “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху в простір нижче від локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[під], pref ↔ prer[попід], pref ↔ prer[нижче]), “дистантна локалізація: напрям руху стосовно динамічного локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[назустріч], pref ↔ prer[навстріч], pref ↔ prer[навстрічу], pref ↔ prer[навперейми], pref ↔ prer[напереріз], pref ↔ prer[вслід за / услід за], pref ↔ prer[слідом за]).

2.1.2. Роль префіксально-прийменникової кореляції у формуванні семантики “напряму руху: старт”

Указівка на початковий пункт руху здебільшого не релевантна для мовця, оскільки важливішим для нього є повідомлення про мету руху чи переміщення, його кінцевий результат. Ось чому в сучасній українській мові речення із семантичним описом “напряму руху: старт” поступаються продуктивністю синтаксичним структурам – реалізаторам значення “напряму руху: фініш”. Суттєва різниця між ними і в характері функціонування префіксально-прийменникової кореляції. По-перше, у межах значення “початковий пункт руху” спостережено вузький спектр її семантичних типів, моделей та субмоделей, а по-друге, особливо активною є префіксально-прийменникова кореляція опосередкованого різновиду, при якій аблативний прийменник взаємодіє з лативним префіксом.

2.1.2.1. СТ ППК “контактна локалізація: внутрішній контакт: напряму руху з меж локативного орієнтира”

На формування семантики речення “напряму руху з меж локативного орієнтира” впливають різні чинники. Це, зокрема, функціонування в ролі предиката дієслів руху, переміщення, каузально-моторної дії, а зрідка й активної фізичної дії, префіксально-прийменникова кореляція, особливе лексико-семантичне заповнення правобічної позиції. Щодо останньої, то її обіймають іменники з ядерною семою “внутрішній простір”. Це лексеми – назви 1) закритого тривимірного простору (житлових, господарських будівель, споруд і їхніх частин, приміщень адміністративного, побутового, соціального, культурного, освітнього або будь-якого іншого призначення), 2) відкритих, проте обмежених просторів (населених пунктів та їх частин, держав, функційних територій, місць громадського користування та відпочинку, невеликих відкритих місцевостей тощо), 3) конкретних об’ємних предметів, здатних уміщувати певну кількість чогось, 4) різноманітних середовищ, 5) органів та частин організму людини або тварини: <...> *Мілена наосліп вичовгалася з кабінету й цільно примкнула за собою двері* (О. Забужко); *З поля прилетіла золотиста іволга* (М. Сингаївський); *Хлопчик-поводир витягнув з полотняної торби коштовний магнітофон “Кварк” чернівецького*

виробництва, підвів шнур до електричної розетки в хаті й увімкнув мінусову фонограму (В. Кожелянко); Волин **випірнув із** води, **вмить** був на березі (Ю. Покальчук); **Із серця вирви сумнів** потай, **неначе заржавілий цвях** (Д. Павличко). У ролі адвербіального поширювача постають метонімічні номени, утворені на основі відношення між найменуванням конкретних предметів, що можуть бути тарою, та назвою наповнювачів, а також лексичні одиниці на зразок *полювання, робота, урок* тощо, які позначають локативно-процесуальні реалії, синсемантичні лексеми із загальнопросторовим значенням *край, країна, сторона* й т. ін.: *Не сказавши нікому й слова, Мотря вхопила півня за ногу, витягла з борщу та й дала драла з хати* (І. Нечуй-Левицький); *Ти прийшла з роботи – та в гамак, а в мене в попереці аж гуде!* (О. Коломієць); *Серце розкриває обійми і тим розлогим нивам, що, порвавши кайдани, збудились до нового життя, і тим дітям повітря – вільним птахам, що з далеких країв прилетіли до нас у гості* (М. Коцюбинський).

Найвищу функційну активність виявляють речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref↔prep[з / зі / із]**. Із прийменником *з / зі / із* корелює здебільшого префікс *ви-*, утворюючи безпосередній різновид префіксально-прийменникового узгодження: *По хвилі [звірок] вискочив знову на дерево, вмоствився зручно на гілці навпочіпки, сів, як татарин, ще й в строкатім халатику, – виштовхнув з рота горішок і почав його пильно розглядати, тримаючи передніми лапками* (І. Багрянний); *А тим часом із діброви Козак виїжджає; Під ним коник вороненький Насилу ступає* (Т. Шевченко); *Скирда деякий час стоїть, немов роздумує, а потім бере кухоль і виходить з хати* (О. Коломієць); *Він поважно витягає з портсигара жовту елегантну сигару й одкушує кінчик, плюючись і витираючи масні, сухлі, занадто червоні губи* (В. Винниченко). Цей префікс не має однойменного відповідного прийменника й утворює співвідносну пару з прийменником *з / зі / із*, оскільки між ними “існує повна смислова відповідність”, що полягає у вираженні “одного напрямку руху – зсередини назовні” [73, с. 61]. Незважаючи на різнофонемну організацію, кореляцію **pref[ви-] ↔ prep[з / зі / із]** слід прирівнювати до повного безпосереднього різновиду.

Поряд із префіксом *ви-* в структурі дієслів-предикатів спорадично зафіксовано й інші форманти – носії аблативної

семантики, які утворюють із ним безпосередній тип кореляції. Вони беруть активну участь у формуванні загальної семантики речення й конкретних її диференційних значень. Так, префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[\text{роз-}/\text{розі-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$ уносить до плану змісту речення відтінок “напряму руху з однієї точки в різні боки”, $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$ – відтінок “напряму руху з різних точок в одну точку”, пор.: *Розносився з ями над табором тихий чумацький ревієм* (О. Довженко); *Цілий день і країна нудилась: З чорних хмар розливалися струмні по ній, З чорних вій моїх сльози котились* (О. Олесь) і *Односельці, що збіглися з сусідніх дворів, голіруч ловити kota побоялися – накинули сітку* (Зоря Полтавщини, 15 лютого 2009); *З приморських степів, із Криму і навіть з далекої Кубані з'їжджалися сюди наймачі* (О. Гончар). Зауважимо, що в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$ префікс та прийменник не лише вказують на ідентичні локативні відношення, але й мають формальну тотожність. Однак повній безпосередній кореляції не характерна висока продуктивність щодо вираження змісту “напряму руху з меж локативного орієнтира”. Таке явище пов'язане зі спеціалізацією префікса $\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}$, який є “носієм семи “рух із поверхні чогонебудь”, а “співвідносний із ним локатив виражає значення вихідного пункту руху, що локалізується на поверхні просторового орієнтира, та напрямку руху – вгору або вниз щодо поверхні просторового орієнтира” [28, с. 167]. Отже, синтаксичні конструкції з повною безпосередньою кореляцією регулярно репрезентують семантику “напряму руху з поверхні локативного орієнтира, що знаходиться на вертикальній осі: рух згори вниз або рух знизу вгору”, пор.: *Вишневий вітер Вишневий цвіт З вишневих віт Вишневий вітер Звіває з віт* (І. Драч); *Волин слухняно зліз з дерева і подався на галявину* (Ю. Покальчук); *З берегів збігають явори, Мов хребет коня, блискоче нива* (Д. Павличко); <...> [Ганнуся] *на півдорозі зіскочила з воза* (О. Забужко). Маркером плану змісту “напряму руху з меж локативного орієнтира” в реченнях із кореляцією $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$ є іменник, визначальними семами якого є “внутрішній простір” або “речовинність”: *Висхла, старомодна, напружено-велична*

постать, трудно спираючись на палицю з срібним гострим наконечником, помалу підводиться і сходить із авто (В. Винниченко); Марко скочив з машини і швидко підійшов до людей, які весело придивлялись до того темного клубочіння, що до цієї миті звалось тюрмою (М. Стельмах); З гущавини звисає тарзанка (В. Діброва); <...> потім знову зринув її [дівчини] голос, як з каламутної води, ніби вторячи дитячому ячінню, але вже тихше (І. Багрянний).

Щодо префікса *від-/віді-/од-/оді-*, то він корелює з прийменником *з/зі/із* лише в тому разі, коли входить до складу дієслова зі значенням “доставляти” або “відправлятися”: *Коли стався чорнобильський вибух, його [хірурга] хотіли відвезти з Києва до Одеси* (Ваше здоров'я, 17.03.–23.03.2009); *Коли ми від'їздили з Києва, то [князі] вже збиралися [в похід]* (В. Малик).

Безпосередню префіксально-прийменникову кореляцію з прийменником *з/зі/із* утворює префікс *пере-*, що зорієнтований на реалізацію лативно-аблативних відношень і містить указівку на “завершення переміщення суб'єкта / об'єкта з однієї точки в іншу з метою змінити місце свого перебування”: <...> [Оксана] *виглядає, чи не їде [Ярема] з боярами в гості – Перевезти із келії в хату на помості* (Т. Шевченко); *Микола Вороний переїхав з Варшави до Львова* (Високий замок, 3 червня 2010); <...> *Іван перебрався з села до міста, купив собі каменцю, оженився – вже жінку попід руку водить* (Українські народні казки).

Лативні префікси, перебуваючи в тісному взаємозв'язку з прийменником *з/зі/із*, утворюють з ним опосередкований тип кореляції. Продуктивністю наділена кореляція *pref[при-] ↔ p[з/зі/із]*: префікс *при-* інформує про подолання певної відстані для переміщення з початкової точки руху в кінцеву, тому семантично узгоджується з прийменником *з/зі/із*: [Столяр] *Приносить з комори глечик* (Є. Гуцало); *Батько приїхав з Туреччини в Україну* (Ю. Покальчук); *Батько, траплялось, поведився дивно, ніби чувся винуватим і хотів якось свою вину направити, – раз, приміром, привіз Ганнусі з ярмарку шовкових бинд* (О. Забужко); *Гунни <...> прийшли з неіснуючих пустинь і пішли в неіснуючі ліси* (Ю. Андрухович).

Кореляція *pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ p[з/зі/із]* пов'язана з вказівкою на те, що початкова точка руху розташована в безпосередньо біля кінцевої: *Задоволений зі свого*

дипломатичного маневру, *Макар Іванович* **заклюював** лист, коли з другої хати, як бомба, **влетів** його чотирилітній синок (М. Коцюбинський); <...> з уст **вливається** в уста єдине – *Білорусь і Колас* (М. Сингаївський); *Тим часом* **увійшов** з сіней хазяїн (Б. Грінченко). У формуванні цього диференційованого значення бере участь префікс *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, який, здебільшого сполучаючись із дієсловами руху, не імплікує семи “подолання суб’єктом відстані для переміщення в кінцевий пункт руху”. Варто звернути увагу, що цей тип кореляції функціонує тоді, коли 1) приміщення, куди потрапляє суб’єкт при переміщенні, є закритим, 2) спостерігач перебуває в межах кінцевої точки, 3) для мовця важлива вказівка на початковий пункт руху, а кінцевий пункт руху або ж відомий, або ж не суттєвий [112, с. 70].

Подеколи в опосередковане узгодження з прийменником *з/зі/із* вступають префікси *над-/наді-/надо-* та *під-/піді-/підо-*. Речення, що мають у своєму складі модель кореляції $\text{pref}[\text{над-/наді-/надо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$, повідомляють про напрям руху з меж локативного орієнтира кількох суб’єктів: *З гімназії, де вчився Сашко, також надходили один за одним юнаки* (Ю. Покальчук); <...> *дерева надійдуть із лісу* (О. Забужко). Кореляція $\text{pref}[\text{під-/піді-/підо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$ властива реченням, у яких ідеться про початковий пункт руху, однак важливою із семантичного погляду є і кінцева точка руху, що локалізується біля об’єкта: <...> *до труни з кленового безсмертя Шекспір підходить з глибини століть* (І. Драч); <...> [вельможа] *з рукава й підсуне йому [хабар] нишком* (І. Багрянний).

На крайній функційній периферії перебувають синтаксичні структури з префіксально-прийменниковим типом кореляції $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$ та $\text{pref}[\text{до-/ді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$. Префікс *за-*, наголосимо ще раз, крім чіткої інклюзивної семантики, є виразником і темпорального значення, оскільки повідомляє про намір суб’єкта перебувати в кінцевій точці руху деякий час. Саме цим можна пояснити те, що для речень із дієслівним предикатом, який містить у своєму складі префікс *за-*, репрезентація значення “старт” не є релевантною. Виняток становлять синтаксичні конструкції, у яких основний носій валентності реалізує семантику “везучи, доставляти щось з одного місця до місця призначення”: *Компаніям-імпортерам немає потреби вигадувати різні хитрощі, щоб безмитно завезти*

товар із Росії (Кременчуцька панорама, 9 жовтня 2008); Знаменита нині “Тошиба” з’явилася у Мельниченка в лютому 2000 року – незабаром після того, як “Укрспецекспорт” завіз з Японії велику партію пристроїв звукозапису для потреб СБУ (Українська правда, 1 липня 2005); У Майданському лісництві побудували тригектарний вольєр і минулого літа завезли з Німеччини (місто Гера) перших шість зубрів (Урядовий кур’єр, 16 січня 2010). Кореляція $\text{pref}[\text{до-}/\text{ді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$ зазвичай знаходить свій вияв тоді, коли дієслово руху, переміщення, сполучаючись із префіксом, зазнає метафоризації та переходить до розряду дієслів сприйняття: *Іноді з п’ятого поверху до Павла на третій долинали звуки “фоно”* (П. Вольвач); *Із відчинених вікон якщо й долинала якась музика, то тільки радянська естрада* (Ю. Андрухович); *В цю мить з хатини донісся розпачливий дівочий зойк* (В. Малик).

Опосередкована кореляція виникає також між прийменником $\text{з} / \text{зі} / \text{із}$ та транзитивним префіксом *про-*. Поєднуючись з останнім, дієслово-предикат стає синсемантичним й зумовлює обов’язкову появу в реченні адвербіального поширювача зі значенням шляху руху. Правобічний конститuent транзитивної семантики може бути не експлікований у реченні. Це спостережено особливо в тих синтаксичних конструкціях, де на правах локативного компонента перебувають два поширювачі – виразники значення “початковий пункт руху” та “кінцевий пункт руху”: *<...> ця подорож – однаково що з Петербурга до Парголова **проїхати*** (О. Іваненко); *З половецьких піль на Руську землю **простелилась** Ігореві путь* (Н. Забіла). Цікавою деталлю є те, що за відсутності припредикатного конкретизатора зі значенням “фініш”, речення стає беззмістовним (пор., наприклад, *Ця подорож – однаково що з Петербурга проїхати*).

Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від} / \text{од}]$, що постають репрезентантами плану змісту “напряму руху з меж локативного орієнтира”, належать до розряду непродуктивних синтаксичних конструкцій. Причина цього – семантична поліфункційність прийменника *від / од*. Основне його значення – “рух від крайньої точки просторового орієнтира”. Водночас розглядуваний прийменник може зазнавати нейтралізації й набувати іншої семантики – “рух із меж

локативного орієнтира”. У такому разі послідовно виявляє себе принцип жорсткої лексико-семантичною обмеженості на рівні предикатної та правобічної позицій. Функцію основного носія валентності виконують зазвичай лише префіксальні дієслова руху, що програмують у позиції справа іменники – найменування метонімічного простору. Основу метонімічної номінації, про яку йдеться, “становлять відношення “істота (людина) → приміщення, у якому мешкає, перебуває в певний час людина, господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі та місце біля них”, “істота (тварина) → приміщення, у якому утримуються свійські тварини, огорожене місце, куди їх заганяють на ночівлю, відпочинок і т. ін.” [282, с. 79]. Слід підкреслити, що речення з аналізованою префіксально-прийменниковою кореляцією належать до структур із синкретичним типом детермінації, у яких локативно-директивне значення перехресується з об’єктним.

У семантичне узгодження з прийменником *від/од* найчастіше вступає префікс *ви-*: *Старий граф частенько заходить до молодої принцеси і, коли виходить од неї, не знає, в кого був: у королеви, в черниці, в засушеної старої дівки, в молодесенької наївної фантастки, в архаїчної героїні* (В. Винниченко); *Я вискочив від сусіда на той танок* (Україна молода, 26 жовтня 2006); *Мойсей вийшов від фараона й молився до Господа* (Біблія); *Він вийшов від корів* (О. Маковей). Префікс і прийменник значеннєво подібні, оскільки “марковане директивне значення префікса *ви-* (зсередини з перетином меж) не суперечить значенню <...> орієнтації *від кого*, що, як відомо, теж може позначати переміщення “зсередини” [299, с. 128].

Не є індиферентним щодо сполучення з прийменником *від/од* і префікс *пере-*: *Олена Скоропадська переїхала від родини на окреме помешкання у Берлін* (Хата скраю, 14 квітня 2009); *Вони перебралися від батьків у власну оселю* (Провінційка, 27 вересня 2007).

Опосередкований тип префіксально-прийменникової кореляції утворюють прийменник *від/од* та префікс *при-*, указуючи на рух з меж локативного орієнтира з подоланням певної відстані: *Щодня від неї [Марії Олександрівни] прибігала Мотря з якимись записочками* (О. Іваненко); <...> *князь Володимир відрікся від старих богів і привіз від ромей нових, як*

кажуть, справжніх (В. Малик); *Та се хтось прийшов від мого цимбори!* (Українські народні казки).

У формуванні плану змісту речення “напряму руху з меж локативного орієнтира” бере участь і префіксально-прийменникова кореляція **pref ↔ prep[зсередини / ізсередини]**. Прийменник вторинного походження *зсередини / ізсередини* завдяки своїй моносемантичності виражає значення “із меж” чітко, самостійно й допомагає створити семантичний фрагмент “напряму руху з меж локативного орієнтира: напряму руху зсередини локативного орієнтира”. У відношенні родо-видової залежності перебувають значення “напряму руху зсередини локативного орієнтира” і “напряму руху з умовного центру локативного орієнтира”. Конституювання останнього пов’язане з уживанням прийменників *з-серед* та *з-посеред*, які вказують на “вихідну точку руху, що міститься <...> в центральних межах внутрішньої частини предмета” [27, с. 290]. Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref ↔ prep[з-серед]** та **pref ↔ prep[з-посеред]** постають не як ізофункційні, а як синонімічні синтаксичні одиниці, оскільки прийменник *з-посеред* уносить до плану змісту конструкції відтінок поширення в просторі. Прийменники *зсередини / ізсередини*, *з-серед*, *з-посеред* безпосередньо корелюють із префіксом *ви-*, що виконує конкретизаційну функцію: *Скибки розпались, і зсередини [кавуна] випав червоний вовк* (І. Нечуй-Левицький); *Вийшов з-серед народу красень-молодик* (Н. Забіла); <...> *висунувся з-посеред товпи старий кремезний козак* (А. Чайковський); *Із-посеред кукурудзи вихилялася постава господаря* (І. Франко).

2.1.2.2. СТ ППК “контактна локалізація: зовнішній контакт: напряму руху з поверхні локативного орієнтира”

Семантику “напряму руху з поверхні локативного орієнтира” реалізують синтаксичні конструкції, валентне ядро яких формують дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, а типовою моделлю префіксально-прийменникової кореляції є **pref ↔ prep[з / зі / із]**. Із прийменником *з / зі / із* найчастіше узгоджується префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, що позначає “орієнтацію дії відносно площини (поверхні)” [273, с. 183–186]: *Збий же мені з чуба шапку* (С. Руданський); *Зіскакує з сідла бригадир, ногою прочиняє хвіртку, сходить на освітлений танок*

(В. Яворівський); *Брудна вода стікає з мокрої спідниці* (М. Коцюбинський); *Хтось з люльки іскру здув* (Леся Українка).
 Позицію справа від предиката обіймають різноманітні субстантиви – назви локативних і нелокативних понять, зокрема найменування 1) обмежених просторів, типів поверхонь, природних об'єктів, 2) частин тіла людини або іншої живої істоти, 3) меблів, 4) відкритих транспортних засобів, 5) високих предметів, різноманітних будівель, споруд та їхніх частин. Цей розряд доповнюють іменники на позначення просторів лінійного характеру: *Іноді [Григорій] сховався зі стежки, піддурений оманом, і дерся в нетрі, – що то рудіє?* (І. Багряний); <...> *російські супутники час од часу зриваються з орбіт* (Ю. Андрухович); *Олеся зіскакує на асфальт, заточується, з її голови злітає червоний шолом* (Д. Яворівський); *Роман зліз з лави* (І. Нечуй-Левицький); *Замфір витер рукавом упріле чоло, скочив з каруци* (М. Коцюбинський); *Агент хотів зіскочити з вікна* (М. Стельмах).
 Окрему ланку в цій підсистемі іменників становить лексема *місце*, яка може реалізувати два значення: “певний пункт, площина, призначена для кого-, чого-небудь” або “простір, зайнятий ким-, чим-небудь”. Функціюючи в реченні без залежних компонентів, вона репрезентує семантику “певний пункт, площина, призначена для кого-, чого-небудь”. Якщо ж іменник *місце* функціює в складі дескрипції, то він набуває значення “простір, зайнятий ким-, чим-небудь”, пор.: *Враз всі [вершники] зірвались з місця і поскакали черідкою* (І. Багряний); *Двоє інших [бедуїнів] рвонули коней і немовби злетіли з місця, помчали до ліска* (Ю. Мушкетик) і *Ваше благородіє, господа салдатство! Будьте ласкаві, зведіть з нашого місця оттого навіженого, католицького, бусурменського москаля, що став біля бублейниць з стовпцями* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Віднині ти більше ніколи не зійдеш із цього місця* (Поступ, 10 грудня 2005).

Характерною особливістю описуваних речень є й те, що вони реалізують значення як горизонтальної, так і вертикальної локалізації, пор.: *Центрально-Східна Європа зрушила з місця* (Ю. Андрухович); <...> *[Наталка] сміялась з того “великого пана”, що Григорій зіпхнув його з дверей* (І. Багряний) і <...> *хлопчина зліз з дерева* (О. Донченко); *Кончак легко зіскочив з коня* (В. Малик). Актуалізація семи “горизонтальна локалізація” пов'язана з іменниками обмеженої семантики – найменуваннями

просторів лінійного характеру та лексеми *місце*. У синтаксичних структурах із цими субстантивами префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* набуває ознаки “переміщуючись, ухилитися від попередньо прийнятого напрямку” [33, с. 156]. Уживаючись у реченнях із семантичним описом “напрямок руху з поверхні локативного орієнтира”, префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref}[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] \leftrightarrow \text{prep}[з / зі / із]$ може повідомляти і про вертикальну локалізацію. Однак така її інформація не є однорідною, що пов’язано з біфункційністю префікса *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, його здатністю виражати протилежні відношення вертикальної локалізації. Сучасний префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* бере участь у формуванні речень із семантичною структурою “напрямок руху з поверхні локативного орієнтира: рух згори вниз або рух знизу вгору” тому, що він сфокусував у собі значення давнього прийменника *съ* (рух униз чи від локативного орієнтира, із його поверхні) і заступив старий префікс *въз-* (*въс-*) “на означення, в основному, руху вгору” [147, с. 50]. Маркерами напрямку руху при цьому постають іменники або дієслова-предикати. Пор.: *Злазить Ларько з верби* (С. Васильченко); *Коли [ми] з’їхали з горба в простору долину, нас зустріла чимала юрба з міста* (М. Грушевський) (напрямок руху вниз) і *Другого дня Ярина ледве звелась з постелі* (М. Коцюбинський); *<...> сходяться сюди опівніч, мов на кін, Всі тіні непохованих во гріх державі, Що й досі не звелася із колін* (Б. Олійник) (напрямок руху вгору). Зафіксовано, однак, і такі випадки, коли план змісту основного носія валентності є індиферентним щодо сем “рух угору”, “рух униз”, а правобічну позицію заповнюють іменники – найменування поверхні, від якої рух може здійснюватися вгору і вниз: *Птах злетів з даху* (Чорноморські новини, 5 вересня 2009) (злетів у небо? злетів на землю?). Значення “рух угору” або “рух униз” у таких синтаксичних структурах потребує конкретизації локативно-директивним поширювачем на позначення кінцевого пункту руху та опосередкованою префіксально-прийменниковою кореляцією, яка виникає між префіксом *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* й лативним прийменником, а то й контекстом.

2.1.2.3. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху з боку локативного орієнтира”

У плані змісту речення із СТ ППК “напря́м руху з боку локативного орієнтира” можна вичленувати такі семантичні фрагменти: 1) “напря́м руху з боку локативного орієнтира: рух із боку локативного орієнтира з фіксацією його крайньої точки”, 2) “напря́м руху з боку локативного орієнтира: рух з боку локативного орієнтира без фіксації його крайньої точки”.

Формування значення “напря́м руху з боку локативного орієнтира: рух із боку локативного орієнтира з фіксацією його крайньої точки” залежить від морфемної структури основного носія валентності та семантичної наповнюваності правобічного компонента. У реченнях з аналізованим значенням предикатну позицію обіймають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, до складу яких зазвичай уходить префікс *від-/віди-/відо-од-/оді-*, що є носієм локативної семантики “початок переміщення суб’єкта / об’єкта в безпосередній близькості до тієї грані просторового орієнтира, із боку якої здійснюватиметься рух суб’єкта або об’єкта”. Цей префікс узгоджується з прийменником *від*, основним значенням якого є “рух від крайньої точки предмета”. Так виникає класична модель повної безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції **pref** ↔ **prep[від]**: *Відпливає од пристані пароплав – чи досягне колись душа самої суті?* (В. Гук); *Недбалі господарі погано виховують своїх чотириногих друзів, не відводять їх подалі від дитячого майданчика* (Рівненський репортер, 24 березня 2010). Із прийменником *від* зрідка можуть корелювати і префікси *пере-* та *про-*, утворюючи відповідно безпосередній та опосередкований типи префіксально-прийменникової кореляції, пор.: <...> *Тарас перебіг від клуні до тину, схопив якусь колючу гіллячку* (В. Шевчук); *По обороні неголосно – від окопу до окопу – перекотився наказ Байрачного: приготувати зв’язки гранат і пляшки із запалювальною сумішшю!* (Є. Долман) (безпосередня кореляція) і *Від самої Волги до Дніпра пройшли вони* (І. Цюпа); *Поїзд бо так набитий людьми – і то завжди, – що далєбі жодному кондукторові і жодному контролерові за всю його історію не пощастило ще пройти його від паротягу і <...> бодай до третини ешелону* (І. Багрянний) (опосередкована кореляція). Детерміновані предикатом правобічні позиції заповнюють

іменники, об'єднані семою “дво-, тривимірний простір”. За умови функціонування в правобічній позиції конкретних субстантивів, для яких ця сема є індіферентною, речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$ реалізують не адвербіальні, а об'єктно-адвербіальні відношення. Примітно, що спостережена синтагматична закономірність поширюється лише на синтаксичні структури з повною безпосередньою префіксально-прийменниковою кореляцією і ніяк не стосується речень із префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$, $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$.

Формування реченнєвої семантики “напряму руху з боку локативного орієнтира: рух із боку локативного орієнтира без фіксації його крайньої точки” нерозривно пов'язане з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-над}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-понад}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-під}]$. Синтаксичним структурам із кореляцією **$\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$** властива суворо лексико-семантична селекційність на рівні правобічного конститuenta. Його вираження пов'язане передусім із лексемами – назвами сторін світу, конкретними предметами, що можуть правити за локативний орієнтир, із боку якого здійснено рух, синсемантичними лексемами *бік* і *сторона*, які детермінують облігаторні атрибутивні модифікатори, виражені займенниками, числівниками, прикметниками.

Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція представлена моделями $\text{pref}[\text{ви-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$, $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$, $\text{pref}[\text{з-}/\text{зі-}/\text{зо-}/\text{із-}/\text{ізі-}/\text{с-}/\text{іс-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з / зі / із}]$: *Зі східної сторони Чабаниці, з якої півгодини ходу від обійстя і млина Іванихи Дубихи, вибігала в ліс біла стежечка* (О. Кобилянська); <...> *з траси в бік їхнього села відходить вкрита вибоїнами дорога* (В. Діброва); <...> *вони зліталися з різних сторін* (М. Стельмах). Загальна семантика речення “напряму руху з боку локативного орієнтира” може бути ускладнена додатковим відтінком “напряму руху з різних боків локативного орієнтира”. Це відбувається тоді, коли припрєдикатну позицію обіймають іменники *бік*, *сторона*, які вживаються у формі множини й перебувають у відношенні обов'язкової валентності з атрибутивними компонентами, репрезентованими займенниками, числівниками або

прикметниками. Префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, сполучаючись із дієсловами, конкретизує їхню семантичну структуру вказівкою на досягнення кінцевої точки руху. “Це значення, – стверджує С.О. Соколова, – <...> є контекстно зумовленим, проте саме це свідчить про широкі можливості функційного пристосування українських дієслівних префіксів” [273, с. 164].

В опосередковане узгодження з прийменником *з/зі/із* вступають префікси лативного значення *за-* та *на-*: *На станцію [вони] забігли з другого боку* (І. Багрянний); [Вовк] *Зайшов з городів* (Українські казки про тварин); *З краю неба насувались білі, наче молочні, хмари* (М. Коцюбинський); *Тумани наступають із моря* (В. Сосюра). Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з/зі/із}]$ слід виокремити в особливий тип, оскільки їм здебільшого властива синкретична семантика: правобічний компонент, позначаючи початковий пункт руху, водночас передає “спосіб досягнення <...> мети, шлях, який веде до неї” [2, с. 318].

Значення “напряму руху з боку локативного орієнтира: рух із боку локативного орієнтира без фіксації його крайньої точки” зрідка можуть передавати речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$. Їм властива жорстка лексико-семантична вибірковість на рівні всіх конститутивних позицій. У ролі основного носія валентності постають дієслова акустичного сприйняття, функцію лівобічного поширювача речення виконують іменники зі значенням “сукупність яких-небудь звуків”, а до складу адвербіального поширювача входять лексеми – найменування обмежених просторів чи рідше назви закритих приміщень, що, набуваючи переносного значення, позначають відкритий простір біля приміщення: *Від князівського столу раптом долинув тихий, мелодійний передзвін струн* (В. Малик); *Деся від міського вокзалу ледве чутино долинає музика, грає духовий оркестр* (О. Гончар). У створенні семантики “напряму руху з боку локативного орієнтира” найактивнішу участь бере префікс *до-*, який разом із прийменником *від* формує опосередкований тип префіксально-прийменникової кореляції.

Префіксально-прийменникова кореляція $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-над}]$ та $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-понад}]$ створює семантику “напряму руху з простору вище від локативного орієнтира”. Оскільки “з назвами

просторових понять основне значення родового відмінка з прийменниками **з-над** і **з-понад** може нейтралізуватися, позначаючи початковий пункт руху біля предмета” [61, с. 105], можливим стає вияв кореляції СТ “напряму руху з боку локативного орієнтира”. У синтаксичних структурах з аналізованим різновидом кореляції діє принцип жорсткої лексико-семантичної селекційності, згідно з яким позицію справа від предиката можуть обіймати лише іменники – назви водних об’єктів. Наслідком цього є низька продуктивність розглянутих речень. За участю безпосередньої кореляції $\text{pref}[\text{пере-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-над}]$ реалізується семантика переміщення від початкового пункту руху в кінцевий пункт: *Цей невеликий дерев’яний храм перенесли з-над ріки на схил гори над дорогою* (Карпати, 2007, № 5); *Українська людність з-над Бугу пересувалася на північ, а білоруська з-під Гродна – на захід і на південь* (Українознавство, 2008, № 1). В опосередковане узгодження з прийменниками **з-над** та **з-понад** вступає префікс *при-*, імплікуючи достатню відстань від початкової до кінцевої точки руху, та *над-/наді-/надо-*, передаючи раптовість дії: *З-над Черемошу [я] приїхав* (Д. Павличко); *Дочка Ярослава Мудрого Анна принесла з-над Дніпра свіжу хвилю знань і мудрості у французьку королівську сім’ю* (Волинь, 29 жовтня 2009); *Надлетіла біла пташка з-над моря, з-над краю* (Українські народні пісні); *З-понад Полярного кола вже надійшла ніч* (Ю. Щербак).

Невисокі функційні можливості характерні й для речень із префіксально-прийменниковою кореляцією моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-під}]$. Реалізація семантики “напряму руху з боку локативного орієнтира” в таких синтаксичних конструкціях також пов’язана з обмеженістю в плані вибору заповнювачів припредикатної правобічної позиції. Це іменники – власні й загальні найменування населених пунктів, які позначають простір у безпосередній близькості від локативного орієнтира. Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція виникає тоді, коли позицію предиката заповнюють дієслова зі значенням “переїхати на нове місце”, що містять у своїй структурі префікс *пере-* – виразник лативних й аблативних відношень водночас: *До козаків в 1775 році приєдналося чимало родин, які переселилися з-під Кобеляк, що на Полтавщині* (Зоря Полтавщини, 3 листопада

2009); Вони **переїхали з-під** Нью-Йорка до Філадельфії (Високий замок, 19 вересня 2009). Варто зауважити, що значення “напряму руху з боку локативного орієнтира” при цьому зазнає конкретизації локативно-напрямовою характеристикою “напряму руху з околиці простору”. Ця модифікаційна ознака виявляє себе і в синтаксичних структурах із кореляцією інших типів, як-от: *pref*[від-/віді-/відо-] ↔ *prep*[з-під], *pref*[при-] ↔ *prep*[з-під]. Пор.: *Через Нові Санжари, Маячку і Нехворощу повстанці з-під Полтави відійшли до Новомосковського повіту Катеринославської губернії* (В. Ревегук) (безпосередня кореляція); [Соломка] *Принесла глини аж з-під* Голяків (Є. Гуцало); *З-під* Трої і кривавого туману, Від чорних днів ненаглої війни Цар Одисей **пригнав** свої човни На сонні плеса тихого лиману (М. Зеров); [Дрига] *Прибув з-під* Могилева (С. Черкасенко) (опосередкована кореляція). Типовим репрезентантом опосередкованого різновиду префіксально-прийменникової кореляції є модель *pref*[при-] ↔ *prep*[з-під]. Лативний префікс *при-*, указуючи на доведення руху до кінцевої мети, його завершення в кінцевому пункті та передбачаючи подолання певної відстані при цьому, легко вступає в смислове узгодження з прийменником *з-під*.

У формуванні локативно-директивного значення “напряму руху з боку локативного орієнтира” можуть брати участь і вторинні прийменники *з боку / із боку, з сторони / зі сторони / із сторони*, які не потребують уточнення свого плану змісту префіксом. Вони лише подеколи вступають у безпосереднє семантичне узгодження з формантом *ви-*: *З сторони села вплив другий потік* (М. Коцюбинський); <...> *ми виїхали у Мар’ївку з боку хутора Шевченкового* (Полтавська думка, 19 листопада 2009). На перший погляд, безпосередню кореляцію в такому разі утворюють мовні одиниці, різнорідні за ознакою “контактність / дистантність”. Однак при детальнішому аналізі виявлено, що префікс у розгляданих реченнях реалізує не лише просторово-напрямове значення, а й указує на результативність дії. Щодо опосередкованого різновиду, то спектр префіксів, які корелюють із прийменниками *з боку / із боку, з сторони / зі сторони / із сторони*, доволі розлогий і включає форманти *в-/вві-/ві-/у-/уві-*, *за-*, *над-/наді-/надо-*, *під-/піді-/підо-*, *до-*: *Хмара вступив до Знам’янки з боку села Дмитрівка* (Вечірня газета, 6

грудня 2001); *Шаміль, однак, не дозволив собі скористатись дорогою; зайшов з боку глухих огородів* (О. Гончар); *Попередження надійшли з боку державних структур США* (Поступ, 14 серпня 2003); *Підійшли з боку Чонгара ешелони інтернаціонального полку* (О. Гончар); *Пані Світлана почула якийсь дивний гуркіт, що долітав із сторони літовища* (День, 12 березня 2010). Функціонування кореляції $\text{pref}[\text{в-}/\text{вві-}/\text{ві-}/\text{у-}/\text{уві-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з боку / із боку}]$, $\text{pref}[\text{за-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з боку / із боку}]$, $\text{pref}[\text{над-}/\text{наді-}/\text{надо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з боку / із боку}]$, $\text{pref}[\text{під-}/\text{піді-}/\text{підо-}] \leftrightarrow \text{prep}[\text{з боку / із боку}]$ можна пояснити реалізацією власне-семантичної валентності предиката та комунікативним завданням висловлення –необхідністю наголосити на початковій точці руху. Речення, до складу яких уходить компонент *сторона*, на сучасному етапі майже витіснені синтаксичними структурами, префіксально-прийменникову кореляцію в яких формує прийменник із компонентом *бік*. Вони займають крайню функційну периферію, оскільки “не фокусують у собі якогонебудь додаткового локативно-директивного відтінку” [282, с. 117].

2.1.2.4. СТ ППК “дистантна локалізація: напрям руху з простору, оточеного локативними орієнтирами”

Семантику “напряму руху з простору, оточеного локативними орієнтирами” реалізують речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-поміж / з-помежи}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-межи / з-між}]$. Їхню предикатну позицію обіймають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії, сприйняття. У ролі правобічного конститuenta функціують іменники – найменування локативних та нелокативних понять (здебільшого назви типів ландшафтів, покритих рослинністю, спеціалізованих територій, споруд, будівель та їхніх частин; сукупностей однорідних предметів, парних предметів, частин предмета), які вживаються у формі множини: *З-поміж гір донизу збігають дзвінки, співучі і кришталево-чисті струмки, які потім збираються у швидкоплинну річку Рибницю* (Карпати, 2007, № 5); *Раптом тут-таки перед нами, з-поміж хат, мов перелякана птиця, вилетіла із сичінням ракета і розсипалася в пільмі червоними зірками* (Зоря Полтавщини, 13 травня 2009); *З-між дерев виглядали хатки* (В. Барка); <...> *з-поміж верб левади*

вийшов старий Балан (А. Кашенко); *Десь опівночі Роман обережно витягнув з-поміж ніг обривок ланцюга* (В. Малик). У складі іменників обох типів функційною активністю вирізняються лексеми зі значенням “збірність”, “сукупність чого-небудь”, які, на відміну від виділених вище субстантивів, мають форму однини: *Двоє маленьких бліденьких діток у біленьких сорочечках виринають з-поміж латаття* (Леся Українка); *Ще для колориту десь на задньому плані з-поміж віття визирає щось гостре – чи то кран, чи сталева конструкція, одне слово, будівництво* (П. Загребельний). У реченнях із кореляцією *pref ↔ rper*[з-поміж / з-помежи], *pref ↔ rper*[з-межи / з-між] до складу припредикатного поширювача можуть уходити іменники – найменування істот. У такому разі в синтаксичних структурах спостережено локативно-об’єктні відношення: *Настуня вискочила з-між своїх дружбів* (О. Назарук); *Коли він вирвався з-поміж жінок і вибіг насеред двору – панича уже і слід простиг* (Панас Мирний).

Облігаторне входження до структури речення правобічного члена зі значенням “старт” та безпосередню префіксально-прийменникову кореляцію забезпечує префікс *ви-* дієслова-предиката. Він семантично споріднений із прийменником, оскільки позначає рух із меж простору: *Озирнувся [Лис] – аж Вовк вже тут: Наче чорна хмара люта, Виступає з-між рядів* (І. Франко); *Хлопчик нахилився до Моховинки, щоб узяти її на руки, але ж вона вислизнула в нього з-поміж пальчиків* (В. Королів-Старий); *<...> вона [скринька], мов клин, вискочила з-поміж двох стінок і, опинившись в руках, важко рвонула їх донизу!* (Леонід Полтава).

2.1.2.5. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з переднього боку локативного орієнтира”

Значна роль у вираженні значення “напряму руху з переднього боку локативного орієнтира” належить прийменнику *з-перед*, який “уживається при вказуванні на об’єкт, перед яким, попереду якого що-небудь відбувається” [269, т. 3, с. 695]. Цей прийменник зазвичай семантично узгоджується з префіксом *від-/віді-/відо-/од-/оді-* – виразником дистантної локалізації. У реченні діє принцип лексико-семантичної селекційності, що

виявляє себе в регулярному заповненні предикатної позиції дієсловами каузально-моторної дії, а правобічної адвербіальної позиції – іменниками-соматизмами та займенником *себе*: *Чи ж з-перед очей наших не відіймається їжа, з дому нашого Бога веселість та втіха?* (Біблія); *Письменник одсунув з-перед себе рукопис* (Незалежний культурологічний часопис “І”, 1997, № 9); *Борислав одтрунив дівчину з-перед себе* (І. Білик).

2.1.2.6. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира”

Одним з індикаторів семантики речення “напрямок руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира” є префіксально-прийменникова кореляція **pref↔prep[з-за]** дієслівного предиката руху, переміщення, каузально-моторної дії, а подеколи й активної фізичної дії. Синтаксичні конструкції із цією кореляцією повідомляють про напрям руху, орієнтиром якого служить своєрідна перешкода, що долається на початку шляху. У конструюванні такого значення припредикатного компонента вартісним постає прийменник *з-за*, перший компонент якого *з-* – актуалізатор семи “рух зсередини локативного орієнтира” – дістає “додатковий відтінок за значенням того прийменника, до якого він приєднується” [177, т. 1, с. 426].

Іменники, що репрезентують обов’язкову адвербіальну позицію, позначають простір, який має яскраво виражений зовнішній, лицьовий або протилежний, зворотний бік (найменування різноманітних споруд та приміщень і їхніх частин, деталей одягу та взуття, отворів у спорудах, проїздів або проходів на зразок *вікно, ворота, двері*, загальнопросторових понять на взірць *поворот, ріг* тощо): *Він викочує з-за хати свою блискучу в світлі місяця “Яву”* (В. Яворівський); *Коник-стрибунець витяг з-за пазухи скибку хліба* (Є. Гуцало); <...> *Гнатівна, начеб випадково, в якійсь справі висовує з-за дверей квадратне підборіддя* (П. Вольвач); *Руборос із “Літературною Україною” під пахвою виходить з-за рогу, бачить пані Стефу* (В. Кожелянко). Цю підсистему доповнюють субстантиви, які називають простір, що не має яскраво вираженого зовнішнього, лицьового боку або протилежного, зворотного боку (назви

акваторій, функційних територій та місць громадського користування, різних типів місцевостей тощо): *Вві сні і на яву Приходжу я до тебе, прилітаю з-за Єнісею, Вісли, з-за Дунаю* (І. Драч); <...> *вибігли вони з-за цвинтаря* (О. Кобилянська); *Грім вигуркує з-за гаю* (І. Драч). Утворювані за їхньою участю речення репрезентують план змісту “напряму руху з-за меж локативного орієнтира”. Інколи локативні значення “напряму руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира” та “напряму руху з-за меж локативного орієнтира” не чітко протиставляються, тоді зміст речення визначають інші чинники, важливими з-поміж яких є 1) контекст, 2) граматичні характеристики (однина чи множина іменників – компонентів лівобічного і правобічного члена), 3) позиція спостерігача (перебування його ближче або далеко від локативного орієнтира) ([див. про це: 282, с. 83–86]).

Припредикатний конкретизатор може бути сформований також за участю прийменника *з-поза*. Префіксально-прийменникова кореляція **pref** ↔ **prep[з-поза]** зумовлює ускладнення семантики додатковою ознакою “дистрибутивний простір”.

У відношення безпосередньої кореляції з прийменниками *з-за*, *з-поза* вступає префікс *ви-*. Він, як і прийменник, зосереджує у своїй семній структурі вказівку на зворотний для спостерігача бік локативного орієнтира: *Набундючений голова вивалювався із-за столу, як із низького чавуна завелика кулеша* (М. Матіос); *З-поза його [професора] спини визирають його жінка, діти й готові до самосуду сусіди* (В. Діброва); *Із-за лісу, з-за туману Місяць впливає* (Т. Шевченко); *Він [Каразін] виписав з-за кордону майстрів, запросив професорів* (Україна молода, 27 вересня 2006).

Прийменники *з-за*, *з-поза* опосередковано корелюють здебільшого із префіксами *при-*, *про-*: *Я тобі з-за туману приведу лоша* (Д. Павличко); *Вони приїздять аж із-за кордону* (П. Загребельний); *Зараз він вийшов з хатини і сів у дворі, задивляючись, як з-за високих сосен пробивалось місячне світло* (Ю. Покальчук); <...> [щось] *з-за хатки попри саму стіну пройшло, вийшло наперед і стало ось тут, ступнів за п'ятнадцять* (І. Багрянний). Перший із них указує на “значну

відстань”, другий, семантично перехрещений із прийменниками *з-за*, *з-поза*, – на подолану перешкоду.

Локативна семантика “напря́м руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира” зазнає конкретизації в тих синтаксичних структурах, де функціює префіксально-прийменникова кореляція **pref** ↔ **prep[з-позад]**, **pref** ↔ **prep[з-позаду]**. Вона представлена таким конкретним значенням: “напря́м руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира: напря́м руху із заднього боку локативного орієнтира”. Характерною особливістю синтаксичних конструкцій з аналізованою префіксально-прийменниковою кореляцією є жорстка лімітативність на рівні правобічного конститuenta, оскільки до його складу входять лише іменники – найменування просторових і непросторових понять, що мають чітко виражену передню частину, фасад: <...> *з-позад* *війська надійшли поти і заспівали “вічну пам’ять”* (А. Кашенко); *Хлопець вибіг з-позад хати* (С. Воробкевич); <...> *з-позаду* *війська до його [Хмельницького] табору щоночі підходили цілі табуни голодних вовків* (А. Кашенко). Умови виникнення безпосереднього й опосередкованого різновидів кореляції на префіксально-прийменниковому зрізі подібні до тих, що діють у реченнях із прийменниками *з-за*, *з-поза*. Функційний потенціал речень із кореляцією **pref** ↔ **prep[з-позад]** та **pref** ↔ **prep[з-позаду]** низький, причиною чого слід вважати невисокий ступінь активності прийменників *з-позад*, *з-позаду* в сучасній українській мові.

2.1.2.7. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напря́м руху з простору вище від локативного орієнтира”

У реченнях, що мають семантичний опис “напря́м руху вище від локативного орієнтира”, предикатну позицію формують здебільшого дієслова руху, рідше переміщення та чуттєвого сприйняття, а правобічну – іменники – найменування природних реалій, розташованих високо від землі. Виразниками вертикальної локалізації постають також прийменники *з-над* або *з-понад*, що семантично узгоджуються з дієслівними префіксами, утворюючи безпосередній та опосередкований типи префіксально-прийменникової кореляції. Речення з кореляцією

pref ↔ **ррег[з-над]** та **pref** ↔ **ррег[з-понад]** не набули особливого поширення в українській мові. Це можна пояснити, на наш погляд, екстралінгвальними причинами: рух із початкового пункту, розташованого вище від локативного орієнтира, пов'язаний з обмеженою кількістю ситуацій.

Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція функціонує в реченнях, дієслова-предикати яких мають у своєму складі префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*: *І послав він [Ной] від себе голубку, щоб побачити, чи не спала вода з-над землі* (Біблія); *Воно [сонце] вже знизилося з-над хмар* (Т. Осьмачка); *Той порив злетів з-над небес* (М. Драй-Хмара). Вияв префіксально-прийменникової кореляції **pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-]** ↔ **ррег[з-над]** та **pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-]** ↔ **ррег[з-понад]** можливий завдяки здатності префікса передавати не лише аблативні відношення, а й указувати на вертикальну локалізацію.

Типовою для окреслених синтаксичних структур є і безпосередня кореляція **pref[ви-]** ↔ **ррег[з-над]** та **pref[ви-]** ↔ **ррег[з-понад]**: *Курява впливла з-над тину і стала сірою хмарою* (В. Шевчук); *Так застало його [Іцка] й ранішнє сонце, коли визирнуло з-понад чорних бориславських дахів* (І. Франко). Актуалізація такого співвідношення пов'язана із семантичною спорідненістю префікса *ви-* та прийменників *з-над* та *з-понад*, основна роль у вираженні локативного значення яких припадає на елемент *з-*, що може конкретизувати “рух із меж простору”.

Опосередкований тип кореляції **pref[при-]** ↔ **ррег[з-над]** та **pref[при-]** ↔ **ррег[з-понад]** бере активну участь у конституюванні локативного значення “подолання значної відстані для досягнення кінцевого пункту руху”. Інший тип семантики – “подолання невеликої відстані” – репрезентує префіксально-прийменникова кореляція **pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-]** ↔ **ррег[з-над]**, **pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-]** ↔ **ррег[з-понад]**, пор.: *Лише з-над хмар часом прилине Прощання з літом журавлине – Погасле, як грезет із риз ...* (П. Тичина); <...> [нічка], *щоб краще було спати, Мрії нам з-над хмар приводить* (Б. Лепкий); <...> *вдивляється в очі мені з-понад зір, Наче батько, суворий Тарас* (Д. Павличко).

2.1.2.8. СТ ППК “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху з простору нижче від локативного орієнтира”

Очікуваними в реченнях плану змісту “напря́м руху з простору нижче від локативного орієнтира” є семантично орієнтовані прийменники *з-під*, *з-попід*, оскільки вони в сполученні з родовим відмінком указують на напря́м руху з місця, розташованого під предметом, що править за локативний орієнтир. Предикатну позицію заповнюють дієслова руху, переміщення, каузально-моторні, зрідка активної фізичної дії, а правобічну – семантично поліфункційні іменники: назви одягу людини і його частин, предметів побуту або їхніх частин, споруд, засобів пересування та їхніх частин, дерев, різних поверхонь тощо: <...> *чуб йому [Володимиру] вибився з-під картуза* (Є. Гуцало); [Катерина] *Чи на полі під копою Сина забавляє, Чи в діброві з-під колоди Вовка виглядає?* (Т. Шевченко); <...> *виліз дід з-під куреника* (І. Багрянний); *Авто рухається, якісь обличчя то вистрибують перед ним [Рудольфом] із-під авто, кричать, махають руками, то зникають* (В. Винниченко); *З-під них [дерев і кущів] швидко виповзали густі сутінки* (В. Малик); *Якщо це був грім, то в парі з блискавкою, яка вирвалася з-під землі і поцілила чоловікові в серце* (В. Діброва). Щодо ступеня вживаності в мові, то синтаксичні структури з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **prep[з-під]** є активними, а структури з кореляцією **pref** ↔ **prep[з-попід]**, ускладнені дистрибутивним відтінком, – пасивними.

Типовим репрезентантом безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції є модель **pref[ви-]** ↔ **prep[з-під]**, рідше – модель **pref[ви-]** ↔ **prep[з-попід]**: <...> *Сиві, як повісмо, коси З-під хустини виглядають* (Д. Павличко); *У яскравому світлі фар чорна дощова вода, що вилітала з-під коліс, скидалася на два примарні крила* (Т. Литовченко); <...> *з-під цвітастої спідниці визирала нижня сорочка з надірваною полою* (О. Забужко); <...> *Візантійщина виглядає з-попід європейського вишкіру, як старий капор з-під пальта від BOSS* (Зоря Полтавщини, 5 січня 2010). Формант *ви-* семантично узгоджується з прийменниками *з-під*, *з-попід*, оскільки значення префікса відповідає значенню першого препозитивного компонента *з-*.

У деяких контекстах аналізовані прийменники взаємодіють із лативно-аблативним префіксом *пере-*, указуючи на спрямованість з одного місця в інше: *Тоненькі, брунатні, вони [корінці] переходять з-під куща в Тиховичеві руки* (М. Коцюбинський); *Настали найщасливіші дні життя наших курчат, їх переселили з-під печі до курника, в перекинуту бочку* (О. Ольжич).

У реченнях із семантичним описом “напряму руху з простору нижче від локативного орієнтира” функціують дієслівні предикати, до складу яких уходять префікси не аблативної, а лативної чи транзитивної семантики. Ці форманти корелюють із прийменниками *з-під*, *з-пони́д*, утворюючи її опосередкований тип. Виразниками опосередкованого узгодження найчастіше є кореляція *pref[про-] ↔ ррег[з-під]*, що допомагає створити відтінок шляху, рідше – кореляція *pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ ррег[з-під]*, *pref[за-] ↔ ррег[з-під]*, яка вносить семантику інклюзивності: *На підлозі з-під нашарувань життєвого потроху проглядає мозаїка* (В. Діброва); <...> *проросте з-під каменя лоза* (М. Сингаївський); *Аж раз у церкві на мольбі святій Нахранав злидарюгу багатій І вліз у вуха чортом з-під поли* (Д. Павличко); *Зі східної сторони зазірала колиба з-під смерек в саму пропасть з гучливим потоком* (О. Кобилянська).

Префіксально-прийменникова кореляція **pref ↔ ррег[знизу]** може модифікувати план змісту “напряму руху з простору нижче від локативного орієнтира”. Прийменник *знизу* виразно реалізує семантику “напряму руху з нижнього боку локативного орієнтира” й корелює з аблативним контактним префіксом *ви-*: *Ваняк завантажують у верхню частину шахти, а ванно вивантажують знизу її* (Б. Розен). Опосередкований тип кореляції виникає при семантичній взаємодії прийменника *знизу* та префікса *до-/ді-*, що функціює у складі дієслів акустичного сприйняття: *Крізь задратоване зеленим плющем вікно знизу храму доходить цілком виразний гомін голосів* (В. Винниченко); *Звук долинав знизу річки* (Є. Гуцало).

Отже, префіксально-прийменникова кореляція бере участь у формуванні диференційних значень речення, що входять до плану змісту “напряму руху: старт”. Зафіксовано семантичні типи префіксально-прийменникової кореляції: “контактна локалізація:

внутрішній контакт: напрям руху з меж локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від} / \text{од}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{зсередини} / \text{ізсередини}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-серед}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-посеред}]$), “контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху з поверхні локативного орієнтира” (модель $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$), “дистантна локалізація: напрям руху з боку локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{від}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з} / \text{зі} / \text{із}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-над}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-понад}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-під}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з боку} / \text{із боку}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з сторони} / \text{зі сторони} / \text{із сторони}]$), “дистантна локалізація: напрям руху з простору, оточеного локативними орієнтирами” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-поміж} / \text{з-помежи}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-межи} / \text{з-між}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-проміж} / \text{з-промежи}]$), “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з переднього боку локативного орієнтира” (модель $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-перед}]$), “дистантна локалізація: локалізація щодо горизонтальної осі: напрям руху з меж простору, що знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-за}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-поза}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-позад}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-позаду}]$), “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху з простору вище від локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-над}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-понад}]$), “дистантна локалізація: локалізація щодо вертикальної осі: напрям руху з простору нижче від локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-під}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{з-попід}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{знизу}]$).

2.1.3. Семантичний потенціал префіксально-прийменникової кореляції в конституюванні значення “шлях руху”

Окремий різновид речень із префіксально-прийменниковою кореляцією становлять синтаксичні структури, що мають семантичний опис “шлях руху”. Вони репрезентують не директивні, а транзитивні відношення, умовою виникнення яких є узгодження префікса й прийменника зі значенням шляху. Префіксально-прийменниковій кореляції цього типу притаманна поліфункційність щодо плану змісту.

2.1.3.1. СТ ППК “контактна локалізація: шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира”

Просторово-транзитивний план змісту “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” формують різні компоненти речення. Конструктивним центром його регулярно постають дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії. Роль правобічного конкретизатора виконує іменник у знахідному відмінку здебільшого з прийменником *через*, який “виражає динамічну просторову характеристику, вказуючи на момент виходу дії за межі простору” [63, с. 87]. Отже, у реченнях із семантикою “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” найактивніше функціює кореляція **pref** ↔ **prep[через]**. Що ж до значеннєвої природи іменників, то їм не властива лексико-семантична обмеженість. Уживаються субстантиви – найменування локативних і нелокативних понять (типів ландшафту, поверхонь, покриву, акваторій, країн, населених пунктів та їхніх частин, різноманітних споруд, будівель та їхніх частин, функційних територій, місць громадського користування та відпочинку, природних та штучних перешкод тощо): *Без дороги, без стежки, без колії* **Через** поле кудись навпростець *Прокотились колеса історії І у травах згубилися десь* (Г. Чубач); [Вершники] *перебралися* **через** річку (Ю. Мушкетик); <...> *їм треба було* **перейти** **через** село, що маячіло обідраними дахами та голими кроквами, – колишню козачу столицю, а тепер розкуркулену і перетворену в прикордонний колгосп (І. Багрянний); *Він встиг побачити, як рухлива земля* **перехлеснула** **через** будку (Т. Литовченко); <...> **через** сад я знайомий *пройшов* (І. Драч); *Навіть не сходячи з полиць книжки* **через** палітурки *випромінюють свій зміст* (В. Діброва); *Йому [Трохиму] куля* **пролетіла** **через** шапку і чоло (С. Руданський). План змісту “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” диференціюють на вужчі семантими: “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира: рух, що перетинає простір з одного боку на інший над його поверхнею” та “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира: рух, що перетинає простір з одного боку на інший по його поверхні”. Вичленувані значеннєві модифікати, зауважує М.І. Степаненко, найчастіше виникають “як продукт комбінування” семантики заповнювачів позиції основного носія

валентності та припредикатного члена, або “як результат функціонування в правобічній позиції поряд з локативно-транзитивним компонентом обставинних поширювачів локативно-динамічного типу”, або як наслідок появи “у складі правобічного поширювача інтенсифікаторів, які разом з іменниковими словоформами утворюють дескриптивну структуру” [282, с. 224–225]. Отже, за певних умов префіксально-прийменникова кореляція *pref* ↔ *prep*[через] бере участь у формуванні семантики не контактної, а дистантної локалізації. Принагідно відзначимо, що на формування значення “контактна локалізація”, “дистантна локалізація” посутньо впливає префіксально-прийменникове узгодження. Значення “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” послідовно передає безпосередня кореляція прийменника *через* та префіксів *пере-* та *про-*. У семантиці префікса *пере-* можна виокремити такі конкретні значеннєві сегменти: 1) просторовий орієнтир на шляху руху суб’єкта / об’єкта є певною межею руху або перешкодою, яку треба подолати, 2) суб’єкт / об’єкт цілеспрямовано змінює своє місцеперебування, рухаючись з одного пункту в інший. Отже, префікс *пере-*, по-перше, може транслювати транзитивне та лативно-аблативне локативні значення, по-друге, переводити автосемантичне дієслово в розряд синсемантичних лексем і, по-третє, створювати всі умови для експлікації в реченні трьох локативних валентностей – лативної, аблативної та транзитивної. Незважаючи на сказане вище, речення на зразок *Він переплив через річку з одного берега на інший, Вони перебігли через поле від лісу до села* не можна вважати комунікативно вдалими. Пояснення цьому – зосередження в префіксові *пере-* транзитивного й лативно-аблативного значень. Щоб уникнути семантичного конфлікту, мовець, який має на меті повідомити про шлях руху, а також про початкову та кінцеву точки руху одночасно, підсвідомо обирає для висловлення безпрефіксні дієслова – *плив, бігли* і т.ін.

Безпосередню префіксально-прийменникову кореляцію *pref*[пере-] ↔ *prep*[через] послідовно виявлено в реченнях із семантичним описом “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира: рух, що перетинає простір з одного боку на інший над його поверхнею”: *Через нього [коріння] перечіплюються або ж завчено переступають кирзові чоботи і*

лискучі черевики (В. Яворівський); Згорблений чоловік, мабуть, водій останнього трамвая, замикає на ніч своє господарство, **переступає через** лабіринт рейок і боком гулькає в темряву (В. Діброва); Легко [Іван] перескакував з камінця на камінчик, **перелазив через** повалені дерева, продирався крізь гіллячки кущів (М. Коцюбинський); Сотня **перевалила через** гребінь горба (В. Малик). У правобічній позиції таких синтаксичних структур функціують іменники із семантичною характеристикою “високий, здебільшого вузький простір чи просторовий об’єкт”. Це найменування огорож, споруд та їхніх частин, окремих штучних отворів, тобто конкретних предметів, що підвищуються над поверхнею й слугують перешкодою на шляху руху, заступають шлях.

Дієслівні предикати з транзитивним префіксом *пере-* майже ніколи не реалізують на семантико-синтаксичному рівні валентності початкової і кінцевої точок руху. Семантика “старт” і “фініш” не актуальна при повідомленні про подолання суб’єктом / об’єктом певної перешкоди на шляху з одного пункту в інший. Специфіка локативної ситуації, описуваної реченнями з префіксально-прийменниковою кореляцією *pref[пере-] ↔ ррег[через]*, полягає в тому, що “ця перешкода займає весь простір між початковою і кінцевою точками переміщення суб’єкта / об’єкта. Отже, ми зосереджуємо увагу навіть не на моменті подолання перешкоди, а на всьому переміщенні, починаючи від початкової точки й закінчуючи кінцевою” [112, с. 109]. Про домінування факту здійснення переміщення, а не конкретизації цього переміщення щодо початкової та кінцевої точок руху свідчить існування в українській мові синонімічних синтаксичних структур без префіксально-прийменникової кореляції: *Мамо, я хочу поговорити з вами У вашім житті і в вашій смерті, Як ви колись перейшли полями, Нас беручи на долонечки вперті* (А. Малишко); *Хитким містком* [Сахно з шофером] *перескочили протоку* (Ю. Смолич).

До безпосереднього різновиду кореляції належить також префіксально-прийменникове узгодження *pref[про-] ↔ ррег[через]*: *Через цю територію в давні часи проходив водний торговий шлях “із варяг у греки”* (Українська правда, 21 січня 2010); *“Опель” пролетів через усю трасу* (33 канал, 16 вересня 2009); <...> *Похилий пес пробіг через сумний байрак*

(М. Хвильовий); <...> *Заброда в 1941 році якимсь чином **проповз через фронт і зробивсь фашистським поліцаєм*** (О. Довженко). У своєму просторовому значенні префікс *про-* “не має відповідності в однозвучному прийменникові **про** і наближається значенням до прийменників **через, крізь, між**” [147, с. 155]. Слід зауважити, що префіксально-прийменникова кореляція *pref[про-] ↔ prep[через]* притаманна здебільшого реченням, які реалізують план змісту “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира: рух, що перетинає простір з одного боку на інший по його поверхні”.

Pref[про-] ↔ prep[через] – єдиний тип кореляції в тих синтаксичних структурах, де функцію заповнювача правобічної позиції з прийменником *через* виконують іменники на зразок *точка, центр, лінія, пряма: Побудуйте трикутник АВС і **через** точку В **проведіть** пряму, перпендикулярну до прямої АС* (Геометрія); *Якщо площина **проходить через** пряму, перпендикулярну до другої площини, то ці площини перпендикулярні* (Д. Авер'янов). Цим субстантивам не властиві параметричні характеристики “висота”, “довжина”, “ширина”. Вони беруть участь у створенні відтінку “рух, що перетинає простір, який не має конкретного виміру”. Аналізованим реченням притаманна стилістична маркованість: вони побутують у науковій мові.

У реченнях, які передають не лише семантику шляху, але й різноманітні директивні відношення, виникає префіксально-прийменникова кореляція опосередкованого різновиду. Функційно активною можна назвати кореляцію *pref[від-/віді-/од-/оді-] ↔ prep[через]* та *pref[ви-] ↔ prep[через]*: *Німці **відступили через** село* (О. Довженко); *Домка **вийшла через** сіни до комори* (П. Панч); *У легкової машини відірвався причіп, який **вискочив через** розділову смугу на зустрічну* (Зоря Полтавщини, 30 жовтня 2008).

Формування семантики речення “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” відбувається за участю префіксально-прийменникової кореляції *pref ↔ prep[крізь]*. При цьому спостережено ускладнення плану змісту додатковою семою – “шлях руху з подоланням перешкод із метою виходу за межі локативного орієнтира”, що приводить до специфічного вияву взаємодії префікса та прийменника. Видозміна основного

значення “шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” пов’язана насамперед із прийменником *крізь*, який уживається в характерному для нього оточенні: він сполучається з тими іменниками, у плані змісту яких іманентно закладена сема “перешкода” (назви сукупності когось або чогось, явищ природи та стихій, фізичних явищ, сприйнятих слухом або зором, поверхонь і ландшафтів, важких для проходження, предметів, спеціалізованих для виконання певної дії, інших локативних і нелокативних понять), указуючи на наскрізний рух у межах внутрішнього просторового орієнтира: *Автобуси ледве просунулися крізь щільний людський натовп у двір лікарні* (В. Яворівський); *Крізь неї [мряку] виблискує снігова гладь* (Д. Павличко); *Твої очі – сизі хмари, Крізь які у день похмурий Пробивається проміння Твого серця золотого* (О. Олесь); *Злазили [вершники з коней] лише там, де доводилось пробиватись крізь замети “в сіверах”* (І. Багряний); *По грубих полотняних сорочках, по чорних напрацьованих руках, а нарешті, по лопатах та всяких робочих струментах, що визирали крізь полудрабки, можна було пізнати, що то робітники* (М. Коцюбинський).

Програмування облігаторного локативно-транзитивного компонента та вияв безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції забезпечує префікс *про-* – реалізатор семи “наскрізна дія через що-небудь” [28, с. 174]: *Степан почав гидливо проитовхуватись крізь натовп, пхаючись навмання, незважаючи на протести, потупившись, мов побожник серед відьомського шабашу* (В. Підмогильний); *Крізь тюлеві гардини просівають косі жовті вечірні промені, лягаючи легесенькою сіткою тіней на стіну* (В. Винниченко); <...> *крізь голі вершини дерев просвічувалися золоті хрести київських соборів* (В. Малик); <...> *молодість пройшла крізь вогонь і воду* (М. Сингаївський).

У створенні опосередкованого різновиду кореляції беруть участь префікси, які заміщують компонент лативної або аблативної семантики. Найпоширенішою в українській мові є кореляція [в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ ргер[крізь], [при-] ↔ ргер[крізь], [ви-] ↔ ргер[крізь], [з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ ргер[крізь]: [Волин] *побачив, як тане блакитна квітка в його долоні і її блакитне світло входить у нього крізь руку* (Ю. Покальчук); *Крізь чорний дим зневаги і брехні Вона прийшла до мене в самотину* (Д. Павличко); <...> *часом крізь заклопотаність раптом*

викришиться іскорка веселого гумору (В. Винниченко); <...> [Ізяслав] *сам-один жемчужну душу з тіла крізь намисто злотне ізронив* (Н. Забіла).

2.1.3.2. СТ ППК “контактна локалізація: шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою отвір”

У реченнях із семантичним описом “шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою отвір” функціують дієслівні предикати руху, переміщення, каузально-моторної дії, сприйняття. Правобічна позиція має специфічне лексико-семантичне наповнення. Транзитивний компонент формують іменники – найменування природних і штучних отворів у чому-небудь, місць як отворів у чому-небудь: *Величезна частина сприйманої нами інформації проходить через ніс* (Дзеркало тижня, 12–18 січня 2008); *Високо вгорі знайшовся невеличкий отвір назовні, через який проходило повітря і підіймався дим з багаття* (Ю. Покальчук); *Народ ввіллявся через ворота у двір* (І. Нечуй-Левицький); *Накинувши на плечі кожушок, Тимко прослизнув через хворостяні ворітця, що вели до яру* (Гр. Тютюнник). До складу правобічного поширювача входить також прийменник *через*, який указує на наскрізний рух. Прийменник *через* та префікс дієслівного предиката, взаємодіючи між собою, позначають подолання суб’єктом / об’єктом внутрішніх меж простору, який являє собою отвір. Отже, продуктивними є речення з префіксально-прийменниковою кореляцією **pref** ↔ **рпр[через]**, зокрема її безпосереднім різновидом **pref[про-]** ↔ **рпр[через]** та опосередкованим типом **pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-]** ↔ **рпр[через]**, **pref[за-]** ↔ **рпр[через]**, **pref[ви-]** ↔ **рпр[через]**: *Вони їдуть у заводський клуб, знайомі проводять їх через службовий вхід* (В. Діброва); *Самуїл і Ждан через Лядські ворота в’їхали в Київ* (В. Малик); <...> *в Січ можна зайти потай через пролаз, яким запорожці ходять до річки по воду* (А. Кащенко); *Микола вискочив через вікно надвір* (І. Нечуй-Левицький). Характерно, що різнопланові відношення реалізують прийменник *через* та префікси, які імплікують обов’язковий перетин меж кінцевої або початкової точок руху. Особливого коментаря потребує кореляція **pref[за-]** ↔ **рпр[через]**. Її вияв пов’язаний із реалізацією певного

комунікативного завдання, коли мовцеві необхідно повідомити про шлях руху, указуючи при цьому на спосіб переміщення в межі локативного орієнтира.

Семантику “шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою отвір” передають також речення з кореляцією **pref ↔ prep[крізь]**. Таке узгодження на префіксально-прийменниковому зрізі конкретизує значеннєвий план синтаксичної конструкції семантичною характеристикою “рух із подоланням перешкод” і на перший погляд реалізується на тих лексико-семантичних засадах, що й кореляція **pref ↔ prep[через]**. Глибинний аналіз, однак, дає підстави констатувати, що виокремлене додаткове значення створюється завдяки специфічному наповненню правобічного поширювача, зокрема прийменника та іменника. У значеннєвому обсязі останнього регулярно фіксуються такі семи, як “вузький отвір”, “незначний розміром отвір”: <...> *запах підсмаженої бразильської кави **проник крізь** шпарини до спальні* (В. Яворівський); ***Крізь** вікно трохи **пробивається** світло* (Ю. Яновський); *Він зробив ще один порух, звільнив собі отвір у водоростях і **випірнув крізь** нього на поверхню Озера* (Ю. Покальчук); <...> *все се тиснеться до вікна, зазира в хату, ось-ось **пролізе крізь** дірку в розбитій шибці або з лоскотом відчинить вікно, кине́ться до нього [хлопця], наповняючи хату диким реготом* (М. Коцюбинський).

Репрезентантом безпосередньої префіксально-прийменникової кореляції є модель [про-] ↔ **prep[крізь]**, тоді як опосередкованої кореляції – моделі [в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ **prep[крізь]**, [за-] ↔ **prep[крізь]**, [ви-] ↔ **prep[крізь]** із контактними префіксами: <...> *[на лицаря-в’язня] надав від низької стелі ледве примітний промінець світла, що **пробивається крізь** малу щілинку в квартирі, зробленій для спускання їжі* (Леся Українка); <...> *вдивлявся юнак **крізь** щілинку до порядку* (Л. Полтава); *Макар Іванович, бажаючи дізнатись, хто прийшов, **крізь** відхилені двері зазирнув у передпокій* <...> *зазирнув і охолов* (М. Коцюбинський); *Труда тихенько **вилізає крізь** вікно на терасу й відчиняє вікна* (В. Винниченко).

2.1.3.3. СТ ППК “контактна локалізація: рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір”

Префіксально-прийменникова кореляція є формально-граматичним засобом творення семантики речення “рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір”. У таких синтаксичних структурах прийменник *по*, що разом із відмінковою формою позначає “наскрізний рух по поверхні предмета чи простору”, узгоджується з префіксом дієслівного предиката руху, переміщення, каузально-моторної дії. Семантика іменника, який бере участь у формуванні правобічного конкретизатора, доповнює загальний зміст речення такими видовими локативно-транзитивними характеристиками: 1) “шлях руху – шлях сполучення”, 2) “шлях руху – простір, що долається”. Маркером першого диференційованого значення постають іменники на позначення штучних та природних шляхів сполучення, частин будівель, які з’єднують одну частину приміщення з іншою: *По тильному шосе пробіг автомобіль* (В. Сосюра); *Пробігла вона [лисиця] по шляху з версту* (Українські казки про тварин); *Ганс Штор бачить, як графівна Труда проходить по холу нагору до себе* (В. Винниченко). У реченнях із другим диференційним значенням правобічну позицію структурує широкий спектр лексем – найменувань ділянок земного рельєфу, населених пунктів та їхніх частин, будівель та їхніх частин, частин тіла, організму людини тощо: <...> *кінь Мірані проскаче тінню по траві* (Г. Чубач); <...> *по тайзі останнім часом проїжджали або якась військова дослідна комісія, або начальство з НКВД, чи міліція, про це було відомо* (І. Багрянний); *Кинулися по знахурку – вилити переполох, вихром промчала по селу чутка: дідову й бабину дочку хтось у лісі напав!* (О. Забужко); *Макар Іванович пройшовся по хаті* (М. Коцюбинський); <...> *він раптом відчув, як холодна хвиля перекотилася по серцю і опустилася аж до ніг* (В. Малик).

Компонентами безпосереднього префіксально-прийменникового узгодження є префікси транзитивної семантики *про-* та *пере-*, опосередкований різновид кореляції формує аблативний префікс *ви-*: <...> *Соломка стежила, як по горлу в нього прокочуються тугі клубки, як краплина за краплиною зціджується з борода на груди* (Є. Гуцало); *Заливайків голос перекочується по горах, дзвінкий і докірливий – на нього не*

зважають (І. Багрянний); *Хто виліз по сніпках на схилу комору, Хто на вершок на грушу* (І. Драч). Функційно активнішими є речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref}[\text{про-}] \leftrightarrow \text{prer}[\text{по}]$, що пояснюється повним семантичним узгодженням префікса та прийменника: у значеннєвому спектрові префікса *про-* можна вичленувати сему “переміщення суб’єкта / об’єкта по якомусь місці з метою вказати характер шляху”, причому “характер шляху тут позначений за допомогою конкретизації поверхні, по якій рухається суб’єкт / об’єкт” [112, с. 136].

Семантика речення “рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір” може уточнюватися такою локативною рисою, як “шлях руху по вертикальній осі”. У формуванні цього значення беруть участь транзитивний або директивний члени, а також префікс аблативної семантики *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-* – виразник напрямку вгору або вниз: *Грицько збігає по сходах* (В. Яворівський); *<...> важка сльозина самовільно, як равлик, сповзає по щоці* (О. Забужко); *<...> спливає долі по тілу гаряча цівка* (О. Забужко). Указівку на вертикальну локалізацію забезпечує й кореляція префікса та лексем, наближених до прийменників $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вгору по / угору по}]$, $\text{prer} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вниз по / униз по}]$. Ці прийменникові сполуки мають специфічну будову, оскільки витворені на базі прийменника *по* та додаткового елемента з конкретизаційною семантикою щодо руху по вертикальній осі: *Уранці хлопці вирушили назад, вгору по Мухені* (І. Багрянний); *<...> око сковзнуло вниз по сірих вельветових штанях* (О. Забужко).

2.1.3.4. СТ ППК “дистантна локалізація: шлях руху мимо локативного орієнтира”

Реченнева семантика “шлях руху мимо локативного орієнтира” певною мірою залежить від префіксально-прийменникової кореляції, представленої моделями $\text{prer} \leftrightarrow \text{prer}[\text{мимо}]$, $\text{prer} \leftrightarrow \text{prer}[\text{повз / поз / поуз / проз / попроз}]$, $\text{prer} \leftrightarrow \text{prer}[\text{попри}]$. Синтаксичні структури, що мають у своєму складі кореляцію $\text{prer} \leftrightarrow \text{prer}[\text{мимо}]$, повідомляють про шлях мимо локативного орієнтира й не конкретизують відстань від нього до суб’єкта / об’єкта руху / переміщення. На відміну від правобічного члена з прийменником *мимо*, що бере участь у

конструюванні аналізованого семантичного фрагмента, припрєдикатний член із прийменниками *повз / поз* (діал.) / *поуз* (діал.) / *проз* (діал.) / *попроз* (розм.) / *попри* (заст.) указує на просторову близькість. Склад іменників, що сполучаються із зазначеними вище прийменниками, представлений найменуваннями локативних і нєлокативних понять, що мають 1) протяжність у довжину і 2) просторову обмеженість, пор.: *Межи пасмами блакитних гір, повз легендарний Байкал, проходячи ген-ген в нічному небі через височенні перевали Станового хребта, він [експрес] пролітав мовби жмут метеорів, блискотів межі гір* (І. Багрянний); *Десь через місяць, ачей, повз видавництво проходжу, раптом Бажан із дверей – ой, уявити не можу!* (Д. Білоус). Слід зазначити, що аналізованим синтаксичним конструкціям притаманна лише безпосередня префіксально-прийменникова кореляція. Програмування облігаторного транзитивного компонента та вияв безпосереднього різновиду кореляції забезпечує префікс *про-*. Експлікована ним семантика “рух / переміщення поряд із локативним орієнтиром, оминаючи його” співвідносна зі значенням прийменників *мимо, повз / поз / поуз / проз / попроз, попри*: *Коли чоловік уже за два кроки від сходів проходить повз партком, звідти вистромлюється доцент, у пальті та в ондатровій шубі* (В. Діброва); *Поуз ту заставу кріпку проїздив удалий дородний добрий молодець* (Українські билини); [Робітники] *зійшли вниз, пройшли попри залізницю, міст, хату лісничого* (У. Самчук).

2.1.3.5. СТ ППК “контактна / дистантна локалізація: шлях руху в напрямі довжини / ширини локативного орієнтира”

У реченнях із кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{вздовж} / \text{уздовж}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{вподовж} / \text{уподовж}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{впоперек} / \text{упоперек}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prep}[\text{поперек}]$ транзитивна семантика може мати такий частковий вияв, як “шлях руху в напрямі довжини / ширини локативного орієнтира”. Специфічною рисою цих синтаксичних структур є те, що в них предикатну позицію заповнюють дієслова руху, а правобічну – іменники із чітко вираженими параметричними характеристиками “довжина” чи “ширина”: *Мороз наче пройшов вподовж Христиної спини* (Панас Мирний); [Він] *Проплив уздовж човна, тримаючись*

рукою за борт, намацав гвинт, став розплутувати міцні зашморги витких, слизбких стебел латаття (П. Загребельний); Після кількох пасів м'яч **пройшов уперек** поля до 11-метрової позначки (Українська правда, 5 серпня 2009); Щоб написати книжку, команда **проїхала вздовж і поперек** країни, потім випустила її мільйонним накладом (Україна молода, 14 квітня 2006). Із прийменниками *вздовж / уздовж, вповдовж / уподовж, впоперек / упоперек, поперек*, уживаними для означення напрямку за довжиною чи шириною чого-небудь, корелює префікс *про-*.

Аналіз речень із префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вздовж} / \text{уздовж}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вповдовж} / \text{уподовж}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{впоперек} / \text{упоперек}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{поперек}]$ дає підстави зробити висновок про можливість різної їхньої семантичної інтерпретації. Позначаючи “шлях руху в напрямі довжини / ширини локативного орієнтира”, ці синтаксичні структури містять указівку на контактну або ж дистантну локалізацію суб'єкта руху. Формування контактної чи дистантної значення залежить від семантичної взаємодії плану змісту предиката та правобічного компонента, пор.: *Човен проплив вздовж річки – або каналу? – береги якого заросли манграми* (Вільне життя плюс, 26 серпня 2009) (контактна локалізація) і *Протяжність річки Путилівки на території Ківерцівського 47 кілометрів, і ми проїхали вздовж її русла, по суті, від витоків до гирла* (Волинь, 14 серпня 2004); *Едгар задумливо пройшов уздовж столів* (О. Корепанов) (дистантна локалізація). Якщо речення з префіксально-прийменниковою кореляцією $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вздовж} / \text{уздовж}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{вповдовж} / \text{уподовж}]$ виражає дистантну локалізацію суб'єкта / об'єкта, воно вступає в синонімічні відношення із синтаксичними конструкціями, що містять у своєму складі узгодження $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{мимо}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{повз} / \text{поз} / \text{поуз} / \text{проз} / \text{попроз}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{попри}]$.

Отже, семантичний потенціал префіксально-прийменникової кореляції в реченнях зі значенням “шлях руху” різний. Основними значенневими типами її є: “контактна локалізація: шлях руху з метою виходу за межі локативного орієнтира” (моделі $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{через}]$, $\text{pref} \leftrightarrow \text{prer}[\text{крізь}]$), “контактна локалізація: шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою простір” (моделі

pref ↔ prer[через], pref ↔ prer[крізь]), “контактна локалізація: рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір” (моделі pref ↔ prer[по], pref ↔ prer[вгору по / угору по], pref ↔ prer[вниз по / униз по]), “дистантна локалізація: шлях руху мимо локативного орієнтира” (моделі pref ↔ prer[мимо], pref ↔ prer[повз / поз / поуз / проз / попроз], pref ↔ prer[попри]), “контактна локалізація: шлях руху в напрямі довжини / ширини локативного орієнтира” (pref ↔ prer[вздовж / уздовж], pref ↔ prer[вподовж / уподовж], pref ↔ prer[впоперек / упоперек], pref ↔ prer[поперек]).

2.2. Вияв префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із об’єктними поширювачами

Участь префіксально-прийменникової кореляції в репрезентуванні об’єктних семантико-синтаксичних відношень у реченні зумовлена різними чинниками, про які вже йшлося. З-поміж них найбільш вартими уваги є значеннева структура дієслова-предиката та специфічне лексико-семантичне наповнення правобічної позиції. Аналіз цих умов уходження об’єктного поширювача на засадах облігаторності в речення з префіксально-прийменниковою кореляцією уможлиблює вичленування її основних семантичних типів.

2.2.1. СТ ППК “наближення до об’єкта”

СТ ППК “наближення до об’єкта” виявлено в синтаксичних конструкціях із субмоделями pref[до-/ді-] ↔ prer[до] та pref[під-/піді-/підо-] ↔ prer[до]. Базою для їхнього творення слугують дієслова руху та переміщення. На рівні правобічної позиції простежено жорстку лексико-семантичну обмеженість: її заповнювачами постають іменники – найменування істот, а також їхні субститути – субстантивовані прикметники, займенники: *Долетіли бистрі птаці і до злісної вдовиці* (Н. Забіла); <...> *я повернувся із базару та підійшов до чергового* (Ю. Мушкетик); *Ждана підвели до них [вершників]* (В. Малик); *До нього підбігає закіптюжений сажею, забризканий гудроном хлопчина* (В. Яворівський). Функцію предиката можуть виконувати дієслова зорового, слухового, нюхового сприйняття. У такому разі в позиції справа від нього

функціують іменники на позначення різних предметів, які можна сприйняти оптично, акустично або одоративно: *Замфір уважно **придивлявся до** кущів* (М. Коцюбинський); *Григорій **припав до** них [биків] очима, як і інші присутні* (І. Багрянний); *Місто жадібно **прислухалося до** подій, що відбувалися в державі* (В. Яворівський); <...> *вона [Орися] **принюхувалася до** неї [білизни]* (Гр. Тютюнник).

2.2.2. СТ ППК “контакт з об’єктом”

СТ ППК “контакт з об’єктом” характерний для речень, у яких дієслівні предикати зі значенням контактної дії мають у своєму складі префікс *при-*, що вносить значеннєвий відтінок “з’єднати що-небудь” і корелює з прийменником *до*. Вирізнені основні носії валентності прогнозують у правобічній позиції іменники – назви істот, а також конкретних предметів, які мають горизонтальну, вертикальну, верхню, нижню поверхню: *Вона кинула мені ланцюжок, і я **прив’язав його до** старого кореня* (В. Близнець); *Леа зашарілася і **притислася до** нього* (Ю. Покальчук); <...> *хазяйська дочка **притулила сопілку до** губ* (О. Забужко); *Бліде обличчя **прикипає до** заліза* (І. Багрянний); *Бачу за морями молоді дороги, де **припав до** неба синьоокий степ* (В. Сосюра).

Конструктивним центром речень із префіксально-приймениковою кореляцією семантичного типу “контакт з об’єктом” постають також дієслова зі значеннями “напасти, кинутися на когось, на щось”. Вони мають у своєму складі префікс *на-*, який корелює з однойменним прийменником: *На мене **напав** дикий звір* (Ю. Покальчук); *Зголоднілі бояри і гридні відразу **накинулися на** смажену оленину* (В. Малик); *Налітала **на** споживу галич* (Н. Забіла); *Несподівано **на** Посем’я **напала** орда хана Кзи* (В. Малик). До складу правобічного поширювача входять, крім виокремлених субстантивів, ще й лексеми – найменування продуктів харчування, просторових об’єктів. Префіксально-прийменикова кореляція $\text{pref[на-]} \leftrightarrow \text{pref[на]}$ характерна й для тих конструкцій, функцію предиката в яких виконують дієслова зі значенням “наштовхнутися, натрапити на когось, на щось”, а припредикатного члена – різноманітні локативні й нелокативні іменники: <...> *[Рада] **тепер наче наскочила на** підводний риф* (О. Забужко); *Він **наткнувся** лицем*

на гострий лист (І. Нечуй-Левицький); *Раптом нарти набігли на камінь* (М. Трублаїні); <...> [ми] *натрапимо на якийсь інший городок на Сулі* (В. Малик). Варто звернути увагу, що об'єктний правобічний конкретизатор у такому разі вказує на перешкоду, яка з'являється на шляху руху суб'єкта до кінцевої точки. Урахування цієї значеннєвої особливості запобігає сплутуванню аналізованої семантики з лативним значенням “напряму руху на поверхню локативного орієнтира”, ускладненим об'єктним відтінком. Пор. в цьому зв'язку з наведеними вище речення: <...> *навіщо йому намотувати залишки моїх нервів, як мотуззя, на руку* (М. Матіос); <...> *Мілена <...> натисла в спальні на першу ліпшу кнопку на пульті* (О. Забужко); *Дмитрик з розгону наскочив на гринджолята, мало не перекинув Марійки, а Гаврилко повіз їх, мотаючи головою та іржучи, мов кінь* (М. Коцюбинський).

У реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією виокремленого семантичного типу предикатами можуть бути дієслова зі значенням “зібрати(ся) разом, докупити, з'єднати(ся) в одне ціле” (зблизитися, зв'язати(ся), зговоритися, здружити(ся), з'єднати(ся), змішати(ся), зливати(ся), зчепити(ся), зшити, зіштовхнути(ся), склеїти(ся), сходитися тощо). Їхня структура передбачає префікс *з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*, який програмує облігаторний об'єктний компонент у формі орудного відмінка зі співвідносним префіксові прийменником *з/зі/із*: *Перевірка знань зливається з їх поглибленням, розвитком, застосуванням* (В. Сухомлинський); *Повзли сталеві танки з гулом, Змішали сонце із намулом* (Д. Павличко); *Людмила бігла за автобусом, але вже не чула дочки, зіштовхнулася з якоюсь бабусею* (В. Яворівський); *А ось кава із млинцями – о, зійшлись кінці з кінцями* (Д. Білоус). У складі припредикатного конкретизатора регулярно зафіксовано іменники – абстрактні назви, зрідка найменування істот.

Функцію основного носія валентності можуть виконувати дієслова активної фізичної дії або інтелектуальної діяльності, що сполучаються з префіксом *до-/ді-*. Він, маючи однакову з прийменником семантичну й звукову організацію, указує на об'єкт, до якого щось додається, який чимось доповнюється: *Сьомого поту зітру краплини, темної ночі додам до днини, А докопаюсь-таки до щастя* (А. Малишко); *Взяли старий*

матеріал <...> та й долипили до сюжету (Українська правда, 2 червня 2010); *Той водопад, що, мов світляний стовп, стояв над водною площею і раз у раз доливав до неї води* (І. Франко). Немає будь-яких обмежень щодо вживання субстантивів у правобічній позиції цих речень, виняток становлять лише локативні іменники.

Дієслова активної фізичної дії, інтелектуальної діяльності з префіксом *до-/ді-* можуть мати у своєму складі і постфікс *-ся*. Вони, реалізуючи значення “доведення дії до бажаного (позитивного) результату, шляхом докладання великих зусиль, долаючи труднощі” або “доведення дії до небажаного (негативного) і непередбаченого раніше для суб’єкта результату”, приєднують іменникові форми з прийменником-корелятом *до*, який своєю семантикою дублює та посилює значення префікса: *Копають день, копають два, на третій насилу Докопалися до муру Та трохи спочили* (Т. Шевченко); *Так, земля не раз плакала перед сліпцем, що дорвався до якогось керівництва, зловживав ним у міру всіх своїх недалеких талантів* (М. Стельмах); *Поступлю я, тату, в суд або десь в урядники, таки в нашому місті. І од дому не одіб’юся, і до чину дослужуся* (І. Нечуй-Левицький). Репрезентація значення “бажаний результат” або “небажаний результат” залежить від семантики правобічного компонента, від наявності / відсутності в його значеннєвій структурі сем “позитивне явище”, “негативне явище”, а також від макроконтексту. Цікавим фактом є тенденція до згортання валентності об’єкта на формально-синтаксичному рівні, коли речення повідомляє про тривалу, багаторазову дію, що спричинила негативні наслідки: *А обмолотилися, буряки стали копати та й докопалися – думали, що й попропадаємо з ногами: морозище ж отакий, а ми босі* (А. Головка); *Дотягався, що й стать тепер не може* (В. Шевчук); – *Та й у тебе, Чубенко, тиф <...> добігався на свою голову* (Ю. Яновський); *Доказяйнувався. Сажать вас за такі штуки* (Гр. Тютюнник). Як стверджує Н.П. Гальона, у такому разі актуалізується сема “небажаний результат”, а дієслово переміщення, стану, інтелектуальної діяльності найчастіше вживається в переносному значенні [89, с. 49–50].

Аналізуючи синтаксичні структури з кореляцією *pref[до-] ↔ prer[до]* та із семантикою “доведення дії до бажаного (позитивного) результату, шляхом прикладання великих зусиль,

долаючи труднощі”, варто звернути увагу на той факт, що “на основі об’єктних відношень у реченнях із конкретними іменниками як наслідок розширення сфери керування можуть виникати відношення міри і ступеня” [70, с. 18]. Це явище спостережено тоді, коли у значеннєвій структурі субстантивів можна вичленувати сему “кількісна межа”: *Виспівала усі пісні, тебе сподіваючись, і доспівалася до сліз* (І. Нечуй-Левицький); *Не добалакались іще до краю* (В. Винниченко); *Доборолась Україна До самого краю, Гірше ляха свої діти Її розпинають* (Т. Шевченко); *Прощайте, більше не буду стояти <...> достоялась уже, доходилась до краю!* (М. Старицький).

Префіксальне дієслово-предикат *зирнутися*, яке вказує на виконання дії двома суб’єктами одночасно, сигналізує про можливість вияву в реченні префіксально-прийменникової кореляції об’єктного характеру $\text{pref}[z-/z\acute{i}/z\acute{o}/i\acute{z}/i\acute{z}\acute{i}/c-/i\acute{c}-] \leftrightarrow \text{prer}[z / z\acute{i} / i\acute{z}]$: *Йон зирнувся з жінкою* (М. Коцюбинський); *<...> [Маруся] промовила: “Чіт!” – та зирнула з ним [Василем]* (Г. Квітка-Основ’яненко); *<...> [пан] зирнувся з іншими панами* (Б. Грінченко). Цей тип кореляції характерний і для синтаксичних структур із дієсловами на вірець *звірити, зіставити, зрівноважити, скоординувати*, що позначають виконання дій одночасно щодо двох об’єктів та прогнозують у складі правобічного конституента іменники – абстрактні назви: *Спостереження допомагають зіставити інформацію, яку дає респондент, з об’єктивними фактами* (М. Кочерган); *Християнство зрівноважило тваринну (фізіологічну) частину людини з її духовною частиною* (День, 13 червня 2010). На нашу думку, її можна зарахувати до семантичного типу “контакт із метонімічним об’єктом”.

2.2.3. СТ ППК “проникнення в об’єкт”

СТ ППК “проникнення в об’єкт” репрезентований субмоделлю $\text{pref}[v-/v\acute{v}\acute{i}/v\acute{i}/y-/y\acute{v}\acute{i}-] \leftrightarrow \text{prer}[v / y]$. Цей різновид кореляції виникає в реченнях із дієсловами оптичного й акустичного сприйняття, інтелектуальної діяльності. За умови заповнення предикатної позиції дієсловами оптичного сприйняття (*вглядатися, вдивлятися, вступити [очі], упирати [погляд, очі]* тощо) спостережено жорстку лімітативність на рівні правобічного члена. Його структурують лише іменники –

найменування істот: *Граф швидко встромлює в пана президента загострені радісною цікавістю очі* (В. Винниченко); *Вершники пильно вдивлялися в полоненого* (В. Малик); *Григорій вп'явся в них [людей] очима* (І. Багрянний); *Чого вдивляєшся так пильно й підозріло У тих, хто сумніви свої явля на людях сміло?* (В. Симоненко). Якщо ж припредикатну позицію експлікують іменники іншої семантики, реалізується не об'єктне, а локативно-директивне значення, пор.: <...> *він вступився в тарілку і мовчав цілий вечір* (Ю. Покальчук); *Дитина здоровими очима вдивляється в пітьму* (М. Коцюбинський); *Вона неначе чогось шукала на підлозі, так сильно вступила очі в неї* (І. Нечуй-Левицький); <...> *Все впилося очима в сонце* (О. Олесь). Для речень із предикатом акустичного сприйняття *вслухатися* не характерна лексико-семантична вибірковість на рівні правобічного об'єктного конкретизатора. Ним можуть бути будь-які іменники, що позначають істоти, різноманітні локативні й нелокативні поняття, абстрактні назви: *Заворожений піснями, поет вслухався в співучі лани* (І. Цюпа); <...> [ти] *вслухаєшся в многоголосу тишу полів* (М. Коцюбинський); <...> [Роксолана] *не вслухалася в їхні притишені кроки – вслухалася в свої зухвалі, божевільно сміливі думки* (П. Загребельний). Предикати, репрезентовані дієсловами інтелектуальної діяльності (*вдумуватися, вникати, вчитуватися, углиблюватися* тощо), прогнозують у позиції справа абстрактні субстантиви (*написане, почуте, сказане, речення, слово* тощо): *Я вдумуюсь у матеріал: де вузлики зчеплення причинно-наслідкових зв'язків* (В. Сухомлинський); *Федоренко жадібно вчитувався в кожне слово* (Я. Качура); *Він [Мовчан] углиблюється думкою в час, намагається осягнути цей загадковий феномен* (Слово Просвіти, 16-22 липня 2009); <...> [Тимошенко] *“абсолютно не вникає в бізнес чоловіка”* (Українська правда, 5 грудня 2009).

Із СТ ППК “проникнення в об'єкт” тісно пов'язані субмоделі кореляції $\text{pref[за-]} \leftrightarrow \text{rprer[в / у]}$ та $\text{pref[в-/вві-/ві-/у-/уві-]} \leftrightarrow \text{rprer[в / у]}$, яка виникає між прийменником та префіксом дієслова зі значенням почуття, психічного стану (*закохатися, залюбитися, залюблюватися, вклепатися* (фам.), *влюбитися* тощо): [Дарій] *Залюбився в звичайну селянську дівчину з Запоріжжя* (У. Самчук); *Закохався я в вас* (П. Грабовський); <...> *його [Сковороди] серце болить за них [Мойсея і пророків]*,

ніби за тих нічних птахів та кажанів, що влюбилися в нещасну нітьму суєвірства (Д. Чижевський); Чи він таки справді вклепався в неї, чи так вона його причарувала, тільки ж напропале пішов чоловік (Полтавський вісник, 8 січня 2010). Правобічну позицію речення звичайно структурують іменники – найменування істот, хоч можливі й інші субстантиви, зокрема ті, які позначають абстрактні поняття.

2.2.4. СТ ППК “віддалення від об’єкта”

Кореляція $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{від} / \text{од}]$ СТ ППК “віддалення від об’єкта” знаходить свій вияв у реченнях із жорсткою лексико-семантичною селекційністю на рівні валентної рамки “предикат + правобічний об’єктний поширювач”: функцію заповнювачів предикатної позиції виконують дієслова руху, переміщення, каузально-моторної дії (*відбігати, відскочити, відсунути* тощо), а припредикатної – іменники, що позначають істоти: *<...> несли лише відбіг від Колі подалі й три дні поспіль оминав свого кривдника* (Україна молода, 12 червня 2010); *<...> школярка силоміць одводить од них [хлопця і дівчини] свій погляд* (В. Яворівський); *<...> я віднедавна просто одганяю від себе будь-які відповіді* (Ю. Андрухович); *<...> у тому сні Антін віддалявся від неї [Наталі]* (О. Забужко). Семантико-синтаксичні об’єктні відношення виникають також у реченнях, у яких до складу правобічного конкретизатора входять іменники – назви конкретних предметів, для яких сема “дво-, тривимірний простір” є індиферентною: *Вона [Ярина] відсувається від докучливого променя й схиляється над папером, читаючи його, може, в сотий раз* (М. Коцюбинський); *Чоловік відсмикує руку від документа і зразу ж шкодує про це* (В. Діброва); *Вона [Параска] грубо відсторонила Михайла від дверей і, не прошена, забігла в хату* (М. Матіос); *Одного разу я з таким ентузіазмом відскочив від столу, що ледь не зламав стільця* (Рівненська газета, 27 травня 2010).

2.2.5. СТ ППК “відокремлення від об’єкта”

СТ ППК “відокремлення від об’єкта” представлений різними субмоделями префіксально-прийменникової кореляції. У синтаксичних конструкціях із кореляцією $\text{pref}[\text{від-}/\text{віді-}/\text{відо-}/\text{од-}/\text{оді-}] \leftrightarrow \text{pref}[\text{від} / \text{од}]$ функцію предиката виконують дієслова

відокремлення, конкретної фізичної дії руйнівного характеру, пов'язаної із втратою контактності (*відбити(ся), відірвати(ся), відклеїти(ся), відкусити, відломити(ся), відмежувати(ся), відщепити(ся)* тощо): *Голова колгоспу заметушився, відстав від гурту родичів, замахав кулаком на водія своєї машини* (В. Яворівський); *Таблицю хтось відгвинтив від собору* (О. Гончар); *Труда відлипає від стіни* (В. Винниченко); *Наталка оддерла стьожку від хустки* (І. Багрянний). Усі ці дієслова містять у своєму плані змісту сему “контакт” і прогнозують іменники – найменування істот, а також ті, що виразно актуалізують сему “поверхня”. Префікс *від-/віді-/відо-/од-/оді-*, що “на основі просторового значення <...> розвиває переносне, <...> вказує <...> на заперечення чогось” [248, с. 255], регулярно сполучається з дієсловами виділювально-вирізняльного значення (*відрізнати, відрізнатися, відходити* [“відрізнатися, ставати іншим, відмінним”]). Склад іменників – заповнювачів припредикатної об’єктної позиції достатньо розлогий. Він репрезентований субстантивами – найменуваннями істот, нелокативними поняттями, абстрактними назвами: *Невисока Христя, з повним рожевим лицем <...> одрізнялася від змарнілої Олени* (Панас Мирний); *Хата Мировичів нічим не відрізнялася від інших* (В. Яворівський); *Одна половина її [оранжереї] помітно відрізняється від другої свіжістю скла й дахом із нової тонкої черепиці* (В. Винниченко); *<...> фонетичні закони слід відрізнати від законів природи* (М. Кочерган); *<...> це просто виняткове селище, де і життєвий, і розумовий рівень мужиків відійшов від прийнятого середнього рівня* (М. Стельмах).

Субстантиви – назви істот обіймають правобічну позицію в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prer[з / зі / із]*. Примітно, що предикатом у них здебільшого постають дієслова каузально-моторної дії (*змити, змитати, стирати, зикрібати* тощо): *<...> неприємна думка здула з мене рештки сну* (В. Кожелянко); *Важка рука Петрова <...> з Семена збила злі закови* (В. Сосюра); *З тітки полум’я сон злизало* (В. Симоненко); *<...> [вербівці] почали зикрібать луску з риби* (І. Нечуй-Левицький); *Хурделиця-метелиця нас не зіб’є з доріг* (М. Сингаївський).

СТ ППК “відокремлення від об’єкта” пов’язаний також із синтаксичними структурами, ядро яких формують дієслова з

модально-вольовим значенням “допомога”, “сприяння”, “прохання” (*визволяти, визволити, виручати, вирятувати, витягати, витягти* тощо), префікс *ви-* яких корелює з прийменником *з/зі/із*. Розряд правобічних компонентів представляють абстрактні іменники на позначення фізичного стану, дій і процесів, що стосуються людини: <...> [син] *розповів усе по правді, як охопило його полум'я і як його чабан вирятував з біди* (Українські народні казки); *Допоміг він [молодший син хана] нам, а головне – з біди визволив* (Б. Левін); <...> *він [пан] її [просту дівку] виручив з бідності* (І. Котляревський); *Не раз тебе [я] з біди вивозив* (М. Стельмах).

2.2.6. СТ ППК “уникнення об’єкта”

СТ ППК “уникнення об’єкта” притаманний синтаксичним конструкціям із специфічним лексичним наповненням: предикатну позицію обіймають дієслова зі значенням позбавлення, утрати, уникнення небажаного, зайвого (*відвертатися, відгородитися, відмовлятися, відриватися, відрікатися, відмахнутися, втікати, ухилятися* тощо), а правобічну – іменники – назви реальних істот, метонімічних осіб, абстрактних понять. Конкретними репрезентантами аналізованого семантичного типу префіксально-прийменникової кореляції є субмоделі *pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ ррег[від / од]*, напр.: *Вставали риболови на світанку, Ішли ловити рибок золотих, А щастя одверталось від них І не ішло на жодну їх приманку* (Д. Павличко); *Це тепло, цей знак відсторонюють тебе зараз від Лісу й Озера* (Ю. Покальчук); <...> *князь Володимир відрікся від старих богів* (В. Малик); *Я живу в країні, яка нікуди мене від себе не відпустить* (Ю. Андрухович); *І вона також хоче швидше відірватися від того життя* (О. Іваненко) та *pref[в-/у-] ↔ ррег[від / од]*, напр.: *Оленка <...> підкреслено ухилялася від усяких-будь спроб порозуміння* (О. Забужко); <...> [Ярослав] *став <...> ухилятися від спільних походів на половців* (В. Малик); *Людина втікала від синього неба, втікала від радості і від зла* (Г. Чубай); <...> [у бібліотеку] *я втікала від своїх дитячих проблем і образ* (Високий замок, 16 січня 2009).

2.2.7. СТ ППК “набуття, запозичення чого-небудь від об’єкта”

СТ ППК “набуття, запозичення чого-небудь від об’єкта” субмоделі *pref[пере-] ↔ ррег[від / од]* спостережено в реченнях, утворених за участю дієслів із семантикою набуття бажаного, необхідного (*перейняти, перебрати* тощо) та іменників, об’єднаних значенням “істота: людина” (конкретна суспільна істота, особа за певними родинними зв’язками, людина певної сфери діяльності – громадської, політичної, трудової тощо): *Перше розуміння лісу перейшло до Волина від бабусі, яка зналася на лікуванні й чаклуванні* (Ю. Покальчук); <...> *до пісні, танку, мистецтва рід цей був здібний: від русалок-матерів хист цей перейняли* (О. Коломієць); <...> [він] *перебрав рибальське майстерство від свого батька* (Ю. Смолич); *Єр’омін перейняв від учителя любов до українського красного письменства і бажання його досліджувати* (М. Грушевський).

Отже, основні семантичні типи префіксально-прийменникової кореляції об’єктного характеру такі: “наближення до об’єкта” (субмоделі *pref[до-/ді-] ↔ ррег[до]*, *pref[під-/піді-/підо-] ↔ ррег[до]*), “контакт з об’єктом” (субмоделі *pref[при-] ↔ ррег[до]*, *pref[на-] ↔ ррег[на]*, *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ ррег[з / зі / із]*, *pref[до-/ді-] ↔ ррег[до]*), “проникнення в об’єкт” (субмоделі *pref[в-/вві-/ ві-/у-/уві-] ↔ ррег[в / у]*, *pref[за-] ↔ ррег[в / у]*), “віддалення від об’єкта” (субмоделі *pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ ррег[від / од]*), “відокремлення від об’єкта” (субмоделі *pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ ррег[від / од]*, *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ ррег[з / зі / із]*, *pref[ви-] ↔ ррег[з / зі / із]*), “уникнення об’єкта” (субмоделі *pref[від-/віді-/відо-/од-/оді-] ↔ ррег[від / од]*, *pref[в-/у-] ↔ ррег[від / од]*), “набуття, запозичення чого-небудь від об’єкта” (субмоделі *pref[пере-] ↔ ррег[від / од]*).

Висновки до розділу 2

Найпродуктивніший тип у сучасній українській мові становлять речення з префіксально-прийменниковою кореляцією локативного характеру, яка має безпосередній (повний, неповний) та опосередкований вияви. Семантика, яку реалізують синтаксичні структури з тим або тим типом префіксально-прийменникового узгодження, може уточнюватися такими значеннєвими характеристиками, як “контактна / дистантна”, “горизонтальна / вертикальна локалізації”.

Найпоширенішим різновидом є безпосередня префіксально-прийменникова кореляція. Її функція – конкретизувати загальну динамічну локативну семантику речення (повна і неповна кореляції) та здійснювати семантичне ідентифікування (кореляції *pref[v-/vvi-/vi-/y-/uvi-]* ↔ *prep[до]*, *pref[за-]* ↔ *prep[до]* СТ “напряму руху в межі локативного орієнтира”, *pref[до-/ді-]* ↔ *prep[до]*, *pref[під-/ніді-/нідо-]* ↔ *prep[до]* СТ “напряму руху в бік локативного орієнтира”, *pref[ви-]* ↔ *prep[від / од]* СТ “напряму руху з меж локативного орієнтира”). Умовою виникнення безпосереднього узгодження є не лише співвідносність префікса й прийменника за директивним (лативним, аблативним) або транзитивним значеннями. Важливою при цьому є їхня вказівка на контактну чи дистантну локалізацію. Перебуваючи в опозиції за цією семантичною ознакою, префікс і прийменник опосередковано корелюють між собою (кореляції *pref[при-]* ↔ *prep[до]*, *pref[над-/наді-/надо-]* ↔ *prep[до]* СТ “напряму руху в бік локативного орієнтира”). Безпосередня кореляція є одним із чинників появи в реченні обов’язкового адвербіального поширювача.

Кореляція опосередкованого різновиду, яка вносить до загального плану змісту синтаксичної конструкції додаткові семантичні відтінки, пов’язана не з реалізацією дієслівним предикатом семантико-синтаксичних валентностей, а з комунікативними завданнями висловлення. Про неї можна говорити в тому разі, коли префікс і прийменник не співвідносяться за значеннями “кінцевий пункт руху/початковий пункт руху”, “директивність / транзитивність”, однак мають при

цьому спільні ознаки контактної / дистантної, горизонтальної / вертикальної локалізації (у реченнях лативного, аблативного або транзитивного характеру), функціують в умовах нерелевантності початкової точки руху (у реченнях аблативного характеру). Опосередкована префіксально-прийменникова кореляція засвідчує факультативний статус припредикатного члена. Однак деякі її типи (*pref[ви-] ↔ prep[наперед]*, *pref[ви-] ↔ prep[посеред]* СТ “напря́м руху в межі локативного орієнтира”, *pref[ви-] ↔ prep[на]* СТ “напря́м руху на поверхню локативного орієнтира”, *pref[ви-] ↔ prep[наперед]*, *pref[ви-] ↔ prep[вперед/уперед]* СТ “напря́м руху в передній бік від локативного орієнтира”, *pref[ви-] ↔ prep[за]* СТ “напря́м руху за межі локативного орієнтира”) указують на облігаторність правобічного конкретизатора, що не збігається із загальноприйнятим у теорії валентності положенням про обов’язкове / факультативне входження до речення припредикатних компонентів. Пов’язано це з потенційними можливостями префікса *ви-* корелювати з будь-яким прийменником. Дієслово, із яким сполучається цей префікс, набуває значення короткочасного руху, фіксує у свідомості мовця не лише початок, а й кінець руху / переміщення суб’єкта / об’єкта. Функціювання опосередкованої кореляції (*pref[при-] ↔ prep[до]*, *pref[над-/наді-/надо-] ↔ prep[до]*, *pref[ви-] ↔ prep[до]*, *pref[від-/віди-/відо-] ↔ prep[до]*, *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prep[до]*, *pref[про-] ↔ prep[до]*, *pref[ви-] ↔ prep[на]*, *pref[від-/віди-/відо-] ↔ prep[на]*) може призводити до сплутування загальної семантики в реченні. Змістову двозначність, яка не дає змогу представити адекватно факт дійсності, декодує мікро- і макроконтекст.

Значення синтаксичної структури подеколи зазнає конкретизації у вигляді вказівки на вертикальну локалізацію, при цьому присутню роль відіграє безпосередня чи опосередкована кореляції (*pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prep[до]* СТ “напря́м руху в межі локативного орієнтира”, *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prep[на]*, *pref[в-/вві-/ві-/у-/уви-] ↔ prep[на]*, *pref[о-/об-/обі-] ↔ prep[на]*, *pref[ви-] ↔ prep[на]* СТ “напря́м руху на поверхню локативного орієнтира”, *pref[з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-] ↔ prep[до]* СТ “напря́м руху в бік локативного орієнтира”, *pref ↔ prep[над / наді / надо]*,

pref ↔ *prep*[*понад / понаді / понадо*], *pref* ↔ *prep*[*вище*], *pref* ↔ *prep*[*поверх*] СТ “*напря́м руху в простір вище від локативного орієнтира*”, *pref*[*з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*] ↔ *prep*[*під / піді / підо*] СТ “*напря́м руху в простір нижче від локативного орієнтира*”, *pref*[*з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*] ↔ *prep*[*з / зі / із*] СТ “*напря́м руху з меж локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*з-над*], *pref* ↔ *prep*[*з-понад*] СТ “*напря́м руху з простору вище від локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*знизу*] СТ “*напря́м руху з простору нижче від локативного орієнтира*”, *pref*[*з-/зі-/зо-/із-/ізі-/с-/іс-*] ↔ *prep*[*по*], *pref* ↔ *prep*[*вгору по / угору по*], *pref* ↔ *prep*[*вниз по / униз по*] СТ “*рух по поверхні локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір*”. Маркування додаткового відтінку “*напря́м руху по вертикальній осі*” пов’язане з прийменниками вертикальної локалізації та префіксами, які в складі дієслова реалізують значення спрямування вгору чи вниз.

Речення з префіксально-прийменниковою кореляцією одного семантичного типу здебільшого будуються за різними її моделями. Деякі із цих синтаксичних конструкцій є продуктивними, інші ж за сферою вживання перебувають на периферії. Останнє пов’язане з різними чинниками, зокрема із жорсткою лексико-семантичною селекційністю на рівні предикатної чи правобічної позицій (речення з кореляцією *pref* ↔ *prep*[*по*] СТ “*напря́м руху в межі локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*по*] СТ “*напря́м руху на поверхню локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*в / у*], *pref* ↔ *prep*[*на*], *pref* ↔ *prep*[*під*], *pref* ↔ *prep*[*понад*] СТ “*напря́м руху в бік локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*з / зі / із*], *pref* ↔ *prep*[*від*], *pref* ↔ *prep*[*з-над*], *pref* ↔ *prep*[*з-понад*], *pref* ↔ *prep*[*з-під*] СТ “*напря́м руху з боку локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*з-перед*] СТ “*напря́м руху з переднього боку локативного орієнтира*”), обмеженням щодо сфери вживання прийменника, наприклад, прийменники з дистрибутивним елементом *по-* поширені лише в художньому й розмовному стилях, вторинні за походженням прийменники є прогнозованими в публіцистичному та науковому стилях (речення з кореляцією *pref* ↔ *prep*[*всередину / усередину*], *pref* ↔ *prep*[*наперед*], *pref* ↔ *prep*[*посеред*], *pref* ↔ *prep*[*вглиб / в глиб / углиб / у глиб*] СТ “*напря́м руху в межі локативного орієнтира*”, *pref* ↔ *prep*[*прямо до*], *pref* ↔ *prep*[*близько до*],

pref ↔ *prer*[ближче до], *pref* ↔ *prer*[впритул до / упритул до],
pref ↔ *prer*[в напрямі / у напрямі], *pref* ↔ *prer*[в напрямку / у
направку], *pref* ↔ *prer*[вбік / в бік / убік / у бік], *pref* ↔
prer[поміж / помежи] СТ “напря́м руху в простір, оточений
локативними орієнтирами”, *pref* ↔ *prer*[поперед], *pref* ↔
prer[наперед] СТ “напря́м руху в передній бік локативного
орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[позад], *pref* ↔ *prer*[за межі]
СТ “напря́м руху за межі локативного орієнтира”, *pref* ↔
prer[вище], *pref* ↔ *prer*[поверх] СТ “напря́м руху в простір вище
від локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[понад], *pref*
↔ *prer*[нижче] СТ “напря́м руху в простір нижче від
локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[вслід за / услід за],
pref ↔ *prer*[слідом за] СТ “напря́м руху стосовно динамічного
локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[зсередини / ізсередини],
pref ↔ *prer*[з-посеред] СТ “напря́м руху з меж локативного
орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[з боку / із боку], *pref* ↔ *prer*[з
сторони / із сторони] СТ “напря́м руху з боку локативного
орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[з-поза], *pref* ↔ *prer*[з-позад],
pref ↔ *prer*[з-позаду] СТ “напря́м руху з меж простору, що
знаходиться з протилежного боку локативного орієнтира”,
pref ↔ *prer*[з-понад], *pref* ↔ *prer*[знизу] СТ “напря́м руху з
простору нижче від локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[вгору
по / угору по], *pref* ↔ *prer*[вниз по / униз по] СТ “рух по поверхні
локативного орієнтира, що являє собою якийсь простір”,
pref ↔ *prer*[вподовж / уподовж] СТ “шлях руху в напрямі
довжини / ширини локативного орієнтира”), його витісненням із
прийменникового корпусу сучасної української мови (речення з
кореляцією *pref* ↔ *prer*[в сторону / у сторону] СТ “напря́м руху
в бік локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[з сторони / зі
сторони / із сторони] СТ “напря́м руху з боку локативного
орієнтира”, *pref* ↔ *prer*[проміж / промежи] СТ “напря́м руху в
простір, оточений локативними орієнтирами”, *pref* ↔
prer[з-проміж / з-промежи] СТ “напря́м руху з простору,
оточеного локативними орієнтирами”), тенденцією до
послаблення функційної ролі прийменника з динамічним
відмінком (речення з кореляцією *pref* ↔ *prer*[над / наді / надо],
pref ↔ *prer*[понад / понаді / понадо] СТ “напря́м руху в простір
вище від локативного орієнтира”), екстралігвальними
чинниками – обмеженістю типових ситуацій (речення з

кореляцією *pref* ↔ *prep*[з-над], *pref* ↔ *prep*[з-понад] СТ “напряму руху з простору вище від локативного орієнтира”), а також семантичною конкретизованістю вторинних прийменників, додатковими значеннями префіксів (наприклад, префікси *за-*, *при-* передбачають мету досягнення кінцевої точки, тому рідко сполучаються з прийменниками аблативної семантики).

Семантична співвідносність префікса й прийменника засвідчує облігаторний валентний зв'язок префіксального дієслова-предиката та прийменниково-відмінкової форми не лише адвербіального, але й об'єктного типу. Префіксально-прийменникова кореляція об'єктного характеру постає в повному безпосередньому різновиді, лише зрідка зафіксовано зв'язок формально не тотожних, але семантично сумісних префікса й прийменника (*pref*[нід-/ніді-/нідо-] ↔ *prep*[до] СТ “наближення до об'єкта”, *pref*[при-] ↔ *prep*[до] СТ “контакт з об'єктом”, *pref*[за-] ↔ *prep*[в/у] СТ “проникнення в об'єкт”, *pref*[ви-] ↔ *prep*[з/зі/із] СТ “відокремлення від об'єкта”, *pref*[пере-] ↔ *prep*[від/од] СТ “набуття, запозичення чого-небудь від об'єкта”).

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми префіксально-прийменникової кореляції, для якої тлом послужила формально-граматична й семантична валентність предиката в реченнях із просторовими та об'єктними поширювачами, дало підстави зробити такі теоретичні й практичні висновки:

1. Розгляд структури речення як багатоаспектної одиниці слід здійснювати з опорою на валентний потенціал предиката, типовим репрезентантом якого є дієслово. Дієслівний предикат прогнозує й визначає кількість іменникових компонентів як заповнювачів правобічної позиції, їхні семантичні функції, облігаторний / факультативний статус. Обов'язкове вживання припредикатного поширювача зумовлене синсемантичністю основного носія валентності чи його граматичною природою, зокрема семантико-словотвірними (аспектуальність дієслова), морфолого-словотвірно-синтаксичними (стан дієслова, його перехідність / неперехідність) особливостями. На обов'язковість / факультативність припредикатного члена впливає й такий чинник, як морфемна будова дієслова-предиката. Вона передбачає сполучення вербатива з префіксами, які породжують його значеннєву незавершеність і санкціонують уживання адвербіального чи об'єктного конституента у вигляді прийменниково-відмінкової форми. Специфіка цього механізму полягає в тому, що префікс – носій адвербіального або об'єктного значення – корелює із семантично узгодженим із ним прийменником.

Явище префіксально-прийменникового співвідношення розвинулося внаслідок поступового розширення значень відмінків в українській мові, еволюції у зв'язку з цим прийменникової системи і водночас десемантизації префіксів, виникнення потреби їхньої конкретизації значеннєво сумісним прийменником. Однак сучасний стан мови засвідчує численні факти не лише безпосередньої, але й опосередкованої кореляції,

при якій взаємодіють семантично різнорідні префікс і прийменник. Вітчизняне й зарубіжне мовознавство пропонує низку підходів до інтерпретації безпосереднього та опосередкованого різновидів кореляції, зокрема синтаксичний (В.В. Виноградов, В.Г. Войцехівська, Н.П. Гальона, Г.О. Золотова, М.Д. Лесник, О.М. Пешковський, **М.М. Прокопович**, О.С. Скоблікова та ін.), семантичний (Ю.Д. Апресян, Л.В. Ємельянова, Ю.П. Князев), семантико-синтаксичний (І.Р. Вихованець, М.І. Степаненко), когнітивний (В.О. Плунгян, Л. Ферм). Немає однозначної відповіді на питання самого механізму префіксально-прийменникової кореляції. Що ж до компонента, якому належить у цьому механізмі домінуюча роль, існують діаметрально протилежні погляди. Усі дослідники одностайні в тому, що основу становить детермінантний зв'язок між префіксом та прийменником, іманентно закріплена за ними селекційність. Таке розв'язання проблеми вимагає суттєвого коригування з огляду на їхню взаємозалежність, на функційне призначення префіксально-прийменникової кореляції, на її здатність репрезентувати своєрідну семантику.

Безпосередня префіксально-прийменникова кореляція, при якій префікс синсемантичного предиката вимагає вживання відповідного йому прийменника, має конструктивні й конкретизаційні властивості, оскільки вона визначає обов'язковий семантичний і структурний мінімум речення, уточнює його загальний план змісту додатковими локативними рисами. Речення з опосередкованим типом кореляції демонструють інші її можливості. Важливішим із семантичного погляду в них є прийменник, функціонування ж префікса пов'язане з комунікативними завданнями висловлення, як-от: наголосити на початковій або кінцевій точках руху, позначити велику або невелику відстань між ними, уточнити рух суб'єкта / об'єкта щодо вертикальної осі, шлях і спосіб їхнього переміщення, указати нерелевантність досягнення кінцевого пункту тощо.

Основне призначення в мовній системі префіксально-прийменникового узгодження – виражати часткові динамічні просторові відношення. Якщо прийменник семантично корелює з префіксом, ці відношення, повторимо вслід за О.В. Бондарком, репрезентовані в реченні двічі – кожним із них [39, с. 16]. Різноманітні комбінації узгодження префіксів і прийменників

уможлиблюють багатогранне представлення динамічної локативної ситуації.

2. Акціональні дієслова-предикати, зафіксовані в реченнях із префіксально-прийменниковою кореляцією, об'єднано в чотири підкласи. Їхнє ядро становлять предикати руху та переміщення, що мають неоднаковий валентний потенціал. Останні, крім локативних поширювачів зі значеннями “фініш”, “старт”, “шлях руху”, прогнозують у структурі речення ще й об'єктний конкретизатор. Ближню периферію займають подібні до них за валентними можливостями предикати каузально-моторної дії із синкретичною семантикою переміщення й каузації. Поєднуючись із лативним префіксом, вони зберігають свою релевантну семантико-синтаксичну валентність “кінцева точка руху”. Унаслідок префіксації аблативними префіксами каузально-моторні предикати стають носіями обох директивних валентностей – “кінцева точка руху” й “початкова точка руху”. Сполучення дієслова-предиката каузально-моторної дії з транзитивним префіксом зумовлює появу валентності “шлях руху”. Периферію утворюють предикати сприйняття, для яких значення руху є умовним. Вони регулярно програмують правобічний компонент із семантикою “фініш” або ж із об'єктним значенням. Іменники – заповнювачі припредикатної позиції диференційовано на дві групи. Першу з них утворюють локативні субстантиви, ідентифікувальною семою для яких є “дво-, тривимірний простір”. Другу групу формують нелокативні іменники, для яких ця сема індиферентна. Можливими, але не регулярними репрезентантами припредикатної позиції є субстантиви абстрактної семантики.

Осібнo виокремлено предикати, у значеннєвому обсязі яких сема “рух” є імпліцитною. Це акціональні предикати зі значенням активної фізичної дії, стану, процесу, якості. Вони інтенційно зорієнтовані на сполучуваність із різноманітними конкретними й абстрактними іменниками. Позицію справа від предиката стану можуть обіймати темпоральні субстантиви.

3. Визначальною рисою префіксів і прийменників є їхня первинна локативна семантика. Ця семантика зумовлює функціонування префіксально-прийменникової кореляції в реченнях із динамічно-просторовими – директивними (лативними, аблативними), транзитивними, а зрідка й статичними

відношеннями. Локативні відношення послідовно виявляють себе в тих синтаксичних структурах, у яких і предикат, і правобічний поширювач репрезентують просторове значення. Семантичний зсув “локативність → об’єктність” спостережено в тому разі, коли діапазон основного носія валентності представлений нединамічними дієсловами. Уживання нелокативних іменників при предикатах руху, переміщення, каузально-моторної дії зумовлює реалізацію об’єктних, об’єктно-адвербіальних, адвербіально-об’єктних, адвербіальних відношень. Маркером об’єктного / адвербіального значення слугує прийом альтернативної заміни прийменниково-відмінкової форми прислівниками *туди*, *звідти*. За умови функціонування в правобічній позиції абстрактних іменників просторове значення не завжди чітко актуалізується, воно зазнає метафоризації, а подеколи й фразеологізації. Якщо дієслова-предикати стану вступають у семантико-синтаксичні зв’язки з часовими іменниками, з’являються умови для вияву темпоральних відношень, а отже, і префіксально-прийменникової кореляції семантичного типу “темпоральна межа” (*pref[do] ↔ prep[do]*).

4. У процесі дослідження речень із префіксально-прийменниковою кореляцією встановлено всі можливі в сучасній українській мові її семантичні типи.

5. Різноаспектний аналіз семантичних типів префіксально-прийменникової кореляції дав змогу виокремити чинні в сучасній українській мові їхні моделі й субмоделі. Репрезентативними з-поміж моделей кореляції є ті, що утворені за допомогою прийменників, які експлікують свої первинні локативні функції. Уживання нейтралізованого стосовно семантики прийменника пов’язане із селекційністю на рівні правобічного поширювача, предиката або того й того водночас. Із префіксом зрідка корелюють вторинні за походженням прийменники чи прийменникові сполуки, що переживають власне-прийменникову стадію формування. Вони, маючи чітку семантичну оформленість, не потребують конкретизації з боку префікса, особливо спорідненого за значенням. Найбільше моделей та їхніх субмоделей зафіксовано в реченнях – реалізаторах значення “напряму руху: фініш”, що підтвердило положення про асиметрію вербального вираження локативних валентностей “напряму руху:

старт”, “напря́м руху: фініш”, “шля́х руху” дієслівного предиката “на користь кінцевої точки”.

Для семантичних типів кореляції об’єктного різновиду здебільшого характерні субмоделі, що засвідчують класичний варіант префіксально-прийменникового узгодження – його повний безпосередній вияв. Що ж до синтаксичних структур локативної семантики, то тенденцію до найвищої продуктивності повної кореляції спостережено не завжди послідовно.

6. Виділення в межах семантичного типу широкого спектра моделей та субмоделей префіксально-прийменникової кореляції дало змогу простежити її вияв у реченнях з ізофункційними та синонімічними відношеннями. Установлено, що відношення рівнозначності змісту компонентів та їхньої кореферентності до однієї й тієї самої реальної ситуації в синтаксичних конструкціях, в основі яких лежать різні моделі або субмоделі одного семантичного типу, виникають лише спорадично (речення з кореляціями *pref* ↔ *prep*[в/у] та *pref* ↔ *prep*[до], *pref*[ви-] ↔ *prep*[до] та *pref*[пере-] ↔ *prep*[до], *pref* ↔ *prep*[наперед] та *pref* ↔ *prep*[на] СТ “напря́м руху в межі локативного орієнтира”, *pref*[в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ *prep*[в/у] та *pref*[в-/вві-/ві-/у-/уві-] ↔ *prep*[вбік/в бік/убік/у бік], *pref*[роз-/рози-] ↔ *prep*[на] та *pref*[роз-/рози-] ↔ *prep*[в/у] СТ “напря́м руху в бік локативного орієнтира”, *pref* ↔ *prep*[з боку/із боку] та *pref* ↔ *prep*[з сторони/зі сторони/із сторони] СТ “напря́м руху з боку локативного орієнтира”, *pref*[про-] ↔ *prep*[в/у] та *pref*[про-] ↔ *prep*[через] СТ “шля́х руху через внутрішні межі локативного орієнтира, що являє собою отвір”). Перешкодою для вияву ізофункційності речень із префіксально-прийменниковою кореляцією постають різні чинники, зокрема додаткові значення в семній структурі префікса або прийменника, вихід прийменників з ужитку в результаті конкуренції (*в сторону/у сторону, проміж/промежи*), обмеження в плані сполучуваності деяких прийменників з іменниками (речення з кореляціями *pref* ↔ *prep*[в напрямі/у напрямі], *pref* ↔ *prep*[в напрямку/у напрямку], *pref* ↔ *prep*[в напрямі до/у напрямі до], *pref* ↔ *prep*[в напрямку до/у напрямку до] та *pref* ↔ *prep*[вбік/в бік/убік/у бік] СТ “напря́м руху в бік локативного орієнтира”), зрештою, екстралінгвальні

причини, а саме параметричні характеристики локативного орієнтира (речення з кореляціями $pref \leftrightarrow prep[v/y]$ та $pref \leftrightarrow prep[на]$ СТ “напрям руху в межі локативного орієнтира”). Обґрунтованим при цьому видається твердження про те, що в мові не існує абсолютно ідентичних утворень. Речення з префіксально-прийменниковим узгодженням здебільшого функціують як синтаксичні синоніми, які різняться між собою семантичними або семантико-стилістичними властивостями.

Якщо на первісному етапі свого розвитку префіксально-прийменникова кореляція була механічним знаряддям оформлення думки, то нині основу взаємозв'язку префікса й прийменника детермінує комунікативна стратегія мовця, який, ураховуючи змістову недостатність чи двозначність, неможливість повноцінно представити той або той факт, залучає адекватний мовленнєвій ситуації механізм префіксально-прийменникового узгодження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНО ЛІТЕРАТУРИ

1. Авилова Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова / Н.С. Авилова. – М. : Наука, 1976. – 318 с.
2. Агафонова К. О конструкции “предлог с + генитив” / К. Агафонова ; [пер. с франц. В.А. Плунгяна] // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей / отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селивёрстова]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 313–337.
3. Акимова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г.Н. Акимова. – М. : Высшая школа, 1990. – 166 с.
4. Алисова Т.Б. Очерк синтаксиса современного итальянского языка (семантическая и грамматическая структура простого предложения) / Т.Б. Алисова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 293 с.
5. Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення (на матеріалі чеської та української мов) / Й.Ф. Андерш // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38–42.
6. Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові у зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К. : Наук. думка, 1987. – 191 с.
7. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю.Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
8. Апресян Ю.Д. Об одном правиле сложения лексических значений / Ю.Д. Апресян // Проблемы структурной лингвистики 1971. – М. : Наука, 1972. – С. 439–458.
9. Апресян Ю.Д. Опыт описания значений глаголов по их синтаксическим признакам (типам управления) / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1965. – № 5. – С. 51–66.
10. Апресян Ю.Д. Типы соответствия семантических и синтаксических актантов / Ю.Д. Апресян // Проблемы

типологии и общей лингвистики : материалы Международной конференции, посвящённой 100-летию со дня рождения проф. А.А. Холодовича. – СПб : “Нестор-История”, 2006. – С. 15–27.

11. Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола / Ю.Д. Апресян. – М. : Наука, 1967. – 252 с.
12. Арват Н.М. До питання про семантичну типологію простого речення (на матеріалі східнослов'янських мов) / Н.М. Арват // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 24–31.
13. Арват Н.М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н.М. Арват // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 38–45.
14. Арват Н.М. Про лексичне наповнення структурних схем простого речення / Н.М. Арват // Мовознавство. – 1973. – № 4. – С. 42–49.
15. Арват Н.Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н.Н. Арват. – К. : Вища школа, 1984. – 159 с.
16. Арутюнова Н.Д. О значимых единицах языка / Н.Д. Арутюнова // Исследования по общей теории грамматики / отв. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Наука, 1968. – С. 58–116.
17. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
18. Арутюнова Н.Д. Проблемы синтаксиса и семантики в работах Ч. Филлмора / Н.Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1973. – № 1. – С. 117–124.
19. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
20. Бабайцева В.В. Зона синкретизма в системе частей речи современного русского языка / В.В. Бабайцева // Научные доклады высшей школы. – 1983. – № 5. – С. 35–42. – (Серия “Филологические науки”).

21. Бабайцева В.В. Семантика простого предложения / В.В. Бабайцева // Предложение как многоаспектная единица. Русский язык : межвузовский сборник научных трудов. – М. : Изд-во Моск. гос. пед. ин-та им. В.И. Ленина, 1983. – С. 7–24.
22. Бабайцева В.В. Явления переходности в грамматике русского языка : [монография] / В.В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2000. – 640 с.
23. Балабан Г.С. Динамічні процеси в приємниковій системі сучасної української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Г.С. Балабан. – К., 2007. – 18 с.
24. Баландіна Н.Ф. Предикатно-аргументне представлення семантики речення / Н.Ф. Баландіна // Мовознавство. – 1992. – № 2. – С. 60–66.
25. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы русского языкознания / Ш. Балли. – М. : Едиторал УРСС, 2001. – 416 с.
26. Безпалько О.П. Нариси з історичного синтаксису української мови : [посібник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів] / О.П. Безпалько. – К. : Рад. школа, 1960. – 236 с.
27. Безпояско О.К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / О.К. Безпояско, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
28. Безпояско О.К. Морфеміка української мови / О.К. Безпояско, К.Г. Городенська. – К. : Наукова думка, 1987. – 212 с.
29. Белошапкова В.А. Расширенные структурные схемы русского предложения / В.А. Белошапкова // Русский язык за рубежом. – 1979. – № 5. – С. 63–69.
30. Белошапкова В.А. Современный русский язык. Синтаксис : учебное пособие [для филолог. специальностей ун-тов] / В.А. Белошапкова. – М. : Высшая школа, 1977. – 248 с.
31. Битехтина Г.А. Глаголы движения с приставками / Г.А. Битехтина, Л.П. Юдина // Русский язык за рубежом. – 1978. – № 5. – С. 35–44.

32. Блягоз З.У. Глаголы перемещения в современном русском языке : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. филол. наук / З.У. Блягоз. – Горький, 1964. – 25 с.
33. Блягоз З.У. Словообразовательные типы глаголов перемещения с приставками вы-, из-(ис-), про-, с-(со-) / З.У. Блягоз // Учёные записки. – Краснодар : Адыгейский научно-исслед. ин-т языка, л-ры и истории, 1966. – Т. V. – С. 145–157. – (Языкознание).
34. Богдан М.М. Значення і синтаксичні функції родового придієслівного відмінка / М.М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 6. – С. 15–21.
35. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В.В. Богданов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1977. – 204 с.
36. Богданова В.А. Приставки вы- и из- в древнерусском языке / В.А. Богданова // Вопросы русского языкознания : К 80-летию проф. А.М. Лукьяненко. – Волгоград, 1960. – С. 5–19.
37. Бондар О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові. Система засобів вираження : [наукова монографія] / О.І. Бондар. – Одеса : Астропринт, 1996. – 192 с.
38. Бондаренко В.С. Предлоги в современном русском языке / В.С. Бондаренко. – М. : Учпедгиз, 1961. – 75 с.
39. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / А.В. Бондарко, М.Д. Воейкова, В.Г. Гак, И.Б. Долинина, В.Б. Евтюхин. – Санкт-Петербург : Наука, 1996. – 229 с.
40. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
41. Брусенская Г.А. “А народ-то над ним насмеялся...” / Г.А. Брусенская // Русская речь. – 1972. – № 6. – С. 55–58.
42. Брусенская Г.А. Как приставка обогащает слово / Г.А. Брусенская // Русская речь. – 1983. – № 1. – С. 65–67.
43. Брусенская Г.А. Особенности сочетаемости приставочных глаголов движения в современном русском языке / Г.А. Брусенская // Вопросы грамматического строя

- современного русского языка : сборник статей. – М. : Изд-во Моск. гос. пед. ин-та им. В.И. Ленина, 1972. – С. 120–126.
44. Бугаков О.В. Функціонування прийменників в українському тексті: морфологічний та семантико-синтаксичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.В. Бугаков. – К., 2006. – 20 с.
45. Будагов Р.А. К теории синтаксических отношений / Р.А. Будагов // Вопросы языкознания. – 1973. – № 1. – С. 3–15.
46. Букатевич Н.И. Опыт исторического изучения предлогов и предложных сочетаний в русском литературном языке. Ч.1 / Н.И. Букатевич. – Одесса : Изд-во Одесс. гос. ун-та, 1957. – 146 с.
47. Булыгина Т.В. Классы предикатов и аспектуальная характеристика высказывания / Т.В. Булыгина // Аспектуальные и темпоральные значения в славянских языках. – М. : Наука, 1983. – С. 20–40.
48. Булыгина Т.В. Проблемы теории морфологических моделей / Т.В. Булыгина. – М. : Наука, 1977. – 286 с.
49. Вараксин Л.А. О характере пространственных указаний глаголов с приставкой *за-* / Л.А. Вараксин // Семантико-стилистические функции языковых единиц : [сборник статей / отв. ред. Л.Н. Дедухина]. – Свердловск : Изд-во Свердловского пед. ин-та, 1974. – Вып. 198. – С. 65–75.
50. Васильев Л.М. Семантика русского глагола : учеб. пособие [для слушателей факультативного повышения квалификации] / Л.М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1981. – 184 с.
51. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
52. Виноградов В.В. Вопросы изучения словосочетания (на материале русского языка) / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – № 3. – С. 3–24.
53. Виноградов В.В. Вопросы синтаксиса русского языка в трудах М.В. Ломоносова по грамматике и риторике /

- В.В. Виноградов // Русский язык в школе. – 1950. – № 2. – С. 1–11.
54. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов ; под ред. Г.А. Золотовой. – [4-е изд.] – М. : Русский язык, 2001. – 720 с.
55. Виноградова О. Синтагматичні чинники творення локативних форм / О. В. Виноградова // Лінгвістичні студії : [збірник наукових праць] / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Випуск 11. – Частина I. – С. 117–124.
56. Винцелер О. Синонимика конструкций, выражающих объектное отношение / О. Винцелер // Исследования по современному русскому языку : сборник статей. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 54–67.
57. Вихованець І.Р. Граматика української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Грищенко. – К. : Рад. школа, 1982. – 208 с.
58. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
59. Вихованець І. Лексикографічно-граматичне опрацювання прийменників української мови / І.Р. Вихованець // Українська мова. – 2002. – № 4. – С. 90–96.
60. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 220 с.
61. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
62. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
63. Вихованець І.Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1971. – 120 с.
64. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.
65. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматики української мови / І.Р. Вихованець,

- К.Г. Городенська. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
66. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
67. Владимирский Е.Ю. Выражение пространственных отношений / Е.Ю. Владимирский // Русский язык за рубежом. – 1979. – № 1. – С. 27–35.
68. Владимирский Е.Ю. К изучению предложно-падежных конструкций с пространственным значением (предлоги *в, на, из, с*) / Е.Ю. Владимирский // Вопросы теории и методики преподавания русского языка иностранцам : сборник статей. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1963. – С. 66–100.
69. Владимирский Е.Ю. Предлоги при географических названиях / Е.Ю. Владимирский // Русский язык за рубежом. – 1967. – № 2. – С. 68–71.
70. Вовченко Г.И. Деривация словосочетаний с опорными глаголами с префиксом до- в современном украинском литературном языке : автореф. дис. на соискание научной степени канд. филолог. наук / Вовченко Г.И. – Ужгород, 1985. – 23 с.
71. Войцехівська В.Г. Придієслівне керування в сучасній українській мові (Словосполучення з префіксально-прийменниковою кореляцією) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / В. Г. Войцехівська. – К., 1969. – 18 с.
72. Войцехівська В.Г. Придієслівне керування в сучасній українській мові (Словосполучення з префіксально-прийменниковою кореляцією) : дис. ... канд. філол. наук / Войцехівська Віра Григорівна. – К., 1969. – 342 с.
73. Войцехівська В.Г. Прийменникове керування дієслів з префіксом ви- / В.Г. Войцехівська // Синтаксична будова української мови (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1968. – С. 57–66.
74. Войцехівська В.Г. Прийменникове керування дієслів переміщення з префіксом роз-(розі-) / В.Г. Войцехівська // Питання граматичної будови української мови : тематичний

- збірник наукових праць. – К. : Київ. пед. ін-т ім. О.М. Горького, 1979. – С. 22–30.
75. Войцехівська В.Г. Прийменникове керування префіксованих дієслів (префіксально-прийменникова кореляція) / В.Г.Войцехівська // Мовознавство. – 1968. – № 6. – С. 23–27.
76. Войцехівська В.Г. Синонімія прийменникових конструкцій просторового значення / В.Г. Войцехівська // Рідне слово : збірник. – К. : Наук. думка, 1972. – Вип. 6. – С. 29–37.
77. Войцехівська В.Г. Сполучуваність префіксованих дієслів переміщення / В.Г. Войцехівська // Українське мовознавство : респ. міжв. наук. зб. – К., 1975. – № 3. – С. 32–38.
78. Востоков А.Х. Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной грамматики полнее изложенная / А.Х. Востоков. – СПб, 1831. – 408 с.
79. Всеволодова М. Предлог: поле и категория (аспект функционально-коммуникативной грамматики) / М. Всеволодова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Вип. 11. – Частина 1. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – С. 33–38.
80. Всеволодова М.В. Проблемы синтаксической парадигматики: коммуникативная парадигма предложения (на материале двухсоставных глагольных предложений, включающих имя локума) / М.В. Всеволодова, О.Ю. Дементьева. – М. : Крон-прес, 1997. – 176 с.
81. Всеволодова М.В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке / М.В. Всеволодова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 284 с.
82. Всеволодова М.В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М.В. Всеволодова, Е.Ю. Владимирский. – М. : Русский язык, 1982. – 264 с.
83. Гайсина Р.М. Значение и синтагматика глаголов (на материале глаголов отношения): учеб. пособие / Р.М. Гайсина. – Уфа, 1980. – 79 с.
84. Гайсина Р.М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке / Р.М. Гайсина. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – 195 с.

85. Гак В.Г. Пространство вне пространства / В.Г. Гак // Логический анализ языка. Языки пространств. — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 127–134.
86. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. — М. : Добросвет, 2000. — 832 с.
87. Галаган О.М. Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.М. Галаган. — Кіровоград, 2004. — 20 с.
88. Галкина-Федорук Е.М. Синтаксис современного русского языка / Е.М. Галкина-Федорук и др. — М. : Учпедгиз, 1957. — 265 с.
89. Гальона Н.П. Вияв валентних властивостей предиката у сполуках з префіксально-прийменниковою кореляцією / Н.П. Гальона // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. редактор. А.П. Грищенко]. — К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. — Випуск 2. — С. 43–54.
90. Городенская Е.Г. Словообразование глаголов / К.Г. Городенская // Украинская грамматика / [отв. ред. В.М. Русановский]. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 222–247.
91. Городенська К.Г. Аспектуальні характеристики дієслів руху, переміщення / К.Г. Городенська // Актуальні проблеми граматики : збірник наук. праць. — Випуск 2. — Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 1997. — С. 116–119.
92. Городенська К.Г. Видові протиставлення в системі сучасних дієслів / К.Г. Городенська // Слово. Стиль. Норма : збірник наукових праць. — К. : Наук. думка, 2002. — С. 118–121.
93. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць / К.Г. Городенська. — К. : Наук. думка, 1991. — 192 с.
94. Городенська К.Г. Прийменник / К.Г. Городенська // Грамматика української мови: Морфологія : [підручник]. — К. : Либідь, 1993. — С. 276–299.
95. Греч Н.И. Практическая русская грамматика / Н.И. Греч. — СПб, 1834. — 526 с.

96. Григорян В.М. Префиксальные глаголы и их управляющие свойства в современном русском языке / В.М. Григорян. – Ереван, 1984. – 202 с.
97. Григорян В.М. Префиксация и управление в современном русском языке: автореф. на соискание учёной степени доктора филол. наук / В.М. Григорян. – Л., 1975. – 55 с.
98. Грипас О.Ю. Вербалізація пропозиційних тривалентних предикатів в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.Ю. Грипас. – К., 2007. – 20 с.
99. Грицик Н.І. Дієслова наближення з префіксом при- у зіставленні з російськими / Н.І. Грицик // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 70–75.
100. Грицик Н.И. Структурно-семантическая характеристика украинских и русских глаголов приближения с приставкой до- / Н.И. Грицик // Структура і функціонування мови. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 23–28.
101. Грищенко А.П. Форма в синтаксисі / А.П. Грищенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2001. – Вип. 4(18). – С. 3–16. – (Серія філологічна).
102. Грунтова Е.С. Регулярные модели управления русских приставочных дериватов [Электронный ресурс] / Е.С. Грунтова // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : [труды Международной конференции “Диалог-2006” (Бекасово, 31 мая – 4 июня 2006 г.) / под ред. Н. И. Лауфер, А.С. Нариньяни, В.П. Селегея]. – М. : Изд-во РГГУ, 2006. – Режим доступа : <http://www.dialog-1.ru/dialog2006/materials/html/Gruntova.htm>
103. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : монографія. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.
104. Гулыга Е.В. Автосемантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова / Е.В. Гулыга // Научные доклады высшей школы. – 1967. – № 2. – С. 62–72. – (Серия “Филологические науки”).

105. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 401 с.
106. Давыдовъ И. Опытъ общесравнительной грамматики русскаго языка. Изданный вторымъ отдѣлениемъ императорской Академии наукъ / И. Давыдовъ. – [изд. второе]. – СПб, 1853. – 497 с.
107. Двинянинова Г.С. О взаимосвязи между падежами и предлогами в системе языка (на материале рус. яз.) / Г.С. Двинянинова // Вестник Московского университета. – 1978. – № 5. – С. 28–34. – (Серия филол.).
108. Дзюбишина Н.Я. Роль автосемантичних і синсемантичних дієслів у реченні. Організація тексту. Граматика і стилістика / Н.Я. Дзюбишина. – К. : Наук. думка, 1979. – 103 с.
109. Добош В.І. Из спостережень над дублетними прийменниковими конструкціями в сучасній українській розмовній літературній мові / В.І. Добош // Українське усне літературне мовлення. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 242–249.
110. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С.І. Дорошенко. – Харків : Вища шк., 1980. – 150 с.
111. Єрмоленко С.Я. Бездієслівні речення в системі простих речень / С.Я. Єрмоленко // Синтаксис словосполучення і простого речення: (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 5–11.
112. Емельянова Л.В. Семантико-синтаксический и логический аспекты сочетаемости приставочных глаголов перемещения с предложно-падежными конструкциями направления: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Емельянова Лариса Валерьевна. – Великий Новгород, 2003. – 166 с.
113. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; [пер. с англ. Б.И. Ильиш]. – [2-е изд., стереотипное]. – М. : Едиторал УРСС, 2002. – 408 с.
114. Жигилий Н.В. Глагольно-именные словосочетания, выражающие пространственные значения : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Н.В. Жигилий. – К., 1974. – 30 с.

115. Жовтобрюх М.А. Синтаксичні конструкції з прийменником *по* / М.А. Жовтобрюх // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 8. – С. 51–55.
116. Загнітко А. Закономірності сполучуваності прийменників зі значенням мети / А. Загнітко, Н. Загнітко // Донецький вісник наукового товариства імені Т.Г. Шевченка. – Донецьк : Донецьке відділення НТШ, 2007. – Т. 16. – С. 38–61.
117. Загнітко А.П. Словник українських применників. Сучасна українська мова / А.П. Загнітко, І.Г. Данилюк, Г.В. Ситар, І.А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ “БАО”, 2007. – 416 с.
118. Загнітко А. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : Дон НУ, 2007. – Вип. 15. – С. 120–131.
119. Загнітко А.П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова / А.П. Загнітко. – К. : НМК ВО, 1990. – 64 с.
120. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – 437 с.
121. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
122. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія] / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.
123. Загнітко А. Українські прийменники: інвентар і структура / А. Загнітко, І. Данилюк, Г. Ситар // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : Дон НУ, 2004. – Вип. 12. – С. 41–47.
124. Засорина Л.Н. Опыт системного анализа предлогов в современном русском языке: Предлоги со значением причины / Л.Н. Засорина // Учёные записки. – Л. : Ленингр. гос. ун-т, 1961. – Вып. 60, № 301. – С. 64–84.
125. Засухина Т.П. Пространственная семантика предлогов, приставок и падежей в современном русском языке : [учебное пособие] / Т.П. Засухина. – Уфа : Издание Башк. ун-та, 1991. – 80 с.

126. Златкин В.З. Взаимодействие лексических значений в сочетании “глагол-предлог-имя” / В.З. Златкин // Вопросы языкознания. – 1976. – № 4. – С. 105–112.
127. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г.А. Золотова. – [изд. 3-е, стереотипное]. – М. : Едиторал УРСС, 2003. – 368 с.
128. Золотова Г.А. О регулярных реализациях модели предложения / Г.А. Золотова // Вопросы языкознания. – 1969. – № 1. – С. 67–78.
129. Золотова Г.А. О структуре простого предложения в русском языке / Г.А. Золотова // Вопросы языкознания. – 1967. – № 6. – С. 90–101.
130. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 352 с.
131. Ибрагимова В.Л. Лексико-семантический класс глаголов перемещения в русском языке / В.Л. Ибрагимова // Исследования по семантике. – Уфа, 1980. – С. 55–72.
132. Иванчикова Е.А. О структурной факультативности и структурной обязательности в синтаксисе / Е.А. Иванчикова // Вопросы языкознания. – 1965. – № 5. – С. 84–94.
133. Игнатьева М.В. Глаголы с пространственными значениями приставки при- в современном русском языке / М.В. Игнатьева // Лексико-грамматические проблемы русского глагола. – Новосибирск, 1969. – С. 75–93.
134. Игнатьева М.В. Функции и система пространственных значений глагольных приставок в современном русском языке / М.В. Игнатьева // Лексико-грамматические проблемы русского глагола : [сборник статей / отв. ред. М.А. Шелякин]. – Новосибирск : Зап.-Сиб. кн. изд., 1969. – С. 34–47.
135. Исаченко А.В. Глаголы движения в русском языке / А.В. Исаченко // Русский язык в школе. – 1961. – № 4. – С. 12–16.
136. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції із значенням місця в сучасній українській мові : навч. посібник / З.І. Іваненко. – Чернівці, 1974. – 69 с.

137. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції напрямку руху в українській мові : навч. посібник / З.І. Іваненко. – Чернівці, 1975. – 56 с.
138. Іваненко З.І. Процеси нейтралізації основних значень у сфері прийменникових конструкцій / З.І. Іваненко // Мовознавство. – 1980. – № 2. – С. 26–30.
139. Іваненко З.І. Семантична структура прийменникових конструкцій / З.І. Іваненко // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 13–22.
140. Іваненко З.І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З.І. Іваненко. – К.; Одеса : Вища школа, 1981. – 143 с.
141. Іваницька Н.Л. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речення / Н.Л. Іваницька // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 97–103.
142. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові / Н.Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 167 с.
143. Іваницька Н. Дієслівне вираження мікрокатегорії “рух” в українській та англійській мовах / Н.Л. Іваницька // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Випуск 86. – С. 92–105. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)”).
144. Іваницька Н.Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка / Н.Л. Іваницька // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 39–43.
145. Іваницька Н.Л. Функціонально-семантичні параметри абсолютних дієслів української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Н.Л. Іваницька. – К., 2000. – 20 с.
146. Іванова Л.Л. Семантико-синтаксична структура речень із дистрибутивними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Л. Іванова. – К., 2007. – 20 с.
147. Ільїн В.С. Префікси в сучасній українській мові / В.С. Ільїн. – К. : Вид-во АН УРСР, 1953. – 167 с.
148. Казарина В.И. Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения : учебное

- пособие / В.И. Казарина. – Елец : ЕГУ им. И.А. Бунина, 2007. – 329 с.
149. Камынина Л.А. О синтаксической зависимости падежей, распространяющих предложение в целом / Л.А. Камынина // Исследования по русскому языку. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 73–89.
150. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навчальний посібник / М.У. Каранська. – К. : НМК ВО, 1992. – 399 с.
151. Кацнельсон С.Д. К понятию типов валентности / С.Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 20–32.
152. Кацнельсон С.Д. О категории субъекта предложения / С.Д. Кацнельсон // Универсалии и типологические исследования / [отв. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Наука, 1974. – С. 104–124.
153. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / С.Д. Кацнельсон. – [Изд. 4]. – М. : Едиторал УРСС, 2009. – 218 с.
154. Кибардина С.М. Валентность немецкого глагола : дисс. ... д-ра филол. наук / Кибардина Светлана Михайловна. – Вологда, 1988. – 580 с.
155. Кибрик А.Е. К типологии пространственных значений (на материале падежных систем дагестанских языков) / А.Е. Кибрик // Язык и человек : [сборник статей памяти профессора П.С. Кузнецова / под общ. ред. В.А. Звегинцева]. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1970. – С. 110–156.
156. Кириченко А.С. Системные семантические характеристики и область денотации предлога *между* / А.С. Кириченко // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей / отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селивёрстова]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 338–352.
157. Кіндей Л.Г. Морфолого-синтаксична омонімія дієслів з префіксами *ви-*, *пере-*, *по-* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Г. Кіндей. – Кіровоград, 2002. – 23 с.

158. Клименко Л.П. Об обязательном и факультативном окружении глаголов движения (на материале Новгородской I летописи старшего и младшего периодов) / Л.П. Клименко. – Челябинск : Изд-во Челяб. гос. пед. ин-та, 1974. – Вып. 6. – С. 14–27.
159. Клименко Н.Ф. Словотворна морфеміка сучасної української мови / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1998. – 161 с.
160. Князев Ю.П. Обозначение направленного движения в русском языке: средства выражения, семантика и прагматика / Ю.П. Князев // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей / Дени Пайар, О.Н. Селивёрстова (отв. редакторы)]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 182–192.
161. Князев Ю.П. Сочетаемость предлога и приставок / Ю.П. Князев // Сборник студенческих научных работ. Литературоведение. Лингвистика. – Тарту, 1973. – С. 104–107.
162. Кобзарева Т.Ю. О структуре денотативного значения предлогов / Т.Ю. Кобзарева, Л.Г. Лахути // Семантическая структура слова: Психолингвистические исследования. – М. : Наука, 1971. – С. 124–139.
163. Козачук Г.О. Семантико-граматичні функції місцевого відмінка з прийменником на у структурі речення / Г.О. Козачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : [збірник наукових праць / відп. ред. А.П. Грищенко]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – Випуск 2. – С. 24–31. – (Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови).
164. Колодяжний А.С. Прийменник : матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови / А.С. Колодяжний. – Х. : Вид-во Харків. ун-ту, 1960. – 165 с.
165. Коломийцева В.В. Варіантна структура локативних синтаксем : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Коломийцева Вікторія Віталіївна. – К., 2007. – 207 с.
166. Кондрусова П.П. Конструкции с предлогом *по* в русском литературном языке XVII века (глагольные словосочетания

- с пространственным значением) / П.П. Кондрусова // Исследования по грамматике русского языка : доклады IX зональной конференции кафедр русского языка сибирских вузов. – Красноярск, 1971. – С. 48–58.
167. Кононенко В.І. Прийменниково-субстантивний комплекс в аспекті синтаксису / В.І. Кононенко // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 3–12.
168. Коссек Н.В. О семантическом взаимодействии префикса и предлога в старославянском языке / Н.В. Коссек // Тези доповідей на XXII звітній конференції Одеського держ. ун-ту ім. Мечнікова (Гуманітарні науки). – 1967. – С. 80–95.
169. Котляренко С.В. Семантико-синтаксична структура речень з релятивними дієсловами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / С.В. Котляренко. – К., 2006. – 22 с.
170. Кочерган М.П. Слово і контекст: лексична сполучуваність і значення слова / М.П. Кочерган. – К. : Вища школа, 1980. – 183 с.
171. Кржижкова Е.К. Адвербиальная детерминация со значением места и направления (Опыт трансформационного анализа) / Е.К. Кржижкова // Вопросы языкознания. – 1967. – № 2. – С. 32–48.
172. Кронгауз М.А. Приставки и глаголы в русском языке: семантическая грамматика / М.А. Кронгауз. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 288 с.
173. Кронгауз М.А. Пространство и время: семантические параллели / М.А. Кронгауз // Проблемы типологии и общей лингвистики : материалы Международной конференции, посвящённой 100-летию со дня рождения профф. А.А. Холодовича. – СПб : “Нестор-История”, 2006. – С. 83–84.
174. Кротевич Є.В. Способи вираження підрядного зв'язку / Є.В. Кротевич // Українська мова в школі. – 1954. – № 2. – С. 8–19.
175. Кулюкин А.М. Наблюдения над сочетаемостью приставочных глаголов (на материале словообразовательных типов глаголов с приставкой ЗА-) /

- А.М. Кулюкин // Вопросы грамматического строя современного русского языка : сборник статей. – М. : Моск. гос. пед ин-т им. В.И. Ленина, 1972. – С. 127–140.
176. Курилович Е. Очерки по лингвистике : сборник статей / Е. Курилович. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – 456 с.
177. Курс сучасної української літературної мови / [за ред. Л.А. Булаховського] : у 2 т. – К. : Рад. школа, 1951. – Т. 1. – 519 с.; Т. 2. – 408 с.
178. Кухар Н.І. Типологія факультативних прислівних компонентів речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Н.І. Кухар. – К., 2005. – 20 с.
179. Куц О.В. Семантико-синтаксична структура речень із чотиривалентними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.В. Куц. – К., 2003. – 20 с.
180. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника / І.К. Кучеренко // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.
181. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія / І.К. Кучеренко. – [вид. друге, уточнене й доп.]. – Вінниця : Поділля-2000, 2003. – 464 с.
182. Куш Н. Прийменник: основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження / Н. Куш // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : Дон НУ, 2006. – Вип. 14. – С. 90–95.
183. Лахно Н.В. Префіксальна сполучуваність дієслів руху в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Лахно Наталія Валентинівна. – К., 2006. – 336 с.
184. Ледней О.Ф. Об'єктні синтаксеми в структурі простого речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.Ф. Ледней. – Одеса, 2003. – 19 с.
185. Лесник М.Д. К вопросу о приглагольном управлении в современном русском языке / М.Д. Лесник // К вопросу управления (приглагольного и приименного) : сборник. – Рига, 1957. – С. 5–34.

186. Лесник М.Д. О подчинительных связях слов в современном русском языке / М.Д. Лесник // Научные доклады высшей школы. – 1968. – № 4. – С. 61–67. – (Серия “Филологические науки”).
187. Лесник М.Д. Сильное управление глаголов с приставкой в- / М.Д. Лесник // Учёные записки ЛГУ. Серия филологических наук 322. – Вып. 68. – Л., 1963. – С. 46–63.
188. Леута О.І. Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова: [монографія] / О.І. Леута. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 404 с.
189. Леута О. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові / О. Леута. – К. : Такі справи, 2008. – 208 с.
190. Ломов А.М. Типология русского предложения / А.М. Ломов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1994. – 280 с.
191. Ломтев Т.П. Очерки по историческому синтаксису русского языка / Т.П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1956. – 596 с.
192. Ломтев Т.П. Предложение и его грамматические категории / Т.П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 177с.
193. Ломтев Т.П. Принципы построения формулы предложения / Т.П. Ломтев // Научные доклады высшей школы. – 1969. – № 5. – С. 56–68. – (Серия “Филологические науки”).
194. Ломтев Т.П. Структура предложения в современном русском языке / Т.П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1979. – 198 с.
195. Лутин С.А. Системно-функциональный анализ категории падежа в русском языке : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора филол. наук / С.А. Лутин. – М., 2008. – 44 с.
196. Магомедов Г.И. Соответствие предлога *на* приставке управляющего глагола (сильное управление) / Г.И. Магомедов // Вестник Ленинградского университета. – 1965. – Вып. 4, № 20. – С. 128–138. – (Серия истории, языка и литературы).

197. Майсак Т.А. Семантика и статистика: глагол идти на фоне других глаголов движения / Т.А. Майсак, Е.В. Рахилина // Логический анализ языка (Языки динамического мира) / [под ред. Н.Д. Арутюновой, И.Б. Шатуновой]. – Дубна, 1999. – С. 53–66.
198. Малащенко В.П. К вопросу о предложном управлении / В.П. Малащенко // Русский язык в школе. – 1961. – № 4. – С. 30–33.
199. Малюга Н.М. Про роль прийменника у формуванні семантики прийменникових конструкцій / Н.М. Малюга // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. праць. – Вип. 3. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпр. ун-ту, 2003. – С. 87–90.
200. Марченко Т. Кореляція валентності предиката й семантичної структури речення / Т. Марченко // Донецький вісник Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. – Т. 16. – С. 134–141.
201. МASIцька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності / Т.Є. МASIцька. – Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 1998. – 208 с.
202. Матвієнко Т.І. Облігаторність та факультативність компонентів валентної моделі дієслів / Т.І. Матвієнко // Мовознавство. – 1989. – № 1. – С. 56–62.
203. Межов О. Прийменниково-відмінкові засоби вираження суб'єктних та об'єктних синтаксем / О.Г. Межов // Граматика слова і граматика мови : [збірник наукових праць / Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2005. – С. 152–175.
204. Межов О. Семантична диференціація об'єктної синтаксеми / О.Г. Межов // Українська мова : науково-теоретичний журнал Інституту української мови Національної академії наук України. – 2005. – № 1. – С. 17–32.
205. Мейе А. Общеславянский язык / Антуан Мейе ; [пер. с франц. П.С. Кузнецова; общ. ред. С.Б. Берштейна]. – М. : Прогресс, 2001. – 500 с.

206. Мельничук О.С. Історичний розвиток функцій і складу прийменників в українській мові / О.С. Мельничук // Слов'янське мовознавство. – 1961. – Т. 3. – С. 124–194.
207. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення / О.С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. – 324 с.
208. Мельчук И.А. Курс общей морфологии : в 3-х тт. / И.А. Мельчук ; [пер. с фр. ; общ. редакция Н.В. Перцова и Е.Н. Саввиной]. – М. – Вена : Языки русской культуры, Венский славистический альманах, 1998. – Т. II. – 544 с.
209. Митрофанова О.Г. Семантико-синтаксична структура речень із дієслівними предикатами руху і переміщення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О.Г. Митрофанова. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
210. Мірченко М.В. Підкатегорія локативного предиката в семантико-синтаксичній структурі речення / М.В. Мірченко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 12. – Харків, 2004. – С. 44–48.
211. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М.В. Мірченко. – [вид. 2-ге, перероблене]. – Луцьк : Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – 394 с.
212. Москаленко І.М. Полісемія і полівалентність дієслова / І.М. Москаленко // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. – Вип. 20. – К., 1993. – С. 83–89.
213. Москальская О.И. Проблемы семантического моделирования в синтаксисе / О.И. Москальская // Вопросы языкознания. – 1973. – № 6. – С. 33–43.
214. Мразек Р. Синтаксическая дистрибуция глаголов и их классы / Р. Мразек // Вопросы языкознания. – 1964. – № 3. – С. 50–62.
215. Мухин А.М. О моделях управления в русском и английском языках / А.М. Мухин // Вопросы русского языкознания. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1979. – Вып. 2 / [под ред. К.В. Горшковой]. – С. 110–119.
216. Мухин А.М. Синтаксемный анализ и проблема уровней языка / А.М. Мухин. – Л. : Наука, 1980. – 308 с.

217. Мухин А.М. Структура предложений и их модели / А.М. Мухин. – Л. : Наука, 1968. – 230 с.
218. Наливайко Ю.Ю. Синкретизм у системі членів речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Наливайко Юлія Юріївна. – Донецьк, 2007. – 216 с.
219. Новицкая И.С. Лексико-синтаксические условия реализации основного значения глагола (группа глаголов движения) / И.С. Новицкая // Учёные записки Ленинградского педагогического института. – 1968. – Т. 373. – С. 246–259.
220. Овчиннікова І.І. Принципи та методика виділення лексико-семантичних груп дієслів конкретної фізичної дії / І.І. Овчиннікова // Проблеми граматики та лексикології української мови : [збірник наукових праць / відп. ред. А.П. Грищенко]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – С. 42–48.
221. Орлова Т.М. Семантична структура та лінгвостилістичні можливості назв руху в сучасній українській мові : автореф. дис ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Т.М. Орлова. – Запоріжжя, 1999. – 20 с.
222. Орфографічний словник української мови / уклад. С.І. Головащук, М.М. Пещак, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. – К. : Довіра, 1994. – 864 с.
223. Павлов Р.Ф. Функционально-семантическая специфика пространственных предлогов / Р.Ф. Павлов // Вестник Московского государственного областного университета. – 2009. – № 4. – С. 110–113. – (Серия “Русская филология”). – Режим доступа : http://txts.mgov.ru/vestnik/2009/rusfil_4_2009.pdf
224. Павлова Р. Пространственные конструкции в древнерусском языке в сопоставлении с древнеболгарским языком / Р. Павлова. – София : БАН, 1977. – 239 с.
225. Падучева Е.В. Глаголы движения и их стивные дериваты (в связи с так называемым движением времени) / Е.В. Падучева // Логический анализ языка. Языки динамического мира / [отв. ред. Н.Д. Арутюнова, И.Б. Шатуновский]. – Дубна : Международный ун-т природы, общества и человека, 1999. – С. 87–96.

226. Падучева Е.В. Семантические роли и проблема сохранения инварианта при лексической деривации / Е.В. Падучева // НТИ. – 1997. – Серия 2. – № 1. – С. 18–30.
227. Падучева Е.В. Семантические типы предикатов и значение / Е.В. Падучева // Семантика и информатика : сборник научных статей. – М., 1985. – Вып. 24. – С. 96–116.
228. Пайар Д. Предлог НАД: факты и интерпретации / Д. Пайар, В.А. Плунгян // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей / отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селивёрстова]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 83–114.
229. Пайар Д. Предложные конструкции и глагольное управление. Синтаксический, семантический и лексический анализ / Д. Пайар // International symposium on typology of the argument structure and grammatical relation in languages spoken in Europe and North and Central Asia. – LENCA-2, Kazan State University, may 11-14, 2004. – Режим доступа : <http://www.ksu.ru/conf/LENCA-2/sbornik.htm>
230. Пете И. Пространственность, предлоги, локальные отношения, картины мира и явления ассиметричности / И. Пете // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – М. : Издательство Московского университета, 2004. – № 3. – С. 61–74.
231. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – 7-е изд. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
232. Пірус Г.О. Предикати відношення в українській мові : семантико-граматичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Г.О. Пірус. – К., 2004. – 15 с.
233. Плунгян В.А. К типологии глагольной ориентации / В.А. Плунгян // Логический анализ языка. Языки динамического мира. – Дубна, 1999. – С. 205–223.
234. Плунгян В.А. Общая морфология: Введение в проблематику : [учебное пособие] / В.А. Плунгян. – [изд. 2-е, исправленное]. – М. : Едиторал УРСС, 2003. – 384 с.
235. Плунгян В.А. По поводу “локалистской” концепции значения: предлог *под* / В.А. Плунгян, Е.В. Рахилина // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей /

- отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селивёрстова]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 115–133.
236. Плунгян В.А. Предлоги как ключ к поэтическому миру: *над* и *под* у Ахматовой / В.А. Плунгян // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура : [сборник статей в честь Н.Д. Арутюновой / отв. ред. Ю.Д. Апресян]. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 319–332. – (“Язык. Семиотика. Культура”).
237. Плющ М.Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення : навчальний посібник / М.Я. Плющ. – К. : Київ. пед. ін-т імені О.М. Горького, 1978. – 107 с.
238. Плющ М.Я. Граматика української мови : у 2 ч. / М.Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2005. – Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія. – 286 с.
239. Плющ М.Я. Зв'язані синтаксеми в структурі речення / М.Я. Плющ // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : [зб. наук. праць / відп. редактор М.Я. Плющ]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – Випуск 4. – С. 5–9.
240. Плющ М.Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М.Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
241. Плющ М.Я. Про деякі аспекти вивчення відмінків / М.Я. Плющ // Мовознавство. – 1977. – С. 35–40.
242. Погиба Л.Г. Дієслова сумарно-дистрибутивної дії в сучасній українській літературній мові / Л.Г. Погиба // Мовознавство. – 1981. – № 2. – С. 82–86.
243. Потєбня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потєбня. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 1–2. – 536 с.; М. : Просвещение, 1968. – Т. 3 – 551 с.; 1977. – Т. 4. – Вип. 1. – 287 с.; Вип. 2 – 406 с.
244. Прокопенко І.М. Синтаксичні функції синсемантичних дієслів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / І.М. Прокопенко. – К., 2005. – 18 с.

245. Прокопович Н.Н. Именное и глагольное управление в современном русском языке / Н.Н. Прокопович. – М. : Просвещение, 1981. – 333 с.
246. Равченко Н.П. Семантико- и текстообразующие функции русских предлогов (на материале языка художественной литературы и СМИ) : автореф. дисс. на соискание научной степени доктора филол. наук / Н.П. Равченко. – Краснодар, 2001. – 20 с.
247. Радевич-Винницкий Я.К. Модели категории локативности (На материале русского литературного языка XIX – первой половины XX века) : дисс. ... канд. филолог. наук / Радевич-Винницкий Ярослав Константинович. – Дрогобыч, 1974. – 200 с.
248. Русанівський В.М. Префіксальний словотвір // Словотвір сучасної української мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 107–118.
249. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1978. – 240 с.
250. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.
251. Русская грамматика : в 2 т. / [ред. кол. Н.Ю. Шведова (гл. ред.) и др.]. – М. : Наука, 1982. – Т. 1. – 783 с.; Т. 2. – 710 с.
252. Савчук Т. Лексико-семантична група релятивних дієслів розміщення в українській мові / Т. Савчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. – Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського, 2009. – Вип. 11. – С. 89–94. – (Серія “Філологія”).
253. Савчук Т. Релятивні дієслова як структурно-семантичний клас дієслівної лексики / Т. Савчук // Українська мова. – 2003. – № 1 (6). – С. 51–60.
254. Савчук Т.В. Функціонально-семантичні параметри релятивних дієслів української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Т.В. Савчук. – К., 2006. – 22 с.

255. Сайкиева С.М. Глаголы движения-перемещения в современном русском языке : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. филол. наук / С.М. Сайкиева. – Алма-Ата, 1970. – 23 с.
256. Сайкиева С.М. Управление приставочных глаголов движения-перемещения в русском языке / С.М. Сайкиева // Филологический сборник. – 1968. – Вып. 8-9. – С. 338–360.
257. Селивёрстова О.Н. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикативных типов русского языка / О.Н. Селивёрстова // Семантические типы предикатов. – М. : Наука, 1982. – С. 86–157.
258. Селивёрстова О.Н. Имеет ли предлог только грамматическое значение? / О.Н. Селивёрстова // Вопросы филологии. – 1999. – № 3. – С. 26–33.
259. Селивёрстова О.Н. Семантическая структура предлога *на* / О.Н. Селивёрстова // Исследования по семантике предлогов : [сборник статей / отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селивёрстова]. – М. : Русские словари, 2000. – С. 189–242.
260. Семантические модели русских глагольных предложений : экспериментальный синтаксический словарь / [под общ. ред. Л.Г. Бабенко]. – М. : Флинта; Наука, 2002. – 463 с.
261. Семантические типы предикатов / [отв. ред. Селиверстова О.Н.]. – М. : Наука, 1982. – 368 с.
262. Сидоренко Т.М. Кількісні способи дієслівної дії в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Т.М. Сидоренко. – К., 2005. – 20 с.
263. Сирота Р.И. Из наблюдений над сочетаемостью глаголов движения и перемещения предмета в пространстве в современном русском языке / Р.И. Сирота // Вопросы языка и стиля : сборник научных работ кафедры русского языка. – Пятигорск, 1966. – С. 26–49.
264. Скобликова Е.С. Очерки по теории словосочетания и предложения / Е.С. Скобликова. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, Куйбышевский филиал, 1990. – 142 с.

265. Скобликова Е.С. Согласование и управление в русском языке / Е.С. Скобликова. – М. : Просвещение, 1971. – 240 с.
266. Слинько І.І. Дослідження з синтаксису української мови за пам'ятками XIV– XVIII ст. (місцево-просторові звороти) / І.І. Слинько. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1968. – 111 с.
267. Слинько І.І. Другорядні чи поширюючі члени речення? / І.І. Слинько // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 3–11.
268. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
269. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І.К. Білодід (головний редактор) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
270. Сметанина Е.Н. Особенности функционирования директивных конструкций с предлогом до/do в русском и польском языках / Е.Н. Сметанина // Сопоставительный анализ грамматической и лексической семантики : [межвузов. сб. научных трудов]. – Куйбышев, 1982. – С. 56–63.
271. Соколов О.М. Основы имплицитной морфологии русского языка / О.М. Соколов. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 203 с.
272. Соколова С.О. Аспектуально-фазова система українського дієслова у функціональному плані / С.О. Соколова // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 29–33.
273. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С.О. Соколова. – К. : Наукова думка, 2003. – 283 с.
274. Соколова С.О. Префіксальні дієслова у системі міжрівневих мотиваційних відношень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / С.О. Соколова. – К., 2004. – 35 с.
275. Соколова С.О. Префіксально виражені роди аспектуальної дії у структурі категорії аспектуальності / С.О. Соколова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Частина I. – С. 81–91.

276. Соколова С.О. Формально-семантичне варіювання префіксів і проблема єдності слова / С.О. Соколова // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 32–37.
277. Спринчак Я.А. Очерк русского исторического синтаксиса (простое предложение) / Я.А. Спринчак. – К. : Рад. школа, 1960. – 256 с.
278. Станишева Д.С. Некоторые вопросы синтаксемного анализа / Д.С. Станишева // Вопросы языкознания. – 1968. – № 1. – С. 95–102.
279. Степаненко М.І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення / М.І. Степаненко. – К., 1997. – 216 с.
280. Степаненко М. Локативні прислівники як облігаторні / факультативні компоненти семантичної структури речення / М.І. Степаненко // Наукові записки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. – Випуск 23. – С. 70–81. – (Серія “Філологічні науки (Мовознавство)”).
281. Степаненко М. Морфемна будова предиката й структурно-значеннєва завершеність речення / М.І. Степаненко // Актуальні проблеми граматики [збірник наукових праць / ред. кол. : В. Ожоган та ін.] : Наукові записки Кіровогр. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С. 153–157.
282. Степаненко М.І. Просторові поширювачі у структурі простого речення : [монографія] / М.І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2004. – 463 с.
283. Степаненко Я.М. Диференціація об’єктного значення в семантико-синтаксичній структурі речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Я.М. Степаненко. – К., 2008. – 24 с.
284. Степанов Ю.С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Ю.С. Степанов; под ред. Ю.Н. Караулова. – [изд. 2-е, стереотипное]. – М. : Едиторал УРСС, 2002. – 360 с.
285. Степанова М.Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке : учебное пособие [для ин-тов

- и ф-тов иностр. яз.] / М.Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высшая школа, 1978. – 258 с.
286. Сухотин В.П. О глагольно-именных сочетаниях в русском языке (Глагольное управление) / В.П. Сухотин // Русский язык в школе. – 1962. – № 2. – С. 17–21.
287. Сучасна українська літературна мова : [підручник / за заг. ред. А.П. Грищенка]. – [2-ге вид., перероб. і допов.] – К. : Вища школа, 1997. – 493 с.
288. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / [за ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
289. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
290. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер; [пер. с франц. И.М. Богуславского]. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с. – (Серия “Языковеды мира”).
291. Тимченко Є.К. Акузатив в українській мові (3 укр. складні) / Є.К. Тимченко. – К. : Вид-во Укр. АН, 1928. – 101 с.
292. Тихонов А.Н. Префиксальные видовые пары в русском языке (приставка *под-*) / А.Н. Тихонов // Вопросы филологической науки. – Самарканд, 1969. – Вып. 169. – С. 32–43.
293. Удовиченко Г.М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові / Г.М. Удовиченко. – К. : Наук. думка, 1968. – 216 с.
294. Уздинская Е.Н. Изучение сочетаемости слов в формально-грамматическом и семантическом планах / Е.Н. Уздинская // Грамматические и лексико-грамматические исследования в синхронии и диахронии (на материале английского языка) : межвузовский сборник. – Калинин, 1974. – С. 135–146.
295. Улуханов И.С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы её описания / И.С. Улуханов. – М. : Наука, 1977. – 256 с.
296. Усатенко Т.П. Дієслова переміщення сучасної української літературної мови : дис. ... канд. філол. наук / Усатенко Тамара Пилипівна. – К., 1969. – 235 с.
297. Уткин Д.В. Синонимические словосочетания с пространственным значением в современном русском языке

- / Д.В. Уткин // Вопросы морфологии и синтаксиса современного русского языка : [сборник статей / отв. ред. Ю.В. Фоменко]. – Новосибирск : Зап.-Сиб. кн. изд., 1966. – С. 211–239.
298. Уфимцева А.А. Слово в семантико-синтаксической системе языка / А.А. Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 272 с.
299. Ферм Л. Выражение направления при приставочных глаголах перемещения в современном русском языке. К вопросу префиксально-предложного детерминизма / Л. Ферм. – Stockholm : Uppsala, 1990. – 188 с.
300. Филипенко М.В. Об иерархии аспектуальных характеристик в высказывании (к анализу адвербиалов – определителей процесса) / М.В. Филипенко // Вопросы языкознания. – 1997. – № 5. – С.121–134.
301. Филипенко М.В. Проблемы описания предлогов в современных лингвистических теориях (обзор) / М.В. Филипенко // Исследования по семантике предлогов : сборник статей. – М. : Русские словари, 2000. – С. 12–54.
302. Филиппова В.М. Глагольно-именные словосочетания с временным значением в современном русском языке / В.М. Филиппова // Исследования по грамматике русского литературного языка : [сб. статей / отв. ред. Н.С. Поспелов и Н.Ю. Шведова.] – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – С. 159–206.
303. Фурашов В.И. О второстепенных членах предложения / В.И. Фурашов // Русский язык в школе. – 1977. – № 4. – С. 95–102.
304. Ходова К.И. Падежи с предлогами в старославянском языке (Опыт семантической системы) / К.И. Ходова. – М. : Наука, 1971. – 192 с.
305. Хоружая Ю.Н. Семантические функции пространственных и временных предлогов в немецком и русском языках : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Ю.Н. Хоружая. – Краснодар, 2007. – 20 с.
306. Храковский В.С. Таксис в простом предложении (конструкции с предлогами *после* и *до*) / В.С. Храковский // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура : [сборник статей в честь Н.Д. Арутюновой / отв. ред. Ю.Д. Апресян]. –

- М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 355-367. – (“Язык. Семиотика. Культура”).
307. Чейф У.Л. Значение и структура языка / У.Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 432 с.
308. Чередниченко І.Г. Нариси з української фразеології (з російсько-українськими паралелями) / І.Г. Чередниченко. – Ч. 1: Прийменникові конструкції. – К. : Рад. школа, 1952. – 144 с.
309. Черкасова Е.Т. Переход полнозначных слов в предлоги / Е.Т. Черкасова. – М. : Наука, 1967. – 270 с.
310. Чеснокова Л.Д. Синкретизм в сфере членов предложения / Л.Д. Чеснокова // Научные доклады высшей школы. – 1988. – № 4. – С. 41–47. – (Серия “Филологические науки”).
311. Шведова Н.Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе (словосочетание) / Н.Ю. Шведова. – М. : Просвещение, 1966. – 156 с.
312. Шведова Н.Ю. Дихотомия “присловные-неприсловные падежи” в её отношении к категориям семантической структуры предложения / Н.Ю. Шведова // Славянское языкознание : VIII Международный съезд славистов. – М. : Наука, 1978. – С. 450–467.
313. Шведова Н.Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н.Ю. Шведова // Славянское языкознание : VII Международный съезд славистов (Варшава, 21-27 августа 1973) : докл. сов. делегации. – М. : Наука, 1973. – С. 458–483.
314. Шевчук Г. Семантико-синтаксичні особливості безпрефіксальних дієслів руху типу іти-ходити / Г. Шевчук // Вісник Львівського університету. – 2006. – Вип. 38. – Ч. 1. – С. 41–46. – (Серія філологічна).
315. Штейнфельдт Е.О. Частотный словарь современного русского языка : пособие для преподавателей русского языка. – Таллинн, 1963. – 316 с.
316. Шульжук К.Ф. Розмежування типів простого речення / К.Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 11. – С. 60–64.

317. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
318. Ярцева В.Н. Взаимодействие грамматики и лексики в системе языка / В.Н. Ярцева // Исследования по общей теории грамматики. – М. : Наука, 1968. – С. 5–57.
319. Dubois J. Grammaire structurale du français: Le verbe / J. Dubois. – Paris, 1967. – 159 p.
320. Fillmore Ch.J. Deictic categories in the semantics of come / Ch.J. Fillmore // Foundations of language. – 1966. – № 2. – P. 219–227.
321. Fillmore Ch.J. Frame semantics / Ch.J. Fillmore // Linguistics in the morning calm : Selected papers from the SICOL-1981. – Seoul : Hanship, 1982. – P. 111–137.
322. Fillmore Ch.J. How to know whether you're coming or going / Ch.J. Fillmore // Essays on deixis ; [ed. by G.Rauh]. – Tübingen : Narr, 1987. – P. 219–227.
323. Giermak-Zielińska T. Polskie czasowniki przedrostkowe o znaczeniu przestrzennym i ich odpowiedniki w języku francuskim / T. Giermak-Zielińska. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – 120 s.
324. Talmy L. Figure and ground in complex sentences / L. Talmy // Greenberg et al. (eds.), Universals of human language. – Stanford : SUP, 1978. – Vol. 4. – P. 625-649.
325. Talmy L. Lexicalization patterns: semantic structures in lexical forms / Talmy L. // Language typology and syntactic descriptions ; T.Shopen (ed.). – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1985. – Vol. 3. – P. 57–149.
326. Talmy L. Semantics and syntax of motion / L. Talmy // Syntax and semantics 4 ; [J.Kimball (ed.)]. – N.Y. : Academic press, 1975. – P. 181–238.
327. Weisgerber L. Von den Kräften der Deutschen Sprache: Die sprachliche Gestaltung der Welt / L. Weisgerber. – Düsseldorf, 1962. – 455 s.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов Д.І. Математика : Великий довідник для школярів та абітурієнтів / [Д.І. Авер'янов, Алтинов П.І., Баврин І.І. та ін. / пер. Г.Б. Вацик]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 640 с.
2. Андрусак М. Брати грому : [повість] / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2005. – 832 с.
3. Андрухович С. Старі люди : [повість] / С. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. – 143 с.
4. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини : [колекція віршів] / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 112 с.
5. Андрухович Ю. Перверзія : [роман] / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 480 с.
6. Антоненко-Давидович Б. Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки : [повісті, новели, оповідання] / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Рад. письменник, 1982. – 559 с.
7. Антонич Б.-І. Три перстені. Зелена євангелія : [поезії] / Б.-І. Антонич ; [пер. З.Й. Левицького]. – Львів : Каменяр, 1994. – 271 с.
8. Багрянний І. Людина біжить над прірвою : [роман] / І. Багрянний. – К. : Укр. письменник, 1992. – 320 с.
9. Багрянний І. Сад гетсиманський : [роман] / І. Багрянний. – К. : Дніпро, 1991. – 528 с.
10. Багрянний І. Тигролови : [роман] ; Огненне коло : [повість] / І. Багрянний. – К. : Укр. письменник, 1996. – 350 с.
11. Бажан М. Батьки й сини : [поезії] / М. Бажан. – К. : Молодь, 1980. – 208 с.
12. Бажан М. Вибране : [вірші та поеми] / М. Бажан. – К. : Рад. письменник, 1977. – 223 с.

13. Бажан М. Доробок : [вибрані поезії] / М. Бажан. – К. : Дніпро, 1979. – 375 с.
14. Барка В. Жовтий князь : [роман] / В. Барка. – К. : Український центр духовної культури, 1997. – 384 с.
15. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / [пер. І. Огієнка]. – К. : Нове життя, 1992. – 1391 с.
16. Білик І.І. Меч Арея / І.І. Білик. – К. : Дніпро, 1990. – 448 с.
17. Білоус Д. Вибране : [лірика, гумор, сатира, переклади] / Д. Білоус. – К. : Дніпро, 1990. – 383 с.
18. Білоус Д. Диво калинове : [вірші] / Д. Білоус. – К. : Веселка, 1988. – 158 с.
19. Близнець В.С. Вибрані твори : у 2 т. / В.С. Близнець. – К. : Веселка, 1983. – Т. 1. – 366 с. – Т. 2. – 423 с.
20. Близнець В.С. Древліани : [повісті] / В.С. Близнець. – К. : Дніпро, 1979. – 301 с.
21. Васильченко С. Твори : у 4 т. / С. Васильченко. – К. : АН УРСР, 1959-1960. – Т. 1. – 1959. – 423 с. – Т. 2. – 1959. – 610 с. – Т. 3. – 1960. – 527 с. – Т. 4. – 1960. – 455 с.
22. Ваше здоров'я. – 2006, 2009.
23. Вечірня газета. – 2001.
24. Винниченко В. Краса і сила : [повісті та оповідання] / В. Винниченко. – К. : Дніпро, 1989. – 752 с.
25. Винниченко В. Сонячна машина : [роман] / В. Винниченко. – К. : Сакцент Плюс, 2005. – 640 с.
26. Винниченко В. “Уміркований” та “Щирий” : [повісті та оповідання] / В. Винниченко. – К. : Молодь, 1992. – 413 с.
27. Високий вал. – 2008–2010.
28. Високий замок. – 2009–2010.
29. Вишня Остап. Твори : у 5 т. / Остап Вишня. – К. : Дніпро, 1974-1975. – Т. 1. – 1974. – 456 с. – Т. 2. – 1974. – 358 с.
30. Вишня Остап. Фейлетони. Гуморески. Усмішки. Щоденникові записи / Остап Вишня. – К. : Наукова думка, 1984. – 558 с.
31. Вільне життя плюс. – 2009.

32. Вінграновський М. В глибині дощів : [повісті, оповідання] / М. Вінграновський. – К. : Рад. письменник, 1985. – 255 с.
33. Вінграновський М. Вибрані твори / М. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1986. – 463 с.
34. Вінграновський М. З обійнятих тобою днів : [поезії] / М. Вінграновський. – К. : Веселка, 1993. – 303 с.
35. Вінграновський М. П'ять повістей : [повісті] / М. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1987. – 168 с.
36. Вітчизна. – 2004.
37. Віче. – 2009.
38. Владко В. Твори : у 5 т. / В. Владко. – К. : Дніпро, 1970–1971. – Т. 1. – 1970. – 408 с. – Т. 2. – 1970. – 382 с. – Т. 3. – 1971. – 344 с. – Т. 4. – 1971. – 448 с. – Т. 5. – 1971. – 360 с.
39. Вовчок Марко. Оповідання, казки, повісті, роман / Марко Вовчок. – К. : Наук. думка, 1983. – 638 с.
40. Волинь. – 2004, 2006, 2009–2010.
41. Вольвач П. Кляса : [роман] / П. Вольвач. – Тернопіль : Джура, 2004. – 284 с.
42. Воробкевич С. Вибрані поезії / С. Воробкевич. – К. : Рад. письменник, 1964. – 335 с.
43. Воробкевич С. Твори / С. Воробкевич. – Ужгород : Карпати, 1986. – 568 с.
44. Галичина. – 2009.
45. Геометрія: 9 кл. : дворівн. підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / Г.В. Апостолова. – К. : Генеза, 2009. – 304 с.
46. Глазовий П. Веселий світ і чорна книга : [гумор, лірика, проза] / П. Глазовий. – К. : Укр. письменник, 1993. – 366 с.
47. Глазовий П. Сміхологія : книга для всіх, кому любий сміх / П. Глазовий. – [2-е вид., доповнене]. – К. : Дніпро, 1979. – 575 с.
48. Головка А. Твори : у 5 т. / А. Головка. – К. : Дніпро, 1976–1977. – Т. 1. – 1976. – 320 с. – Т. 2. – 1976. – 440 с. – Т. 3. – 1977. – 519 с. – Т. 4. – 1977. – 327 с. – Т. 5. – 1977. – 310 с.
49. Голос України. – 2006–2007, 2009–2010.

50. Гончар О. Твори : у 6 т. / О. Гончар. – К. : Дніпро, 1978–1979. – Т. 1. – 1978. – 503 с. – Т. 2. – 1978. – 536 с. – Т. 3. – 1978. – 519 с. – Т. 4. – 1978. – 565 с. – Т. 5. – 1979. – 519 с. – Т. 6. – 1979. – 623 с.
51. Гончар О. Щоденники : у 3 т. / О. Гончар ; [упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар]. – К. : Веселка, 2002–2004. – Т. 1 (1943-1967). – 2002. – 455 с. – Т. 2 (1968-1983). – 2003. – 607 с. – Т. 3 (1984-19895). – 2004. – 606 с.
52. Гриф. – 2010.
53. Грінченко Б.Д. Вибрані твори / Б.Д. Грінченко. – К. : Дніпро, 1987. – 461 с.
54. Грушевський М.С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М.С. Грушевський ; [редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1991–1998. – Т. VIII. Роки 1626–1650. – 1995. – 856 с. – Т. IX, кн. I. Роки 1650–1654. – 880 с. – (Пам'ятки іст. думки України).
55. Грушевський М.С. Історія української літератури : у 6 т., 9 кн. / М.С. Грушевський. – К. : Либідь, 1993–1995. – Т. 1. – 1993. – 392 с. – Т. 2. – 1993. – 264 с. – Т. 5, кн. 1. – 1995. – 256 с.
56. Гук В. Шепотіння, лід і гагари : [лірика] / В. Гук. – Сімферополь : Доля, 2003. – 72 с.
57. Гуцало Є.П. Вибрані твори : У 2 т. / Є.П. Гуцало. – К. : Рад. письменник, 1987. – Т. 1. – 571 с. – Т. 2. – 527 с.
58. День. – 2007–2010.
59. Десняк О. Десну перейшли батальйони : [роман]. Полк Тимофія Черняка : [повість]. – К. : Веселка, 1981. – 296 с.
60. Дзеркало тижня. – 2004, 2008–2010.
61. Діброва В. Вибране / В. Діброва. – К. : Критика, 2002. – 560 с.
62. Довженко О. Твори : у 5 т. / О. Довженко. – К. : Дніпро, 1983–1985. – Т. 1. – 1983. – 439 с. – Т. 2. – 1984. – 503 с. – Т. 3. – 1984. – 362 с. – Т. 4. – 1984. – 351 с. – Т. 5. – 1985. – 359 с.
63. Долман Є. Вибрані твори / Є. Долман. – К. : Дніпро, 1989. – 511 с.

64. Доломан Є. Золоті зерна / Є. Доломан. – К. : Дніпро, 1983. – 151 с. – (Повісті і романи).
65. Донченко О.В. Вибрані твори : у 2 т. / О. Донченко. – К. : Веселка, 1982. – Т. 1. – 375 с. – Т. 2. – 352 с.
66. Драй-Хмара М. Вибране / М. Драй-Хмара. – К. : Дніпро, 1989. – 542 с.
67. Драч І. Лист до калини : [поезії, поеми] / І. Драч. – К. : Веселка, 1990. – 286 с.
68. Драч І. Соняшник : [поезії] / І. Драч. – К. : Молодь, 1985. – 223 с.
69. Дурєєв О. Жадані пороги Землі. Корепанов О. Звичайна прогулянка. Покальчук О. Контакт IV рівня : [фантастичні повісті та оповідання] / О. Дурєєв, О. Корепанов, О. Покальчук. – К. : Молодь, 1991. – 252 с. – (Серія “Пригоди. Подорожі. Фантастика”).
70. Єшкілев В. Пафос : [роман] / В. Єшкілев. – Львів : Кальварія, 2002. – 208 с.
71. Забіла Н.Л. Поезії / Н.Л. Забіла. – К. : Рад. письменник, 1963. – 180 с.
72. Забужко О. Вибрана проза / О. Забужко. – Харків : Акта, 2003. – 680 с.
73. Забужко О. Сестро, сестро : [повісті та оповідання] / О. Забужко. – К. : Факт, 2008. – 204 с.
74. Загребельний П. Твори : у 6 т. / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1979-1981. – Т. 1. – 1979. – 575 с. – Т. 2. – 1979. – 575 с. – Т. 3. – 1980. – 680 с. – Т. 4. – 1980. – 581 с. – Т. 5. – 1981. – 616 с. – Т. 6. – 1981. – 559 с.
75. Земляк В.С. Лебедина згряя. Зелені млини : [романи] / В.С. Земляк. – К. : Дніпро, 1981. – 623 с.
76. Земляк В.С. Чарівний кінь : [повість, кіноповісті, драма, оповідання, поезії] / В.С. Земляк. – К. : Рад. письменник, 1978. – 343 с.
77. Зеров М. Вибране / М. Зеров. – К. : Дніпро, 1966. – 539 с.
78. Зоря Полтавщини. – 2005, 2008–2010.
79. Іваненко О. Марія : [роман] / О. Іваненко. – К. : Рад. школа, 1988. – 542 с.

80. Іваничук Р.І. Мальви (Яничари). Орда : [романи] / Р.І. Іваничук. – Х. : Євроекспрес, 2000. – 416 с. – (Історія України в романах).
81. Ірванець О. Рівно/Ровно (Стіна) : нібито роман / О. Ірванець. – Харків : Фоліо, 2010. – 219 с.
82. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ століття) / [І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.] ; упоряд. Б.З. Якимович. – [вид. 4-е, змін. і доп.]. – Львів : Світ, 1992. – 712 с.
83. “Ї” : незалежний культурологічний часопис. – 1997, 2006.
84. Карпати : всеукраїнський туристичний журнал. – 2007.
85. Карпенко-Карий І.К. Драматичні твори / І.К. Карпенко-Карий. – К. : Наукова думка, 1989. – 608 с.
86. Качура Я.Д. Вибрані твори : у 2 т. / Я.Д. Качура. – К. : Держлітвидав, 1958. – Т. 1. – 600 с. – Т. 2. – 511 с.
87. Кащенко А. Зруйноване гніздо : [історичні повісті та оповідання] / А. Кащенко. – К. : Дніпро, 1991. – 647 с.
88. Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери: [романи з народного життя] / Д. Кешеля. – Ужгород : Карпати, 2006. – 400 с.
89. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Повісті та оповідання. Драматичні твори / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. – К. : Наукова думка, 1982. – 542 с.
90. Клен Ю. (Освальд Бургардт). Вибране / Ю. Клен. – К. : Дніпро, 1991. – 462 с.
91. Кобилянська О. Твори : у 2 т. / О. Кобилянська. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 1. – 495 с. – Т. 2. – 571 с.
92. Коваль Р.М. Багрянні жнива Української революції: 100 історій і біографій учасників Визвольних змагань : [воєнно-історичні нариси]. – К. : Діокор, 2006. – 404 с.
93. Кожелянко В. Дефіляда в Москві : [роман] / В. Кожелянко. – Львів : Кальварія, 2000. – 160 с.
94. Кожелянко В. Логіка речей : [новели] / В. Кожелянко. – Львів : Кальварія, 2007. – 160 с.
95. Кожелянко В. Чужий : [збірка новел] / В. Кожелянко. – Львів : Кальварія, 2008. – 176 с.

96. Коломієць О. П'єси / О. Коломієць. – К. : Мистецтво, 1990. – 287 с.
97. Коломієць О. Планета сподівань : [драматичні твори] / О. Коломієць. – К. : Дніпро, 1969. – 372 с.
98. Кокотюха А. Мама, донька, бандюган : [роман] / А. Кокотюха. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2003. – 312 с.
99. Королів-Старий В. Нечиста сила : [казки] / В. Королів-Старий. – К. : Школа, 2006. – 256 с.
100. Косинка Г. Гармонія : Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку / Г. Косинка. – К. : Дніпро, 1988. – 605 с.
101. Костенко Л. Берестечко : [історичний роман] / Л. Костенко. – К. : Укр. письменник, 1999. – 157 с.
102. Костенко Л.В. Вибране / Л.В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
103. Костенко Л. Маруся Чурай : [історичний роман у віршах] / Л. Костенко. – К. : Рад. письменник, 1979. – 189 с.
104. Костенко Л. Сад нетанучих скульптур : [вірші, поема-балада, драматичні поеми] / Л. Костенко. – К. : Рад. письменник, 1987. – 207 с.
105. Котляревський І. Твори / І. Котляревський. – К. : Дніпро, 1980. – 311 с.
106. Коцюбинський А.Ф. Весілля на Венері : [гуморески, пародії] / А.Ф. Коцюбинський. – К. : Рад. письменник, 1987. – 204 с.
107. Коцюбинський А. Суниці з вовчої галявини / А. Коцюбинський. – К. : Веселка, 1987. – 20 с.
108. Коцюбинський М. Твори : у 4 т. / М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1984–1985. – Т. 1. – 1984. – 315 с. – Т. 2. – 1984. – 382 с. – Т. 3. – 1985. – 398 с. – Т. 4. – 1985. – 335 с.
109. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : [підручник] / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2003. – 454 с.
110. Кременчуцька панорама. – 2008.
111. Кримська світлиця. – 2008.

112. Кропивницький М.Л. Драматичні твори / М.Л. Кропивницький. – К. : Наукова думка, 1990. – 680 с.
113. Куліш М. Твори : у 2 т. / М. Куліш. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 509 с. – Т. 2. – 977 с.
114. Куліш П. Твори : у 2 т. / П. Куліш. – К. : Наукова думка, 1994. – Т. 1. – 752 с. – Т. 2. – 768 с.
115. Ле І. Роман міжгір'я : [роман] / І. Ле. – К. : Наукова думка, 1986. – 672 с.
116. Лепкий Б. Мазепа : [трилогія]. 1. Мотря : [історична повість] / Б. Лепкий. – Львів. : Каменяр, 1991. – 424 с.
117. Лепкий Б. Твори : у 2 т. / Б. Лепкий. – К. : Наукова думка, 1997. – Т. 1. – 845 с. – Т. 2. – 695 с.
118. Левін Б. Видно шляхи полтавській: [роман] / Б. Левін. – К. : Дніпро, 1984. – 677 с.
119. Литовченко Т.І. Апокаліпсис по-київськи : [збірка фантастики] / Т.І. Литовченко. – К. : Кий, 2005. – 304 с.
120. Львівська газета. – 2007, 2009.
121. Маковей О. Твори : у 2 т. / О. Маковей – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 719 с. – Т. 2. – 537 с.
122. Малик В. Горить свіча : [роман] / В. Малик. – К. : Укр. письменник, 1992. – 431 с.
123. Малик В. Таємний посол : [тетралогія] / В. Малик. – К. : Укр. центр духовн. культури, 1998. – 912 с.
124. Малик В.К. Черлені щити : [роман] / В.К. Малик. – К. : Веселка, 1990. – 368 с.
125. Малишко А. Поезії / А. Малишко. – К. : Рад. письменник, 1978. – 295 с.
126. Малишко А. Поетичні твори. Літературно-критичні статті / А. Малишко. – К. : Наукова думка, 1988. – 736 с.
127. Мартович Л. Твори / Л. Мартович. – К. : Дніпро, 1976. – 427 с.
128. Матіос М. Життя коротке. Книга прози / М. Матіос. – Львів : Кальварія, 2001. – 261 с.
129. Матіос М. Майже ніколи не навпаки / М. Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2007. – 176 с.

130. Матіос М. Москалиця ; Мама Маріца – дружина Христофора Колумба / М. Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2008. – 132 с.
131. Матіос М. Солодка Даруся : [драма на три життя] / М. Матіос. – [вид. 4-е]. – Львів. : Піраміда, 2007. – 188 с.
132. Матіос М. Щоденник страченої: Психологічна розвідка / М. Матіос. – Львів: Піраміда, 2005. – 192 с.
133. Микитенко І. Твори : у 4 т. / І. Микитенко. – К. : Дніпро, 1982. – Т. 1. – 471 с. – Т. 2. – 1982. – 485 с. – Т. 3. – 479 с. – Т. 4. – 1983. – 558 с.
134. Мирний Панас. Твори : у 5 т. / Панас Мирний. – К. : Вид-во АН УРСР, 1954–1955. – Т. 1. – 1954. – 375 с. – Т. 2. – 1954. – 328 с. – Т. 4. – 1954. – 394 с. – Т. 5. – 1955. – 453 с.
135. Міщенко Д.О. Синьоока Тивер: роман / Д.О. Міщенко. – К.: Укр. центр духовн. культури, 1996. – 424с.
136. Мушкетик Ю. Твори : у 5 т. / Ю. Мушкетик. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 1. – 1987. – 607 с. – Т. 2. – 1988. – 532 с. – Т. 3. – 1988. – 568 с. – Т. 4. – 1988. – 493 с. – Т. 5. – 1988. – 377 с.
137. Назарук О. Роксоляна : [історична повість з 16-го ст.] / О. Назарук. – К. : Дніпро, 1992. – 271 с.
138. Народні пісні з-над Дністра в записах Євгенії Ярошинської / [упоряд. Є.І. Ярошинська]. – К. : Музична Україна, 1972. – 323 с.
139. Нестайко В. Тореодори з Васюківки : [трилогія про пригоди двох друзів ; нова авторська редакція з новими епізодами] / В. Нестайко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. – 544 с.
140. Нечуй-Левицький І.С. Твори : у 2 т. / І.С. Нечуй-Левицький. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 1. – 638 с. – Т. 2. – 638 с.
141. Одеські вісті. – 2007–2008.
142. Олесь О. Вибране / О. Олесь. – К. : Школа, 2002. – 352 с.
143. Олесь О. Все навколо зеленіє / О. Олесь. – К. : Веселка, 1990. – 318 с.

144. Олійник Б. Вибрані твори : у 2 т. / Б. Олійник. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 1. – 269 с. – Т. 2. – 245 с.
145. Олійник М. Вибрані твори : у 2 т. / М. Олійник. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 1. – 446 с. – Т. 2. – 534 с.
146. Олійник С.І. Вибрані твори : [гумор, сатира, лірика] / С.І. Олійник ; [упор. та авт. вст. стаття Б. Сушинський]. – Одеса, 2001. – 407 с.
147. Ольжич О. Незнайомому Воякові: Заповідане живим / О. Ольжич. – К. : Фондація імені О. Ольжича, 1994. – 427 с.
148. Ольжич О. Цитаделя духа / О. Ольжич. – Словацьке педагогічне видавництво у Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві. Фондація імені О. Ольжича у Лондоні, 1991. – 244 с.
149. Осьмачка Т. Поезії / Т. Осьмачка. – К. : Рад. письменник, 1991. – 252 с.
150. Осьмачка Т. Хто : [поезії] / Т. Осьмачка. – К. : Веселка, 1995. – 206 с.
151. Павличко Д. Вибрані твори : у 2 т. / Д. Павличко. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 1. – 517 с. – Т. 2. – 245 с.
152. Павличко С. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті / С. Павличко. – К. : Основи, 2001. – 559 с.
153. Панч П. Твори : у 6 т. / П. Панч. – К. : Дніпро, 1981–1983. – Т. 1. – 1981. – 431 с. – Т. 2. – 1981. – 383 с. – Т. 3. – 1982. – 423 с. – Т. 4. – 1982. – 524 с. – Т. 5. – 1983. – 407 с.
154. Пашковський Є. Щоденний жезл : [роман-есеї] / Є. Пашковський. – К. : Генеза, 1999. – 471 с.
155. Персонал. – 2005.
156. Підмогильний В. Невеличка драма / В. Підмогильний. – Дніпропетровськ : Промінь, 1990. – 326 с.
157. Підмогильний В. Оповідання. Повість. Роман / В. Підмогильний. – К. : Наук. думка, 1991. – 790 с.
158. Пільгук І.І. Пісню снує Черемош : [повість про Ю. Федьковича] / І.І. Пільгук. – К. : Радянський письменник, 1973. – 237 с.
159. Поділля. – 2010.

160. Полтава Л. Чи зійде завтра сонце? : [повість] / Л. Полтава. – К. : “УВС”, 2007. – 140 с.
161. Полтавська думка. – 2009.
162. Полтавський вісник. – 2008, 2010.
163. Покальчук Ю. Вони кажуть : [поезії] / Покальчук Ю. – Львів : Кальварія, 2002. – 160 с.
164. Покальчук Ю. Покальчук Ю. Озерний вітер : [повісті та оповідання] / Покальчук Ю. – [2-ге вид.]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 232 с.
165. Покальчук Ю. Ритм / Покальчук Ю. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 58 с.
166. Поступ. – 2003, 2005.
167. Провінційка. – 2007.
168. Пшенична Л. Дика лілея : [поезії] / Л. Пшенична. – Рівне : Азалія, 2005. – 116 с.
169. Ревегук В. Полтавщина в роки другої світової війни (1939–1945) / В. Ревегук. – Полтава, 2004. – 288 с.
170. Рибалка І. К. Історія України : підруч. для іст. фак. вищ. навч. закладів : у 2 ч. / І. Рибалка. – Харків : Основа, 1995–1997. – Ч. 1. Від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – 1995. – 448 с. – Ч. 2. Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – 1997. – 480 с.
171. Рівне вечірнє. – 2006, 2008–2010.
172. Рівненська газета. – 2010.
173. Рівненський репортер. – 2010.
174. Рильський М. Твори : у 2 т. / М. Рильський. – К. : Дніпро, 1976. – Т. 1. – 430 с. – Т. 2. – 366 с.
175. Розен Б. Таємниці вапна / Б. Розен. – К. : Рад. школа, 1957. – 178 с.
176. Ротач П. Розвіяні на чужині: Полтавці на еміграції : [короткий бібліографічний довідник] / П. Ротач. – Полтава : Верстка, 1998. – 164 с.
177. Руданський С. Співомовки, переклади та переспіви / С. Руданський. – К. : Наукова думка, 1985. – 638 с.
178. Самчук У. Волинь : [роман у 3 ч.] : у 2 т. / У. Самчук. – К. : Дніпро, 1993. – Т. 1. – 573 с. – Т. 2. – 334 с.

179. Самчук У. Марія. Хроніка одного життя : [роман] / У. Самчук. – К. : Рад. письменник, 1991. – 190 с.
180. Свідзинський В. Є. Твори : у 2 т. / В.Є. Свідзинський ; [укл. Е. Соловей]. – К. : Критика, 2004. – Т. 1. Поетичні твори. – 582 с. – Т. 2. Переклади. Статті. Листи. – 512 с. – (Серія “Відкритий архів. Нове українське письменство”).
181. Світова література і культура : навч. посібник для абітурієнтів / [за ред. проф. О.В. Мішукова]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 252 с.
182. Симоненко В. Лебеді материнства : [поезія, проза] / В. Симоненко. – К. : Молодь, 1981. – 332 с.
183. Симоненко В. Народ мій завжди буде : [вірші та казки] / В. Симоненко. – К. : Веселка, 1990. – 159 с.
184. Симоненко В. Поезії / В. Симоненко. – К. : Молодь, 1966. – 206 с.
185. Симоненко В. Поезії / В. Симоненко. – К. : Рад. письменник, 1984. – 245 с.
186. Сингаївський М. Поезії / М. Сингаївський. – К. : Молодь, 1966. – 191 с.
187. Сингаївський М. Синові в дорогу : [поезії] / М. Сингаївський. – К. : Дніпро, 1982. – 199 с.
188. Скляренко С. Володимир : [роман] / С. Скляренко. – К. : Веселка, 1991. – 539 с.
189. Скляренко С. Святослав : [роман] / С. Скляренко. – К. : Веселка, 1991. – 651 с.
190. Слово Просвіти. – 2009.
191. Смілянський Л.І. Поетова молодість : [роман] / Л.І. Смілянський. – К. : Дніпро, 1984. – 413 с.
192. Смілянський Л.І. Сашко : [повість] / Л.І. Смілянський. – К. : Веселка, 1989. – 228 с.
193. Смолич Ю.К. Дитинство. Наші тайни. Вісімнадцятилітні : [повість, романи] – К. : Наукова думка, 1987. – 752 с.
194. Сосюра В. Твори : у 2 т. / В. Сосюра. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 1. – 365 с. – Т. 2. – 219 с.

195. Спогади про Тараса Шевченка / [упоряд. і приміт В.С. Бородіна і М.М. Павлюка ; передм. В.Є. Шубравського]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с.
196. Старицький М. Твори : у 2 т. / М. Старицький. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 1. – 645 с. – Т. 2. – 654 с.
197. Стельмах М. Твори : у 6 т. / М. Стельмах. – К. : Дніпро, 1972-1973. – Т. 1. – 1972. – 664 с. – Т. 2. – 1972. – 595 с. – Т. 3. – 1973. – 662 с. – Т. 4. – 1973. – 727 с. – Т. 5. – 1973. – 392 с. – Т. 6. – 1973. – 511 с.
198. Стефаник В. Вибрані твори / В. Стефаник. – К. : Держлітвидав, 1962. – 257 с.
199. Стефаник В. Новели / В. Стефаник. – Ужгород : Карпати, 1984. – 150 с.
200. Стус В. І край мене почує : [поезії] / В. Стус. – Донецьк : Донбас, 1992. – 295 с.
201. Стус В. Поезії / В. Стус. – К. : Рад. письменник, 1990. – 222 с.
202. Сухомлинський В. Сто порад учителеві / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.
203. Тичина П.Г. Вибрані твори : у 3 т. / П.Г. Тичина. – К. : Держлітвидав, 1957. – Т. 1. – 344 с. – Т. 2. – 564 с. – Т. 3. – 552 с.
204. Трублаїні М.П. Вибрані твори : у 2 т. / М.П. Трублаїні. – К. : Веселка, 1983. – Т. 1. – 496 с. – Т. 2. – 506 с.
205. Тулуб З. Людолови : [історичний роман у 2 т.] / З. Тулуб. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1. – 470 с. – Т. 2. – 571 с.
206. Тютюнник Г. Твори : у 2 кн. / Григійр Тютюнник. – К. : Молодь, 1984-1985. – Кн. 1. Оповідання. – 1984. – 328 с. – Кн. 2. Повісті. – 1985. – 328 с.
207. Тютюнник Г. Твори : у 2 т. / Григорій Тютюнник. – К. : Дніпро, 1970. – Т. 1. Вир : роман. – 501 с. – Т. 2. Поезії. Буг шумить : роман. Хмарка сонця не заступить : повість. Оповідання. Нариси. – 391 с.
208. Україна молода. – 2006–2010.
209. Українознавство. – 2008.
210. Українська літературна газета. – 2010.

211. Українська правда. – 2005, 2009–2010.
212. Українські билини: Історико-літературне видання східнослов'янського епосу / [упорядкув., передмова, післяслово, примітки та обробка українських народних казок та легенд на билинні теми В. Шевчука]. – К. : Веселка, 2003. – 247 с.
213. Українські казки про тварин. – К. : Техніка, 2005. – 320 с. – (Серія “Народні джерела”).
214. Українські народні казки. – К. : Веселка, 1990. – 271 с.
215. Українські народні пісні : [пісенник]. – К. : Музична Україна, 1979. – 269 с.
216. Українські перекази / [зібрав М. Возняк]. – [репринт. відтворення вид. 1944 року]. – К. : Абрис, 1993. – 118 с.
217. Українські прислів'я і приказки. – Харків : Фоліо, 2004. – 351 с. – (Серія “Перлини української культури”).
218. Ульяненко О. Сталінка : [роман, оповідання] / О. Ульяненко. – Л. : Кальварія, 2000. – 124 с.
219. Урядовий кур'єр. – 2008.
220. Франко І. Твори : у 2 т. / І. Франко. – К. : Дніпро, 1981. – Т. 1. – 533 с. – Т. 2. – 495 с.
221. Хвильовий М. Новели, оповідання “Повість про санаторійну зону”. “Вальдшнепи” : Роман. Поетичні твори. Памфлети / М. Хвильовий. – К. : Наукова думка, 1995. – 816 с.
222. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? : Памфлети / М. Хвильовий. – К. : Смолоскип, 1993. – 290 с.
223. Хоткевич Г. Твори : у 2 т. / Г. Хоткевич. – К. : Дніпро, 1966. – Т. 1. – 536 с. – Т. 2. – 603 с.
224. Хата скраю. – 2009.
225. Хрещатик. – 2009–2010.
226. Цюпа І. Вибрані твори : у 2 т. / І. Цюпа. – К. : Дніпро, 1981. – Т. 1. – 543 с. – Т. 2. – 501 с.
227. Чайковський А.Я. Сагайдачний : [історичний роман : у 3 кн.] / А.Я. Чайковський. – К. : Варта, 1993. – 576 с.

228. Чарнецький С. Історія української культури / С. Чарнецький ; [за ред. І. Крип'якевича]. – К. : Либідь, 1994. – 651 с.
229. Черкасенко С. Твори : у 2 т. / С. Черкасенко. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. Поезія. Драматичні твори. – 891 с. – Т. 2. Оповідання ; У шахтарів ; Як живуть і працюють на шахтах ; Пригоди молодого лицаря : роман з козацьких часів. – 671 с.
230. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Д. Чижевський. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.
231. Чорноморські новини. – 2009.
232. Чубач Г. Журавка : [лірика] / Г. Чубач. – К. : Рад. письменник, 1970. – 77 с.
233. Чубач Г. Листя в криниці : [лірика] / Г. Чубач. – К. : Молодь, 1984. – 132 с.
234. Чубач Г. Дзвінка ріка : [лірика] / Г. Чубач. – К. : Пульсари, 2000. – 224 с.
235. Шашкевич М. Твори / М. Шашкевич ; [упоряд. М.Й. Шалата]. – К. : Дніпро, 1973. – 190 с.
236. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Рад. школа, 1983. – 608 с.
237. Шевчук В. Темна музика сосон : [роман] ; Сад житейських думок, трудів та почуттів : [автобіогр. замітки] / В. Шевчук. – К. : Акцент, 2003. – 443 с.
238. Шевчук В. У череві апокаліптичного звіра : [історичні повісті та оповідання] / В. Шевчук. – К. : Укр. письменник, 1995. – 205 с.
239. Щербак Ю. Знаки : [роман, оповідання] / Ю. Щербак. – К. : Дніпро, 1984. 591 с.
240. Яновський Ю. Твори : у 5 т. / Ю. Яновський. – К. : Дніпро, 1982-1983. – Т. 1. – 1982. – 533 с. – Т. 2. – 1983. – 424 с. – Т. 3. – 1983. – 582 с. – Т. 4. – 1983. – 358 с. – Т. 5. – 1983. – 382 с.
241. Яворівський Д. І засурмив янгол ... : у 3 т. / Д. Яворівський. – К. : Глобус, 1993. – Т. 1. – 320 с. – Т. 2. – 334 с. – Т. 3. – 317 с.

242. Ячейкін Ю. Дивовижні пригоди капітана Небрехи : фантазія-жарт / Ю. Ячейкін. – К. : Веселка, 1965. – 108 с.
243. 33 канал. – 2006, 2009.

Наукове видання

**Степаненко Микола Іванович
Галаур Світлана Петрівна**

**ПРЕФІКСАЛЬНО-ПРИЙМЕННИКОВА
КОРЕЛЯЦІЯ ДІЄСЛІВНОГО
ПРЕДИКАТА В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Монографія

Художньо-технічний редактор – *Г. П. Грибан*
Дизайн та верстка – *О. С. Коркоша*

Підписано до друку 18.01.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,71.
Наклад 300 шт. Замовлення № 3

Видавець ПП “Дивосвіт”
36039, м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 36, оф. 3
Тел.: +38 (0532) 50-65-63
E-mail: divosvit2007@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 866 від 22.03.2002 р.